ŒUVRES POSTHUMES

DE

PAUL PELLIOT

Publiées sous les auspices de l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres et avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique

I

HISTOIRE SECRÈTE DES MONGOLS

RESTITUTION DU TEXTE MONGOL
ET TRADUCTION FRANÇAISE DES CHAPITRES I A VI

PARIS
LIBRAIRIE D'AMÉRIQUE ET D'ORIENT
ADRIEN-MAISONNEUVE
11, rue Saint-Sulpice

1949

AVANT-PROPOS

Lors de sa disparition, Paul Pelliot laissait un certain nombre de manuscrits achevés ou presque terminés, représentant la matière d'une dizaine de volumes, savoir :

I. *Histoire secrète des Mongols.* Restitution du texte mongol et traduction française fragmentaire.
II. *Notes sur l'histoire de la Horde d'Or. — Quelques noms turcs d'hommes et de peuples finissant en* ar (sous presse).
III. *Histoire du Tibet ancien d'après les Histoires des T'ang* (sous presse).
IV. *Notes critiques d'histoire kalmouke.*
V. *Un vocabulaire arabo-mongol du XIVe siècle.*
VI. *Notes mongoles.*
VII. *Trois articles sur la géographie ancienne du Turkestan chinois.*
VIII. *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-kouan.* Version et annotation nouvelles.
IX. *L'inscription nestorienne de Si-ngan-fou.*
X. *Les débuts de l'imprimerie en Chine.*
XI. Traduction française des 136 premières pages de l'*Histoire des Mongols* de Rachīd-ad-Dīn Fadl-Allah (éd. Blochet, 1911, tome II).

Certains de ces textes, disions-nous, n'étaient pas entièrement achevés ; mais, même en cet état, tous n'en présentaient pas moins une telle importance scientifique que, lorsque Mme Pelliot eut remis l'ensemble au Musée Guimet, nous avons constitué, pour assurer la publication intégrale de ce précieux dépôt, un comité comprenant des spécialistes qualifiés dans chacune des disciplines intéressées.

Ce comité est composé, sous la présidence d'honneur de M. R. Dussaud, ancien secrétaire perpétuel de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, de

MM. J. Deny, administrateur honoraire de l'École des Langues Orientales, professeur de turc à cette école, président du comité ;

J. Bacot, membre de l'Institut, président de la Société Asiatique, directeur d'études de philologie tibétaine à l'École des Hautes Études ;

G. Cœdès, ancien directeur de l'École française d'Extrême-Orient ;

P. Demiéville, professeur de langue et littérature chinoises au Collège de France ;

R. Grousset, conservateur en chef du Musée Guimet ;

L. Hambis, chargé de cours libre de mongol à l'École des Langues Orientales, administrateur du Centre d'études sinologiques de l'Université de Paris, à Pékin ;

Mme E. J. Lévy, bibliothécaire du Musée Guimet, secrétaire du comité ;

MM. H. Massé, membre de l'Institut, administrateur de l'École des Langues Orientales, professeur de persan à cette école ;

R. des Rotours, administrateur de l'Institut des Hautes Études chinoises ;

J. Sauvaget, professeur d'histoire du monde arabe au Collège de France ;

Ph. Stern, conservateur du Musée Guimet ;

A. Toptchibachy, secrétaire du Centre d'études turques de Paris.

Chacun des spécialistes figurant à ce comité a entrepris la mise au point des manuscrits relevant de sa discipline propre. Nous donnons aujourd'hui le volume, particulièrement important, relatif à l'*Histoire secrète des Mongols*, puisque ce volume, grâce aux soins diligents de M. Louis Hambis, s'est trouvé le premier prêt. Les autres suivront dans l'ordre de leur achèvement, qui ne sera pas nécessairement l'ordre indiqué ci-dessus, et selon les possibilités de publication ; un dernier volume contiendra une bibliographie complète de toutes les publications faites par Paul Pelliot de son vivant, ainsi qu'un index détaillé de toute son œuvre, destiné à faciliter l'usage aussi bien desdites publications que de la présente collection posthume.

René Grousset,
de l'Académie Française.

AVERTISSEMENT

L'*Histoire Secrète* ou *Yuan-tch'ao pi-che* a été transcrite en caractères chinois dans la seconde moitié du XIVe siècle, avant l'époque où fut constitué le recueil connu sous le nom de *Houa-yi yi-yu*, c'est-à-dire avant 1382 et vraisemblablement peu après 1368. Il semble qu'elle fut ainsi transcrite dans un but pratique pour servir d'exercices dans les Bureaux des Interprètes et des Traducteurs.

Elle est formée de deux textes : le texte mongol transcrit en caractères chinois avec traduction interlinéaire, et une traduction chinoise faite en langue vulgaire, qui offre des différences sensibles avec le texte mongol, et paraît avoir été faite sur un original différent.

Paul Pelliot a établi son texte d'après les leçons de plusieurs manuscrits, et en avait entrepris la traduction, malheureusement inachevée. Il a utilisé, outre le texte publié en 1908 par Ye Tö-houei, le texte conservé à Leningrad, remis en mongol par Pozdnéiev, qui est très défectueux, ainsi que le texte publié dans le *Lien-yu-yi ts'ong-chou*, et surtout celui d'un manuscrit de l'époque Ming, qui est, semble-t-il, de beaucoup le meilleur, et lui appartenait.

Il avait l'intention de donner un commentaire critique où il aurait justifié les leçons qu'il avait adoptées ; malheureusement nous n'avons trouvé ni l'étude qu'il comptait faire, ni les notes qui devaient constituer le commentaire. Ce travail sera repris, mais demandera beaucoup de temps, et la traduction sera achevée dès que la critique textuelle aura été faite[1].

Nous publions donc le texte dans l'état où Paul Pelliot l'a laissé ; nous avons pensé qu'il serait peut-être bon de donner quelques éclaircissements en tentant d'expliquer les raisons pour lesquelles il avait laissé certains passages non restitués ou non traduits ; ces éclaircissements, entre crochets, ont été joints aux notes marginales qui figuraient sur le manuscrit. De cette façon, les spécialistes pourront se référer au texte chinois original et à l'édition de M. Haenisch.

Paris, le 5 juillet 1947. L. Hambis.

(1) Le glossaire du texte mongol a été dressé en 1930 sous la direction de Paul Pelliot ; il sera publié ultérieurement dans un dictionnaire du mongol ancien.

LE TEXTE MONGOL
DE L'*HISTOIRE SECRÈTE DES MONGOLS*

L'histoire de Gengis-Khan et de son empire, en dépit du grand intérêt qu'elle offre et des efforts qui ont été tentés pour la retracer, est particulièrement difficile à reconstituer. Les sources les plus variées doivent être mises en œuvre, chinoises, mongoles, persanes, arabes, arméniennes, russes, latines, et une sorte de fatalité a pesé sur celles qui nous devraient être du plus grand secours, c'est-à-dire l'histoire officielle chinoise de la dynastie mongole et la chronique persane de Rachid-ud-Dîn. L'histoire officielle chinoise de la dynastie mongole, compilée très hâtivement — en moins d'un an — lors de la chute des Mongols, a été en outre, dans la seconde moitié du XVIIIe siècle, l'objet d'une révision où tous les noms propres ont été transformés pour se plier à des étymologies fantaisistes ; or c'est de cette orthographe « réformée » des noms propres que s'est servi le P. Hyacinthe dans sa traduction de l'histoire des quatre premiers grands Khans. La chronique persane de Rachid-ud-Dîn ne nous est pas parvenue intégralement. De plus, si Quatremère a donné jadis une excellente édition, avec traduction richement annotée, de l'histoire des premiers Houlagides de Perse, la description des tribus et l'histoire de Gengis-Khan, éditées et traduites par Berezin, sont restées si peu connues en Europe occidentale qu'en 1906, dans son *Histoire de la littérature persane*, le professeur Browne ne parle encore de cette édition que par ouï-dire. Enfin M. Blochet édita pour le *Gibb Memorial Fund* le reste de l'*Histoire des Mongols* de Rachid-ud-Dîn, mais cette édition, dont un seul volume a paru, ne comporte pas de traduction.

A côté des grandes sources chinoises et persanes, et même avant elles, on s'attendrait à voir figurer les sources mongoles. Malheureusement les deux seules chroniques mongoles anciennes, connues et éditées jusqu'ici, l'*Altan Tobči* et la chronique de Sanang Setsen, ne remontent qu'au XVIIe siècle, et leur autorité est des plus minces.

Toutefois il existe une autre chronique mongole qui est, elle,

un document de premier ordre, mais dont la conservation est dûe non aux Mongols, mais aux Chinois : c'est le *Yuan-tch'ao pi-che* ou Histoire secrète des Mongols, dont l'original mongol doit être de 1240 A. D. Dans la seconde moitié du XIVe siècle, cette chronique, qui s'étend jusqu'au règne d'Ögödäi, fut traduite en langue chinoise vulgaire, et voilà plus de cinquante ans que le grand sinologue russe Palladius en a donné une traduction complète dans le quatrième volume des *Travaux* de la mission orthodoxe russe de Pékin. Mais Howorth ne l'a connue qu'après l'achèvement de son ouvrage, et M. Blochet l'a ignorée. Palladius signalait en outre qu'il y avait encore des manuscrits d'une transcription (et non plus d'une traduction) en caractères chinois du texte original mongol du *Yuan-tch'ao pi-che*. Postérieurement à sa traduction, Palladius put se procurer un de ces manuscrits qu'il donna à M. Pozdnéiev, lequel le remit à l'Université de Petrograd. A l'aide de ce manuscrit, M. Pozdnéiev remit en mongol, transcrit en caractères russes, le premier chapitre du *Yuan-tch'ao pi-che* et ce travail fut publié en 1880 à Petrograd ; il est introuvable.

Depuis lors, nous avons souvent les uns et les autres signalé l'intérêt qu'il y aurait à publier le manuscrit entier de la transcription chinoise du texte mongol. Sur l'intervention de M. d'Oldenbourg, cette impression était décidée quand la guerre éclata ; je ne sais où en est le travail. Mais cette édition, pour importante qu'elle demeure, n'est plus aussi urgente. En effet, et sans que pendant quelques années il en soit parvenu d'exemplaire en Europe, un Chinois du Hou-nan, Ye Tö-houei, a édité, dès 1908, le texte complet de la transcription chinoise du *Yuan-tch'ao pi-che*, ou pour l'appeler désormais de son vrai titre mongol, du *Monγol-un ni'uča lobči'an*. J'ai de mon côté acquis récemment en Chine un bon manuscrit ancien de cette transcription. Malgré nombre d'incorrections dans la tradition de cette transcription chinoise, il n'est pas difficile de remettre en mongol le texte original complet. C'est à ce travail que je me suis livré, et nous avons ainsi, pour la première fois, une chronique mongole en mongol, écrite presque au lendemain de la mort de Gengis-Khan.

L'intérêt de cette chronique mongole en mongol est considérable tant au point de vue historique qu'au point de vue philologique.

Au point de vue historique, nous avons là, avec plus de développements que dans la version chinoise utilisée par Palladius, le récit des événements avec un grand nombre de noms propres qui ne se sont jamais rencontrés antérieurement, ou, s'ils se rencontrent ailleurs, qui ont été défigurés dans les autres sources. Pour la première fois également, un texte considérable nous fait pénétrer dans la vie et la pensée mongoles avant qu'aucune influence lamaïque ne soit venue les bouleverser.

Au point de vue philologique, nous ne devons pas oublier que la littérature mongole ne commençait guère pour nous qu'au XVIIe siècle. Jusque-là on n'avait qu'une ou deux inscriptions assez courtes. Il y faut joindre aujourd'hui une poésie mongole dont j'ai rapporté un exemplaire imprimé au XIVe siècle et une grande inscription funéraire de 1362 que j'ai rapportée du Kan-sou. Il y a aussi quelques documents inédits à Berlin. Mais il va sans dire qu'aucun de ces monuments n'approche, comme richesse de vocabulaire et de sujet, de l'œuvre en douze ou quinze chapitres (suivant les recensions) que constitue l'*Histoire secrète des Mongols*.

La transcription chinoise est en outre faite selon des règles fixes qui donnent aux caractères employés une valeur rigoureuse et une précision que, même de nos jours, l'écriture mongole ne comporte pas. On peut donc dire qu'à bien des égards nous pouvons mieux étudier la langue mongole de l'*Histoire secrète des Mongols* au moyen de la transcription chinoise que si cette *Histoire* nous était parvenue dans l'écriture mongole. Et c'est pourquoi je me propose d'éditer le texte mongol reconstitué non en caractères mongols, mais en romanisation.

L'*Histoire secrète des Mongols* nous a en outre conservé des morceaux de poésie épique populaire dont les chroniques du XVIIe siècle ne connaissaient plus qu'un texte mutilé et altéré.

Enfin, et pour paradoxal que ce résultat puisse paraître, cette transcription de l'*Histoire secrète des Mongols* nous permet de fixer dans certains cas, pour la prononciation de certains mots chinois dans la Chine du Nord dans la seconde moitié du XIVe siècle, des prononciations que nous ne faisions que soupçonner ou auxquelles mêmes nous ne nous attendions aucunement[1].

P. PELLIOT.

(1) [Cette introduction a été écrite aux environs de 1920, quand P. Pelliot pensait pouvoir publier rapidement l'*Histoire Secrète*.]

CHAPITRE PREMIER

1. — Činggis-qahan-u huǰa'ur dä'ärä tänggäri-äčä ǰaya'atu töräksän Börtä-Čino aǰu'u ₀ gärgäi ïnu Qo'aï-Maral aǰï'aï ₀ tänggis kätülǰ̣ iräba ₀ Onan-mürän-ü täri'ün-ä Burqan-qaldun-a nuntuqlaǰ̣ töräksän Batačï-qan aǰu'u ₀

2. — Batačï-qan-u kö'ün Tamača ₀ Tamača-yïn kö'ün Qorïčar-märgän ₀ Qorïčar-märgän-ü kö'ün A'uǰam-Boro'ul ₀ A'uǰam-Boro'ul-un kö'ün Salï-Qača'u ₀ Salï-Qača'u-yïn kö'ün Yäkä-Nidün ₀ Yäkä-Nidün-ü kö'ün Säm-Sočï ₀ Säm-Sočï-yïn kö'ün Qarču ₀

3. — Qarču-yïn kö'ün Borǰïgïdaï-märgän Mongqolǰïn-qo'a gärgäitü aǰu'u ₀ Borǰïgïdaï-märgän-ü kö'ün Toroqolǰïn-bayan Boroqčïn-qo'a gärgäitü Boroldaï-Suyalbï ǰala'utu Dayïr Boro qoyar külü'üt aqtastu bülä'ä ₀ Toroqolǰïn-u kö'ün Duwa-soqor Dobun-märgän qoyar bülä'ä ₀

4. — Duwa-soqor manglaï dumda qaqča nidütü qurban nä'ürit qaǰar-a qaraqu bülä'ä ₀

5. — Nikän üdür Duwa-soqor Dobun-märgän dä'ü-lü'ä-bä'än Burqan-qaldun dä'ärä qarba ₀ Duwa-soqor Burqan-qaldun dä'äräčä qaraǰ̣ Tönggälik[1]-qoroqan huru'u nikän bölük irgän nü'üǰ̣ oroǰ̣ ayïsuqu-yï[2] qaraǰu üǰäǰ̣ ₀

6. — Ügülärün ₀ tädä nü'üǰ̣ ayïsuqun irgän-ü dotora nikän qara'utaï tärgän-ü ölǰigä-dä nikän ökin sayïn büyü ₀ gü'ün-ä äsä öktäksän bö'äsü Dobun-märgän dä'ü-dä'än čïmada quyuya kä'äǰ̣ Dobun-märgän dä'ü-yü'än üǰärä iläba ₀

7. — Dobun-märgän tädä irgän-dür gürü'äsü ünän gü qo'a sayïn aldar närä yäkätäi Alan-qo'a närätäi gü'ün-ä bär öktä'äi üdü'üi ökin aǰu'u ₀

8. — Tädä bölük irgän bär Köl-Barquǰïn-tögüm-ün äǰän Barqudaï-märgän-ü ökin Barquǰïn-qo'a närätäi ökin-i Qorï-Tumad-un[3] noyan Qorïlartaï-märgän-ä ökdäksän aǰu'u ₀ Qorï-Tumad-un

(1) *Tünggälik?*
(2) *ayïsuquy-ï?*
(3) *Qorï Tumad-un?*

qaǰar-a Arïq-usun-a Qorïlartaï-märgän-ü Barquǰïn-qo'a-ča töräksän Alan-qo'a närätäi ökin tärä ₀

9. — Qorïlartaï-märgän Qorï-Tumad-un qaǰar-tur-ïyan buluqan kärämün görä'ätäi qaǰar-ïyan qorïlalduǰu mawulalduǰu Qorïlar oboqtu bolǰu Burqan-qaldun-u görä'äsün görü'üli sayïtu qaǰar sayïn kä'än Burqan-qaldun-u äǰät Burqan-Bosqaqsan Sänči[1]-bayan Urïangqaï-tur nü'üǰü ayïsun aǰu'u ₀ Qorï-Tumad-un Qorïlartaï-märgän-ü ökin Arïq-usun-a töräksän Alan-qo'a-yï tändä quyuǰu Dobun-märgän-ü abuqsan yosun täyimü ₀

10. — Alan-qo'a Dobun-märgän-tür iräǰü qoyar kö'ün törä'ülbi ₀ Bügünütäi Bälgünütäi närätän bülä'ä ₀

11. — Duwa-soqor aqa ïnu dörbän kö'ütü bülä'ä ₀ tädüi atala Duwa-soqor aqa ïnu ügäi bolba ₀ Duwa-soqor ügäi boluqsan-u qoyïna dörbän kö'üt ïnu Dobun-märgän abaqa-yu'an uruq-a ülü bolqan doromǰïlaǰu[2] qaqačaǰu gäǰü nü'üba ₀ Dörbän oboqtan bolǰu Dörbän irgän tädä bolba ₀

12. — Tä'ün-ü qoyïna nikän üdür Dobun-märgän Toqočaq-ündür dä'ärä görä'älärä qarba ₀ hoï dotora Urïangqadaï gü'ün ǰö'ä buqu alaǰu qabïrqas[3] ïnu abït ïnu šïraǰu bügü-yi[4] ǰolqaǰu ₀

13. — Dobun-märgän ügülärün ₀ nökör šïrolqa-da[5] käǰü'ü öksü kä'äǰü a'ušgïtu ǰïldu[6] arasun ïnu abčų ǰö'ä buqu-yïn mïqa gübčin-i Dobun-märgän-ä ökba ₀

14. — Dobun-märgän tärä ǰö'ä buqu-yï ačïǰu ayïsurun ǰa'ura nikän yadanggï gü'ün kö'ün-bä'än kötölǰü yabuqu-yï[7] ǰolqaǰu ₀

15. — Dobun-märgän ya'un gü'ün čï kä'än asaqu'asu tärä gü'ün ügülärün ₀ bï Ma'alïq-Baya'udaï yadaǰu yabumu ₀ tärä görä'äsün-ü mïqan-ača nada ök ₀ bï änä kö'ün-bä'än čïmada öksü käǰü'ü ₀

16. — Dobun-märgän tärä ügä-tür ǰö'ä buqu-yïn örä'älä quya ïnu ququlǰu ökǰü[8] tärä kö'ün-i ïnu a[b]čïraǰu gär dotora ǰaruǰu aqu bülä'ä ₀

17. — Täyin atala Dobun-märgän ügäi bolba ₀ Dobun-märgän-i ügäi boluqsan-u qoyïna Alan-qo'a ärä ügäi'üi bö'ät qurban kö'üt

(1) *Sinči?*
(2) *doramǰïlaǰu ? dorumǰïlaǰu?*
(3) [Cf. *T'oung-Pao*, XXXVII [1944], 102, note 1.]
(4) *bügüy-i?*
(5) [Cf. *T'oung-Pao*, XXXII [1936], 357, et XXXVII [1944], 102-113.]
(6) *ǰildü?*
(7) *yabuquy-ï?*
(8) *öǰü?*

törä'ülbi ₀ Buqu-Qadagï Buqatu-Salǰï Bodončar-mungqaq närätän bülä'ä ₀

18. — Urïda Dobun-märgän-äčä töräksän Bälgünütäi Bügünütäi qoyar kö'üt ïnu äkä-yü'än Alan-qo'a-yïn äčinä ügüläldürün ₀ änä äkä bïdan-u aqa dä'ü üyä qaya gü'ün ügäi ärä ügäi'üi bö'ätälä ädä qurban kö'üt törä'ülbi ₀ gär dotora qaqča Ma'alïq-Baya'udaï gü'ün büyü ₀ ädä qurban kö'üt tä'ün-ü'äi büi-ǰä kä'än äkä-yü'än äčinä käläldüküi-yi äkä anu Alan-qo'a uqaǰu ₀

19. — Qabur nikän üdür köngšilämäl qonïn čïnaǰu Bälgünütäi Bügünütäi Buqu-Qatagï Buqatu-Salǰï Bodončar-mungqaq ädä tabun kö'üd-iyän ǰärgälän sa'uljų niǰi'äl müsüt ququlutqun kä'äǰü ökba ₀ niǰi'äl-i ya'u bayï'ulqun ququčïǰu o'orba ₀ basa tabun müsüt qamtu čuqlaǰu ququlutqun kä'äǰü ökba ₀ tabu'ula tabun čuqtaï müsüt gü'üläldün barïǰu bitü'üljü ququlun yadaba ₀

20. — Tändä Alan-qo'a äkä ïnu ügüläbi ₀ ta Bälgünütäi Bügünütäi qoyar kö'üt mïnu namayï ädä qurban kö'üd-i törä'ülbi kän-ü ya'un-u kö'üt büyü kä'än säräldün käläldümüi säräkü bär tanu ǰöb ₀

21. — Sünit büri čäügän šïra gü'ün gär-ün ärügä dotoqa-yïn gägä-'är oroǰu kä'äli mïnu biliǰü gägä'än ïnu kä'äli-tür mïnu šinggägü bülä'ä ₀ qarurun naran sara-yïn kili-yär šïra noqaï mätü šïčabalǰaǰu qarqu bülä'ä ₀ **dä**lämä yäkin ügülät ta ₀ **tä**wü-bär uqa'asu **tä**mdäk ïnu **tä**nggiri-yin kö'üt büyü-ǰä ₀ **qa**ra täri'ütü gü'ün-tür **qa**nïlqan yäkin ügülät ta ₀ **qa**muq-un qat bolu'asu **qa**račus tändä uqat-ǰä kä'äba ₀

22. — Basa Alan-qo'a tabun kö'üt-tä'än süyü'är ügä ügülärün ta tabun kö'üt mïnu qaqča kä'äli-äčä töräba ta ₀ tuqar-un tabun müsüt mätü qaqča qaqča bolu'asu tärä niǰi'äl müsüt mätü kän-ä bär kïlbar-a ququldaqun ta ₀ tärä čuqtaï müsüt mätü qamtu nikän äyätän bolu'asu kän-ä bär kïlbar-a yäkin bolqun ta kä'äbi ₀ atala Alan-qo'a äkä anu ügäi bolbï ₀

23. — Akä-yü'än Alan-qo'a-yï ügäi boluqsan-u qoyïna aqanar dä'ünär tabu'ula adusun idä'ä-bän qubïyaldurun ₀ Bälgünütäi Bügünütäi Buqu-Qatagï Buqatu-Salǰï dörbä'ülä abulčaba ₀ Bodončar-a mungqaq budawu büyü kä'än uruq-a ülü to'an qubï äsä ökba ₀

24. — Bodončar uruq-a äsä to'aqdaǰu ädä atala ya'un kä'äǰü **qo**l da'arïtu **qo**dolï sä'ültü Oroq-šïngqula-yï unuǰu ükü'äsü ïnu üküsügäi a'asu ïnu asuqaï kä'äǰü Onan-mürän huru'u yorčïǰu talbïba ₀ yorčïǰu Balǰun-aral gürčü tändä äbäsün nämbülä gär kiǰü tändä aba sa'uba ₀

25. — Täyin aquï-dur-ïyan boroqčïn qarčïqaï qara quru barïǰų ₀ idän büküi-yi üǰäǰų **qo**l da'arïtu **qo**dolï sä'ültü Oroq-šïngqula-yïn kïlqasun-bar huraqalaǰų barïǰų asaraba ₀

26. — Idäküi idä'än ügäi arun čïno-yïn qun-tur qorqaqsan görä'äsün marïyaǰų qarbuǰų alaǰų idäldü'ät čïno-yïn idäksän-i tämgüldüǰų idä'ät ö'ärün qo'olaï-da'an qarčïqaï-ba'an bär täǰi'äldün tärä hon qarba ₀

27. — Qabur bolba ₀ noqot iräküi čaq-tur qarčïqaï-ba'an täyilä'üǰų o'orba ₀ noqot qalawut **qo**ǰï'ulas tutum **qo**ngšï'ut **hö**nǰi'üläs tutum **hö**ngši'üt hünistälä talbïba ₀

28. — Düyirän gärü-dača Tönggälik-qoroqan huru'u böläk irgän nü'üǰų iräba ₀ Bodončar tädä irgän-tür qarčïqaï-ba'an o'oru'at otčų üdür äsükčiläǰų süni äbäsün nämbülä gär-dür-iyän iräǰų qonoqu bülä'ä ₀

29. — Tädä irgän Bodončar-un qarčïqaï quyu'asu äsä ökba ₀ tädä irgän Bodončar-ï kän-ü'äi ba ya'un-u'aï bä kä'än asaqqu ügäi ₀ Bodončar bä tädä irgän-i ya'un irgän kä'än asa'ulčaqu ügäi yabulduba ₀

30. — Buqu-Qatagï aqa ïnu Bodončar-mungqaq dä'ü-yü'än änä Onan-mürän huru'u odula'a kä'än ärin iräǰų ₀ Tönggälik-qoroqan huru'u nü'üǰų iräksät irgän-tür täyimü täyimü gü'ün täyimü morïntu bülä'ä kä'än sura'asu ₀

31. — Tädä irgän ügülärün ₀ gü'ün bär morïn bär čïnu suraqu-tur adalï büyü ₀ qarčïqaïtu-ǰä büyü ₀ üdür büri man-tur iräǰų äsükčiläǰų odumu ₀ süni maqa qa'a qono[ǰų] aǰu'u ₀ höränä ümärä-äčä käi bolu'asu qarčïqaï-bar barï'uluqsan noqut qalawud-un ödün hüsün anu burqalïq časun mätü butaraǰų käyisǰų irämü ädä oyïra büyü-ǰä ₀ ädö'ä irägü čaq bolba ₀ qorumut güličä kä'äba ₀

32. — Qorum atala Tönggälik-qoroqan ö'ädä nikän gü'ün ayïsun büyü gürǰų ïräbäsü Bodončar mün aǰu'u ₀ Buqu-Qatagï aqa ïnu üǰä'ät tanïǰų abu'at udurïtčų Onan-mürän ö'ädä qataraǰų[1] yorčïǰų talbïba ₀

33. — Bodončar Buqu-Qatagï aqa-yu'an qoyïnača daqaǰų qadaraǰų[2] yabu[ǰų] ügülärün ₀ aqa aqa bäyä täri'ütü dä'äl ǰaqatu sayïn kä'äba ₀ aqa ïnu Buqu-Qatagï tärä ügä ïnu ya'un-a bär äsä bolqaba ₀

34. — Basa mün ügä ügülä'äsü aqa ïnu ya'un-a bär ülü bolqan qarï'u ïnu äsä do'ongqotba ₀ Bodončar yabuǰų basa mün-gü ügä

(1) *qadaraǰų?*
(2) Cf. *supra*.

ügüläba ₀ tärä ügä-tür aqa ïnu ügülärün ₀ tuqar-ača mün mün ya'un ügä ügülämü čï kä'äba ₀

35. — Tändäčä Bodončar ügülärün ₀ tuqar-un Tönggälik qoroqan-a bükün irgän yäkä üčügän mawuï sayïn täri'ü šï'ïra ügäi'ün sača'un büi ₀ kïlbar irgän büi ₀ bïda tädän-i ha'uluya kä'äba ₀

36. — Tändäčä aqa ïnu ügülärün ǰä ₀ täyin bö'äsü gär-tür-iyän gürčų aqanar dä'ünär äyätüldüǰų tädä irgän-i ha'uluya kä'äldüǰų ₀

37. — Gär-tür-iyän gürü'ät aqanar dä'ünär käläläldüǰų morï-laba ₀ mün Bodončar algïnčï ha'ulqaba ₀

38. — Bodončar algïnčï ha'ulǰų dumda kä'älitäi ämä-yi barïǰų ya'uǰïn gü'ün čï kä'än hasaqba ₀ tärä ämä ügülärün ₀ J̌arčï'ut Adangqan Urïanqaǰïn bï kä'äba ₀

39. — Tädä irgän-i aqanar dä'ünär tabu'ula dawulïǰų adu'un idä'än-ä haran tutqar-a aquï sa'uquy-a gürba ₀

40. — Tärä dumda kä'älitäi ämä Bodončar-tur iräǰų kö'ü töräbi ₀ J̌at irgän-ü kö'ün bülä'ä kä'än J̌aǰïradaï näräyitba ₀ J̌adaran-u äbügä tärä bolba ₀ tärä J̌adaradaï-yïn kö'ün Tügü'üdäi närätü bülä'ä ₀ Tügü'üdäi-yin kö'ün Büri-Bulčïru bülä'ä ₀ Büri-Bulčïru-yïn kö'ün Qara-Qada'an bülä'ä ₀ Qara-Qada'an-u kö'ün J̌amuqa bülä'ä ₀ J̌adaran oboqtan tädä bolba ₀

41. — Tärä ämä basa Bodončar-ača nikän kö'ün törä'ülbi ₀ barïǰų abuqsan ämä bülä'ä kä'än tärä kö'ün-i Ba'arïdaï näräyitba ₀ Ba'arïn-u äbügä tärä bolba ₀ Ba'arïdaï-yïn kö'ün Čïduqul-bökö ₀ Čïduqul-bökö ämäs olotu bülä'ä ₀ kö'ün ïnu mänä mätü töräba ₀ Mänän-Ba'arïn oboqtan tädä bolba ₀

42. — Bälgünütäi Bälgünüt oboqtan bolba ₀ Bügünütäi Bügünüt oboqtan bolba ₀ Buqu-Qatagï Qatagïn oboqtan bolba ₀ Buqutu-Saljï Saljï'ut oboqtan bolba ₀ Bodončar Borǰïgïn oboqtan bolba ₀

43. — Bodončar-un ablïn ämä-däčä töräksän Barïm-Šï'ïratu-Qabïčï närätü bülä'ä ₀ tärä Qabïčï-ba'atur-un äkä-yin inǰä irä[sä]n-i Bodončar tataǰų bülä'ä nikän kö'ün töräba ₀ J̌äwürädäi närätü bülä'ä ₀ J̌äwürädäi urïda ǰügälitü oron bülä'ä ₀

44. — Bodončar ügäi boluqsan-u qoyïna tärä J̌äwürädäi-yi gär daru'a Adangqa-Urïangqadaï gü'ün alu'a tä'ün-ü'äi büi-ǰä kä'äǰų ǰügäli-däčä qarqaǰų J̌äwüräyit oboqtu bolqaǰų J̌äüräd-ün äbügä tärä bolba ₀

45. — Qabïčï-ba'atur-un kö'ün Mänän-tudun bülä'ä ₀ Mänän-tudun-u kö'ün Qačï-külük Qačïn Qačï'u Qačula Qaraldaï Qačï'un Načïn-ba'atur dolo'an bülä'ä ₀

46. — Qačï-külüg-ün kö'ün Qaïdu Nomolun-äkä-däčä töräksän bülä'ä ₀ Qačïn-u kö'ün Noyagïdaï närätäi bülä'ä ₀ noyamšïk aburïtu tula Noyakïn oboqtan bolba ₀ Qačï'u-yïn kö'ün Barulataï närätü bülä'ä ₀ yäkä bä'ätü idä'än-ä baruq bülä'ä Bárulas oboqtan bolba ₀ Qačula-yïn kö'ün idä'än-ä baruq tula Yäkä-Barula Üčügän-Barula näräyitčų Barulas oboqtan bolqaǰų Ärdämtü-Barula Tödö'än-Barula täri'ütän Barulas tädä bolba ₀ Qaraldaï-yïn kö'üt buda'an qutqulaqu äki täri'ü ügä'ün tula Buda'at oboqtan tädä bolba ₀ Qačï'un-u kö'ün Adarkïdaï närätü bülä'ä ₀ aqa dä'ü ǰa'ura adaruqčï tula Adargïn oboqtan bolba ₀ Načïn-ba'atur-un kö'üt Uru'udaï Mangqutaï närätan bülä'ä ₀ Uru'ut Mangqut oboqtan tädä bolba ₀ Načïn-ba-'atur-un ablïn ämä-däčä töräksän Šïǰu'udaï Doqoladaï närätän bülä'ä ₀

47. — Qaïdu-yïn kö'ün Baï-šïngqor-doqšïn Čaraqaï-lïngqu Čauǰïn[1]-örtägäi *qurban* bülä'ä ₀ Baï-šïngqor-doqšïn-u kö'ün Tumbïnaï-säčän bülä'ä ₀ Čaraqaï-lïngqu-yïn kö'ün Sänggüm-bilgä Ambaqaï-tan Tayïčï'ut oboqtan bolba ₀ Čaraqaï-lïngqu-yïn bärigän ämä-däčä töräksän Bäsütäi närätü bülä'ä Bäsüt oboqtan tädä bolba ₀ Čauǰïn-örtägäi-yin kö'üt Oronar Qongqotan Arulat Sünit Qabturqas Gänigäs oboqtan tädä bolba ₀

48. — Tumbïnaï-säčän-ü kö'ün Qabul-qahan Säm-Säčülä qoyar bülä'ä ₀ Säm-Säčülä-yin kö'ün Bültäčü-ba'atur bülä'ä ₀ Qabul-qahan-u kö'üt dolo'an bülä'ä ₀ angqa yäkä ïnu Ökin-barqaq Bartan-ba'atur Qutuqtu-münggür Qutula-qahan Qulan Qada'an Tödö'än-otčïgïn ädä dolo'an bülä'ä ₀

49. — Ökin-barqaq-un kö'ün Qutuqtu-Yürki bülä'ä ₀ Qutuqtu-Yürki-yin kö'üt Säčä-bäki Taïču qoyar bülä'ä ₀ Yürki oboqtan tädä bolba ₀

50. — Bartan-ba'atur-un kö'üt Mänggätü-Kïyan Näkün-taïǰï Yäsügäi-ba'atur Darïtaï-otčïgïn ädä dörbän bülä'ä ₀ Qutuqtu-münggür-ün kö'ün Büri-bökö bülä'ä ₀ Onan-u tün-tür[2] qurïmlaquï-tür[3] Bälgütäi-yin mürü qangqas čabčïqsan tärä bülä'ä ₀

51. — Qutula-qahan-u kö'üt J̌öči[4] Gïrma'u[5] Altan qurban bülä'ä ₀ Qulan-ba'atur-un kö'ün Yäkä-Čärän bülä'ä ₀ Badaï Kïšïlïq qoyar darqad-un noyan tärä bülä'ä ₀ Qada'an Tödö'än qoyar uruq ügä'ün bülä'ä ₀

(1) *Čääǰin?*
(2) *tün-tür* ? On a *tün* dans AT[1] et dans Kovalevskiï, mais on a *tun-a* aux §§ 104 et 264 bien qu'on ait *tün-ä* aux §§ 96 et 164.
(3) A lire probablement *qurïmlaquï-tur.*
(4) *J̌očï?*
(5) *Gïr-ma'u?*

52. — Qamuq Mongqol-ï Qabul-qahan mädän aba ₀ Qabul-qahan-u qoyïna Qabul-qahan-u ügä-bär dolo'an kö'üd-iyän bö'ätälä Sänggüm-bilgä-yin kö'ün Ambaqaï-qahan qamuq Mongqol-ï mädän aba ₀

53. — Büyür[1] na'ur Kölän na'ur qoyar ǰa'ura Urši'un mürän-ä bükün Ayïrï'ut[2] Buïru'ut Tatar irgän-ä Ambaqaï-qahan ökin ökčų ö'äsün ökin-iyän hüdäǰų otqu bolun Tatar J̌uyin[3] irgän Ambaqaï-qahan-ï barïǰų Kïtad-un Altan-qahan-a abčų otquï-tur Ambaqaï-qahan Bäsütäi gü'ün Balaqačï älčin-iyär ügüläǰų ilärün ₀ Qabul-qahan-u dolo'an kö'üd-ün dumdatu Qutula-da ügülärün ₀ harban kö'üd-ün dotora Qada'an-taïǰï[4]-da ügülä kä'än ügüläǰų ilärün ₀ qamuq-un qahan ulus-un äǰän bolǰų öki-bän ö'äsün hüdäküi-bän nama-'ar käsätkün ₀ Tatar irgän-ä barïqdaba bï ₀ **ta**bun quru'ud-ïyan kïmul **ta**mutala **har**ban quru'ud-iyan **ha**'uttala **ha**čï *mïnu aburan sorïtqun kä'äǰų iläǰü'ü* ₀

54. — Tärä čaq-tur Yäsügäi-ba'atur Onan-mürän-ä šïbawulan yabuquï-tur Märkid-ün Yäkä-Čilädü Olqunu'ut irgän-äčä öki abčų ä'üsgäǰų ayïsuqu-yï[5] ǰolqaǰų önggäyiǰų üǰä'äsü önggä ǰisü bušïtaï öki qatu üǰäǰų gär-tür-iyän qarïn ha'ulǰų Näkün-taïǰï aqa-yu'an Darïtaï-otčïgïn dä'ü-bän udurïtčų iräǰü'üi ₀

55. — Gürküi-lü'ä Čilädü ayuǰų qurdun qubïtu. aǰu'u qubï-yu'an quya ïnu dälätčų quburï nambalïs[6] burutquï-lu'a qoyïnača ïnu qurba'ula uda'aralduba ₀ Čilädü qošï'un qučïlïs qarïǰų tärgän-tür-iyän iräküi-lü'ä tändä Hö'älün-üǰin ügülärün ₀ tädä qurban haran-ï uqaba'u čï ₀ čïraï čïraï ača busut büi ₀ amïn-tur čïnu gürküi čïraïtan büi ₀ amïn älä čïnu bö'äsü **öl**ǰigä tutum **ökit** **qa**ra'u tutum **qa**tut büi ₀ amïn älä čïnu bö'äsü öki qatu oluyï-jä čï ₀ busu närätä-yi[7] Hö'älün takï näräyidüyü-jä čï ₀ amïn-ïyan qoroq ₀ hünür mïnu hünüsčų yabu kä'än ₀ čamča-ban mültülǰų morïn dä'äräčä naruyïtčų abquï-lu'a ₀ qurba'ula qošï'un qučïlduǰų gürčų aïsuqu-lu'a ₀ Čilädü qurdun qubï-yïn quya ïnu dälätčų ǰuqus duta'aǰų Onan-mürän ö'ädä duta'aba ₀

56. — Qurba'ula qoyïnača näkäǰų dolo'an quburï dabatala hüldäǰų qarïǰų iräǰų Hö'älün-üǰin-i Yäsügäi-ba'atur dälbägädäčä kötöläǰų Näkün-taïǰï aqa ïnu udurïtčų Darïtaï-otčïgïn dä'ü

(1) *Buyur?*
(2) *Ačïrï'ut?* Cf. Berezin.
(3) *J̌üyin?*
(4) Ou *Taïši.*
(5) *ayisuquy-ï?*
(6) *dabalïs?*
(7) *närätäy-i?*

ïnu kiligü därgäčäjü ayïsuquï-tur Hö'älün-üjin ügülärün ₀ aqa mïnu Čilädü **käi** ö'ädä **kä**gül-iyän käyisümsär **kä**'är qaǰar-a **kä**'äli-bän ölösümsär büliyi ₀ ädö'ä kär älä qoyar šibülgär-iyän nikän-tä aru dä'ärä-yän o'orču nikän-tä äbür-'an dä'ärä o'orču nikän-tä uruqšï-da nikän-tä qoyïnaqšï-da kär älä kijü odumuï kä'ät Onan-mürän-i tolkïstala hoï ǰubur dawurïstala yäkä dawu-bar uyïlaǰu ayïsuquï-tur ₀ Darïtaï-otčïgïn därgäčäjü yabuǰu ügülärün ₀ **tä**bärigü čïnu **da**ba'at olon dababa ₀ **u**yïlaqdaqu čïnu **u**sut olon kätülba ₀ **qa**yïla'asu **qa**rayïǰu ülü üjägü čïmayï ₀ **qa**yïbasu **qa**'uluqa ïnu ülü olqu čï ₀ säm bolï kä'äjü ïtqaba ₀ Hö'älün-üjin-i Yäsügäi tädüi gär-dür-iyän abčïraba ₀ Hö'älün-üjin-i Yäsügäi-yin abčïraqsan yosun täyimü ₀

57. — Ambaqaï-qahan-u Qada'an Qutula qoyar-ï näräyitčü iläksä-'är[1] qamuq Mongqol Tayïčï'ut Onan-u Qorqonaq ǰubur quraǰu Qutula-yï qahan bolqaba ₀ Mongqol-un ǰïrqalang däbsän qurïmlan ǰïrqaqu bülä'ä ₀ Qutula-yï qa ärgü'ät Qorqonaq-un saqlaqar modun horčïn **qa**bïrqa-ta **qa**'uluqa **ä**büdük-tä **ö**lkäk boltala däbsäba ₀

58. — Qutula qahan bolu'at Qada'an-taïǰï qoyar Tatar irgän-tür morïlaba ₀ Tatar-un Kötön-baraqa Jalï-buqa qoyar-tur harban qurban-ta qatquldujų Ambaqaï-qahan-u ösül ošün kïsal kïsan yadaba ₀

59. — Tändä Yäsügäi-ba'atur Tatar-un Tämüǰin-ügä Qorï-buqa täri'ütän Tatar-ï dawulïǰu irä'asu tändä Hö'älün-üjin kä'älitäi bürün Onan-u Däli'ün-boldaq-a büküi-tür ǰöb tändä Činggis-qahan töräǰü'ü ₀ töräküi-tür bara'un qar-tur-ïyan šï'a-yïn tädüi nödün qatqun täräǰü'üi ₀ Tatar-un Tämüǰin-ügä-yi abčïraqsan-tur töräba kä'än Tämüǰin närä ökküi täyimü ₀

60. — Yäsügäi-ba'atur-un Hö'älün-üjin-äčä Tämüǰin Qasar Qačï'un Tämügä ädä dörbän kö'üt töräba ₀ Tämülün närätäi nikän ökin töräba ₀ Tämüǰin-i yäsün nasutu büküi-tür J̌očï[2]-Qasar dolo'an nasutu bülä'ä ₀ Qačï'un-älči tabun nasutu bülä'ä ₀ Tämügä-otčïgïn qunan bülä ä ₀ Tämülün ölägätäi bülä'ä ₀

61. — Yäsügäi-ba'atur Tämüǰin-i yäsün nasutu büküi-tür Hö'älün-äkä-yin törgüt Olqunu'ut irgän-tür naqačunar-ača ïnu öki quyusu kä'än Tämüǰin-i abu'at yorčïba ₀ otquï-tur Čäkčär Čïqurgu qoyar ǰa'ura Onggïradaï Däi-säčän-i ǰolqaba ₀

62. — Däi-säčän ügülärün ₀ Yäsügäi quda kän-tür ǰorïǰu ayïsula'a kä'äjü'ü ₀ Yäsügäi-ba'atur ügülärün ₀ änä kö'ün-i mïnu

(1) *iräksä-'är?*
(2) *J̌öči?*

naqačunar Olqunu'ut irgän-tür öki quyusu kä'än ayïsulu'a kä'äjü'ü ₀ Däi-säčän ügülärün ₀ änä kö'ün čïnu **ni**dün-tür-iyän qaltu **ni**'ur-tur-ïyan gärätü kö'ün büi ₀

63, — Yäsügäi quda bï änä süni ǰäwüdün ǰäwüdüläba bï čaqan šïngqor naran sara qoyar-ï atqun nisǰü[1] iräǰü qar dä'ärä mïnu tu'uba ₀ änä ǰäwüdün-iyän gü'ün-ä ügülärün ₀ naran sara-yï qaraǰu üjäkdän bülä'ä ädö'ä änä šïngqor atquǰu abčïraǰu qar-tur mïnu tu'uba ₀ čaqan bawuba yambar älä sayï üjä'ülümü kä'äjü ₀ Yäsügäi quda änä ǰäwüdün mïnu čïmayï älä kö'ü-bä'än udurïtču irägüy-ä üjäksän aǰu'u ₀ ǰäwüdün sayïn ǰäwüdüläba ₀ ya'un ǰäwüdün aqu ta Kïyat irgän-ü süldär iräǰü ǰa'aqaqsan aǰu'u ₀

64. — Ba Onggïrat irgän ärtä üdür-äčä **ǰä**'ä-yin **ǰi**sün **ö**kin-ü **ö**nggätän ulus ülü tämäčät **qa**čar qo'a ökid-i **qa**han boluqsan-a tanu **qa**saq tärgän-tür unu'uljų **qa**ra bu'ura kölgäjü **qa**tara'uljų otčų **qa**tun sa'urïn-tur **qa**mtu sa'ulumu ba ₀ ulus[2] irgän ülü tämäčät ba **ö**nggä sayït ökid-iyän **ö**sgäjü **ö**ljigätäi tärgän-tür unu'uljų **ö**lä bu'ura kölgäjü **ä**'üsgäjü otčų **ü**ndür sa'urïn-tur **ö**rä'älä ätä['ä]t sa'ulquï ba ₀ ärtän-äčä Onggïrat irgän **qa**tun **qa**lqatan **ö**kit **ö**čiltän **jä**'ä-yin **ji**sün **ö**kin-ü **ö**nggä-bär bülä'ä ba ₀

65. — **Nu**'un kö'üt manu **nu**ntuq[3] qarayu **ö**kin kö'un manu **ö**nggä üjäkdäyü ₀ Yäsügäi quda gär-tür mïnu oduya ₀ ökin mïnu üčü'ügän büyü ₀ quda üjätügäi kä'äjü Däi-säčän gär-tür-iyän udurïtču bawulba ₀

66. — Öki ïnu üjäbäsü nï'ur-tur-ïyan gärätäi nidün-tür-iyän qaltaï ökin-i üjäjü oyïn-tur-ïyan oro'ulba ₀ Tämüǰin-äčä nikän nasun yäkä harbantaï aǰu'u ₀ Börtä närätäi ₀ süni qonoǰu manaqašï öki ïnu quyubasu Däi-säčän ügülärün ₀ olon-tawu quyu'uljų ökbäsü dä'äjiläkdägü ₀ jö'än-täwü quyu'uljų ökbäsü doromǰi-laqdaqu[4] ₀ ökin gü'ün-ü ǰaya'an töräksän ä'üdän-tür ötölgü ügäi ökin-iyän bä öksü kö'ün-iyän bä gürägät-tä talbïǰu ot kä'äba ₀ ǰä bolulčaǰu ₀ Yäsügäi-ba'atur ügülärün ₀ Kö'ü-bän gürägät-tä talbïsu ₀ kö'ü mïnu noqay-ača čočïmtawu bülä'ä ₀ quda mïnu noqay-ača bo[5] sočï'ul kä'ät kötöl morïn-ïyan bälgä ökčü Tämüǰin-i gürägät-tä talbïǰu otčų ₀

67. — Yäsügäi-ba'atur ǰa'ura Čäkčär-ün Šïra-kä'är-ä Tatar irgän qurïmlan büküi-tür ǰolqaǰu umdasčų[6] qurïm-tur anu bawuba.

(1) corr. *nisčü?*
(2) Haenisch lit *ba ulus.*
(3) *nontuq?*
(4) *doramǰilaqdaqu? dorumǰilaqdaqu?*
(5) *bu?*
(6) *umtasčų?*

Tädä Tatar tanïn aǰu'u ₀ Yäsügäi-Kïyan irä'äi kä'ät urïdan-u dawuliqdaqsan kägäsülän duratčų oyïsuladun quǰïrǰų qoro qolïǰų ökči'üi ǰa'ura mawuï otčų qurban qonoq yabuǰų gär-tür-iyän gürü'ät mawuï bolǰų ₀

68. — Yäsügäi-ba'atur ügülärün ₀ dotora mïnu mawuï büi ₀ därgädä kän büi kä'äǰų Qongqotadaï Čaraqa-äbügän-ü kö'ün Mönglik[1] oyïra büi kä'äsü urïǰų irä'üljų ügülärün ₀ čaqa mïnu Mönglik[1] kö'üt üčügätü bülä'ä bï ₀ kö'ü-bän Tämüǰin-i gürigät-tä talbïǰų irärün ǰa'ura Tatar irgän-ä oyïsulaqda'a bï ₀ dotora mïnu mawuï büyü ₀ üčügät qočoruqsat dä'ünär-iyän bälbisün bärgän-iyän asaraqu-yï[2] čï mädä ₀ kö'ü mïnu Tämüǰin-i ötörkän otčų abčų irä čaqa mïnu Mönglik[1] kä'ät nökčiba ₀

(1) *Mänglik?*
(2) *asaraquy-ï ?*

CHAPITRE II

69. — Yäsügäi-ba'atur-un ügä-yi bušï ülü bolqan Mönglik otčų Däi-säčän-ä ügülärün ₀ Yäsügäi aqa Tämüǰin-i mašï mörälǰų örä-bän äbädümü ₀ Tämüǰin-i abura iräba kä'äǰü'ü ₀ Däi-säcän ügülärün ₀ quda kö'ü-bän mörälgü bö'äsü ottuqaï üǰäǰų ötör ïrätuqaï kä'äǰų ₀ Mönglik-äčigä Tämüǰin-i abčų iräba ₀

70. — Tärä qabur Ambaqaï-qahan-u qatut Orbai[1] Soqataï ǰirin yäkäs-ä qaǰar-u[2] inärü qaruqsan-tur Hö'älün-üǰin otčų qoǰït gürčų qoǰïda'uldaǰų Hö'älün-üǰin Orbai[3] Soqataï ǰirin-ä ügülärün ₀ Yäsügäi-ba'atur-ï ükübä'ü kä'äǰų kö'üd-i mïnu yäkä ülü bolquy-ača yäkäs-ün käšig-äčä bilä'ür-äčä sarqud-ača yäkin qoǰïda'ulumuï ta ₀ üǰä'ät idäküi ülü särgü'ülün nü'ükün bolba ta kä'äǰü'ü ₀

71. — Tärä ügä-tür Orbai[4] Soqataï ǰirin qatut ügülärün ₀ **ur**ïǰų ülü öktäküi mörtäi čï ₀ **u**čïra'asu idägü yosutaï čï ₀ **gü**räǰų ülü öktägü mörtäi čï ₀ **gür**tä'äsü idägü yosutaï čï ₀ Ambaqaï-qahan-ï ükübä'ü čï kä'äǰų ₀ Hö'älün-ä gürtälä äyin kä'äkdäküi bolbï ₀

72. — Arqa-ča ädän-i äkäs kö'üd-i nuntuq-tur gäǰų nü'ütkün ta bär bu abčų yabutqun kä'ät manaqaršï üdür-äčä Tayïčï'ud-un Tarqutaï-Kïrïltuq Tödö'än-Girtä-tan Tayïčï'ut Onan-mürän huru'u gödölba ₀ Hö'älün-üǰin-i äkäs kö'üd-i gäčų nü'ükdärün[5] ₀ Qongqo-tadaï Čaraqa-äbügän otčų ïtqaqu-tur Tödö'än-Girtä ügülärün ₀ **čä**'äl usun nïduralu'a[6] **čä**ügän čïlawun čäwürälu'a kä'ä'ät nü'ü-ǰä'äi[7] ₀ Čaraqa-äbügän-i kär ïtqaqu čï kä'än qoyïnača ǰïda-bar ǰo qudus qatquǰu'u ₀

73. — Čaraqa-äbügän yaratu bolǰų gär-tür-iyän iräǰų bärkä käbdäküi-tür Tämüǰin üǰärä otčų'u ₀ tändä Qongqotadaï Čaraqa-äbügän ügülärün ₀ sayïn äčigä-yin čïnu gurïyaqdaqsan ulus-ï

(1) *Orbäi?*
(2) *-u* ne s'explique pas, malgré la note de Haenisch ; on attend *qaǰar-a.*
(3) Cf. note 1.
(4) Cf. n. 1.
(5) Corr. *näwükdärün.*
(6) *nïduralu'a: -r-?*
(7) Corr. *näwüǰä'äi.*

manu bürin-ü ulus abčų nü'ükdärün[1] ₀ ïtqaqu bolun äyin kikdäba käǰü'ü ₀ tä'ün-tür Tämüǰin uyïla'at qarčų yorčïba ₀ Hö'älün-üǰin gäǰų nü'ükdärün[2] tuqlaǰų bäyä-bär morïlaǰų ǰarïmut irgän-i ïčuqaba ° tädä-bär ïčuqaqdaqsan irgän ülü toqtan Tayïǰï'ud-un qoyïnača nü'üǰü'üi[3].

74. — Tayïčï'ut aqa dä'ü Hö'älün-üǰin-i bälbisün-i kö'üt üčügät äkäs kö'üd-i nuntuq-tur gäǰ¨ nü'ükdäǰų[4] Hö'älün-üǰin ämä märgän töräǰ¨ üčügät kö'üd-iyän täǰi'ärün ₀ **ho**raïtala (?) boqtalaǰų **ho**ǰïtala büsäläǰų Onan-mürän **ö**'ädä ïrada (?) güyiǰų **ö**lirsün möyilsün tämgüǰų üdür süni qo'olaï täǰi'äba ₀ **sül**sütäi töräksän Üǰin äkä **su**tan kö'üd-iyän täǰi'ärün ₀ **č**igörsün šïro barïǰų **sü**dün čïčïgïna uquǰų täǰi'äbi ₀ äkä Üǰin-ü **qa**lïyarsun manggïrsun-ïyar täǰi'äksät kö'üt **qa**t bolura gürbi ₀ **ǰa**rcïmtaï Üǰin äkä-yin **ǰa**'uqasu-bar täǰi'äksät kö'üt **ǰa**saqtan säčät bolba.

75. — **Qo**'a Üǰin-ü **qo**qosun manggïrsu-'ar täǰi'äksät **qa**'luqat (?) kö'üt **qo**yïra'ut (?) sayït bolba ₀ **ä**räs sayït bolun baraǰų **ä**räkün omoqun älä boldaba ₀ äkä-yü'än täǰi'äyä kä'äldüǰų ₀ **ä**kä Onan-u ärgi dä'ärä sa'uǰų **ä**lgü'ür gügi ǰasalduǰų **ä**rämdäk ǰämdäk ǰïqasu älgüǰ¨ gügiläǰü ₀ **ǰä**'übär gügi äkä'üläǰų ₀ **ǰä**bügä qadara gügiläǰü ₀ gölmä[5] gübči'ür huyaǰų ₀ **ǰï**ramut ǰïqasu ši'üǰų **ǰi**či äkä-yü'än hačï täǰi'äba ₀

76. — Nikän üdür Tämüǰin Qasar Bäktär Bälgütäi dörbän qamtu sa'uǰų gügi tataquï[-tur] dotora nikän gägä'än soqosun oroǰu'uï ₀ Tämüǰin Qasar qoyar-ača Bäktär Bälgütäi qoyar bulïǰų abuba ₀ Tämüǰin Qasar qoyar gär-tür iräǰų Üǰin äkä-dä ügülärün ₀ nikän gägä'än soqosun gügi ǰa'uqsan-ï Bäktär Bälgütäi aqa dä'ü qoyar-a bulïǰų abdaba ba kä'äsü ₀ Üǰin äkä ügülärün ₀ yägü-'üǰä'äi (?) aqanar dä'ünär yäkin täyin kildümüi ta ₀ **sä**'üdär-äčä busu nökör üqäi ₀ **sä**'ül-äčä busu čïču'a ügäi büi bïda ₀ Tayïčï'ut aqa dä'ü-yäyän[6] qašï'u kär aburaqun bïda kä'äǰü büküi-tür Alan äkä-yin tabun kö'üt mätü yäkin äyä ügä'ün büi ta bütügäi kä'äbi ₀

77. — Tändäčä Tämüǰin Qasar qoyar ülü ta'alan ügülärün ₀ öčigän nikän-tä bïlǰï'ur qodolïduqsan-ï täyin gü bulïǰų abula'a ₀ ädö'ä basa täyin gü bulïba ₀ qamtu kär alduqun bïda kä'ät ä'üdän o'orčų qarčų yorčïba ₀ Bäktär hulqun dä'ärä šïrqa aqtatan yäsün morï qaraǰų sa'u[ǰų] büküi-tür Tämüǰin ümäräčä daldatčų Qasar

(1) et (2) Cf. § 72, n. 5.
(3) Corr. *näwüǰü'üi.*
(4) Corr. *näwükdäǰų.*
(5) Corr. *čilümä.*
(6) Corr. *yä'än?*

ämünäčä daldatčų sumu-ban salbaǰų (?) gürküi-tür Bäktär üǰä'ät ügülärün ₀ Tayïčï'ut aqa dä'ü-yin qašï'un dawusun yadan hačï kän-ä aburan čïdaqun-u kä'äǰų büküi-tür ₀ namayï yäkin nidün-ü surmusun aman-u qaqasun bolqamuï ta ₀ **sä**'üdär-äčä busu nökör ügäi **sä**'ül-äčä busu čïču'a ügäi-tür yäkin täyin sätkiba ta ₀ qolumta mïnu bu bürälgätkün ₀ Bälgütäi-yi bu täbčitkün kä'ä'ät ǰabïlan sa'uǰų güličäba ₀ Tämüǰin Qasar qoyar ämünäčä ötärmäläǰų otba ₀

78. — Gär-tür iräǰų oroquïlu'a Üǰin äkä qoyar kö'ükäd-ü'än čïraï uqaǰų ügülärün ₀ baraqsat **qa**la'un-ača mïnu qalat qarurun ₀ **qa**r-dur-ïyan qara nödön qatqun töräligi änä ° **qa**rbïsu-ban qaǰaqu qasar noqaï mätü ₀ **qa**da-tur dobtulqu qablan mätü ₀ **a**'ur-ïyan darun yadaqu arslan mätü ₀ **a**mïdu ǰalgïsu kägü manggus mätü ₀ **sä**'üdär-tür-iyän dobtulqu šïngqor mätü ₀ **säm**-iyär ǰalgïqu čuraqa mätü ₀ **bo**toqan-ïyan borbï qaǰaqu bu'ura mätü ₀ **bo**roqan-tur šïqaqu čïno mätü ₀ **kö**'üd-iyän gälin yadaǰų kö'üd-iyän idägü anggïr mätü ₀ **kä**bdäši-yän köndä'äsü ömärgü ǰö'äböri mätü ₀ **ba**rïǰų ülü sa'araqu bars mätü ₀ **ba**lamut dobtulqu baruq mätü baraba ₀ **sä**'üdär-äčä busu nökör ügäi-tür ₀ **sä**'ül-äčä busu čïču'a ügäi-tür ₀ Tayïčï'ut aqa dä'ü-yin qašï'un dawusun yadan büküi-tür hačï kän-ä aburaqun-u kä'äǰų büküi-tür ₀ kär aya kä'än äyin kildümüi ta kä'än kö'üd-iyän **qa**'učïn ügäs **qa**dalun **ö**tögüs ügäs **ör**kidün mašï mawulabï ₀

79. — Tädüi atala Tayïčï'ud-un Tarqutaï-Kïrïltuq turqa'ud-ïyan udurïtčų **qo**luqat **qo**'oǰïǰu'u **ši**lügät **ši**bärijü'ü kä'än iräǰü'üi ₀ ayuǰų äkäs kö'üt aqanar dä'ünär šïquï hoï-tur qorqolaǰų Bälgütäi modut ququru tatalaǰų šibä'ä barïǰų ₀ Qasar qarbulalduǰų ₀ Qačï'un Tämügä Tämülün qurban-ï ǰaba ǰa'ura dürüǰų bulqaldun büküi-tür Tayïčï'ut ongšïǰų ügülärün ₀ aqa-ban Tämüǰin-i ilä ₀ busud-ï tanu käräk ügäi kä'än ongšïqdaǰų ₀ Tämüǰin-i morïla'ulǰų buru'utqan hoï-tur duta'aǰų ₀ otquï-yï[1] Tayïčï'ut üǰäǰų hüldäǰų Tärgünä-ündür-ün šïquï-dur šïrquǰų orobasu Tayïčï'ut oron yadaǰų šïquï-dur horčïn sakïǰų ₀

80. — Tämüǰin šïquï dotora qurban qonoǰų qarsu kä'än morï-yan kötöläǰų ayïsuquï-tur morïn-ača ämä'äl ïnu mültüräǰų qočorču'u qarïǰų üǰä'äsü ämä'äl kömüldürgäläksä'är olanglaqsa'ar mültüräǰų qočorču'u ₀ olang-čï boltuqaï kömüldürgä basa kär mültürägü bülä'ä ₀ tänggäri ïtqan aquy-u[2] kä'äǰų qarïǰų ₀ basa qurban qonoba ₀ basa qarčų ayïsuquï-tur šïquï-yïn amasar-a qošïlïq-un tädüi čaqan

(1) *otquy-i?*
(2) *aqu-yu?*

gürü amasar-a boklän unaǰu'u ₀ tänggäri ïtqan aqu-yu[1] kä'äǰų qarïǰų ₀ basa qurban qonoba ₀ basa yäsün qonoq idä'än ügäi aǰu ₀ närä ügäi kär ükükdäküi qarsu kä'äǰų ₀ tärä amasar böklän unaqsan qošïlïq-un tädüi čaqan gürü horčïn qarbasu ülü bolqu ₀ modud-ï sumučï kïtuqaï-'r-ïyan hoqtorï'at morï-yan qaltarï'ulu'at qarquïlu'a Tayïčï'ut sakïǰų aǰu'u barïǰų abčų otba ₀

81. — Tämüǰin-i Tarqutaï-Kïrïltuq abčų otčų ulus irgän-türiyän ǰasaqlaǰų ayïl-[tutum-]tur nikän qono'ulun[2] ₀ qono'ulun bitü'ülün yabuquï-tur ₀ ǰun-u täri'ün sara-yïn harban ǰïrwa'an-a hula'an tärgäl üdür Tayïčï'ut Onan-u ärgi dä'ärä qurïmlalduǰų naran šinggü'äsü[3] tarqaba ₀ Tämüǰin-i tärä qurïm-tur gälbürä kö'ün gü'ün abčïraǰų bülä'ä ₀ qurïm-un haran-ï tarqa'ulun ₀ tärä gälbürä kö'ün-äčä buqa'u tataǰų abčų häki ïnu nikän-tä dälädü'ät güyiǰų Onan-u tun[4] dotora käbtä'äsü üǰäkdägü kä'äǰų usun-u qarkï-tur gädärgü käbdäǰų buqa'u-ban usun huru'u urusqan nï'ur ilä käbdäba ₀

82. — Tärä aldaqsan gü'ün yäkä dawu-bar barïya gü'ün aldaba kä'än qayïlaquï-tur tarqaqsat Tayïčï'ut qurïǰų iräǰų ₀ üdür mätü sara'ur-a Onan-u tun-ï[5] bädäräba ₀ qarkï-tur käbtäǰų bükü-yi[6] Süldüs-ün Sorqan-šïra ǰöb da'arïǰų üǰäǰų ügülärün ₀ ǰöb älä äyimü arqatu-yïn tula nidün-dür-iyän qaltu ni'ur-tur-ïyan gärätü kä'än Tayïčï'ut aqa dä'ü-dä'än täyin älä naïtaqdan aǰu'u čï ₀ täyin-gü käbtä ₀ ülü ǰa'aqu bï kä'ät nökčiba ₀ basa qarïn bädäräyä kä'äldüküi-tür Sorqan-šïra ügülärün ₀ mün mün mör-i'är-iän äsä üǰäksän qaǰar-ïyan üǰä'ät qarïn bädäräyä kä'äba ₀ ǰä-gü kä'äldüba ₀ mün mün mör-iyär qarïn bädäräǰų ₀ basa Sorqan-šïra da'arïǰų ügülärün ₀ aqa dä'ü čïnu ama-'an šidü-bän bilä'üdän ayïsu ₀ täyin käbtä ₀ qada'uǰï-gu kä'ät nökčiba ₀

83. — Basa qarïn bädäräyä kä'äldüküi-tür Sorqan-šïra basa ügülärün ₀ Tayïčï'ut kö'üt ta gägä'än čaqa'an üdür gübčin gü'ü aldaba ₀ ädö'ä qarangquï süni kär olqun bïda ₀ basa mün mün mör-iyär äsä üǰäksän qaǰar-ïyan üǰä'ät qarïn bädärä'ät tarqaǰų ₀ manaqar üdür čï'uljų äriyä ₀ qa'a otqu tärä buqa'utu gü'ün kä'äba ₀ ǰä kä'äldüǰ qarïn bädäräǰų ₀ Sorqan-šïra basa da'arïǰų ügülärün ₀ ädüi bädärä'ät qarïǰų manaqar äriyä kä'äldüba ₀ ädö'ä

(1) Cf. n. 2, p. 17.
(2) Ou supprimer *tutum* et un des *qono'ulun* et modifier la traduction ?
(3) *šinggä'äsü?*
(4) *tün?*
(5) *tün-i?*
(6) *büküy-i?*

manï tarqa'ulun barǰų äkä-bän dä'ünär-iyän ärin ot ₀ nama-yï üǰäba kä'än gü'ün-ä üǰäkdä'äsü üǰäkdäbä kä'än bu kälälä kä'ät nökčiba ₀

84. — Anï tarqa'ulun barǰų dotora-ban sätkiǰų ₀ öčigän ayïl bitü'üljų qono'ulquï-tur Sorqan-šïra-yïn gär-tür qonobasu Čïmbaï Čïlawun qoyar kö'üt ïnu örö ǰirügä-bän äbätčų süni nama-yï üǰäǰų buqa'u mïnu abčų sulalaǰų qono'a'ululaï ₀ ädö'ä basa Sorqan-šïra nama-yï üǰäǰų ülü ǰa'an nökčin aba ₀ ädö'ä mün-kü tädä nama-yï aburamu-jä kä'äǰų Sorqan-šïra-yïn gär ärin Onan-mürän huru'u yorčïba ₀

85. — Gär-ün bälgä sün tüsürü'ät äsüg-iyän süni-dä üdür čayïtala büläkü bülä'ä ₀ tärä bälgä sonosčų yabubasu bülä'ür-ün dawu sonosčų gürčų gär-tür ïnu orobasu. Sorqan-šïra äkä-bän dä'ünär-iyän ärin ot äsä'ü kälälü'ä bï ₀ yäkin iräba čï kä'äba ₀ Čïmbaï Čïlawun qoyar kö'üt ïnu ügülärün ₀ šïbawuqan-ï turumtaï buta-tur qorqobasu buta aburaǰu'uï ₀ ädö'ä bïdan-tur iräksän-i yäkin täyin kä'ämü čï kä'än ₀ äčigä-yü'än ügä ülü ta'alan buqa'u ïnu čučaljų qal-tur tüläǰų qoyïtu nongqasutu tärgän-tür unu'uljų ₀ Qada'an närätäi döyi-bän[1] amïtu gü'ün-ä bu kälälä kä'äǰų asara'ulba ₀

86. — Qutu'ar üdür gü'ün nï'uba ǰä kä'äldüǰų ö'är ǰa'ura nängǰiläldüya kä'äldüǰų nängǰiläldüba ₀ Sorqan-šïra-yïn gär-tür tärgän-tür isäri-yin doro gürtälä nängǰiǰų qoyïtu nongqasutu tärgän-tür unuǰų amasar-a büküi nongqasu tataläǰų köl-tür gürküi-tür ₀ Sorqan-šïra änä basa äyimü qala'un-a nongqasun dotora kär da'usqu kä'äsü nängǰi'ülsün bawuǰų yorčïba ₀

87. — Nängǰi'ül-i oduqsan-u qoyïna Sorqan-šïra ügülärün ₀ nama-yï hünäsü-'är käyisgän aldaba ₀ ädö'ä äkä-bän dä'ünär-iyän ärin ot kä'äǰų ₀ aman čaqa'an ärämük qulaqčïn-ï unu'uljų täl qurïqan bolqaǰų gö'ür nambuqa ǰasaǰų ämä'äl ülü ögün kätä ülü ögün numu ökčų qoyar sumu ökba ₀ tädüi ǰasaǰų iläba ₀

88. — Tämüǰin täyin odu'at šibä'äläǰų qorqolaqsan qaǰar-durïyan gürčų äbäsün-ü alurqaï-bar Onan-mürän ö'ädä möčgiǰų hörönäčä Kïmurqa-qoroqan oroǰų irän aǰu'u ₀ tärä ö'ädä möčgiyät Kïmurqa-qoroqan-u Bädär-qošï'un-u Qorčuquï-boldaq-a büküi-tür ǰolqalduba ₀

89. — Tändä näyiläldüǰų otčų Burqan-qaldun-u äbür-ä Gürälgü dotora Sänggür-qoroqan-u Qara-ǰirügän-ü Kökö-na'ur nuntuqlaǰų aquï-tur tarbaqat küčügür alaǰų idän bülä'ä ₀

(1) *düyi-bän?*

90. — Nikän üdür šïrqa aqtatan naïman morït gär-ün därgädä bayïǰu büküi-yi[1] dä'ärmä iräǰü üǰätälä dä'ärmätč üyorčïba ₀ yabuqat üǰäǰü qočorba ₀ Bälgütäi oqodur dargï qongqor-ï unuǰu tarbaqačïlara otču bülä'ä ₀ üdäši naran šinggäksän-ü qoyïna Bälgütäi dargï oqodur qongqortur tarbaqat ačïǰu nïqsaqalǰatala yabuqan kötölǰü iräba ₀ šïrqa aqtatan-ï dä'ärmä abču otba kä'äsü Bälgütäi ügülärün ₀ bï näkäsü kä'äba ₀ Qasar ügülärün ₀ čï ülü čïdaqu ₀ bï näkäsü kä'äba ₀ Tämüǰin ügülärün ₀ ta ülü čïdaqu ₀ bï näkäsü kä'äǰü ₀ dargï qongqor-ï Tämüǰin unuǰu šïrqa aqtatan-ï äbäsün-ü alurqaï-bar möčgiǰü qurban qonoǰu manaqar ärtä mör-tür olon adu'un-tur nikän gürümälä kö'ün gü'ün gä'ü sa'an aqu-yï[2] ǰolqaǰu ₀ šïrqa aqtatan-ï surabasu ₀ tärä kö'ün ügülärün ₀ änä manaqar naran urququ-yïn urïda ₀ šïrqa aqtatan naïman morït ä'übär büldäǰü yorčïba ₀ mör ïnu bï ǰa'aǰu öksü kä'ät ° oqodur qongqor-ï talbï'uljču ° Tämüǰin-ä oroq šïngqula-yï unu'ulba ₀ mün ö'äsün qurdun qubï-yï unuba ₀ gär-dür-iyän ba ülü odun nambuqa sa'uluqa-ban kä'är-ä bürküǰü[3] talbïba ₀ nökör čï bürün mašï mungtanïǰu[4] ayïsu aǰu'u ₀ ärä-yin mung(?)nikän büi-ǰä ₀ bï čïma-tur nököčäsü ₀ äčigä mïnu Naqu-bayan kä'äkdäyü ₀ bï qaqča kö'ün ïnu ₀ bï Bo'orču narätü büi kä'ä'ät ₀ šïrqa aqtatan-u mör-iyar ïnu möčgiǰü qurban qonoǰu üdäši naran quburï tašïn büküi-tür nikän güri'än irgän-tür gürba ₀ šïrqa aqtatan naïman morït tärä yäkä güri'än-ü kïǰa'ar-a äbäsülän bayïǰu büküi-yi[5] üǰäba ₀ Tämüǰin ügülärün ₀ nökör čï ändä bayï ₀ bï šïrqa aqtatan tädä büi hüldäǰü qarsuqaï kä'äba ₀ Bo'orču ügülärün ₀ nököčäsü kä'än irälä'ä bï ändä yäkin bayïqu kä'ät ₀ qamtu dobtuljču oro'at šïrqa aqtatan-ï hüldäǰü qarba ₀

91. — Qoyïnača haran ubur subur näkäǰü ayïsu nikän čaqa'an morïtu gü'ün u'urqa barïǰu qaqča-'ar küyičäǰü ayïsu Bo'orču ügülärün ₀ nökör numu sumu nada ača ₀ bï qarbulaldusu kä'äba ₀ Tämüǰin ügülärün ₀ mïnu tula čï ärüstä'ü-ǰäi ₀ bï qarbulaldusu kä'äǰü äsärgü qarïn qarbulalduba ₀ tärä čaqa'an morïtu gü'ün u'urqa-bar-ïyan dokïǰu bayïba ₀ qoyïtus nököt küyičäǰü iräba ₀ naran šinggäǰü otba ₀ dü'üšin boljču ayïsu qoyïtu tädä haran baru'an boldaǰu bayïǰu qočorba ₀

92. — Tärä süni düli'ät qurban üdür qurban süni dülïǰü gürba ₀ Tämüǰin ügülärün ₀ nökör bï čïma-dača anggïda ädä morïd-ïyan

(1) *büküy-i?*
(2) *aquy-i?*
(3) Le texte a *buquǰu*, confirmé au § 93 ; *bürküǰü* est la leçon du § 205.
(4) *mongtanïǰu?*
(5) *büküy-i?*

abqu'u bülä'ä qubïyalduya ₀ kädüi-yi abqu kä'ämü kä'äbä ₀ Bo'orču ügülärün ₀ bï sayïn nökör-i čïma-yï mungtanïǰu[1] ayïsu kä'än sayïn nökör-ä tusa bolsu kä'än nököčäǰü iräba bï ₀ öljä'u *(sic)* kä'äǰü abqu bï ₀ äčigä mïnu Naqu-bayan närätü büyü ₀ Naqu-bayan-u qaqča kö'ün ïnu büyü ₀ äčigä-yin mïnu ǰü'äksän nada tügätälä büyü ₀ bï ülü abqu ₀ tusa boluqsan mïnu ya'un tusa bolqu ₀ ülü abqu kä'äba ₀

93. — Naqu-bayan-*nu* gär-tür *gürba* ₀ Naqu-bayan kö'ü-bän Bo'orču-yï ǰabqaǰu nïsun nïlbusu-bar aǰu'u ₀ gänä[t]tä gürtäǰü kö'ü-bän üǰäǰü nikän-tä uyïlamu nikän-tä dongqodumu ₀ kö'ün ïnu Bo'orču ügülärün ₀ ya'un bolba ₀ sayïn nökör mungtanïǰu[2] ayïsun aǰu'u ₀ nököčäǰü odula'a bï ₀ ädö'ä iräba kä'ät ₀ ha'uljču otču kä'är-ä bürgüksän[3]nambuqa sa'uluqa-ban abčïraba ₀ Tämüǰin-ä täl qurïqan alaǰu günäsü ögü'ät nambuqa dä'ürgä ǰasaǰu günäsülä'ülba ₀ Naqu-bayan ügülärün ₀ qoyar ǰala'us büi ta ₀ üǰäldüktüt *mono* qoyïna bu täbčildüktüt kä'äba ₀ Tämüǰin otču qurban süni qurban üdür yorčïǰu Sänggür-qoroqan-a gär-tür-iyän gürba ₀ Hö'älün-äkä Qasar ki'ät dä'ünär ïnu härüǰü aǰu üǰäǰü bayasba ₀

94. — Tändačä Tämüǰin Bälgütäi qoyar Däi-säčän-ü Börtä-üǰin-i yäsün nasutu büküi-tür üǰäǰü iräksä-'är qaqačaǰu bülä'ä Kälürän-mürän huru'u ärin otba ₀ Čäkčär Čïqurqu qoyar-un ǰa'ura Däi-säčän Onggïrat tändä aǰu'u ₀ Däi-säčän Tämüǰin-i üǰäǰü mašï yäkä bayasču ügülärün ₀ Tayïčï'ut aqa dä'ü čïnu naïtamu kä'än mädäǰü mašï härüǰü ǰökölä'äi (?) ₀ aran üǰäba-ǰä čïma-yï kä'ät Börtä-üǰin-i näyilä'ülä'ät ä'üsgäba ₀ ä'üsgän ayïsurun Däi-säčän ǰa'ura Kälürän-ü Uraq-ǰöl (?) nu-dača qarïba ₀ gärgäi ïnu Börtä-üǰin-ü äkä Čotan närätäi büliyi ₀ Čotan öki-yän hüdäǰü Gürälgü dotora Sänggür-qoroqan-a büküi-tür gürgäǰü iräba ₀

95. — Čotan-ï qarï'ulu'at Bälgütäi-yi[4] Bo'orču-yï nököčäyä kä'än urïǰu iläba ₀ Bo'orču Bälgütäi-yi[5] gürgä'ülü'ät äčigä-dür-iyän ülü kälälän **bö**götür qongqor-ï unu'at **bo**ro örmügä-bän böktürü'ät Bälgütäi-lü'ä iraba ₀ tärä nököčäksä-'är nökočäküi yosun täyimü ₀

96. — Sänggür-qoroqan-ača *nü'üǰü*[6] Kälürän-mürän-ü täri'ün Bürgi ärgi-dä nuntuqlan[7] bawuǰu Čotan äkä-yin šitkül qara

(1) Cf. § 90, n. 4.
(2) Cf. § 90, n. 4.
(3) Le texte écrit *buquqsan* ; cf. § 90, n.3.
(4) *Bälgütäy-i?*
(5) *Bälgütäy-i?*
(6) Corr. *näwüǰü*.
(7) *nantuqlan ?*

buluqan daqu abčïraǰu bülä'ä ₀ tärä daqu-yï Tämüǰin Qasar Bälgütäi qurban abčų otčų ärtä üdür Yäsügäi-qan äčigä-lü'ä Käräyit irgän-ü Ong-qan anda kä'äläldüksän aǰu'u ₀ äčigä-lü'ä mïnu anda kä'äldüksän äčigä mätü büi-ǰä kä'än Ong-qan-ï Tu'ula-yïn qara tün-ä büyü kä'än mädäǰų otba ₀ Ong-qan-tur Tämüǰin gürčų ügülärün ₀ ärtä üdür äčigä-lü'ä mïnu anda kä'äldüksän aǰu'u ₀ äčigä gü mätü büyü-ǰä kä'äǰų gärgäi bawulǰų ämüsgäl[1] čïma-da abčïraba kä'än buluqan daqu ökba ₀ Ong-qan mašï bayasčų ügülärün ₀ **qa**ra buluqan daqu-yïn qarï'u **qa**qačaqsan ulus-ï čïnu **qa**mtutqaǰų öksü ₀ **bu**luqan daqu-yïn qarï'u **bu**taraqsan ulus-ï čïnu **bü**gütkäldüǰų öksü ₀ **bö**körä-yin **bö**ksä-tür **čä**käri-yin[2] **čä**'äǰi-tür aduqaï kä'äba ₀

97. — Tändäčä qarïǰų Bürgi ärgi-dä büküi-tür Burqan-qaldun-ača Urïangqadaï gü'ün J̌arčï'udaï äbügän kü'ürgä-bän ürčų J̌älmä närätü kö'ün-iyän udurïtčų iräǰų ₀ J̌arčï'udaï ügülärün ₀ Onan-u Däli'ün-boldaq-a büküi-tür Tämüǰin-i törökü-tür buluqan nälkäi ögülä'ä bï ₀ änä kö'ü-bän J̌älmä-yi ögülä'ä-gü bï ₀ üčügän kä'än abčų odula'a ₀ ädö'ä J̌älmä-yi ämä'äl-iyän toqu'ul ä'üdä-'än nägü'ül kä'äǰų ökba ₀

98. — Kälürän-mürän-ü täri'ün-ä Bürgi ärgi-dä bawuǰų büküi-tür nikän manaqar ärdä gäräl šïral üdür gäyin büküi-tür ₀ Hö'älün-äkä-yin gär dotora gödölküi Qo'aqčïn-ämägän boščų ügülärün ₀ äkä äkä ötär bos qaǰar därbälümüi tübüri'ün sonos-tamu ₀ ǰalqamšïqtan Tayïčï'ut ayïsun aqun-u ₀ äkä otär bos kä'äbi ₀

99. — Hö'älün-äkä ügülärün ₀ kö'üd-i ötär säri'ülütkün kä'ät ₀ Hö'älün-äkä ötär-gü bosbï ₀ Tämüǰin-tan kö'üt ötärlän-gü bosu'at morïd-ïyan barïǰų ₀ Tämüǰin nikän morï unuba ₀ Hö'älün-äkä nikän morï unuba ₀ Qasar nikän morï unuba ₀ Qačï'un nikän morï unuba ₀ Tämügä-otčïgïn[3] nikän morï unuba ₀ Bälgütäi nikän morï unuba ₀ Bo'orču nikän morï unuba ₀ Jälmä nikän morï unuba ₀ Tämülü'n-i Hö'älün-äkä äbür-tür-iyän dä'ürbä ₀ nikän morï kötöl ǰasaba ₀ Börtä-üǰin-ä morï dutaba ₀

100. — Tämüǰin aqanar dä'ünär morïlaǰų ärtä bö'ätä[4] Burqan ǰük qarba ₀ Qo'aqčïn-ämägän Börtä-üǰin-i nï'usu kä'än nikän qara'utaï tärgän-tür unu'ulǰų ₀ bö'ärä alaq hükär kölǰų Tänggäli[k]-

(1) Le texte écrit : *ämüsgäk.*
(2) Corr. *čäkärä-yin.*
(3) *Tämügö-otčïgïn?*
(4) Haenisch corrige : *bö'ät.*

qoroqan[1] ö'ädä gödölǰų ayïsun büküi-tür härü baru-da üdür gäyin büküi-tür äsärgün-äčä čärik haran qataraǰų härgiǰų gürčų iräǰų ya'un gü'ün čï kä'än hasaqba ₀ Qo'aqčïn-ämägän ügülärün ₀ bï Tämüǰin-ü'äi büi ₀ yäkä gär-tür qonïn kïrqara irälä'ä gär-tür-iyän qarïǰų ayïšï kä'äbi ₀ tändäčä ügülärün ₀ Tämüǰin gär-tür büyü'ü ₀ gär käǰi'ä büyü kä'äbi ° Qo'aqčïn-ämägän ügülärün ° gär-či oyïra büyü ₀ Tämüǰin-i büküi-yi ügäi äsä uqabï ₀ qoyïnača bosu'at iräbi bï kä'äbi ₀

101. — Tädä čäri'üt tädüi qataraba ₀ Qo'aqčïn-ämägän bö'ärä alaq hükär-iyän dälädü'ät ötärlän nä'ügü bolun tärgän-ü tänggäli ququs otba ₀ tänggäli-bän ququraqdaǰų yabuqad-ïyar hoï-tur güyiǰų oroya kä'äldün büküi-tür ₀ daruča müt čäri'üt Bälgütäi-yin äkä-yi sundula'uldulǰų qoyar köt ïnu čärbägäljä'ülǰų qadaraǰų[2] gürčų irä'ät änä tärgän dotora ya'un tä'äǰų amu kä'äba ₀ Qo'aqčïn-ämägän ügülärün ₀ ongqasun tä'äǰų amu kä'äbi ₀ tädä čäri'üd-ün aqanar ïnu ügülärün ₀ dä'unär kö'üd-iyän bawuǰų üǰätkün kä'äba ₀ dä'ünär ïnu bawuǰų qa'ataï tärgän-ü qa'alqa abquï-lu'a dotora qatuqtu gü'ün sa'uǰų ïma-yï tärgän-äčä čirčų bawulǰų Qo'aqčïn ǰirin-i sundula'ulǰų abu'at ₀ Tämüǰin-ü qoyïnača äbäsün-ü alurqaï-bar möčgiǰų Burqan ǰük qarba ₀

102. — Tämüǰin-ü qoyïnača Burqan-qaldun-ï qurban-ta quči'ulǰų ärüsün yadaba ₀ äyin täyin bulǰï'asu ümbü(?)šïbar bärkä hoï ïnu čatqulang moqay-a šïrqu'asu ülü bolqu bärkä šïquï qoyïnača ïnu daqaǰų ärüsün yadaǰu'uï ₀ tädä qurban Märkit aǰu'u ₀ Uduyït Märkid-ün Toqto'a ₀ Uwas Märkid-ün Dayïr-üsün ₀ Qo'at[3] Märkid-ün Qa'ataï-Darmala ₀ ädä qurban Märkit ärtän-ü Hö'älün äkä-yi Čilädü-dača bulïǰų abdala'ai kä'än ädö'ä ösül ösün iräksä[t] aǰu'u ₀ tädä Märkit ügüläldürün ₀ Hö'älün-ü hačï aburan ädö'ä ämäs-i anu abuba ₀ hačï-yan aburaba bïda kä'äldüǰų Burqan-qaldun-ača bawuǰų gäyit-tür-iyän aǰïraba ₀

103. — Tämüǰin tädä qurban Märkit maqat gäyit-tür-iyän aǰïrabay-u bükčų-'ü amuï kä'än ₀ Bälgütäi Bo'orču Jälmä qurban-ï Märkid-ün qoyïnača uqa'uta qurban qonoq daqa'ulǰų ₀ Märkid-i köngkä'ülǰų ₀ Tämüǰin Burqan dä'äräčä bawuǰų äbčä'ü-bän mö'älätčų ügülärün ₀ Qo'aqčïn-äkä-yi **so**langqa bolǰų **so**nosqu-yïn tula **ü**nän bolǰų **üǰ**ägü-yin tula ₀ **bü**dün bäyä-'än **bu**ru'udun ₀ **bu**gïya morïtu **bu**qu-yïn horum horumlaǰų[4] ₀ **bur**qasun gär gärlän ₀

(1) Corr. *Tönggäli[k]-qoroqan?*
(2) Corr. *qataraǰų?*
(3) Corr. *Qa'at.*
(4) *horam horamlaǰų? horom horomlaǰų?*

Burqan dä'ärä qarula'a ₀ **Bur**qan-qaldun-a **bö**'äsün-ü tädüi amïn-ïyan **bul**ǰï'uldaba bi ₀ **Qa**qčaqan amïn-ïyan **qa**yïralan ₀ **qa**qča morïtu **qa**ndaqaï-yïn horum horumlaǰų[1] **qa**lqasun gär gärlän **Qa**ldun dä'ärä qarula'a bï ₀ **Qa**ldun-burqan-a **qa**rča-yïn tädüi amïn-ïyan **qa**lqalaqdaba-ǰä bï ₀ mašï ayu'uldaba bï ₀ Burqan-qaldun-ï manaqar büri malïyasuqaï üdür büri öčisügäi uruq-un uruq mïnu uqatuqaï kä'än naran äsärgü büsä-bän güǰü'ün-dür-iyän ärigäläǰų maqalaï-ban qar-tur-ïyan sä'äǰigäläǰų qar-ïyan äbčä'ün-dür-iyän mö'älätčų naran ǰük yäsün-tä sögötčų sačulï öči'üli (?) ökba ₀

(1) *horam horamlaǰų ?horom horomlaǰų?*

CHAPITRE III

104. — Tädüi käläläǰų Tämüǰin Qasar Bälgütäi qurban Käräyid-ün To'orïl Ong-qan-tur Tu'ula mürän-ü qara tun-a büküi-tür otčų ügülärün ₀ qurban Märkit-tä gänän büküi-tür iräǰų ämä kö'ü-bän daulïǰų abdaba ₀ qan äčigä mïnu ämä kö'ü aburaǰų öktügäi kä'än iräba ba kä'äba ₀ Tärä ügä-yin qarï'u To'orïl Ong-qan ügülärün ₀ bï nïdonï čïma-da äsä'ü ügülälä'ä buluqan daqu nada abčïrarun äčigä-yin čaq-un anda kä'äldüksän äčigä mätü büyü-ǰä kä'än ämüsgäkdä'äsü tändä bï ügülärün ₀ **bu**luqan daqu-yïn qarï'u **bu**taraqsan ulus-ï čïnu **bü**gütgäldüǰų öksü ₀ **qa**ra buluqan daqu-yïn qarï'u **qa**qačaqsan ulus-ï čïnu **qa**mtutqalduǰų öksü kä'än **čä**kärä-yin[1] **čä**'äǰi-tür atuqaï ₀ **bö**köräi(?)-yin **bö**ksä-tür atuqaï äsä'ü kä'älä'ä bï ₀ ädö'ä tärä ügä-dür-iyän gürün ₀ **bu**luqan daqu-yïn qarï'u **bü**güdä Märkid-i **bü**rältälä **Bö**rtä-üǰin-i čïnu aburaǰų öksü bï ₀ **qa**ra buluqan daqu-yïn qarï'u **qa**muq Märkid-i **qa**ltačïǰų ₀ **qa**tun Börtä-yi čïnu qarï'ulǰų abčïraya bïda ₀ čï Jamuqa dä'ü-dä kälän kiǰų iläo Jamuqa dä'ü Qorqonaq-ǰubur-a büi-ǰä ₀ bï ändäčä qoyar tümät morïlasu bara'un qar bolun Jamuqa dä'ü qoyar tümät bolǰų ǰäwün qar bolun morïlatuqaï ₀ bïdan-u bolǰa'an Jamuqa-dača boltuqaï kä'äba ₀

105. — Tämüǰin Qasar Bälgütäi qurban To'orïl-qan-ača qarïǰų gär-tür-iyän gürčų Tämüǰin J̌amuqa-tur Qasar Bälgütäi qoyar-ï ilärün ₀ J̌amuqa anda-da ügülä kä'än ügüläǰų ilärün ₀ qurban Märkit-tä iräǰų **o**ro-ban **ho**qtorqu boldaqda'a bï ₀ **ö**nör(?)nikäntan busut-u bïda ₀ **ö**sül-iyän kär **ö**sükün[2] ₀ **ä**bür-iyän **hä**mtüldä'ä bï ₀ **hä**ligän-ü uruq busut-u bïda ₀ **ha**čï-yan kär **ha**čïlaqun[3] bïda kä'äǰų iläba ₀ J̌amuqa anda-da ügüläǰų iläksän ügä ädüi basa Käräyid-ün To'orïl-qan-u ügüläksän ügäs-i J̌amuqa-da ügüläǰų ilärün ₀ ärdä üdür Yäsügäi-qan äčigä-dä mïnu tusa sayï kikdäksän-i sätkiǰų nökočäsü bï ₀ qoyar tümät bolǰų bara'un qar bolun morïlasu J̌amuqa dä'ü-dä käläläǰų ilä J̌amuqa dä'ü qoyar tümät morïlatuqaï qamtutqu bolǰa'an J̌amuqa dä'ü-däčä boltuqaï kä'äba ₀ ädä ügäs-i

(1) Corr. *čäkäräi(?)-yin.*
(2) Le texte écrit *ösäkün.*
(3) Écrire *hačïraqun?*; cf. § 111.

da'usqan barağu̱ J̌amuqa ügülärün ₀ Tämüǰin anda-yï **oro ho**qtorqu bolba kä'än mädäǰü̱ ₀ **ö**rä mïnu äbätba ₀ **ä**bür **hä**mtäräba kä'än mädäǰü̱ ₀ **hä**ligä mïnu äbätba ₀ **ö**sül-iyän **ö**sün **U**duyït **U**was Märkid-i **ü**lütkäǰü̱ **Ü**ǰin-börtä-yän aburaya ₀ **ha**čï-yan **a**buran **qa**muq **Qa**'at Märkid-i **qa**ltačïǰu̱ **qa**tun Börtä-yü'än qarï'ulun aburaya ₀ ädö'ä tärä **gö**lmä dabšïquï(?)-tur **kö**'ürgä-yin dawun bolqağu̱ **kö**kidäk Toqto'a Bu'ura-kä'är-ä büi-jä ₀ **da**bčïtu qor **da**rbalǰaquï-tur **da**yïǰïqčï **Da**yïr-üsün ädö'ä Orqon Sälänggä qoyar-un **Ta**lqun-aral-a büi-jä ₀ **qa**mqa'ulsun käyisküi-tür **qa**ra hoï tämäčäkči **Qa**'atai Darmala ädö'ä **Qa**raǰï-kä'är-ä büi-jä ₀ ädö'ä bïda dötälän Kïlqo mürän-i kinggüs saqal-bayan äsän atuqaï ₀ sal huyağu̱ oroya ₀ tärä kökidäk Toqto'a-yïn ärügä dä'ärä ïnu oroǰu̱ ₀ **ä**rkin ä'ädä ïnu **ä**mbürü da'arïǰu̱ **ä**mä kö'ün ïnu **ä**čültälä hawuluya ₀ **qu**tuq ä'ädä ïnu **qu**quru da'arïǰu̱ **qo**tola ulus-ï ïnu **qo**'osun boltala hawuluya ₀

106. — J̌amuqa basa ügülärün ₀ Tämüǰin anda To'orïl-qan aqa qoyar-a ügülä kä'än ügülärün ₀ bï bürün **qa**ra'atu tuk-ïyan sačuba bï ₀ **qa**ra buqa-yïn arasun-ïyar[1] büriksän bürkirän bükü dawutu kö'ürgä-bän dälätba bï ₀ **qa**ra qurdun-ïyan unuba bï ₀ **qa**tangqu dä'äl-iyän ämüsba bï ₀ **qa**tan ǰïda-ban barïba bï ₀ **qa**tqurasutu sumun-ïyan onolaba bï ₀ **Qa**'at Märkit-tür **qa**tquldun morïlaya bö'ät kä'än ügülä ₀ **u**rtu qara'atu tuk-ïyan sačuba bï ₀ **hü**kär-ün arasu-bar büriksän ötkän dawutu kö'ürga-bän dälätba bï ₀ **o**roq qurdun-ïyan unuba bï ₀ **hü**däsütü quyag-ïyan ämüsba bï ₀ **o**nggïtu üldü-bä'än barïba bï ₀ **o**notu sumun-ïyan onolaba bï ₀ **U**duyït Märkit-tür **ü**küldüya bö'ät kä'än ügülä ₀ To'orïl-qan aqa morïlarun Burqan-qaldun-u äbür-iyär Tämüǰin anda-yï da'arï'at iräǰü̱ ₀ Onan mürän-ü täri'ün-ä Botoqan-bo'orǰï-da bolǰalduya ₀ ändäčä morïlarun ₀ Onan mürän ö'ädä anda-yïn ulus ändä büi ₀ anda-yïn ulus ača nikän tümän bï ändäčä nikän tümän qoyar tümän bolǰu̱ ₀ Onan mürän ö'ädä otču̱ Botoqan-bo'orǰï-da bolǰal qaǰar-a näyiläldüya kä'än ügüläǰü̱ iläba ₀

107. — J̌amuqa-yïn ädä ügäs ïnu Qasar Bälgütäi qoyar ïräǰü̱ Tämüǰin-ä ügüläǰü̱ ₀ To'orïl-qan-a kälän gürgäba ₀ To'orïl-qan J̌amuqa-yïn ädä ügäs gürgä'ülü'ät qoyar tümät morïlaba ₀ To'orïl-qan morïlarun ₀ Burqan-qaldun-u äbür Kälürän-ü Bürgi ärgi ǰorïn ayïšï kä'än Tämüǰin Bürgi ärgi-dä burün mör-tür büi kä'än ǰayïlan Tönggälik ö'ädä nü'üǰü̱[2] Tana-qorqon-a Burqan-qaldun-u äbür bawuǰu̱ ₀ Tämüǰin tändäčä čärik ä'üsgäǰü̱ To'orïl-qan nikän

(1) Corr. *arasun-nïyar.*
(2) Corr. *näwüǰü̱.*

tümän To'oril-qan-u dä'ü J̌aqa-gambu nikän tümän qoyar tümädiyär Kïmurqa qorqon-u Ayïl-qaraqana-da bawuǰu̱ büküi-tür näyilän bawuba ₀

108. — Tämüǰin To'orïl-qan J̌aqa-gambu qurban qamtutču̱ tändäčä gödölǰü̱ Onan-u täri'ün Botoqan-bo'orǰï-da gürbäsü ₀ J̌amuqa bolǰal qaǰar-a qurban üdür urïda gürču'üi ₀ J̌amuqa ädä Tämüǰin To'orïl J̌aqa-gambu-tan-u[1] čäri'üd-i üǰä'ät J̌amuqa qoyar tümät čäri'üd-iyän ǰasağu̱ bayïǰu'uï ₀ ädä bär Tämüǰin To'orïl-qan J̌aqa-gambu-tan čäri'üd-iyän ǰasa'at-gu gürülčäǰü̱ ǰiči tanïlduǰu̱ J̌amuqa ügülärün ₀ **bo**ro'an bär bolu'asu **bo**lǰal-tur **qu**ra bär bolu'asu **qu**ral-tur bu qoǰïdaya äsä'ü kä'äldülä'äi bïda ₀ Mongqol[2] ǰä andaqartan busut-u ₀ ǰä-däčä qoǰïdaqsan-ï ǰärgä-däcä qarqaya kä'äldülä'äi kä'äba ₀ J̌amuqa-yïn ügä-tür To'orïl-qan ügülärün ₀ bolǰal qaǰar-a qurban üdür qoǰït bayïba kä'än qodulaqu-yï čïmar-laqu-yï[3] *J̌amuqa dä'ü mädätügäi kä'äba* ₀ *bolǰal-un* čïmar ädüi ügüläldüǰ ₀

109. — Botoqan-bo'orǰïn-ača gödölǰü̱ Kïlqo mürän-ä gürču̱ sal huyağu̱ kätülü'ät Bu'ura kä'är-ä Toqto'a-bäki-yin **ä**rügä dä'ärä[4] **ä**rkin ä'ädä **ä**mbürü da'arïn oroǰu̱ ämä kö'ü ïnu **ä**čültälä daulïba ₀ **qu**tuq[5] ä'ädä ïnu **qu**quru da'arïǰu̱ **qo**tola ulus ïnu **qo**kïratala daulïba ₀ Toqto'a-bäki-yi käbtä'ä bö'ätälä gürgü-yi Kïlqo mürän-ä bükün ǰïqačïn buluqačïn görä'ülüčin talbïqsat dayïn ayïšï kä'än ₀ süni dülin kälän gürgän otču'uï ₀ tärä kälän gürgä'ülü'ät ₀ Toqto'a Uwas Märkid-ün Dayïr-üsün qoyar qamtutču̱ Sälänggä huru'u Barquǰïn oron ǰö'än bäyäs-iyän duta'an buru'utču'uï ₀

110. — Märkid-ün ulus Sälänggä huru'u süni-dä dürbäǰü̱ yabuquï-tur bïdan-u čäri'üt dürbäǰü̱ yabuqun Märkid-i süni-dä gü daručaǰu̱ ₀ dawulïn talan yabuquï-tur Tämüǰin dürbäǰü̱ ayïsuqun irgän-tür Börtä Börtä kä'än ongšïǰu̱ yabuquï-tur učïraǰu̱ ₀ Börtä-üǰin tädä dürbäkün irgän-tür büǰu'üi ₀ Tämüǰin-ü dawu sonosču̱ tanïǰu̱ tärgän-äčä bawu'at güyiǰü̱ iräǰü̱ ₀ Börtä-üǰin Qo'aqčïn ǰirin Tämüǰin-ü ǰïlu'a čïlbur süni tanïǰu̱ barïǰu'uï ₀ sara'ur bülä'ä üǰä'äsü Börtä-üǰin-i tanïǰu̱ täbärildün tusulčaba ₀ tändäčä Tämüǰin To'orïl-qan J̌amuqa anda qoyar-a mün süni bö'ät ügüläǰü̱ ilärün ₀ ärigü käräg-iyän olba bï ₀ süni bu düliyä ₀ ändä bawuya bïda kä'äǰü̱ iläba ₀ Märkid-ün ulus dürbäǰü̱ ayïsuquï-yï[6] süni-dä sandurču̱

(1) Corr. *Joqa-gambu-tan.*
(2) *Mangqol?*
(3) *qodulaquy-ï čïmarlaquy-ï?*
(4) Corr. *dä'äräčä.*
(5) Le texte écrit *qudu*[*q*].
(6) *ayïsuquy-ï?*

ayïsuquï ǰa'ura mün tändä bawuǰu qonoba ₀ Börtä-üǰin-i täyin ǰolqalduǰu Märkit irgän-äčä aburaqsan yosun äyimü ₀

111. — Türün urïda Uduyït Märkid-ün Toqto'a-bäki Uwas Märkid-ün Dayïr-üsün Qa'ataï-Darmala ädä qurban Märkit qurban ǰa'ut haran üdür-ün ärtä Toqto'a-bäki-yin dä'ü Yäkä-Čiladü-däčä Yäsugäi-ba'atur-a Hö'älün äkä-yi bulïǰu abdalaï[1] kä'än tä'ün-i ösün hačïran[2] otču'uï Tämüǰin-i Burqan-qaldun-ï qurban-ta qučï'ulquï-tur Börtä-üǰin-i tändä ärüsčü Čiladü-yin dä'ü Čilgär-bökö-dä asara'uluqsan aǰu'u ₀ tärä asaraqsa'ar[3] aǰu Čilgär-bökö dayïǰïǰu qarurun ügülärün ₀ qara kärä'ä qalisu körisü idägü ǰaya'atu bö'ätälä ₀ qalawun toqura'un-ï idäsü kä'än ǰäšin aǰu'u ₀ qatar mawuï Čilgär bï ₀ qatun Üǰin-tür qalqu bolun qamuq Märkit-tä huntawu (?) qaraču mawu Čilgär ₀ qara täri'ün-dür-iyän gürtägü bolba ₀ qaqčaqan amïn-ïyan qoroqun ₀ qarangqu qabčal šïrqusu ₀ qalqa kän-ä boldaquy-u[4] bï ₀ quladu mawu šïbawun quluqana küčugünä (?) idägü ǰayatu bö'ätälä ₀ qun toqura'un-ï ïdäsü kä'än ǰäšin aǰu'u ₀ qunar mawu Čilgär bï ₀ qutuqtai sutai Üǰin-i qurïyaǰu irägü bolun ₀ qotola Märki[t]-tä huntawu (?) bolba ₀ qokïr mawu Čilgär ₀ qokïmaï täri'ün-dür-iyän gürtägü bolba bï ₀ qorqosun-u tädüi amïn-ïyan qoroqun ₀ qorqatu (?) qarangqu qabčal-a šïrqusu ₀ qorqosun-u tädüi amïn-a mïnu ₀ qoriya'an kän-ä boldaquy-u[5] bï kä'ä'ät daïǰïn duta'aǰu'u ₀

112. — Qa'ataï-Darmala-yï ärüsba abčïraǰu ₀ qabtasun buqa'u ämüsgäǰü ₀ Qaldun-burqan-a ǰorï'ulba ₀ Bälgütäi-yin äkä tärä ayïl-tur büyü kä'än ǰa'aqdaǰu Bälgütäi äkä-yü'än abura otču gär-tür ïnu Bälgütäi bara'un ä'üdän-bär oroqu-lu'a äkä ïnu nabtarqaï näkäi dä'ältäi ǰäwün ä'üdän-bär qaru'at qadan-a busu gü'ün-ä ügülärün ₀ kö'üt mïnu qat bolǰu'u kä'äkdämüi bï ₀ ändä mawuï gü'ün-tür tübäǰü ₀ ädö'ä kö'üd-iyän nï'ur kär üǰäküi bï kä'ät ₀ güyiǰü šïquï hoï-tur šïrquǰu'u ₀ tädüi äriǰü äsä oldalaï ₀ Bälgütäinoyan Märkidäi älä yasutu gü'ün-i äkä-yi mïnu abčïra kä'äǰü qodolïtqu bülä'ä ₀ Burqan-ï qučïlduqsat qurban ǰa'ut Märkid-i uruq-un uruq-a gürtälä hünäsü-'är käyistälä ülitgäba ₀ hüläksät ämä kö'ün anu äbüritkün mädüs-i äbüritba ₀ ä'üdän-tür oro'uldaqun mädüs-i ä'üdän-dür-iyän oro'ulba ₀

113. — To'orïl-qan J̌amuqa qoyar-ï Tämüǰin büširän ügülärün ₀ qan äčigä mïnu J̌amuqa anda qoyar-a nökočäkdäǰü tänggiri qaǰar-a

(1) Le texte écrit *ablalaï*.
(2) *hačïlan?* cf. § 105.
(3) Corr. *asaraqsan-'ar*.
(4) *boldaqu-yu?*
(5) *boldaqu-yu?*

güčü nämäkdäǰü ärkätü tänggiri-dä näräyitčü ₀ äkä ätügän-ä gürgäǰü ₀ ärä hačïtu Märkit irgän-i äbür ba anu hoqtorquï bolqaba ₀ häligä ba anu hämtälba bïda ₀ oro ba anu hoqtorquï bolqaba ₀ uruq-un ba gü'ün-i ülütgäba bïda ₀ hüläksäd-i ba anu arbïlaba-ǰä bïda ₀ Märkit irgän-i tädüi busan[g]qaǰu ïčuya kä'äldüba ₀

114. — Uduyït Märkit dürbärün buluqan maqalaïtu maral-un qodun qudusutu ilkin[1] ǰarqas[2] usun-u buluqan ǰalqaqsan dä'ältü tabun nasutu Küčü närätü nidün-dür-iyän qaltu kö'ükän-i bïdan-u čäri'üt nuntuq[3]-tur qočoruqsan-ï olǰu abčïraǰu Hö'älün-äkä-dä sauqa abču otču ökba[4] ₀

115. — Tämüǰin To'orïl-qan J̌amuqa qurban qamtutču Märkidün čorqan gär čoqolï'ulǰu[5] čoqtaï ämä-yi arbïlaǰu Orqan[6] Sälänggä qoyar-un Talqun-aral-ača ïčurun ₀ Tämüǰin J̌amuqa qoyar qamtutču Qorqonaq ǰubur ǰorïn ïčuba ₀ To'orïl-qan ïčurun Burqan-qaldun-u gärü-bär Hökörtü-ǰubur(?) da'arïn Qača'uratu-subčit[7] Huliyatu-subčit[7] da'arïn görü'än ïnu abala'at Tu'ula-yïn qara tün-i ǰorïn ïčuba ₀

116. — Tämüǰin J̌amuqa qoyar Qorqonaq-ǰubur-a näyilän bawuǰu ärtän-ü anda bolulčaqsan-ïyan duradulčan(?) anda tungquldujǰu[8] amaralduya kä'äldüba ₀ angqa urïda anda bolulčarun ₀ Tämüǰin harban nikän nasutu bükü-tür J̌amuqa quraltuq ši'a Tämüǰin-ä ökčü Tämüǰin-ü činggiltüktü[9] ši'a anda bolulčaǰu anda kä'äldüksän Onan-u mölsün-tür ši'aljaquï-tur tändä anda kä'äldülä'äi ₀ tä'ün-ü qoyïna qabur alanggïr numutan qarbïyaldun büküi-tür ₀ J̌amuqa bura'u-yïn qoyar äbär nï'aǰu nükäläǰü dawutu yor-ïyan Tämüǰin-ä ökčü ₀ Tämüǰin-ü arča manglaïtu qodolï aralǰïǰu andačïlalduba ₀ nökötä anda kä'äldüksän yosun täyimü ₀

117. — Urïdus ötögüs-ün ügä sonosču anda gü'ün amïn nikän ülü täbčildün ₀ amïn-u arïčï boluyu kä'än amaralduquï yosun täyimü ₀ ädö'ä basa anda tungquldujǰu[10] amaraya kä'äldüǰü Tämüǰin Märkid-ün Toqto'a-yï arbïlaǰu abuqsan altan büsä J̌amuqa anda-da büsälä'ülba ₀ Toqto'a-yïn äsgäl qalï'un-ï J̌amuqa anda-da unu'ulba ₀

(1) Le ms. : *ičikin*.
(2) Le ms. : *ǰarqaq*.
(3) *nantuq?*
(4) Corr. *ökčü otba*.
(5) *čoqorï'uljǰu?*
(6) *Orqon?*
(7) *-sübčit?*
(8) *tongquldujǰu?*
(9) *činggältüktü? činggültüktü?*
(10) *tongquldujǰu ?*

J̌amuqa Uwas Märkid-ün Dayïr-üsün-i arbïlaǰu abuqsan altan büsä Tämüǰin anda-da büsälä'ülba ₀ Dayïr-üsün-ü gu äbärtü ünügün[1] čaqa'an-ï Tämüǰin-ä unu'ulba ₀ Qorqonaq ǰubur-un Quldaqar qun-u äbürä saqlaqar mudun-a[2] anda kä'äldüǰü amaralduǰu qurïmlan[3] toyïlan[4] ǰïrqalduǰu süni könǰilä-dä'än qaqča qonolduqun bülä'ä ₀

118. — Tämüǰin J̌amuqa qoyar amaraldurun nïkän hon nökö'ä hon-u ǰarïm amaralduǰu ₀ tärä aqsan nuntuq[5]-ača nikän üdür nü'üyä[6] kä'äldüǰü nü'ürün[7] ₀ ǰun-u täri'ün sara-yïn harban ǰïrqo'an-a hula'an tärgäl üdür nü'üba[8] ₀ Tämüǰin J̌amuqa qoyar qamtu tärgäd-ün urïda yabuǰu ayïsurun J̌amuqa ügülärün ₀ Tämüǰin anda anda **a**'ula šïqan bawuya ₀ **a**du'učïn bïdan-u **a**lačuq-a gürtügäi ₀ **qo**l-tur šïqan bawuya ₀ **qo**nïnčït qurïqačït bïdan-u **qo**'olay-a gürtügäi kä'äba ₀ Tämüǰin J̌amuqa-yïn änä ügä-yi uqan yadaǰu säm-iyär bayäǰu *(sic)* qočorču [nä]'üri dumda[9] tärgät güličäǰü nä'üri bö'ät Tämüǰin Hö'älün äkä-dä J̌amuqa anda ügülämü **a**'ula-tur šïqan bawuya ₀ **a**du'učïn bïdan-u **a**lačuq-a gürtügäi ₀ **qo**l-tur šïqan bawuya ₀ **qo**nïnčït qurïqačït bïdan-u **qo**'olay-a gürtügäi kä'än ügülämü ₀ bï änä ügä ïnu uqan yadaǰu qarï'u ïnu ya'u ba äsä ügüläba bï ₀ äkä-däčä asaqsu kä'än iräba bï kä'äba ₀ Hö'älün äkä-yi dongqodu'a üdü'üy-ä Börtä-üǰin ügülärün ₀ J̌amuqa anda uyïdangqa kä'äkdän bülä'ä ₀ ädö'ä bïdan-ača uyïtqu čaq bolba ₀ tuqar-un J̌amuqa anda-yïn käläläksän kälän bïda-tur bö'ät ǰäšigü ügä büyü ₀ bïda bu bawuya ₀ änä gödölüksä'är šïlï'uy-a qaqačan süni dülin gödölüya bö'ät kä'äba ₀

119. — Börtä-üǰin-ü ügä-bär ǰöbšiyäǰü ülü bawun süni dülin gödölǰü ayisuquï-tur ǰa'ura mör-tür Tayïčï'ud-ï da'arïba ₀ Tayïčï'ut bär kökiǰü mün süni bö'ät ǰöričän J̌amuqa ǰük gödölbagu ₀ Tayïčï'ud-un Bäsüd-ün nuntuq[10]-tur nikän üčügän Kököčü närätü kö'ün-i nuntuq[10]-tur qočoruqsan-ï bïdan-u'aï abu'at iräǰü Hö'älün äkä-dä ökba ₀ Hö'älün äkä täǰiyäba ₀

120. — Tärä süni dülǰü üdür gäyi'äsü üǰä'äsü J̌alayïr-un Qačï'un-Toqura'un Qaraqaï-Toqura'un Qaraldaï-Toqu'arun[11] ädä

(1) Cf. *unuγun?*
(2) *modun-a?*
(3) *qurumlan?*
(4) *tayïlan?*
(5) *nantuq.*
(6) Corr. *näwüyä.*
(7) Corr. *näwürün*
(8) Corr. *näwüba.*
(9) Le texte écrit *dunda.*
(10) *nantuq?*
(11) *Toqura'un?*

qurban Toqura'un aqanar dä'ünär süni dülildüǰü ayïsun aǰu'u ₀ basa Tarqud-un Qada'an Daldurqan aqanar dä'ünär tabun Tarqut ayïsun gu aǰu'u ₀ basa Münggätü-Kïyan-ü kö'ün Önggür-tan *(sic)* Čangšï'ut Baya'ud-ïyar-an ayïsun gu aǰu'u ₀ Barulas-ača Qubïlaï Qudus aqanar dä'ünär iräba ₀ Mangqud-ača J̌ätäi Doqolqu-čärbi aqa dä'ü qoyar iräba ₀ Bo'orču-yïn dä'ü Ögölän-čärbi Arulad-ača qaqačaǰu aqa-dur-ïyan Bo'orču-tur näyilän iräba gu ₀ J̌älmä-yin dä'ü Ča'urqan Sübä'ätäi-ba'atur Uriangqan-ača qaqačaǰu J̌älmätür näyilän iräba ₀ Bäsüd-äčä Dägäi Kučügür aqa dä'ü qoyar iräba gu ₀ Suldus-ača Čilgütäi Takï Tayïčï'udaï aqanar dä'ünär iräbä gu ₀ J̌alayïr-un Säčä-domoq Arqaï-Qasar Bala qoyar kö'üdiyär-än iräba gu ₀ Qongqotan-ača Süyikätü-čärbi iräba gu ₀ Sükäkän-ü J̌ägäi-Qongdaqor[1]-un kö'ün Sükägäi-ǰä'ün iräba gu ₀ Nä'üdäi Čaqa'an-Uwa iräba gu ₀ Olqunu'ud-un Kïnggïyadaï Qorolas-ača Säči'ür Dörbän-äčä Moči-Bädü'ün iräba gu ₀ Ikiräs-ün Butu[2] ändä gürägä[t]-tä yabuqsa'ar iräba gu ₀ Noyakïn-ača J̌öngsäi[3] iräba gu ₀ Oronar-ača J̌ïrqo'an iräba gu ₀ Barulas-ača Suqu-säčän Qaračar kö'ün-lü'ä-bän iräba gu ₀ basa Ba'arïn-u Qorčï Üsün-äbügän[4] Kököčös Mänän-Ba'arïn-iyär-än nikän gürä'än iräba gu ₀

121. — Qorčï iräǰü ügülärün ₀ Bodončar boqdo-yïn barïǰu abuqsan ämä-däčä töräksän ba ₀ J̌amuqa-lu'a kä'äli nikätän käkä qaqčatan bülä'äi ba ₀ J̌amuqa-dača ülü qaqačaqun bülä'ä ba ₀ ǰa'arïn iräǰü na-dur nidün-dür-iyän üǰä'ülba ₀ qo'aqčïn üni'än iräǰü J̌amuqa-yï horčïǰu yabuǰu gär tärgän ïnu mürgülä'ät J̌amuqa-yï mürgüǰü örä'älä äbär-iyän ququraǰu šolǰïr äbärtü bolǰu ₀ äbär minu ača kä'än kä'än J̌amuqa-yïn ǰük mö'örän mö'örän šïro'aï sačun sačun bayïmu ₀ muqular[5] qo'a hükär yäkä gär lügä dä'ärä ärgüǰü kölǰü ǰitküǰü Tämüǰin-ü qoyïnača yäkä tärgä'ür-iyär mö'örän mö'örän ayïsurun ₀ tänggiri qaǰar äyätüldüǰü Tämuǰin-i ulus-un äǰän boltuqaï kä'än ulus tä'äǰü abčų ayïsu kä'än ǰa'arït nidün-tür üǰä'ülǰü na-dur ǰï'amuï ₀ Tämüǰin čï ulus äǰän bolu'asu nama-yï ǰï'aqsan-u tula kär ǰïrqa'ulqu čï kä'äba ₀ Tämüǰin ügülärün ₀ ünän täyin ulus mädä'ülü'äsü tümän-ü noyan bolqasu kä'äba ₀ älä ädü törä-yi ǰï'aqsan gü'ün-i nama-yï tümän-ü noyan bolu'asu ya'un ǰïrqalang büi ₀ tümän-ü noyan bolqa'at ulus-un

(1) *J̌ägäi-Qongdaqor?* Il faut peut-être lire *Qongqadol?*; corriger *Qongtaqor.*
(2) *Bütü?*
(3) Corr. *Jungso.*
(4) Usun-äbügän ?
(5) *muqurar?*

qo'as sayït ökit darqalan abqa'uljų qučïn ba ämästü bolqa ₀ basa ya'u ba käläläksän-i mïnu äsärgü sonos kä'äba ₀

122. — Qunan täri'ütän Gänigäs nikän gürä'än iräba gu ₀ basa Darïtaï-otčïgïn nikän gürä'än iräba gu ₀ J̌adaran-ača Mulqalqu iräba gu ₀ basa Ünǰin[1] Saqayït nikän gürä'än iräba gu ₀ J̌amuqa-dača tädüi qaqačan gödölüyät Kïmurqa qoroqan-u Ayïl-qaraqana bawuǰų büküi-tür ₀ basa J̌amuqa-dača qaqačaǰų J̌ürkin-ü Sorqatu-J̌ürki-yin kö'ün Sača-bäki Taïču qoyar nikän gürä'än ₀ basa Näkün-taïǰï-yïn kö'ün Qučar-bäki nikän gürä'än ₀ basa Qutula-qan-u kö'ün Altan-otčïgïn nikän gürä'än ₀ ädä basa J̌amuqa-dača qaqačan gödölǰų Tämüǰin-i Kïmurqa qoroqan-u Ayïl-qaraqana-da bawuǰų büküi-tür näyilän bawuba ₀ tändäčä nü'üǰų[2] Gürälgü dotora Sänggür-qoroqan-u Qara-ǰürügän-ü Kökö-na'ur bawuba ₀

123. — Altan Qučar Sača-bäki bürün[3] äyätüldüǰų Tämüǰin-ä ügülärün ₀ čïma-yï qan bolqaya ₀ Tämüǰin-i qan bolu'asu ₀ ba olon dayïn-tur algïnčï ha'uljų ₀ önggä sayïn ökin qatun ordo gär qarï irgän-ü qačar qo'a qatun öki qarqam sayïn aqta qatara'uljų a[b]čïraǰų öksü ba ₀ oro'a görä'äsün abala'asu uturaǰų öksü ba ₀ kä'är-ün görä'äsün-ü kä'äli ïnu nikätälä šïqaǰų öksü ₀ qun-u görä'äsün-ü quya ïnu nikätälä šïqaǰų öksü ba ₀ qatqulduquï üdür qala čïnu bušï bolqa'asu ₀ qarï širi[4]-däčä qatun ämä-däčä manu qaqača'uljų ₀ qara täri'ü manu qaǰar kösür-tür gäǰų ot ₀ ängkä üdür äyä čïnu äbdä'äsü ₀ äräs qara-dača[5] ämä kö'üd-äčä manu hiričä'üljų ₀ äǰä ügäi qaǰar-a gäǰü ot ₀ ädüi ügä baralduǰų ₀ äyin aman aldaǰų ₀ Tämüǰin-i Činggis-qahan kä'än näräyitčų qan bolqaba ₀

124. — Činggis-qahan bolu'at[6] Bo'orču-yïn dä'ü Ögöläi-čärbi qor aqsaba ₀ Qačï'un Toqura'un qor aqsaba ₀ J̌ätäi Doqolqu-čärbi aqa dä'ü qoyar qor aqsaba ₀ Önggür Süyikätü-čärbi Qada'an-Daldurqan qurban ügülärün ₀ manaqar-un umdan[7] bu mägüdä-'ülsügäi ₀ üdä-yin umdan[7] bu osoldasuqaï kä'än bawurčïn bolba ₀ Dägäi ügülärün ₀ šilägü irgä šülän bolqaǰų ₀ manaqar bu mägüdäsü qonoq-tur bu qoǰïdasu ₀ alaqčï'ut qonïnd-ï adu'ulaǰų alam dü'ürgäsü ₀ qongqoqčï'ut qonïnd-ï adu'ulaǰų qoton dü'ürgäsü ₀ qo'olančar

(1) *Üǰin ?*
(2) Corr. *näwüǰų.*
(3) Corr. *bulun (= bolun?).*
(4) *šili* au lieu de *širi ;* cf. *šilï'un.* Il se peut que *qara* et *qarï* soient un même mot altéré une fois, lire *qara-širi? °ri* doit être dû à la contamination du deuxième ; lire *qara šili-däčä?*
(5) Lire : *qara-ärä-däčä?*
(6) Il semble falloir *Činggis-qahan qan bolu'at* (cf. début de § 125).
(7) *undan?*

mawuï bülä'ä bï qonïnt adu'ulaǰų qonǰïyasun[1] idäsü bï ₀ Dägäi qonïnt adu'ulaba ₀ dä'ü ïnu Güčügür ügülärün ₀ čo'orqataï tärgän-i či'ü ïnu bu či'üdä'ülsü ₀ tänggisgätäi tärgän-i tärgä'ür dä'ärä bu tä'ürä'ülsü kä'äǰų gär tärgän doyasu kä'äba ₀ Dödäi-čärbi gär dotora gärgän tutqar-ï basa'alasuqaï kä'äba ₀ Qubilaï Čilgütäi Qarqaï-Toqura'un qurban-ï Qasar-lu'a bolun üldüs aqsaǰų gučür-gägün-i güǰü'üt anu kinggüritkün(?) omorqaqun-ï omorï'ut onglaǰïtqun kä'äba ₀ Bälgütäi Qaraldaï-Toqura'un qoyar-ï aqta barïtuqaï aqtačïn boltuqaï kä'äba ₀ Tayïčï'udaï Qutu Moričï Mulqalqu qurban-ï adu'u adulatuqaï kä'äba ₀ Arqaï-Qasar Taqaï Sükägäi Ča'urqan dörbän-i qola-yïn qo'očaq oyïra-yïn odola[2] boltuqaï kä'äba ₀ Sübä'ätäi-ba'adur ügülärün ₀ quluqana bolǰų qurïyaldusu ₀ qara käri'ä bolǰų qada'un bügün-i qarmaldusu ₀ nämbä'ä isgäi bolǰų nämürläldün sorïsu ₀ gärisgä isgäi bolǰų gär ǰük gärisgäläldün sorïsu kä'äba ₀

125. — Tändä Činggis-qahan qan bolǰų Bo'orču J̌älmä qoyar-a ügülärün ₀ ta qoyar nama-yï sä'üdär-äčä busu nökör ügäi-tür sä'üdär bolǰų sätkil mïnu amu'ulba-ǰä ta ₀ sätkil-tür aduqaï kä'äba ₀ sä'ül-äčä busu čïču'a ügäi-tür sä'ül bolǰų ǰirügä mïnu amu'ulba-ǰä ta ₀ čä'äǰi dotora mïnu aduqaï kä'äba ₀ ta qoyar urïda bayïqsa'ar ädä bügün-i aqalaǰų ülü'ü aqun ta kä'äba ₀ basa Činggis-qahan ügülärün ₀ tänggiri qaǰar-a güčü nämäǰų ihä'äkdä-'äsü ₀ ta J̌amuqa anda-ača nama-yï kä'än sätkiǰų nököčäsü kä'än iräksät ötögüs ölǰätän nököt mïnu ülü'ü bolu'u-ǰai ta kä'äba ₀ ǰük ǰük tüšiba tan-ï ₀

126. — Činggis-qahan-nï qan bolqaba kä'än Käräyid-ün To'orïl-qan-tur Daqaï Sügägäi qoyar-ï älči iläba ₀ To'orïl-qan Tämüǰin kö'ün-i mïnu qan bolqaqu naï[3] ǰöb ₀ Mongqol[4] qa ügä'ün kär aqun ₀ ta änä äyä-bän bu äbdätkün ₀ äyä ǰänggi-bän bu talutqun ₀ ǰaqa-ban bu tamtulutqun kä'äǰų iläǰų ₀

(1) *qolǰïyasun?*
(2) Corr. *odora.*
(3) *näi?*
(4) *Mangqol?*

CHAPITRE IV

127. — Arqaï-Qasar Ča'urqan qoyar-ï J̌amuqa-tur älči ilä'äsü ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ Altan Qučar qoyar-a ügülä kä'än ügüläǰų ilärün ₀ Altan Qučar ta qoyar Tämüǰin anda ba qoyar ǰa'ura anda-yïn **sü**bä'ä **sä**čiǰų **qa**bïrqa **qa**tquǰų yäkin qaqača'ulba ta ₀ anda ba qoyar-ï ülü qaqača'ulun qamtu büküi-tür Tämüǰin anda-yï qan yäkin äsä bolqaba ta ₀ ädö'ä yambar älä sätkil sätkiǰų qan bolqaba ta ₀ Altan Qučar ta qoyar ügüläksän ügäs-tür-iyän gürün anda-yïn sätkil amu'ulǰų anda-da mïnu sayïqa-tur gu nökčäǰų ögütkün kä'äǰų iläǰų ₀

128. — Tä'ün-ü qoyïna J̌amuqa-yïn dä'ü Taïčar J̌alama-yïn äbür-ä Ölägäi-bulaq-a bürün bïdan-u Sa'arï-kä'är-ä bügü J̌öči[1]-Darmala-yïn adu'un dä'ärmädürä otču'uï ₀ Taïčar J̌öči[1]-Darmala-yïn adu'un dä'ärmätčų abčų otču'uï ₀ J̌öči[1]-Darmala adu'u ban dä'ärmätčų ottaǰų nököd-iyän ǰürügä yadaqdaǰų ₀ mün J̌öči[1]-Darmala näkäǰų otčų süni adu'un-u'an kïǰï'ar-a gürčų morïn-u'an däl dä'ärä häligä-bär-iyän käbtäǰų gürčų Taïčar-un nïru'u ïnu ququru qarbuǰų ala'at adu'u-ban abu'at iräǰü'ü ₀

129. — Dä'ü-bän Taïčar-ï alaqdaba kä'än J̌amuqa täri'ütän J̌adaran harban qurban qarïn nökčäǰų ₀ qurban tümät bolǰų ₀ Ala'u'ut[2] Turqa'ud-ïyar dabaǰų Činggis-qahan-tur morïlaǰų ₀ ayïsaï kä'än Ikiräs-äčä Mülkä-totaq Boroldaï qoyar Činggis-qahan-ï Gürälgü-dä büküi-tür kälän gürgän iräǰü'üi ₀ änä kälän mädä'ät Činggis-qahan harban qurban gürä'ät bülä'äi qurban gu tümät bolǰų J̌amuqa-yïn äsärgü ïnu morïlaǰų ₀ Dalan-balǰut bayïlduǰų ₀ Činggis-qahan J̌amuqa-da tändä gödölgäkdäǰų ₀ Onon-u J̌äränä-qabčïqay-a qorba ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ Onon-u J̌äränä-dä qorqaba bïda kä'äǰų qarïrun Čïnos-un kö'üd-i dalan toqo'ot bučalqaǰų ₀ Nä'üdäi Čaqa'an-u'a-yïn täri'ü ïnu hoqtolǰų morïn-u sä'ül-tür čirčų otču'uï ₀

130. — Tändä J̌amuqa-yï tändäčä qarï'ulu'at Uru'ud-un J̌ürčädäi Uru'ud-ïyan udurïdu'at Mangqud-un Quyuldar Mangqud-ïyan udurïdu'at J̌amuqa-dača qaqačaǰų Činggis-qahan-tur iräba ₀

(1) *J̌očï?*
(2) Corr. *Ala'ut* comme dans la version chinoise ; pluriel d'*Alaq*.

Qongqotadaï Mönglik[1]-äčigä tändä J̌amuqa-tur aǰų Mönglik[1]-äčigä dolo'an kö'üt-lü'ä-bän J̌amuqa-dača qaqačaǰų tändä Činggis-qahan-tur näyilän iräba ₀ J̌amuqa-dača ädün irgän iräba kä'än Činggis-qahan ör-tür-iyän ulus iräba kä'än bayasčų Činggis-qahan Hö'älün-üǰin Qasar J̌ürkin-ü Sača-bäki Taïču-tan bolun[2] Onan-u tün-tür qurïmlaya[3] kä'äldüǰų qurïmlarun[4] ₀ Činggis-qahan-a Hö'älün-üǰin-ä Qasar-a Sača-bäki-dä ki'ät täri'ülän nikän tüsürgä tüsürčü'üi ₀ basa Sača-bäki-yin üčü'ügän äkä Abägäi-yi täri'ülän nikän tüsürgä tüsürküi-yin tula Qorïǰïn-qatun Qu'určïn-qatun ǰirin nama ülü täri'ülän Abägäi-yi täri'ülän kär tüsürügü[5] kä'än bawurčï Šïkï'ur[6]-ï ašïgïǰu'uï ašïgïkdaǰų bawurčï Šïkï'ur[6] ügülärün ₀ Yäsügäi-ba'adur Näkün-taïǰï qoyar-ï ükükü-yin tula äyin ašïgïkdaquï mïnu ya'un kä'ä'ät yäkä dawu-bar uyïlaǰu'uï ₀

131. — Tärä qurïm[7] bïdan-ača Bälgütäi ǰasa'at Činggis-qahan-u aqta barïǰų bayïn bülä'ä ₀ J̌ürkin-äčä Büri-bökö tärä qurïm[7] ǰasan bülä'ä ₀ bïdan-u kilü'äsä[8]-äčä Qadagïdaï gü'ün čïlbur qulaquqsan-ï qulaqaï barïǰu'uï ₀ Büri-bökö tärä gü'ü-bän hoyïmasčų Bälgütäi nasuda abaldurun bara'un qanču-ban mültülǰų ničükün yabuqu bülä'ä ₀ täyin mültülüksän ničükün mürü ïnu Büri-bökö üldü'är qangqas čabčïǰu'u ₀ Bälgütäi täyin čabčïqdaǰų bö'ät ya'un-a ba ülü bolqan ülü sänggärän čïsun čuburï'ulǰų yabuquï-yï Činggis-qahan sä'üdär-tür sa'uǰų qurïm[7] dotorača üǰäǰų qarčų iräǰų ügülärün ₀ kär täyin[9] kikdän bülä'äi bïda käküi-tür ₀ Bälgütäi ügülärün ₀ mär üdü'üi bulä'ä mïnu tula aqa dä'ü-tür mawuqalïn (?) bolulča'u-ǰäi bï ülü alǰaqu bï ïla'arï büyü aqa dä'ü-tür sayï ïǰïlïdulčan büküi-tür aqa bütügäi qorumut bayï kä'äba ₀

132. — Činggis-qahan Bälgütäi tädüi ïtqa'asu ülü bolun modun-u gääši'üt ququru tatalaǰų itügäs-ün bülä'üt suqučïǰų abčų ašïgïlalduǰų J̌ürkin-i ïlaqčų Qorïǰïn-qadun Qu'určïn-qadun ǰirin-i bulïǰų abuba ₀ ǰiči müt ǰokïlduya kä'äkdäǰų Qorïǰïn-qadun Qu'určïn-qadun ǰirin-i ïču'aǰų ǰokïlduya kä'än älčilältün büküi-tür ₀ Kïtat irgän-ü Altan-qan Tatar-un Mägüǰin-sä'ültü-tän

(1) *Mänglik?*
(2) *bürün?*
(3) *qurumlaya?*
(4) *qurumlarun?*
(5) Corr. *tüsürüyü.*
(6) *Šiki'ür?*
(7) *qurum?*
(8) *kirü'äsä?*
(9) Corr. *äyin.*

äyä-dür-iyän ülü oroqdarun ₀ Onggïng-čïngsang[1]-a čäri'üt ǰasaǰu bu sa'ara bö'ät kä'äǰü iläǰü'üi ₀ Onggïng-čïngsang[1] Mägüǰin-sä'ültü täri'ütän Tatar-ï Ulǰa ö'ädä adu'u idä'än saltä türiǰü ayïšï kä'än kälän mädäba ₀ tärä kälän mädä'ät ₀

133. — Činggis-qahan ügülärün ₀ ärtä üdür-äčä Tatar irgän äbügäs äčigäs-i baraqsat öšitän[2] irgän bülä'ä ₀ ädö'ä änä qanalqa[3]-tur qamsaya bïda kä'ä'ät To'orïl-qan-tur Altan-qan-u Ongkïng-čïngsang[4] Tatar-un Mägüǰin-sä'ültü täri'ütän Tatar-ï Ulǰa ö'ädä türiǰü ayïšï kä'ämüi ₀ äbügäs äčigäs-i bïdan-u baraqsat Tatar-ï qamsaya bïda ₀ To'orïl-qan äčigä ötär irätügäi kä'än änä kälän gürgän älčin iläba ₀ änä kälän gürgä'ülü'ät To'orïl-qan ügülärün ₀ kö'ün mïnu ǰöb käläläǰü iläǰü'ü[5] ₀ qamsaya bïda kä'ä'ät qutu'ar üdür čärig-iyän čï'ulqaǰu čärik ä'üsgäǰü ₀ To'orïl-qan ötärlän iktünäǰü (?) Činggis-qahan To'orïl-qan qoyar J̌ürkin-ü Sača-bäki Taïču täri'ütän J̌ürkin-ä käläläǰü ilärün ₀ ärtä üdür-äčä äbügäs äčigäs-i bïdan-u baraqsat Tatar-ï ädö'ä änä qanalqa[3]-tur qamsaya qamtu morïlaya kä'äǰü iläba ₀ J̌ürkin-ä iräkdäküi-äčä ǰïrqo'an üdüt güličäǰü yadaǰu Činggis-qahan To'orïl-qan qoyar qamtu čärik ä'üsčü Ulǰa huru'u Onggïng-čïngsang[4]-lu'a qamsan ayïsuquï-tur Ulǰa-yïn Qusutu-šitü'än Naratu-šitü'än-ä Tatar-un Mägüǰin täri'ütän Tatar tändä qorqa barïǰu'uï Činggis-qahan To'orïl-qan qoyar täyin qorqalaqsad-ï Mägüǰin-sä'ültü-yi qorqan-ača ïnu barïǰu Mägüǰin-sä'ültü-yi tändä alaǰu ₀ münggün ölägäi tanatu könǰilä ïnu Činggis-qahan tändä abula'aï ₀

134. — Mägüǰin-sä'ültü-yi alaba kä'än Činggis-qahan To'orïl-qan qoyar [Onggïng-čïngsang-un[6] äsärgü otba ₀] Onggïng-čïngsang[7] Mägüǰin-sä'ültü-yi alaǰu'uï kä'än mädä'ät mašï bayasčų Činggis-qahan-a ča'utqurï[8] närä ökba ₀ Gäräyid-ün To'orïl-a ong närä tändä ökba ₀ Ong-qan närä Onggïng-čingsang-un[6] näräyidüksä'är tändäčä bolba ₀ Onggïng-čïngsang[7] ügülärün ₀ Mägüǰin-sä'ültü-yi qamsaǰu alaqsan tan-u Altan-qan-a mašï yäkä tusa kïba ta ₀ änä tusa-yï tan-u Altan-qan-a öčisü bï ₀ Činggis-qahan-a ä'ün-äčä yäkä närä nämäküi-yi ǰautau närä ökgü-yi Altan-qan mädätügäi kä'äba ₀ Onggïng-čïngsang[7] tändäčä tädüi bayasčų ïčuba ₀ Činggis-

(1) *čingsäng?*
(2) Corr. *öštän.*
(3) *qanulqa?*
(4) *čingsäng?*
(5) *iräǰü'ü?*
(6) *čingsäng-ün?*
(7) *čingsäng?*
(8) Corr. *ǰa'utqurï.*

qahan Ong-qan qoyar tändä Tatar-ï da'ulïǰu qubïyalduǰu abulčaǰu gäyit-tür-iyän qarïǰu bawuba ₀

135. — Tatar-un qorqalaqsan Naratu-šitü'än-ä bawuqsan nuntuq[1]-tur talaquï-tur nikän üčügän kö'ükän-i gäksän-i bidan-u čäri'üt nuntuq[1]-ača olǰu'uï ₀ altan ä'ämäk döräbčitü daǰï torqan buluqa'ar dotorlaqsan häligäbčitü üčügän kö'ükän-i abčïraǰu Činggis-qahan Hö'älün-äkä-dä sauqa kä'än ökba ₀ Hö'älün äkä ügülärün ₀ sayïn gü'ün-ü kö'ün aǰu'u-ǰä huǰa'ur sayïtu gü'ün-ü uruq büyü-ǰä ₀ tabun kö'üd-iyän dä'ü ǰïrqodu'ar kö'ün bolqan Šikikän-quduqu kä'än näräyitčų äkä asaraba ₀

136. — Činggis-qahan-u a'uruq Qarïltu[2]-na'ur-a bülä'äi ₀ a'urut[3]-tur qočoruqsan-ï J̌ürkin tabïn haran-u qubčan tonoǰu'uï ₀ harban haran-ï alaǰu'uï ₀ J̌ürkin-ä täyin kikdäba kä'än bïdan-u a'urut[3]-tur qočoruqsat Činggis-qahan-a ǰa'abasu änä kälän sonosu'at Činggis-qahan mašï kïlïnglaǰu ügülärün ₀ J̌ürkin-ä kär äyin kigdän[4] bülä'äi bïda ₀ Onan-u tün-tür qurïmlaquï[5]-tur bawurčï Šïkï'ur-ï[6] müt gü ašïgïba ₀ Bälgütäi-yin mürü müt gü čabčïba ₀ ǰokïlduya kä'äkdäǰü Qorïǰïn-qadun Qu'určïn ǰirin-i ïču'aǰu ökba bïda ₀ tä'ün-ü qoyïna ärtän-ü öšitän[7] kigdän[8] äbügäs äčigäs-i bïdan-u baraqsat Tatar-ï qamsan morïlaya kä'än J̌ürkin-i ǰïrqo'an üdüt güličäǰü äsä-gü iräkdäba ₀ ädö'ä basa dayïsun-tur šïqan dayïsun müt-gü boluyï kä'ä'ät Činggis-qahan J̌ürkin-tür morïlaba ₀ J̌ürkin-i Kälürän-ü Ködö'ä-aral-un Dolo'an-bolda'ut-ta büküi-tür irgän ïnu dawulïba ₀ Sača-bäki Taïču qoyar ǰö'än bä[yä]s-iyän duta'aba ₀ qoyïnača anu näkäǰü Tälätü-amasar-a güyičäǰü Sača-bäki Taïču qoyar-ï barïba ₀ barïǰu Činggis-qahan Sača Taïču qoyar-a ügülärün ₀ ärtä üdür bïda ya'u kä'äldülä'äi kä'äkdäǰü ₀ Sača Taïču qoyar ügülärün ₀ ügüläksän ügä-dür-iyän ba äsä gürba ₀ ügäs-tür manu gürgä kä'ä'ät ügäs-iyän mädäräǰü tüšiǰü ökba ₀ ügäs-i anu mädärä'üǰü ügäs-tür anu gürgän bütä'äǰü mün tändä gäba ₀

137. — Sača Taïču qoyar-ï bütä'ät qarïǰu iräǰü ₀ J̌ürkin-ü irgä gödölgäküi-tür J̌alayïr-un Tälägätü-Bayan-u kö'ün Gü'ün-u'a Čila'un-qayïčï J̌äbkä qurban tädä J̌ürkin-tür aǰu'uï ₀ Gü'ün-u'a

(1) *nantuq?*
(2) Corr. *Harïltu.*
(3) Corr. *a'uru'ut.*
(4) Corr. *kikdän.*
(5) *qurumlaquï?*
(6) *Šiki'ür-i?*
(7) Corr. *öštän.*
(8) Corr. *kištän.*

Muqalï Buqa qoyar kö'üd-iyär-iyän a'uljaǰu ügülärün ₀ **bo**soqa-yïn čïnu **bo**'ol boltuqaï ₀ **bo**soqa-dača čïnu **bul**ǰï'asu **bor**bï ïnu hoqtol, **ä**'üdän-ü čïnu ämčü bo'ol boltuqaï ₀ **ä**'üdän-äčä čïnu **häy**ilü'äsü **äl**igät anu ätkäǰü gätkün kä'äǰüökba ₀ Čïla'un-qayïčï Tönggä[1] Qašï qoyar kö'üd-iyän basa Činggis-qahan-tur a'uljaǰu ügülärün ₀ **al**tan bosoqa čïnu sakïǰu **a**tuqaï kä'än ökba bï ₀ **al**tan bosoqa-dača čïnu **ang**gïda odu'asu **am**ï ïnu tasuljų gätkün ₀ **ör**gän ä'üdän ärgüǰü **ök**tügäi kä'än ökba bï ₀ **ör**gän ä'üdän-äčä čïnu **ö**'ärä odu'asu **ör**ä ïnu midäliǰü[2] gätkün kä'äba ₀ J̌äbkä-yi Qasar-a ökba ₀ J̌äbkä J̌ürkin-ü nuntuq[3]-ača Boro'ul närätü üčugän kö'ükän-i abčïraǰu Hö'älün äkä-dä a'ulčan[4] ökba ₀

138. — Hö'älün äkä Mär[ki]d-ün nuntuq[5]-ača oldaqsan Güčü närätü kö'ükän-i Tayïčï'ud-un dotora Bäsüd-ün nuntuq[5]-ača oldaqsan Kököčü närätü kö'ükän-i Tatar-un nuntuq[5]-ača oldaqsan Šigikän-Qutuqu närätü kö'ükän-i J̌ürkin-ü nuntuq[5]-ača oldaqsan Boro'ul närätü kö'ükän-i ädä dörbän-i gär dotora täǰi'ärün ₀ Hö'älün äkä kö'üt-tä'än **üdür üǰ**ägü-yin nidün **sü**ni **so**nosqu-yïn čikin kän-ä bolqaquy-u[6] kä'än gär dotora täǰi'äba ₀

139. — Ädä J̌ürkin irgän-ü yosun J̌ürkin bolurun ₀ Qabul-qan-u dolo'an kö'üd-ün angqa aqa Ökin-barqaq bülä'ä ₀ kö'ün ïnu Sorqatu-J̌ürki bülä'ä ₀ J̌ürkin bolurun Qabul-qan-u kö'üd-ün aqa kä'äǰü ïrgän-ü'än dotorača ïlqaǰu **hä**ligä-tür sülsütü **hä**rägäi-tür **ho**nčïtan **a**'ušïgï[7] dü'üräng ǰirugätü **a**man dü'üräng a'urtan **ä**rä tutum **är**dämüttän bökös güčütän-i ïlqaǰu ökčü a'urtan sülsütan omoqtan ǰörkimäs tula J̌ürkin kä'äkdägü yosun täyimü ₀ täyimün omoqtan irgän-i Činggis-qahan dorayïda'uljų[8] J̌ürkin oboqtu-yï ülitkäba ₀ ïrgän-i ulus-ï ïnu Činggis-qahan ö'ärün ämčü irgän bolqaba ₀

140. — Činggis-qahan nikän üdür Büri-bökö Bälgütäi qoyar-ï abaldu'uluya kä'äba ₀ Büri-bökö J̌ürkin-tür bülä'ä ₀ Büri-bökö Bälgütäi örö'älä qar-ïyar barïǰų ₀ örö'älä köl-iyär töyitčü unaqaǰu ülü gödölgän daruqu bülä'ä ₀ Büri-bökö ulus-un bökö ₀ tändä Bälgütäi Büri-bökö qoyar-ï abaldu'ulba ₀ Büri-bökö ülü ïlaqdaqu gü'ün unaǰu ökba ₀ Bälgütäi darun yadan mürüdäǰü sa'arï dä'ärä

(1) *Tünggä ?*
(2) Le texte a *midäriǰü.*
(3) *nantuq ?*
(4) *a'uljan?*
(5) *nantuq?*
(6) *bolqaqui-gu?*
(7) Corr. *a'usgï.*
(8) *dorayïta'uljų?*

qarčų Bälgütäi gïnčas kiǰü Činggis-qahan-ï üǰägü-lü'ä qahan ilügäy-iyän ǰa'uba ₀ Bälgütäi uqa otčų dä'ärä ïnu aqtalaǰų qoyar ǰaqas ïnu solbïn mägäǰilän tataǰų nïru'u ïnu äbüdükläǰü ququlǰų iläba ₀ Büri-bökö nïru'u-ban ququraǰų ügülärün ₀ Bälgütäy-ä ülü ïlaqdaqu bülä'ä bï ₀ qahan-ača ayuǰų arqadan unaqu arïyaqu bolun amïn-dur-ïyan gürtäba bï kä'ä'ät üküǰü iläba ₀ Bälgütäi nïru'u ïnu ququlu tata'at čirčų o'orkïǰų yorčïba ₀ Qabul-qan-u dolo'an kö'üd-ün aqa Ökin-barqaq bülä'ä ₀ uda'adu Bartan-ba'atur bülä'ä ₀ kö'ün ïnu Yäsugäi-ba'atur bülä'ä ₀ tä'ün-ü uda'adu Qutuqtu-Münggür bülä'ä ₀ kö'ün ïnu Büri bülä'ä ₀ barïldu'a Bartan-ba'atur-un kö'ün-äčä alus Barqaq-un omoqtan kö'üt-tür nökočäkün bolun Büri-bökö ulus-un bökö Bälgütäy-ä nïru'u-ban ququldaǰų üküba ₀

141. — Tä'ün-ü qoyïna takïya ǰil[1] Qadagïn Salǰï'ut qamtutčų ₀ Qadagïn-u Baqu-Čorogï[2] täri'ütän Qadagïn ₀ Salǰï'ud-un Čïrgïdaï[3]-ba'atur täri'ütän ₀ Dörbän Tatar-tur ǰokïlduǰų ₀ Dörbän-ü Qačï'un-bäki täri'ütän ₀ Tatar-un Alčï-Tatar-un J̌alïn-buqa täri'ütän ₀ Ikiräs-ün Tügä-maqa täri'ütän ₀ Onggïrad-un Širgäk[4] Ämäl Alquï-tan ₀ Qorolas-un Čoyoq[5] Čaqa'an täri'ütän ₀ Naïman-ača Güčü'üt Naïman-u Buyïruq-qan ₀ Märkid-ün Toqto'a-bäki-yin kö'ün Qutu ₀ Oyïrad-un Quduqa-bäki ₀ Tayïčï'ud-un Tarqutaï-Kïrïltuq Qodun[6]-örčäng[7] A'uču-ba'atur-tan Tayïčï'ut ₀ ädün qarïn Alquï-bula'a[8] čï'uljų J̌aǰïradaï J̌amuqa-yï qa ärgüyä kä'än aǰïrqa gä'ün kä'üs čabčïlalduǰų[9] andaqalduǰų(?) ₀ tändäčä Ärgünä-mürän huru'u nü'üǰü[10] Kän-mürän Ärgünä-dä čïtququ šïna'a-yïn a'u nu'u-da J̌amuqa-yï tändä gür-qa ärgüba ₀ gür-qa ärgü'ät Činggis-qahan Ong-qan qoyar-tur *morïlaya* kä'äldüba ₀ *morïlaya* kä'äldüksän-i Qorolas-un Qorïdaï Činggis-qahan-ï Gürälgü-dä bükü-tür änä kälä gürgäǰü iläǰü'ü ₀ änä kälä irä'ülü'ät Činggis-qahan Ong-qan-tur änä kälä gürgäǰü ilä'äsü Ong-qan kälä gürgä'ülü'ät čärik ä'üsčü ötörlän Činggis-qahan-tur Ong-qan gürčü iräba ₀

142. — Ong-qan-ï ïrä'ülü'ät Činggis-qahan Ong-qan qoyar qamtutčų J̌amuqa-yïn äsärgü ïnu morïlaya kä'äldüǰü Kälüräń-

(1) *ǰil?*
(2) *Čörögi?*
(3) *Čirgidäi?*
(4) Corr. *Därgäk.*
(5) *Čonaq?*
(6) *Hodun?*
(7) *-orčang?*
(8) Lire *bulaq-a* = Aruï-bulaq du *Cheng-wou ts'in-tcheng lou,* = Aru-bulaq de Rašïdu-'d-Dïn.
(9) *čabčïraldujų?*
(10) Corr. *näwüǰü.*

mürän huru'u morïlarun ₀ Činggis-qahan Altan Qučar Darïtaï qurban-ï manglaï yabu'ulba ₀ Ong-qan Sänggün Jaqa-gambu Bilgä-bäki qurban-ï manglaï yabu'ulba ₀ ädä manglan-ača uruqšï basa qara'ul ilärün ₀ Änägän-güilätü-dä nikän sa'urïn qara'ul talbïba ₀ tä'ün-ü činana Čäkčär-ä nikän sa'urïn qara'ul talbï'ulba ₀ tä'ün-ü činana Čïqurqu-da nikän sa'urïn qara'ul talbï'ulba ₀ bïdan-u manglan Altan Qučar Sänggüm-tan Utkïya gürčü bawuya kä'äldün büküi-tür Čïqurqu-da talbïqsan qara'ul-ača gü'ün ha'uljų iräjų dayïn ayïšï kä'än kälä gürgän iräba ₀ Tärä kälä irä'ät ülü bawun dayïn-u äsärgü kälä abuya kä'än yabujų gürülčäjų kälä abčų kät büi kä'än asaqu'asu Jamuqa-yïn manglan Mongqol[1]-ača A'uču-ba'atur Naïman-u Buyïruq-qan Märkid-ün Toqto'a-bäki-yin kö'ün Qutu Oyïrad-un Quduqa-bäki ädä dörbän Jamuqa-yïn manglan yabuju'uï ₀ bïdan-u manglan tädän-tür ongšïlaldujų ongšïjų jïlda boldajų manaqar qatqulduya kä'äjų ïčujų qol-tur näyilän qonoba ₀

143. — Manaqaršï yabu'uljų gürülčäjų Köyitän bayïldujų doroqšï dä'äkši ïqurïqaldun jibši'ärülčän büküi-tür müt Buyïruq-qan Quduqa qoyar jada mädäkün aju'uï ₀ jadalaqun bolun jada hurbajų müt anu dä'ärä jada boljų'u ₀ müt yabun yadajų nuras-tur quladu'at tänggäri-dä äsä ta'alaqdaba bïda kä'äldü'ät butaraju'uï °

144. — Naïman-u Buyïruq-qan Altaï-yïn äbür Uluq-taq jorïn qaqačan ködöljü'üi ₀ Märkid-ün Toqto'a-yïn kö'ün Qutu Sälänggä jorïn ködöljü'üi ₀ Oyïrad-un Quduqa-bäki hoï dämäčän Sisgis jorïn ködöljü'üi ₀ Tayïčï'ud-un A'uču-ba'atur Onan jorïn ködöljü'üi ₀ Jamuqa ö'är-iyän qa ärgüksät irgän-i dawulï'at Ärgünä huru'u Jamuqa qarïn ködöljü'üi ₀ anï täyin butaraqdajų Ong-qan Ärgünä huru'u Jamuqa-yï näkäba ₀ Činggis-qahan Onan jük Tayïčï'ud-un A'uču-ba'atur-ï näkäba ₀ A'uču-ba'atur ulus-tur-ïyan gürü'ät ulus-ïyan dürbä'ulün ködölgä'ät A'uču-ba'atur Qodun-örčäng[2] Tayïčï'ut Onan-u činajï ätä'ät hülä'üt turastan čäri'üd-iyän jasajų qatqulduya kä'än jasajų baïju'uï ₀ Činggis-qahan gürü'ät Tayïjï['ut]-lu'a qatqulduba ₀ mašï äkärün äkärün qatdu-lduju jïlda boldajų mün qatqulduqsan qajar-a šitüldüjų qonoba ₀ ulus ba dürbäjų ayïsurun mün-gü tändä čäri'üt-lü'ä-bän qamtu gürä'äläjų qonolduba ₀

145. — Činggis-qahan tärä qatquldu'an-tur sujïyasu-ban šilürtäjų čïsun töritgä'äsü ülü bolun amduriqdarun ₀ naran šinggä-

(1) *Mangqol?*
(2) *Horčang?; Hodun-orčang?*

'ülün mün tändä šitüldüjų bawujų bökläksän čïsun-ï Jälmä šimin šimin ama-'an čïsudajų Jälmä busu gü'ün ülü itägän sakïlduju sa'ujų süni düli boltala bökläksän čïsun-ï ama-'ar dü'üräng jalkï'at asqa'at süni düli nökči'äsü ₀ Činggisqahan dotora'an särgüjų ügülärün ₀ čïsun haqčų baraba ₀ umda'asumu[1] bï kä'äba ₀ tändäčä Jälmä maqalaï qudusun dä'äl qubčasun-ïyan bügüdä-yi taljų qaqča doto'ajïtu čurama ničügün šitüldüjų bayïqun dayïn dotora-'un güyijų činana güräläksän irgän-ü tärgän-tür anu unujų äsü'üt ärijų yadajų durbärün gä'üd-iyän ülu sa'an talbïqsat aju'u ₀ äsük olun yadajų nikän yäkä büri'ätäi taraq tärgän äčä ïnu abu'at ärgüjų iräba ₀ ja'ura odurun ba irärün ba gü'ün-ä äsä üjäkdäba ₀ tänggäri gü ihä'äba-jä ₀ taraq büri'ätü-yi abčïrat mün Jälmä ö'äsün gü usun ärijų abčïrajų taraq jï'urajų qa'an-a u'ulba ₀ qurban-ta amujų ujų qahan ügülärün ₀ dotora nidün mïnu gäyiba kä'ä'ät öngdäyijų sa'utala ₀ üdür gäyijų gägän boljų üjä'äsü tärä sa'uqsan horčïn Jälmä-yin šimin šimin bokläksän čïsun asqaqsan horčïn namurqan boljų'u ₀ Činggis-qahan üjäjü ügülärün ₀ änä ya'un bolumu ₀ qolo asqa'asu yambar aju'u kä'äba ₀ tändäčä Jälmä ügülärün ₀ čïma-yï amduriqdarun qolo odu'asu čïma-dača aljïyaquy-ača ayujų ya'arajų jalkïquy-ï jalkï'at asqaquy-ï[2] asqa'at amdurijų kä'äli-tür mïnu täki kädüi oroba kä'äba ₀ Činggis-qahan basa ügülärün ₀ nama-yï äyimü boljų gäbtän bö'ätälä ničügün yäkin güyijų oroba čï ₀ barïqda'asu nama-yï äyimü-yü ülü'ü jï'aqu bülä'ä čï kä'äba ₀ Jälmä ügülärün ₀ mïnu sätkil ničügün odurun kär bär barïqda'asu bï dan-tur oroqu duratu bülä'ä uqajų barïjų alaya kä'än qubčasun mïnu bügüdä-yi taljų qaqča ämüdün talu'a üdü'üy-ä mültüs alda'uljų dan-tur[3] ädüi idüräjų[4] iräba bï kä'ägü bülä'ä ₀ nama-yï ünän bolqajų qubčasun nada ökjų asaraqu bülä'ä ° bï morïn unu'at üjätälä ädüi ja'ura ülü'ü irägü bülä'ä ₀ bï täyin sätkijų qa'an-u hangqaqsan sätkil ärüssügäi kä'än nidün qara äyin sätkijų odulu'a bï kä'äba ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ ädö'ä ya'un kä'ägü ärtä üdür qurban Märkit iräjų Burqan-ï qurban-da[5] qučï'ulquï-tur amïn mïnu nikän-tä abčų qarulu'a čï ädö'ä basa haqčų büküi čïsun-ï ama-'ar šimijų[6] amïn mïnu sängtälba čï ₀ basa hangqajų amturïn büküi-tür amïn-ïyan öräjų ° dayïsun gü'ün-tür nidün qara orojų ₀ umdan qangqajų amïn mïnu

(1) *unda'asumu?*
(2) *asqaqu-yï?*
(3) Corr. *tan-tur.*
(4) *idülüjų?*
(5) *qurban-la?*
(6) *šiminjų?*

oro'ulba čï ₀ ädä qurban tusas-ï čïnu sätkil dotora mïnu atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

146. — Üdür gäyin bara'asu šitüldüǰü qonoqsat čäri'üt süni bö'ät budaraǰu'uï[1] ₀ gürä'äläksät irgän köngkän[2] ülü čïdaqun kä'än gürä'äläksät qaǰar-ača äsä gödölǰü'üi ₀ dürbäksät ulus-ï ïčuqaya kä'än Činggis-qahan qonoqsan qaǰar-ača morïlaǰu dürbäkün irgän-i ïču'an yabuquï-tur daba'an dä'ärä nikän hula'an dä'ältü ämä gü'ün Tämüǰän-ǰä kä'än yäkä dawu-'ar qayïlan uyïlan bayïqu-yï[3] Činggis-qahan ö'äsün sonosčų ya'un gü'ün-ü ämä täyin qayïlan büyü kä'än asa'ura gü'ün iläba ₀ tärä gü'ün otčų asaqbasu tärä ämä gü'ün ügülärün. Sorqan-šïra-yïn ökin bï Qada'an närätäi ₀ ärä-yi mïnu ändä čäri'üt barïǰu alan büyü ₀ ärä-yü'än alaqdarun Tämüǰin-i ärä-yi mïnu aburatuqaï kä'än ongšïǰu qayïlaǰu uyïlaba bï kä'äba ₀ tärä gü'ün iräǰü Činggis-qa'an-a änä ügä ügülä'äsü Činggis-qahan änä ügä sonosu'at qataraǰu gürčü Činggis-qahan Qada'an-tur bawuǰu täbärildüba ₀ ärä-yi ïnu bïdan-u čäri'üt urïda alaǰu'uï ₀ tädä irgä ïčuqa'at Činggis-qahan yäkä čärik mün tändä bawuǰu qonoba ₀ Qada'an-ï urïǰu irä'üljü därgäčän sa'ulba ₀ manaqaršï üdür Sorqan-šïra J̌äbä qoyar Tayïčï'ud-un Tödögä-yin haran aqsat tädä qoyar bär iräba-gü ₀ Činggis-qahan Sorqan-šïra-yï *(sic)* ügülärün ₀ **gü**ǰükün[4]-däki **kün**dü mudun[5]-ï **kö**sär-ä o'o'uluqsan(?) **ǰa**qa-dakï **ǰar**bïyal mudun[5]-ïa **ǰa**yïla'uluqsan ta äčigäs kö'üd-ün tusa aǰu'uï-ǰä ta yäkin udaba ta kä'äba ₀ Sorqan-šïra ügülärün ₀ bï dotora'an bölän[6] itkäl sätkiǰü bülä'äi yäkin ya'araqu bï ₀ ya'araǰu urït irä'äsü Tayïčï'ut noyat mïnu qočoruqsan ämä kö'ün adu'un idä'än-i mïnu hünäsü-'är gäyisgäkün tädä kä'äǰü ülü ya'aran ₀ ädö'ä qahan-dur-ïyan näyilän idüräǰü iräba ba kä'äba ₀ kälälän bara'asu ǰöb kä'äba ₀

147. — Basa Činggis-qahan ügülärün ₀ Köyitän bayïlduǰu ïqurïqaldun ǰibšiyärülčän büküi-tür tädä nïru'un dä'äräčä sumun iräǰü mïnu ǰäbälägü aman čaqan qula-yïn aman nïru'u ïnu ququ[7] kän qarbula'a a'ula dä'äräčä kä'äba ₀ tärä ügä-tür J̌äbä ügülärün ₀ a'ula dä'äräčä bï qarbula'a ₀ ädö'ä qa'an-a ükü'üldä'äsü halaqan-u tädüi qaǰar hö'äǰü qočorsu ₀ soyurqaqda'asu qa'an-u ämünä **čä**'äl usun-ï hoqturo **čä**ügän čïlawun **čä**ürü dobtulǰu öksü ₀ **gür**

(1) *butaraju'uï?*
(2) Corr. *küngkän.*
(3) *bayïquy-ï?*
(4) Corr. *güǰühün.*
(5) *modun?*
(6) *bälän?*
(7) Lire *ququs* ou *ququru.*

kä'äksän qaǰar-a **kö**kö gürü **kä**'ülü[1] ₀ **qa**l kä'äksän-tür qara gürü **qa**mqaru dobtulǰu öksü kä'äba ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ dayïsun yabuqsan gü'ün alaqsan-ïyan dayïsurqaqsan-ïyan bäyä-'än nï'uǰu kälä-bän bučaǰu ayu[2] änä bürün kä'äsü ₀ *munda alaqsan-ïyan dayïsurqaqsan-ïyan ülü buča*[3] ₀ munda ǰï'an büyü nököčältü gü'ün büyü ₀ J̌ïrqo'adaï närätü aǰu'u mün ǰäbäläǰü aman čaqan qula-yï mïnu aman nïru'u qarbuqsan-u tula J̌äbä näräyitčü ǰäbäläyä ïmayï kä'än ₀ J̌äbä näräyitčü därgädä mïnu yabu kä'än ǰarlïq bolba ₀ J̌äbä Tayïčï'ud-ača iräǰü nököčäksän yosun täyimü ₀

(1) Corr. *kä'ürü* avec Haenisch ?
(2) *ayuǰu?* (cf. Haenisch).
(3) *bučaǰu?* (cf, Haenisch).

CHAPITRE V

148. — Činggis-qahan tändä Tayičï'ud-ï dawulïǰu Tayičï'utaï yasutu gü'ün-i A'uču-ba'atur Qoton-örčäng[1] Qudu'udar-tan Tayičï'ud-ï uruq-un uruq-a gürtälä hünäsü-'är käyisgän kïduba ₀ ulus irgän-i anu gödöldäǰü iräǰü Činggis-qahan Quba-qaya[2] übüljäba ₀

149. — Ničügüt-Ba'arïn-u Širgü'ätü-äbugän Alaq Naya'a kö'üt-lü'ä-bän Tayičï'ud-un noyan Tarqutaï-Kïrïltuq hoïlaǰu büküi-yi ušitü[3] gü'ün bülä'ä kä'än ₀ morïlan ülü čïdaqu Tarqutaï-yï barïǰu ₀ tärgän-tür unu'uljᵤ ₀ Širgü'ätü-äbügän Alaq Naya'a kö'üt-lü'ä-bän Tarqutaï-Kïrïltug-ï barïǰu ayïsuquï-tur ₀ Tarqutaï-Kïrïltuq-un kö'üt dä'ünär ïnu bulïǰu abuya kä'än güyičäǰü iräǰü'üi ₀ kö'üt dä'ünär-i ïnu güyičäǰü iräküi-lü'ä Širgü'ätü-äbügän bosun yadaqu Tarqutaï-yï tärgän dä'ärä unuǰu gädärgü dä'ärä ïnu aqtalan sa'uǰu kïtuqaï qarqaǰu ügülärün ₀ kö'ün dä'ünär čïnu čïma-yï bulïǰu abura iräba ₀ čïma-yï qan-ïyan qardaba kä'än äsä täki ala'asu ₀ qan-ïyan qardaba kä'än alaqu-gu ala'asu täki mün-gü alaqdaqu-gu bï ₀ mün älä ükükü-tür[4]-iyän därä abun üküsü kä'ä'ät aqtalaǰu yäkä kïtuqay-ïyar-an qo'olaï ïnu ququlura gürküi-tür ₀ Tarqutaï-Kïrïltuq yäkä dawu-'ar dä'ünär kö'üd-iyän qaïlaǰu kälälärün ₀ Širgü'ätü namayï alan büyü ₀ alan bara'asu üküksän amïn ügäi bäyä mïnu abčᵤ otčᵤ yäki'ü-ǰäi ta ₀ namayï ala'aï üdü'üy-ä ötär qarïtqun ₀ Tämüǰin namayï ülü alaqu. Tämüǰin-i üčügän čaq-tur ₀ **ni**dün-dür-iyän qaltu ₀ **ni**'ur-dur-ïyan gärätü bülä'ä kä'än äǰän ügäi nuntuq[5]-tur qočorčᵤ amuï kä'än abura otčᵤ abčïraǰu surqa'asu surqu mätü büyü kä'än **so**nïn üri'ä da'aqan **su**rqaqu mätü surqan **sü**yin yabula'a ₀ ükü'ülsü kä'äsü ükü'ülün yadaquy-u bülä'ä ₀ bï ädö'ä **o**yï ïnu **o**roǰu amu **sä**tkil ïnu **sä**ngtä-räǰü amu kä'äkdämüi ₀ Tämüǰin namayï ülü ükü'ülgü ₀ ta kö'üt dä'ünär mïnu ötär qarïtqun ₀ Širgü'ätü namayï alaǰu ilä'ü-ǰäi

(1) *Hoton-horčang? Hoton-orčang? Hoton-örčäng?*
(2) *Quba Qaya?*
(3) Corr. *öštü.*
(4) Corr. *-dür-.*
(5) *nanïuq?*
(6) Haenisch écrit *säŋgtäläǰü.*

kä'än yäkä dawu-'ar qaïlaba ₀ kö'üt dä'ünär ïnu ügüläldürün ₀ äčigä -yin amïn ïnu aburaya kä'än iräba bïda ₀ Širgü'ätü amïn ïnu ükü'ülün bara'asu qo'osun amïn ügäi bäyä ïnu yäkikün bïda ₀ munda ala'aï üdü'üy-ä ötär qarïya kä'äldüǰü qarïba ₀ tädän-i iräküi-tür Alaq Naya'a-tan Širgü'ätü-äbügän-ü kö'üt ïnu häyil-üksät iräba ₀ tädän-i irä'ülü'ät gödöljᵤ ayïsurun ǰa'ura Qutuqul-nu'u-da gürü'äsü tändä Naya'a ügülärün ₀ bïda änä Tarqutaï-yï barïǰu gürü'äsü Činggis-qahan bïdan-ï tus qan-ïyan qardaǰu iräksät ya'un itägältän haran ädä bïdan-tur basa kär nökočäkün nökočäl ügä'ün haran tus qan-ïyan qardaqsat haran-ï mökörï'üldä-kün kä'äǰü mökörï'üldägün-ü'ü bïda munda Tarqutaï-yï ändäčä talbïǰu iläǰü bïda bäyäs-iyän Činggis-qahan-a güčü ögürä iräba ba kä'äǰü oduya ₀ Tarqutaï-yï barïǰu ayïsula'aï tus qan-ïyan täbčin yadaǰu üǰä'ät kär ükü'ülkün kä'äǰü talbïǰu iläǰü ba büširän güčü öksü kä'än iräba ba kä'äyä kä'äba ₀ Naya'a-yïn änä ügä äčigäs kö'üt ǰöbšiyäldüǰü Tarqutaï-Kïrïltug-ï Quduqul-nu'u-dača talbïǰu iläǰü müt Širgü'ätü-äbügän Alaq Naya'a kö'üt-lü'ä-bän irä'äsü yäkin iräǰü kä'äba ₀ Širgü'ätü-äbügän Činggis-qahan-a ügülärün ₀ Tarqutaï-Kïrïltug-ï barïǰu ayïsurun ₀ ǰiči tus qan-ïyan üǰä'ät kär ükü'ülküi kä'äǰü täbčin yadaǰu talbïǰu iläǰü Činggis-qahan-a güčü öksü kä'än iräba kä'äba ₀ tä'ün-tür Činggis-qahan ügülärün ₀ qan-ïyan Tarqutaï-yï qardaǰu iräksät bö'äsü ₀ tus qan-ïyan qardaqsat haran-ï tan-ï urug-ïyar mökörï'üldäkün bülä'ä ta ₀ tus qan-ïyan täbčin yadaqsan sätkil tan-u ǰöb büi kä'än Naya'a-yï soyurqaba ₀

150. — Tä'ün-ü qoyïna Činggis-qahan-tur Käräyid-ün J̌aqa-gambu Tärsüt-tä büküi-tür nökočärä iräba ₀ tärä iräksän-tür Märkit qatquldura irä'äsü Činggis-qahan J̌aqa-gambu ki'ät qatquldu ïču'aba ₀ tändä Tümän-Tübägän Olon-Dongqayït butaraqsan Käräyit irgän bär Činggis-qahan-tur oroǰu irä'ülä'äi ₀ Käräyid-ün Ong-qahan bürün urïda Yäsügäi-qa'an-u čaq-tur sayï-bar äl alduqsan-tur ₀ Yäsügäi-qan-lu'a anda kä'äldüksän aǰu'u ₀ anda kä'äldükü yosun ïnu ₀ Ong-qan äčigä-yü'än Qurčaqus-buyïruq-qan-u dä'ünär-iyän alaqu-yïn tula Gür-qan abaqa-lu'a-ban bulqa bolulčaǰu Qara'un-qabčal šïrqu'uldaǰu ǰa'un gü'ün qarčᵤ Yäsügäi-qan-tur irä'äsü ₀ Yäsügäi-qan ïma-yï ö'är-dür-iyän iräkdäǰü ö'äsün čärik morïlaǰu Gür-qan-ï Qašïn ǰük hüldäǰü irgä orqa ïnu Ong-qan-a abčᵤ ögüksän-ü tula anda bolulčaqu tärä ₀

151. — Tä'ün-ü qoyïna Ong-qan-u dä'ü Ärkä-Qara Ong-qan aqa-da'an alaqdarun buru'utčᵤ otčᵤ Naïman-u Inanča-qan-tur oroǰu'uï ₀ Inanča-qan čäri'üt iläǰü ǰiči Ong-qan qurban balaqat

bïtun[1] yorčïǰu Qara-Kïdad-un Gür-qan-tur oduqsan aǰu'u ₀ tändäčä bulqa bolun Uyïqud-un Tangqud-un balaqat da'arï'at tabun ïma'at širgü'äläǰü sa'alduǰu tämä'än-ü čïsun qanaǰu idä'ät yadaǰu Güsä'ür-na'ur-a irä'äsü Činggis-qahan urïdu Yäsügäi-qan-lu'a anda kä'äldüksän yosu-'ar Taqaï-ba'atur Sükägäi-ǰä'ün qoyar-ï älči ilä'ät ₀ Kälürän-ü täri'ün-äčä Činggis-qahan ö'äsün äsärgü otčų öläsčų turuǰu iräba kä'än Ong-qan-a qubčïr-ï qubčïǰu ökčų gürä'än dotora oro'uljų täǰi'äba ₀ tärä übül ǰärgä-'är nü'üǰü[2] Činggis-qahan Quba-qaya[3]-yï übüljäba ₀

152. — Tändä Ong-qan-u dä'ünär noyat ki'ät ügüläldürün ₀ änä qan aqa bïdan-u ügä'ü aburïtu hümägäi häligä äbüritčų yabuyu ₀ aqa dä'ü-yi baraba ₀ Qara-Kïdat-tur ba oroba gu ₀ ulus ba ǰoba'amu ₀ ädö'ä ä'ün-i kär kikün bïda ₀ ärdä üdür kä'äsü ₀ dolo'an nasutu-yï Märkit-irgän dawulïǰu otčų qara alaq äšigä daqu ämüsgäǰü Sälänggä-yin Bu'ura-kä'är-ä Märkid-ün a'ur nödübä-gü ₀ Qurčaqus-Buyïruq-qan äčigä ïnu ǰiči Märkit irgä ha'uljų kö'ü-bän tändä aburaǰu irä'äsü ₀ basa Tatar-un Aǰaï-qan harban qurban nasutu-yï äkä sältä basa dawulïǰu otčų tämä'äd-iyän adula'ulun yabuquï-tur Aǰäi-qan-u qonïčï abu'at horquǰu[4] iräba-ǰä ₀ basa tä'ün-ü qoyïna Naïman-ača ayuǰu buru'utčų Sarta'ul-un qaǰar-a Čuï-mürän-ä Qara-Kïdad-un Gür-qan-tur otba-ǰä ₀ tändä nikän hon ülü da'usun ǰiči dayïǰïn gödöljǰ Uï'ud-un Tang'ud-un qaǰar-ïyar bitüǰǰ[5] yaburun yadaǰu tabun ïma'at širgü'äläǰǰ sa'aǰu tämägän-ü čïsun qanaǰu idäǰǰ qaqča soqor qalï'un morïtu yadaǰu Tämüǰïn kö'ün-tür irä'äsü qubčïr-ï qubčïǰu täǰi'äba-ǰä ₀ ädö'ä Tämüǰïn kö'ün-tür täyin yabuqsan-ïyan umartaǰu hümägäi häligä äbüritčų yabumu kär kikün bïda kä'äldüba ₀ äyin ügüläkdüksän ügäs-i Altun-Ašuq Ong-qan-a ayïqaqlaǰu'u(?) ₀ Altun-Ašuq ügülärün ₀ bï bär änä äyä-tür oroldula'a-gu ǰiči qan-ïyan čïma-yï täbčin yadaba kä'äǰǰ ₀ tändä Ong-qan äyin ügüläldüksät Äl-Qutur Qulbarï[6] Alïn[7]-taïǰï-tan dä'ünär-iyän noyad-ïyan barï'uljų'uï ₀ dä'ünär-äčä J̌aqa-gambu buru'utčų Naïman-tur oroǰu'u ₀ tädän-i barï'as sältä gär-tür oro'uljų Ong-qan ügülärün ₀ bïda Uï'ud-un Tang'ud-un qaǰar-ïyar ayïsuquï-tur ya'u kä'äldülä'äi ₀ tan-u mätü ya'u sätkigü bï kä'ät ₀ nï'ur-tur anu nïlbuǰu barï'as anu

(1) *bitün?*
(2) Corr. *näwüǰü.*
(3) *Quba Qaya?*
(4) *qorquǰu?*
(5) *bïluǰu?*
(6) *Qul-Barï?*
(7) *Arïn?*

talbï'ulba ₀ qan-a älä nïlbuqdaǰu gär-tür bükün haran bügüdä-'är boščų nïlbuǰu'uï ₀

153. — Tärä übül übüljäǰü noqaï ǰil[1] namur ïnu Činggis-qahan Ča'a'an-Tatar Alčï-Tatar Duta'ut[2] Aluqaï[3]-Tatar tädä Tatar-tur Dalan-nämürgäs bayïlduǰu ₀ qatqulduquï-yïn urïda Činggis-qahan ǰasaq ügülädürün ₀ dayïsun gü'ü daru'asu olǰa-tur bu bayïya ₀ darun bara'asu tärä olǰa bïdan-u'aï büi-ǰä qubïyaldut-ǰä bïda ₀ nökör gü'ün-ä ïču'aqda'asu türün-ü dobtuluqsan qaǰar-tur-ïyan äkä'ärüya ₀ türün-ü dobtulqan-tur äsä äkä'ärüksän gü'ün-i mököri'ülüya kä'än ǰasaqlalduba ₀ Dalan-nämürgäs qatqulduǰu Tatar-ï gödölgäba ₀ daruǰu Ulquï-šilügäljït-tä ulus-tur anu näyilä'üljǰ dawulïba ₀ Čaqan-Tatar Alčï-Tatar Duta'ut-Tatar Aluqaï[3]-Tatar ärkit irgä tändä muqutqaǰu ₀ ǰasaq ügüläldüksän ügäs-tür Altan Qučar Darïtaï qurban ügäs-tür ülü gürün olǰa-tur bayïǰu'uï ügäs-tür äsä gürba kä'än J̌äbä Qubïlaï qoyar-ï iläǰǰ olǰalaqsat adu'un ya'ukä abuqsad-ï bügüdä-yi abqa'ulba ₀

154. — Tatar-ï muqutqaǰu daulïn baraǰu ulus irgän anu kär kikün kä'än Činggis-qahan yäkä äyä uruk-ïyar-ïyan qaqča gär-tür oroǰu äyätüldüba ₀ äyätüldürün ärdä üdür-äčä Tatar irgän äbügäs äčigäs-i baraqsan bülä'ä äbügäs äčigäs-ün ösül öšüǰǰ kïsal kïsaǰu či'ün-tür üliǰǰ kïduǰu alaǰu ögüya ülittälä kïduya hüläksäd-i bo'olï-duya ǰük ǰük qubïyalduya kä'än äyä baralduǰu gär-täčä qaru'asu Tatar-un Yäkä-Čärän Bälgütäi-äčä yambar äyä äyätüldüba kä'än asaqǰu'u Bälgütäi ügülärün ₀ tan-ï bügüdä-yi či'ün-tür üliǰǰ kïduya kä'äldüba kä'äǰü'ü ₀ Bälgütäi-yin änä ügä-tür Yäkä-Čärän Tatar-dur-ïyan tongqaq talbïǰu qorqaqlaǰu'u ₀ qorqaqsat Tatar-tur bïdan-u čäri'üt ä'äräkün bolun mašï samšïǰu'u ₀ qor-qa[q]laqsat(?) Tatar-ï ǰoboǰu oro'uljų ülütkän či'ün-tür üliǰǰ kïduquï-tur Tatar ügüläldürün ₀ gü'ün tutum qančun-dur-ïyan kïtuqaï qančulaǰu därä abun üküyä käläldüǰǰ basa mašï-gu samšïǰu'u ₀ tädüi Tatar-ï či'ün-tür üliǰǰ kïdun baraǰu tändä Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ bïda uruk-ïyar-ïyan yäkä äyä baralduqsan-ï Bälgütäi-yin ǰa'aqu-yïn tula bïdan-u čäri'üt mašï samšïyaba ₀ ä'ün-ü qoyïna yäkä äyä-tür Bälgütäi bu orotuqaï ₀ äyä baratala qadana bügün-i ǰasatuqaï ₀ ǰasa'at kärä'ür-i qulaqaï qudal üyilätän-i ǰarqulatuqaï ₀ äyä bara'asu ötök uqsan-u qoyïna Bälgütäi Da'arïtaï qoyar tändä orotuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

(1) *jïl?*
(2) [*Tatar*] ? Cf. *infra.*
(3) *Aruqaï?*

155. — Tändä Tatar-un Yäkä-Čärän-ü ökin Yäsügän-qatun-ï Činggis-qahan tändä abuba[1] ₀ ta'alaqdarun Yäsügän-qadun ügülärün ₀ qahan soyurqa'asu nama-yï gü'ün-ä bodo-da bolqaǰu asaramu ₀ nadača ägäči Yäsüi närätäi nadača dä'ärä qan gü'ün-ä ǰokïquï aǰï'aï-ǰä[2] ₀ sayï gürägän gürägälän büligi ₀ ädö'ä maqa änä bodulqan-tur qa'aqšï yorčïba[3] kä'äbi ₀ änä ügä-tür Činggis-qahan ügülärün ₀ ägäči činu čïma-dača sayïn büksän bö'äsü äri'ülüyä ₀ ägäči-yän irä'äsü ǰayïlaǰu ökgü-yü[4] čï kä'äba ₀ Yäsügän-qadun ügülärün ₀ qahan soyurqa'asu ägäči-yän älä üǰä'äsü ägäči-dä'än ǰayïlasu kä'äba ₀ änä ügä-tür Činggis-qahan ǰarlïq tongqa'aǰu äri'ülü'äsü ₀ öktäksän gürägän-lü'ä qamtu hoïlaǰu yabuqu-yï bïdan-u čäri'üt ǰolqaǰu'uï ₀ ärä ïnu tuta'aǰu'u ₀ Yäsüi-qatun-ï tändä abčïraba ₀ Yäsügän-qadun ägäči-yän üǰä'ät urïda ügüläksän ügä-tür gürün bosču sa'uqsan sa'urïn-dur-ïyan sa'uluǰu mün ö'äsün doro sa'ubï ₀ Yäsügän-qatun-u ügä-tür adalï boldaǰu Činggis-qahan oyïn-dur-ïyan oro'uluǰu Yäsüi-qatun-ï abču ǰärgä-tür sa'ulba ₀

156. — Tatar irgän-i daulïn baraǰu nikän üdür Činggis-qahan qada sa'uǰu umdalaldurun ₀ Yäsüi-qadun Yäsügän-qadun ǰirin-ü dumda[5] sa'uǰu umdalaldun[6] büküi-tür Yäsüi-qadun yäkädä säwürälbi ₀ tändä Činggis-qahan dotora-'an sätkiǰü Bo'orču Muqalï-tan noyad-ï urïǰu irä'üluǰü ügülärün ₀ ta ädä älä čï'uluqsat haran bügüdä'är ayïmaq ayïmaq bayïtqun ₀ ö'är-äčä busu ayïmaq-un gü'ün-i ö'ärä böldäyitkätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ tädüi ayïmaq ayïmak-ïyar-ïyan bayï'asu nikän ǰala'uï sayïn gürümälä gü'ün ayïma'ud-ača ö'ärä bayïba ₀ čï ya'un gü'ün büi kä'äsü tärä gü'ün ügülärün ₀ Tatar-un Yäkä-Čärän-ü Yäsüi närätäi ökin ökdäksän gürägän gü'ün bülä'ä bï ₀ dayïsun-a dawulïqdarun ayuǰu buru'utču yabuǰu ₀ ädö'ä amurlïba-ǰä kä'än iräǰü ₀ olon haran dotora ya'u tanïqdaqu kä'äǰü yabula'a kä'äba ₀ änä ügä-yi Činggis-qa'an-a öči'äsü ǰarlïq bolurun ₀ mün-gü dayïsu sätkiǰü o'orčaq boluǰu yabuǰu'u ₀ ädö'ä ya'u görürä iräǰü'ü ïnu mätüs-i či'ün-tür üliba ya'u sa'aramuï ₀ nidün-ü äčïnä gätkün kä'äba ₀ tädüi-gü mökö-ri'ülba ₀

157. — Mün noqaï ǰil[7] Činggis-qahan-i Tatar irgän-tür morï-laqsan-tur Ong-qan Märkit irgän-tür morïlaǰu Toqto'a-bäki-yi

(1) Le texte écrit *abba*.
(2) *aǰu'aï-ǰä?*
(3) Corr. *yorčïbï*.
(4) *ökgüy-ü?*
(5) *dunda?*
(6) *undalaldun?*
(7) *ǰïl?*

Barquǰïn-töküm ǰük hüldäǰü Toqto'a-yïn yäkä kö'ün Tögüs-bäki-yi alaǰu Toqto'a-yïn Qutuqtaï Ča'alun ǰirin ökit ïnu qatut ïnu abču Qutu Čïla'un qoyar kö'üd-i ïnu irgä sältä dawulïǰu Činggis-qa'an-a ya'u bär äsä ökba ₀

158. — Täyïn-ü qoyïna Činggis-qahan Ong-qan qoyar Naïman-u Güčügüd-ün Buyïruq-qan-tur morïlaǰu Uluq-taq-un Soqoq-usun-a büküi-tür gürču Buyïruq-qan bayïldun yadaǰu Altaï daban gödölba ₀ Soqoq-usun-ača Buyïruq-qan-ï näkäǰü Altaï daba'ulun Qum-šïnggïr-un Ürünggü huru'u hüldäǰü yabuquï-tur Yädi-Tubluq närätü noyan ïnu qara'ul yabuǰu bïdan-u qara'ul-a hüldäkdäǰü a'ula ö'ädä tuta'aqu bolun olang-ïyan tasuraqdaǰu tändä barï-qdalu'a ₀ Ürünggü huru'u hüldä'ät Kïšïl-baš-na'ur-a güyičäǰü Buyïruq-qan-ï tändä muqutqaba ₀

159. — Tändäčä Činggis-qahan Ong-qan qoyar qarïǰu ayïsuquï-tur Naïman-u qatqulduqčï Köksä'ü-Sabraq Bayïdaraq-bälčir-ä čärik ǰasaǰu qatqulduqu bolun aǰu'u ₀ Činggis-qahan Ong-qan qoyar qatqulduya kä'än čärik ǰasaǰu gürču ǰïlda boldaǰu manaqar-u qatqulduya kä'än ǰärgä-'är qonoba ₀ tändä Ong-qan bayïdal-dur-ïyan qal-nu'ut tülä'üluǰü süni bö'ät Qara-sä'ül ö'ädä gödölǰü'üi ₀

160. — Tändä J̌amuqa Ong-qan-lu'a quamtu gödölülčäǰü yaburun ₀ Ong-qan-a J̌amuqa ügülärün ₀ Tämüǰin anda mïnu urïdača Naïman-tur älčitü bülä'ä ₀ ädö'ä äsä iräba ₀ qan qan aqu qayïruqana bï güyü-ǰä ₀ aǰïraqu bïldu'ur anda mïnu büyü ₀ Naïman-tur otču'uï-ǰä oroqu bolun qočorba kä'äǰü'üi ₀ J̌amuqa-yïn tärä ügä-tür Ubčïqtaï[1] Gürin-ba'atur ügülärün ₀ ǰusurïtču yäkin täyin šïlï'un aqa dä'ü-yü'än ulkïn čingkün[2] ügüläyü kä'äba ₀

161. — Činggis-qahan süni mün tändä qonoǰu qatqulduya kä'än manaqar ärdä üdür gäyi'ülün Ong-qan-u bayïdal-tur üǰä'äsü ügäi boldaǰu ädäči bïdan-ï tüläšilän aǰu'u kä'ät tändäčä Činggis-qahan gödölǰü Ätär[3]-Altaï-yïn bälčir-iyär kätülǰü ₀ tärä gödölüksä-yär gö[dö]lǰü Sa'arï-kä'är bawuba ₀ tändäčä Činggis-qahan Qasar qoyar Naïman-u tubu'ud-ï[4] uqaǰu haran-a äsä to'olaï ₀

162. — Köksä'ü-Sabraq Ong-qan-u qoyïnača näkäǰü Sänggüm-ün ämä kö'ü irgä orqa sältä dawulïǰu abču Ong-qan-u Tälägätü-amasar-a bükün ǰarïmut irgä adu'un idä'ä dawulïǰu abu'at qarï-ǰu'uï ₀ tärä so'or-tur Märkid-ün Toqto'a-yïn Qutu Čïla'un qoyar

(1) *Určïqtaï?*
(2) Corr. *ǰingkün*.
(3) Corr. *Ädär*.
(4) *tübü'üd-i?*

kö'üt tändä bürün irgä-bän abu'at qaqačaǰu äčigä-dür-iyän näyilän Sälänggä huru'u gödölǰü'üi ₀

163. — Köksä'ü-Sabraq-a dawulïqdaǰu Ong-qan Činggis-qahan-tur älči iläǰü'ü ₀ älči ilärün Naïman-a irgä orqo-ban ämä kö'ü-bän dawulïqdaba bï ₀ kö'ün-äčä-'än dörbän külü'üd-i čïnu quyuǰu iläba bï ₀ irgä orqo mïnu aburaǰu öktügäi kä'äǰü iläǰü'üi ₀ Činggis-qahan tändä Bo'orču Muqalï Boroqul Čïla'un-ba'atur ädä dörbän külü'üd-iyän čärik ǰasaǰu iläba ₀ ädä dorbän külü'üd-i gürküi-yin urïda Hula'an-qut-da[1] Sänggüm bayïlduqu bolun morïn-u'an quya qaqdaǰu abdaqu bolǰu büküi-tür ädä dörbän külü'üt gürčü abura'at irgä orqa ämä kö'ü bügädä[2]-yi aburaǰu ökba ₀ tändä Ong-qan ügülärün ₀ ärdä sayïn äčigä-dä ïnu änä mätü odun baraqsan ulus-ïyan aburaǰu öktälä'ä ₀ ädö'ä basa kö'ün-ü'än odun baraqsan ulus-ï mïnu dörbän külü'üd-iyän iräǰü aburaǰu öktäba ₀ hačï qarï'ulqu-yï[3] tänggäri qaǰar-un ihä'äl mädätügäi kä'äba ₀

164. — Basa Ong-qan ügülärün ₀ Yäsügäi-ba'atur anda mïnu odun baraqsan ulus mïnu nikäntä aburaǰu ökba ₀ Tämüǰin kö'ün basa oduqsan ulus mïnu aburaǰu'u ökba ₀ ädä äčigä kö'ün qoyar odun baraqsan ulus nada qurïyaǰu ögürün kän-ü ämünä qurïyaǰu ögün ǰobomuï ₀ bï bär ädö'ä ötölba ₀ namayï ötölǰü ündüt-tä qaru'asu ₀ qa'učïtba bï ₀ qa'učïtču qaldut-ta qaru'asu qamuq ulus kän mädägü ₀ dä'ünär mïnu aburï ügäi'ün büi ₀ qaqča ko'ün mïnu ügäišitü Sänggüm qaqča büyü ₀ Tämüǰin kö'ün-i Sänggüm-ün aqa bolqaǰu qoyar kö'ütü bolǰu amusuqaï kä'äǰü ₀ Činggis-qahan-lu'a Ong-qan Tu'ula-yïn qara tün-ä qurïǰu äčigä kö'ü kä'äldüba ₀ äčigä kö'ün kä'äldükü yosun urïda ärtä üdür Yäsügäi-qan äčigä-lü'ä Ong-qan anda kä'äldüksän yosu-'ar äčigä mätü kä'äǰü äčigä kö'ün kä'äldükü yosu täyimü ₀ ügä ügüläldürün olon dayïsun-tur ha'ulurun qamtu nikän-ä ha'uluya oro'a görägäsün-tür abalarun nikän-ä-gü qamtu abalaya kä'äldüba ₀ basa Činggis-qahan Ong-qan qoyar ügüläldürün ₀ bïda qoyar-ï nayïdaǰu südütü moqay-a südürtä'üsü südürgän-tür bu oroya ₀ südü-'är ama-'ar ügüläldüǰü büširäya ₀ ara'atu moqay-a adarda'asu adarqan-ï ïnu bu abulčaya ₀ ama-'ar kälä-'är olulčaǰu büširäyä kä'än täyin ügä baralduǰu amara'alïn[4] alduba ₀

165. — Amaraq dä'ärä dabqur amaraq boluya kä'än Činggis-

(1) *-ta?*
(2) Corr. *büdügä.*
(3) *qarï'ulquy-ï?*
(4) *ama'aralïn?*

qahan sätkiǰü J̌öči-dä Sänggüm-ün döyi Ča'ur-bäki-yi quyïrun ₀ Sänggüm-ün kö'ün Tusaqa-da bïdan-u Qoǰïn-bäki-yi araljïn ögüyä kä'än quyï'asu tändä Sängüm ö'är-iyan yäkäǰilän sätkiǰü ügülärün ₀ bïdan-u uruq an-dur odu'asu ala'un-a bayïǰu ä'änäkčä qoyïmar qaraqu aǰu'u ₀ anu uruq bïdan-tur irä'äsü qoyïmar-a sa'uǰu ala'un-a qaran aǰu'u kä'än ö'är-iyän yäkäǰilän sätkiǰü bïdan-ï doromǰïlan[1] ügüläǰü Ča'ur-bäki-yi ülü ögün äsä ta'alaǰu'uï ₀ tärä ügä-tür Činggis-qahan dotora-'an Ong-qan Nïlqa-Sänggüm qoyar-tur dura qočorču'u ₀

166. — Täyin dura qočoruqsan-ï J̌amuqa uqaǰu qaqaï ǰil[2] qabur J̌amuqa Altan Qučar Qardakïdaï[3] Äbügäǰin Noyakïn Sügä'ätäi To'oril Qačï'un -bäki tädä bolun nikän äyätän bolǰu nü'üǰü[4] otču J̌äǰä'är-ündür-ün gärü-dä Bärkä-älät-tä Nïlqa-Sänggüm-tür otču J̌amuqa ulgïn ügülärün ₀ Tämüǰin anda mïnu Naïman-u Tayang-qan-tur kälätü älčitü büyü ₀ *aman* ïnu äčigä kö'ü kä'äǰü *amu* ₀ aburï ïnu ö'ärä büyü itägäǰü'ü amuï ta äsä nändä'äsü tan-a ya'u bolqu ₀ Tämüǰin anda-tur morïla'asu bï köndälän-äčä oroldusu kä'äǰü'üi ₀ Altan Qučar qoyar ügülärün ₀ ba Hö'älün-äkä-yin kö'ün-i aqa-yï alaǰu dä'ü-yï täbčïǰü öksügäi kä'äǰü'üi ₀ Äbügäǰin Noyakïn Qarda'at[5] ügülärün ₀ qar ïnu qardaǰu köl ïnu köldäǰü öksügäi kä'äǰü'üi ₀ To'oril ügülärün ₀ arqača otču Tämüǰin-i ulus ïnu abuya ulus-ïyan abda'asu ulus ügäi'ü bolu'asu yäkikün tädä kä'äǰü'üi ₀ Qačï'un-bäki ügülärün ₀ Nïlqa-Sänggüm kö'ün čïma-yï ya'u sätki'äsü urtu-yïn üǰü'ür-ä gün-ü hira'ur-a gürülčäsü kä'äǰü ₀

167. — Ädä ügäs ügüläkdäǰü Nïlqa-Sänggüm äčigä-dür-iyän Ong-qan-tur tädä-'är ügäs Sayïqan-Tödä'än-iyär ügüläǰü iläǰü'üi ₀ ädä-'är ügäs ügüläkdäǰü Ong-qan ügülärün ₀ kö'ün-i mïnu Tämüǰin-tür yäkin täyin sätkin büyü ta ₀ äǰi'ä turuq ïma'ar-ï bolǰu bö'ät ädö'ä kö'ün-tür mïnu täyin mawuï sätki'äsü tänggäri-dä ülü ta'alaqdaqun bïda ₀ J̌amuqa yabudaq kälätü bülä'ä ǰöb-u'u tab-u'u ügülän büyü kä'än äsä ta'alaǰu iläǰü'üi ₀ basa Sänggüm ügüläǰü ïlärün ₀ amatu kälätü gü'ün ügülän bö'ätälä yäkin ülü büširäkdägü kä'än ǰiči qučï(?) ügüläǰü ilä'ät yadaǰu ö'äsün bä'ängädün[6] otču ügülärün ₀ bäl čïma-yï ädüi büküi čaq-tur bïdan-ï ya'un-a bär ülü bolqan büyü ₀ ünän bär qan äčigä-yän čïma-yï čaqa'an-a sača'asu qarada qaqa'asu Qurčaqus-Buyïruq-qan äčigä-yin čïnu

(1) *doramǰïlan? dorumǰïlan?*
(2) *ǰïl?*
(3) Corr. *Qada°?* ou *Qata°?*
(4) Corr. *näwüǰü.*
(5) Corr. *Qarta'at.*
(6) Corr. *bä'än-gädün.*

ǰoban ädüi qurïyaǰu aqsan ulus-ï čïnu man-a'u mädä'ülgü kän-ä bär yäkin mädä'ülgü kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür Ong-qan ügülärün ₀ čaqa-yan kö'ü-bän kär täbčigü ₀ äǰi'ä turuq ïma'ar-ï bolǰu mawuï sätki'äsü ǰokïquy-u[1] tänggäri-dä ülü ta'alaqdaqun bïda kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür kö'ün ïnu Nilqa-Sänggüm mawuïlaǰu ä'üdän o'orču qarču'u ǰiči kö'ün-ü'än Sänggüm-ün duran qayïralaǰu urïǰu irä'ülǰü Ong-qan ügülärün ₀ tänggäri-dä maqa ta'alaqdaqun-u bïda kö'ün-i kär täbčisü kä'ämüi ta čïdan älä üyilädütkün ta mädätkün kä'äǰü'üi ₀

168. — Tändäčä Sänggüm ügülärün ₀ müt-lü bïdan-u Ča'ur-bäki-yi quyu[2] bülä'ä ₀ ädö'ä bu'uljar idärä irätkün kä'än üdür bolǰaǰu urïǰu irä'ülǰü tändä barïya kä'äldüǰü-ǰä kä'än äyä baralduǰu ₀ Ča'ur-bäki-yi ögüyä bu'uljar idärä irätkün kä'än iläba ₀ urïqdaǰu Činggis-qahan harban haran ayïsurun ǰa'ura Mönglik[3]-äčigä-yin gär-tür qono'asu tändä Mönglik[3]-äčigä ügülärün ₀ Ča'ur-bäki-yi quyu'asu müt-lü bïdan-ï doromǰilaǰu[4] ülü ögün bülä'ä ₀ ädö'ä kär buru'uya(?) bu'uljar idärä urïǰu'u ₀ ö'äd-iyän yäkäǰiläkün haran buru'uya(?) yäkin öksü kä'än urïqun bülä'äi ǰöb-u'u tab-'uu sätkil büi ₀ kö'ün uqaǰu otdaqu ₀ qabur bolba ₀ adu'un bïdan-u turuqat büi ₀ adu'u-ban täǰi'äyä kä'än šïltaǰu iläyä kä'äǰu ülü odun Buqataï Kïrataï qoyar-ï bu'uljar idätkün kä'äǰü iläǰü Činggis-qahan Mönglik[1]-äčigä-yin gär-däčä[5] qarïba ₀ Buqataï Kïrataï qoyar-ï gürkü-lü'ä säräkdäba bïda manaqar ärtä büčiǰü barïya kä'äldüba ₀

169. — Täyin büčiǰü barïya kä'än ügä baralduqsan-ï Altan-u dä'ü Yäkä-Čärän gär-dür-iyän iräǰü ugülärün ₀ manaqar ärdä Tämüǰin-i barïya kä'äldüba ₀ änä ügä-yi Tämüǰin-ä kälän gürgän otqu gü'ün-i yambar älä bolqaqdayu kä'äǰü'ü ₀ täyin ügüläkü-tür ämä ïnu Alaq-ït ügülärün ₀ tärä dälämä ügä čïnu ya'un bolumuï ₀ haran ba ünänšigä'ü-ǰäi[6] kä'äǰü'üi ₀ täyin käläläkü-tür adu'učï ïnu Badaï sün gürgärä iräǰü änä ügä-yi sonosču qarïba ₀ Badaï yorčïǰu nökör adu'učï Kïšïlïq[7]-a Čärän-ü ügüläksän ügäs ügüläǰü'ü ₀ Kïšïlïq[7] ügülärün ₀ bï basa otču uqasuqaï kä'äǰü gär-tür otču'uï ₀ Čärän-ü kö'ün Narïn-kä'än qada sa'uǰu sumud-ïyan hürün sa'uǰu ügülärün ₀ tuqar bïda ya'u kä'äldülä'äi kälä-bän abdaqun kän-ü ama ïtqaqun kä'äǰü'üi ₀ täyin kä'ät Narïn-kä'än basa adučï-da'an

(1) *ǰokïqu-yu?*
(2) Aj. [*-qun*].
(3) *Mänglik?*
(4) *doramǰïlaǰu? dorumǰilaǰu?*
(5) Corr. *gär-täčä.*
(6) *ünämšigä'ü-ǰäi?*

Kïšïlïq[1]-a ügülärün ₀ Märkidäi-čaqa'an Aman-čaqa'an-kä'är qoyar-ï barïǰu abčïra huyaǰu süni ärtä morïlaqu kä'äǰü'üi ₀ Kïšïlïq[1] yərčïǰu Baday-a ügülärün ₀ tuqar-un kälän čïnu bolqa'aba ₀ maqat bolba ₀ ädö'ä bïda qoyar Tämüǰin-ä kälän gürgän yorčïya kä'än ügä baralduǰu ₀ Märkidäi-čaqa'an Aman-čaqa'an-kä'är qoyar-ï barïǰu iräǰü huyaǰu üdäši bü'ät qoš-dur-ïyan nikän qurïqa-ban alaǰu isäri-yär-än bolqaǰu Märkidäi-čaqa'an Aman-čaqa'an-kä'är qoyar bälän huyaqsad-ï unuǰu süni-dä yorčïǰu Činggis-qahan-tur süni gürčü gär-ün ümäräčä Badaï Kïšïlïq[2] qoyar ügülärün ₀ Yäkä-Čärän-ü ügüläksän ügäs kö'ün-i ïnu Narïn-kä'än-ü sumud-ïyan hürün sa'uǰu ügüläksän-i Märkidäi-čaqa'an Aman-čaqa'an-kä'är qoyar aqtas barïǰu huya kä'äksän ügäs bügüdäi ügüläǰü ökba ₀ basa Badaï Kïšïlïq[1] qoyar ügülärün ₀ Činggis-qa'an-ï soyurqa'asu arïyal ügäi büi bučïǰu[3] barïya kä'än ügä baralduba kä'äba ₀

(1) Corr. *Kïšlïq.*
(2) Corr. *Kïšlïq.*
(3) *bučïǰü?*

CHAPITRE VI

170. — Täyin ügüläkdäǰų̈ Činggis-qahan Badaï Kïšïlïq[1] qoyarun ügäs büširäǰų̈ süni bö'ät därgädä'ün bükün itägältän-ä kälän ki'ät könggälän ya'u kä-bän gä'ät buruïlan süni bö'ät gödölba ₀ Mau-ündür-ün gärü-'är gödölürün Mau-ündür-ün gärü-dä Uriangqadaï J̌älmä-qo'a-yï itägäǰų̈ qoyïna-'an čaqdu'ulsun bolqan qara'ulsun talbïǰų̈ gödölǰų̈ tärä gödölüksä'är manaqaršï üdür düli naran kä[l]bäli'ürün[2] Qalaqalǰït-älät gürčų̈ üdärin ba'uba ₀ üdäritčų̈ büküi-tür Alčïdaï-yïn aqtas adu'ula'ulsun Čïgïdaï Yadïr ǰüyil-ä ǰüyil-ä noqo'an-tur aqtas-ïyan adu'ulan yabuquï-tur qoyïnača Mau-ündür-ün äbür-iyär Hula'an-buruqat da'arïn ayïsuquï dayïn-u to'usun[3]-ï üǰäǰų̈ dayïn gürba kä'äǰų̈ aqtas-ïyan hüldä'ät iräǰų̈ ₀ dayïn gürba kä'äkdäǰų̈ üǰä'äsü Mau-ündür-ün äbür-iyär Hula'an-buruqat da'arin to'osun qarqaǰų Ong-qan tärä näkäǰų̈ ayïsun aǰu'uï kä'äǰų̈ tändäčä Činggis-qahan to'osun üǰä'ät aqtas-ïyan barï'ulu'at ača'alaǰų morïlaba ₀ tädüi äsä üǰä'äsü gänät bülä'äi tärä ayïsuquï-tur J̌amuqa Ong-qan-lu'a qamtu ayïsulčaǰų ayïsun aǰu'uï ° tändä Ong-qan Jamuqa-dača asaqču'u ₀ Tämüǰin kö'ün-tür qatulduqun mätüs kät büi kä'än asaqču'u ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ tändä Uru'ut Mangqut kä'än irgän ïnu büi ₀ tädä irgän ïnu qatuldumuï-ǰä to'orïquï tutum toyï ǰokïyu därälgügü tutum däm ǰokïyu ₀ üčügän-äčä üldü ǰïda-tur daduqsan irgän ₀ tädä qaraqčï'ut alaqčï'ut tuqtan büi ₀ tädä särältän irgän büi-ǰä kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür Ong-qan ügülärün ₀ täyin bö'äsü bïda tädän-tür J̌irgin-ba'atud-ïyan Qadag-ï tušïyaldun J̌irgin ba'atud-ïyan dobtulqaya ₀ J̌irgin-u gäǰigä Tümän-Tübägän-ü Ačïq-Šïrun-ï dobtulqaya ₀ Tübägän-ü gäǰigä Olon-Dongqayït ba'atud-ï bodtulqaya ₀ Dongqayïd-un gäǰigä Ong-qan-u mïnqan turqa'ud-ï udurïdun Qorï-Šilämün-taïǰï dobtulduqaï ₀ mïnqan turqa'ud-un gäǰigä bïda yäkä qol dobtulaï-ǰä kä'äǰü'üi ₀ basa Ong-qan ügülärün ₀ J̌amuqa dä'ü bïdan-u čärik či ǰasa kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür J̌amuqa ör-ä böldäyitčų̈ qarčų nököd-ä'än ügülärün ₀ Ong-qan änä čärig-iyän

(1) Cf. § 169, (7).
(2) *kälbäli'ülün?*; corr. *büri°?*
(3) Le texte transcrit 丌 *wou*; corr. *to'osun?* cf. *infra*.

nama-yï ǰasa kä'ämü ₀ anda-tur bï qatquldun yadan yabulu'a änä čärik namayï ǰasa kä'ämüi Ong-qan dülät nadača činaru aǰu'u ₀ čaqtu nökör büyü ₀ anda-tur kälä oro'uluya ₀ anda qada'učïtuqaï kä'äǰų̈ J̌amuqa doro'un Činggis-qahan-tur kälä oro'ulǰų ügüläǰų̈ ilärün ₀ Ong-qan nadača asaqba ₀ Tämüǰin kö'ün-tür qatulduqun mätüs kät büi kä'än asaqu'asu bï ügülärün ₀ Uru'ut Mangqud-ï tumbulan ügüläba bï ₀ mïnu ügä-tür müt J̌irgin-iyän tumbulaǰų manglaïlan ǰasalduba ₀ J̌irgin-ü gäǰigä Tümän-Tübägän-ü Ačïq-Šïrun-ï kä'äldüba ₀ [Tübägän-ü gäǰigä Olon-Dongqayïd-ï kä'äldüba ₀] Dongqayïd-un gäǰigä Ong-qan-u mïnqan turqa'ud-un noyan Qorï-Šilämün-taïǰï-yï kä'äldüba ₀ tä'ün-i gäǰigä mün Ong-qan-u yäkä qol cärig-iyär bayïsu kä'äldüba ₀ basa Ong-qan ügülärün ₀ J̌amuqa dä'ü änä čärik či ǰasa kä'än namayï tüšin ügülämüi ₀ ä'ü-bär uqa'asu čaqtu nökör büyü ₀ čärig-iyän ǰasaldun ya'u čïdaqun ₀ ärdä bï anda-tur qatquldun yadaǰų yabulu'a Ong-qan nadača činaru aǰu'u ₀ anda bu ayu qada'uǰï kä'äǰü iläǰügü[1] ₀

171. — Äna kälä irä'ülü'ät Činggis-qahan ügülärün ₀ Uru'ud-un J̌ürčädäi äbin či ya'u kä'ämü čïma-yï manglaïlaya kä'äba ₀ J̌ürčädäy-i dongqotqu-yïn urïda Mangqud-un Quyïldar-säčän ügülärün ₀ anda-yïn ämünä bï qatquldusu ₀ mono qoyïna önäčit kö'üd-i mïnu asaraquy-ï[2] anda mädätügäi kä'äba ₀ J̌ürčädäi ügülärün ₀ Činggis-qa'an-u ämünä ba Uru'ut Mangqut manglaïlan qatquldusu kä'äǰü'üi ₀ täyin kä'ät J̌ürčädäi Quyïldar qoyar Uru'ut Mangqudïyar-ïyan Činggis-qa'an-u ämünä ǰasaǰų bayïba ₀ bayïquïlu'a dayïn J̌irgin-i manglaïlaǰų gürčų̈ iräba ₀ iräküilü'ä Uru'ut Mangqut äsärgü dobtulǰų J̌irgin-i ₫aruba ₀ daruǰų ayïsuquï-tur Tümän-Tübägän-ü Ačïq-Šïrun dobtulba ₀ dobtulǰų Ačïq-Šïrun Quyïldar-ï qatquǰų bawulǰu'u ₀ Mangqut Quyïldar-un dä'ärä äkä'ärčü'üi[3] ₀ J̌ürčädäi Uru'ud-i'är-iyän dobtulǰų Tümän-Tübägän-i daruba ₀ daruǰų gödölgäǰų̈ ayïsuquï-tur Olon-Dongqayït äsärgü dobtulba ₀ J̌ürčädäi basa Dongqayïd-ï daruba ₀ daruǰų ayïsuquï-tur Qorï-Šilämün-taïǰï mïnqan turqa'ud-ïyar dobtulba ₀ J̌ürčädäi basa Qorï-Šilämün-taïǰï-yi ïču'aǰų daruǰų ayïsuquï-tur ₀ Ong-qan-ača äyä ügäi'ü Sänggüm äsärgü dobtulqu bolun änggäsgä qačar-ïyan qaqdaǰų Sängüm mün tändä unaǰu'u ₀ Sängüm-i unaqdaǰų Käräyit bugüdä-'är Sängüm-ün dä'ärä äkä'ärčų̈[4] bayïba ₀ anï daruǰų šinggäküi naran quburï dä'ärä tašïn büküi-tür bïdan-'u'aï äkä'ärčų̈[4]

(1) Corr. *iläǰü'üi?*
(2) *asaraqu-yï?*
(3) *ä'ä'ärčü'üi?*
(4) *ä'ä'ärčų̈?*

Quyïldar-ï unaqsan yaratu-yï abu'at qarïǰu Činggis-qahan bïdan-u'aï Ong-qan-ača qatqulduqsan qaǰar-ača qaqačaǰu üdäši-dä gödölǰü qaqačan qonoba ₀

172. — Bayïǰu qonoǰu üdür gäyi'ülün bügütgä'äsü Öködäi Boroqul Bo'orču qurban ügäi aǰu'u ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ Öködäi-lü'ä itägältän Bo'orču Boroqul qoyar qočorču'u ₀ aǰu bär üküǰü bär ya'u qaqačaqun tädä kä'äba ₀ bïdan-u'aï süni-dä aqtas-ïyan barïǰu qonoǰu ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ qoyïnača bïdan-u näkäǰu irä'äsü qatqulduya kä'än ǰasaǰu bayïba ₀ üdür gägä'än bolqaǰu üǰä'äsü qoyïnača nikän gü'ün ayïsu gürčü irä'äsü Bo'orču aǰu'u ₀ Bo'orču-yï gürčü irä'ülü'ät Činggis-qahan ügülärün ₀ mongkä tänggäri mädätügäi kä'äǰü äbčä'ü-bän mökä'älätba ₀ Bo'orču ügülärün ₀ dobtulquï-tur morïn-ïyan unatala qaqdaǰu yabuqan güyiǰü yabuquï-tur ₀ mün Käräyit Sängüm-ün dä'ärä äkä'är[čü][1] *bayïquï so'or čolo-tur ačï'atu morïn ačï'a-ban* kä[l]bä-li'üldü[2] bayïyïn[3] büküi-yi ačï'a ïnu hoqtolǰu ïnggïrčaq-tur ïnu unuǰu qarču bïdan-u qaqačaqu qaruqsan mör mütkin[4] yabuǰu olǰu ädüi iräba bï kä'äba ₀

173. — Basa qorumut atala basa nikän gü'ün ayïsu gürčü ayïsuquï-tur doro ïnu köl-iyän unǰïlǰaǰu ayïsu üǰä'äsü qaqča gü'ün mätü büyü ₀ irän bara'asu Öködäi-yin qoyïnača Boroqul sundulaǰu aman-u ǰabaǰïn-ïyar čïsun čuburï'ulǰu gürčü iräba ₀ Öködäi suǰïyasu-ban sumun-a tusdaǰu čïsun ïnu haqdarun Boroqul ama-'ar-ïyan šïmïǰu[5] bökläksän čïsun ǰabaǰïn-ïyar čuburï'ulǰu duran alǰa'at qal ötör tülä'ülü'ät qala'un da'a'ulu'at ₀ Öködäy-ä umdan[6] äri'ülǰü ökkä'ülǰü dayïsun irä'äsü qatqulduya kä'äǰü bülä'äi ₀ Boroqul ügülärün ₀ dayïsun-u to'osun čïnaqšï Mau-ündür-ün äbür-iyär Hula'an-boruqat ǰük to'osun urtu-da qarču čïnaqšï yorčïba kä'äba ₀ Boroqul tärä ügä-tür irä'äsü qatqulduqun bülä'äi dayïn-a buru'uïlan gödöldä'äsü bïda čärig-iyän ǰibši'ärčü qatquldut-ǰä kä'äǰü gödölba ₀ gödölürün Ulquï-Šïlügälǰit ö'ädä gödölü'ät Dalan-nämürgäs oroba ₀

174. — Tändä qoyïnača Qada'an-Daldurqan ämä kö'ün-äčä-'än qaqas iräba ₀ iräǰü Qada'an-Daldurqan Ong-qan-u ügä kä'än ügülärün ₀ Ong-qan kö'ü-bän Sänggüm-i učuma-'ar änggäsgä

(1) Le texte écrit *äkä'är;* le ms. d'Urga écrit *äkärčü.*
(2) *kä[l]bäri'ülǰü.*
(3) Le texte écrit 因 *yin;* corr. 周 *tcheou,* et transcrire *bayïǰu?*
(4) *müčkin?*
(5) *šimiǰü?*
(6) *dunda?*

qačar unatala qaqdaǰu dä'ärä ïnu äkä'ärčü tändä ügüläǰü'üi ₀ **hï**luqatquy-u mätü-tür **hï**luqatba ₀ **qa**lquy-u mätü-tür **qa**lqun bolun **qa**yïran kö'ün-ü mïnu **qa**čar-tur **qa**da'asun **qa**da'ulba ₀ kö'ün-ü amï ärüsün dobtulduya kä'äsü ₀ tä'ün-tür Ačïq-Šïrun ügülärün ₀ qan qan bütügäi ₀ äčinä bügü kö'ü ärirün älbäsün ǰalama kiǰü a büi ba büi[1] kä'än ärin ǰalbarïmuï bïda ₀ ädün törün baraqsan kö'ü Sänggüm-i asaraya ₀ Mongqol[2]-un olon-kin J̌amuqa-lu'a Altan Qučar-lu'a bïdan-tur büi ₀ Tämüǰin-lü'ä dayïǰïǰu qaru-qsan Mongqol[2] qa'a otqun ₀ tädä **mo**rïn unu'atan **mo**dun nämü-rätän bolba ₀ tädä anï äsä irä'äsü otču morïn-u ǰunda'ul mätü qormaïlaǰu a[b]čïrat-ǰä bïda tädä-'är-i kä'äba ₀ Ačïq-Šïrun-u änä ügä-tür Ong-qan ügülärün ₀ ǰä täyin bö'äsü kö'ün aǰa'u-ǰäi kö'ün-i ülü däng̈šälgän asaratqun kä'ät qatqulduqsan qaǰar-ača qarïn ïčuba kä'äba ₀

175. — Tändäčä Činggis-qahan Dalan-nämürgäs-äčä Qalqa huru'u gödölürün to'o to'olalduba ₀ to'olaldu'asu qoyar mïnqan ǰïrwa'an ǰa'ut bolba ₀ nikän mïnqan qurban ǰa'ut Činggis-qahan Qalqa-yïn höränäǰi ätäd-iyär nü'üba[3] ₀ nikän mïnqan qurban ǰa'ut Qalqa-yïn doronaǰï ätäd-iyär Uru'ut Mangqut nü'üba[3] ₀ täyin nü'üǰü[4] ayïsuquï-tur günäsün-ä abalan yabuquï-tur Quyïldar yaras-ïyan ana'aï üdu'üy-ä Činggis-qahan-a ïtqa'asu ülü bolun görä'äsün-tür dobtulqu bolun hükdäräǰü nökčiba ₀ tändä Činggis-qahan Qalqa-yïn Or nu'u[5]-yïn Kältägäi-qada-da yasun ïnu talbï'ulba ₀

176. — Qalqa-yïn Büyür-na'ur-tur čïtququ huǰa'ur-a Tärgä-Amäl[6]-tän Onggïrat büi kä'än mädäǰü J̌ürčädäy-i Uru'ud-ïyar iläba ₀ ilärün Onggïrat irgän ärtä üdür-äčä **jä**-yin **ji**sü-'är **ö**kin-ü **ö**nggä-'är kä'äsü älsät-ǰä müt bulqa ïnu kä'äsü qatquldut-ǰä bïda kä'äǰü ilä'äsü J̌ürčädäi-tür älsän oroǰu'uï ₀ älsän oroqdaǰu Činggis-qahan ya'u bär anu äsä köndäba ₀

177. — Tändä Onggïrad-ï oro'ulu'at otču Tönggä qoroqan[7]-u dorona bawuǰu Činggis-qahan Arqaï-Qasar-a Sügägäi-ǰä'ün qoyar-a dawu barï'ulurun ₀ Tönggä-qorqan-u dorona bawuba ₀ äbäsün bär ïnu sayïn bolǰu'uï aqtas manu üyäläba ₀ qan äčigä-dä mïnu

(1) Corr. *a buï ba buï.*
(2) *Mangqol?*
(3) Corr. *näwüba.*
(4) Corr. *näwüǰü.*
(5) *Or-nu'u?*
(6) *(sic);* cf. Berezin, *Trudy V. O. I. R. A. O.,* XV, 227.
(7) La traduction chinoise donne *Tünggälik-qoroqan;* cf. *Ts'in-tcheng lou* (éd. Wang Kouo-wei), 31 *a.* Il faut peut-être lire *Tönggä-qoroqan.*

ügülä kä'än ügülärün ₀ qan äčigä mïnu ya'un čïmar-tur nama ayu'ulba čï ₀ ayu'ulqu bö'äsü mawun kö'üd-iyän mawun bärinäd[1]-iyän nuyïr qangqan yäkin ülü ayu'ulu čï ₀ ding[2] sa'uquï isäri boqunïtqaǰu dä'äkši qarquï hüni dölüsgäǰü[3] yäkin täyin ayu'uluba[4] čï ₀ qan äčigä mïnu **qa**ljïrqu-yu[5] gü'ün-ä **qa**tquqdaba čï ₀ **kö**ndälädü-yü[6] gü'ün-ä **kö**ki'üldäba čï ₀ qan äčigä mïnu bïda qoyar ya'u kä'äldülä'äi ₀ J̌orqal-qun-u Hula'a nu'ut[7]-bolda'ut-ta bïda äsä'ü ügüläldülü'äi ₀ **sü**dütü moqay-a **sü**dürtä'äsü **sü**dürgän-tür ïnu bu oroya ₀ **sü**dü-'är ama-'ar olulčaǰu büširäyä äsä'ü kä'äldülä'äi ₀ ädö'ä qan äčigä mïnu südü-'är ama-'ar-u olulčaǰu qaqačaba čï ₀ **a**ra'atu moqay-a **a**darta'asu **a**darqan-tur bu oroya ₀ **a**ma-'ar kälä-'är olulčaǰu büsiräya äsä'ü kä'äldülä'äi ₀ ädö'ä qan äčigä mïnu ama-'ar kälä-'är-ü olulčaǰu anggïčïraba čï ₀ qan äčigä mïnu bï ǰö'än bär bö'äsü olon-ï ülü äri'ülgü bülä'ä ₀ mawuï bär bö'äsü sayïn-ï ülü äri'ülgü bülä'ä bï ₀ qoyar kilügütäi tärgän nökö'ä kilügü-bän ququra'asu hükär ïnu ǰikdün yadayu ₀ tärä mätü nökö'ä kilügü čïnu bï äsä'ü aǰu'u ₀ qoyar gürdütäi tärgän nökö'ä gürdü-bän ququra'asu nü'ün[8] yadayu ₀ tärä mätü nökö'ä gürdün čïnu bï äsä'ü aǰu'u ₀ ärtä üdür kä'äsü Qurčaqus-Buyïruq-qan äčigä-yü'än qoyïna döčin kö'ud-ün aqa kä'äǰü qan bolǰu'u-ǰä čï ₀ qan bolun baraǰu dä'ünär-iyän Taï-Tämür-taïǰï Buqa-Tämür qoyar-ï alaba-ǰä čï ₀ Ärkä-Qara dä'ü čïnu alaqdarun amï-yan qoroqčų qarčų Naïman-u Inanča-bilgä-qan-tur buru'utčų oroǰu'u-ǰä dä'ünär-iyän alaqčï bolba kä'äǰü Gür-qan abaqa čïnu čïma-dur morïlaǰu irä'äsü čï ǰa'un gü'ün amï-yan qoroqun buru'u[t]čų Sälänggä huru'u tuta'aǰu Qara'un-qabčal šïrquldaba-ǰä čï ₀ ǰiči tändäčä qarurun Märkid-ün Toqto'a-da Huǰa'ur-üǰin ökin-iyän nï'urqan ökčü ₀ Qara'un-qabčal-ača qarčų ₀ Yäsügäi-qan äčigä-tür mïnu irä'äsü čï ₀ tändä ügülärün ₀ Gür-qan abaqa-dača ulus mïnu aburaǰu ök kä'äkdäǰü Yäsügäi-qan äčigä mïnu čïma-da täyin kä'än iräkdäǰü ₀ Tayïčï'ud-ača Qunan Baqaǰï qoyar-ï udurïtčų ulus čïnu aburaǰu öksü kä'än čärik ǰasaǰu otčų Qurban-Täläsüt[9]-tä bükün Gür-qan-ï qorïn qučïn gü'ün-i Qašïn ǰük hüldäǰü ulus čïnu aburaǰu ökba-ǰä ₀ tändäčä iräǰü Tu'ula-yïn qara tün-ä qan äčigä

(1) *bäriyäd?*
(2) Peut-être altéré.
(3) Cf. § 276.
(4) *ayu'ul[u]ba?*
(5) *qaljïrquy-u?*
(6) *köndälädüy-ü?*
(7) *Hula'a-nu'ut?*
(8) Corr. *näwün.*
(9) *Tärsüt?*

mïnu Yäsügäi-qan-lu'a anda bolulčaǰu ₀ tändä Ong-qan äčigä mïnu büširän ügülärün ₀ änä tusa-yïn čïnu hačï uruq-un uruq-a čïnu hačï qarï'ulqu-yï dä'ärä tänggäri qaǰar-un ihä'äl mädätügäi kä'än büširäksän aǰu'u-ǰä čï ₀ tä'ün-ü qoyïna Ärgä-qara Naïman-u Inanča-bilgä-qan-ača čäri'üt quyuǰu čïma-tur morïlaǰu irä'äsü čï amï-'an quroqun ulus-ïyan gäǰü ǰö'än gü'ün tuta'aǰu qarčų Qara-Kïdad-un Gür-qan-tur Čuï-mürän-ä Sarta'ul-un qaǰar-a otba-ǰä čï ₀ nikän hon ülü dawusun basa Gür-qan-ača daïǰïǰų qarčų Uï'ud-un Tang'ud-un qaǰar-ïyar yadaǰu ayïsurun tabun ïma'at širgöläǰü sa'aǰu idäǰü ₀ tämä'än-ü čïsun qanaǰu idäǰü ° qaqča soqor qalï'un morïtu iräba-ǰä čï ₀ qan äčigä-yin čïmayï täyin yadaǰu ayïsu kä'än mädäǰü urïda Yäsügäi-qan äčigä-lü'ä mïnu anda kä'äldüksän-ü tula sätkiǰü Taqaï Sükägäi qoyar-ï äsärgü čïnu älči ilä'ät ₀ basa bï ö'äsün Kälürän-ü Bürgi-ärgi-däčä uqdun yorčïǰų Güsä'ür-na'ur-a ǰolqalduba-ǰä bïda ₀ čïma-yï yadaǰu iräba kä'än qubčïr-ï qubčïǰų čïma-da ögü'ät ₀ urïdu äčïgä-tür mïnu anda kä'äldüksän yosu-'ar Tu'ula-yïn qara tün-ä bïda qoyar-un äčigä kö'ün kä'äldüksän yosun tärä ülü'ü büi ₀ tärä übül čïma-yï gürä'än dotora oro'uljų täǰi'äba-ǰä ₀ übül übülǰäǰü ǰusaǰü namur ïnu Märkit irgän-ü Toqto'a-bäki-tür morïlaǰu Qadïqlïq-nïru'un[1]-u Mürüčä-sä'ül qatqulduǰu Toqto'a-bäki-yi Barqučïn[2]-tögüm ǰük hüldäǰü Märkit irgä dawulïǰų olon adu'u ordo gär anu tarïyat anu bügüdä-yi abčų qan äčigä-dä ökba-ǰä bï ₀ öläsüksän-i čïnu üdür düli-dä äsä gürgäba-ǰä ₀ turuqsan-ï čïnu sara-yïn ǰarïm-a äsä gürgäba-ǰä bï ₀ basa bïda Güčügürtäi Buyïruq-qan-ï Uluq-taq-un Soyoq[3]-usun-ača Altaï daba'ulun hüldäǰü Ürünggü huru'u odu'at Kičil[4]-baš-na'ur-a moqutqaǰu abu'aï-ǰä bïda ₀ tändäčä qarïǰų ayïsuquï-tur Naïman-u Köksä'ü-Sabraq Baïdaraq-bälčir-ä čäri'üd-iyän ǰasaǰu bayïlduquï-tur üdäši ǰïlda boldaǰu manaqar-u ärdä qatqulduya kä'än ǰasalduǰu qono'asu qan äčigä mïnu čï baïdal-dur-ïyan qal-nu'ut tülä'üljü sünidä Qara-sä'ül ö'ädä gödölba-ǰä čï ₀ manaqar ärdä üjä'äsü bayïdal-dur-ïyan ügäi boldarun čïma-yï gödöldäǰü ädä-či bïdan-ï tüläšilän aǰu'u kä'äǰü ₀ bï bär gödöljü Ädär-Altay[5]-ïn bälčir-iyär kätüljü iräǰü Sa'arï-kä'är-ä[6] bawuba-ǰä ₀ tändä čïma-yï Köksä'ü-Sabraq näkäǰü Sänggüm-ün ämä kö'ü irgä orqa bügüdä-yi abu'at ₀ qan äčigä-yin čïnu Tälägätü-amasar-a bükün ǰarïmut irgän adu'un

(1) Cf. § 147.
(2) Corr. *Barquǰïn.*
(3) Corr. *Soqoq.*
(4) *Kïčïl?*
(5) Cf. § 161.
(6) *Kä'ärä?*

idä'än čïnu dawulïǰu odu'asu Märkid-ün Toqto'a-yïn kö'ün Qudu Čïla'un qoyar irgä orqa-bar-ïyan čïma-tur bürün tärä so'or-tur äčigä-dür-iyän näyilän Barquǰïn oron čïma-dača dayïǰïn gödölǰü'üi- ǰä ₀ tändä qan äčigä mïnu čï Naïman-u Köksä'ü-Sabraq-a irgä orqa-ban daulïqdaba bï kö'ün mïnu dörbän külü'üd-iyän ökčü irä[1] kä'äǰü irä'äsü[2] čïnu mätü ülü sätkin tändä bï Bo'orču Muqalï Boroqul Čïla'un-ba'atur ädä dörbän külü'üd-iyär-iyän čäri'üt ǰasaǰu ilä'äsü ädä dörbän külü'üd-ün mïnu urïda Hula'an-qut-da Sänggüm bayïlduqu bolun morïn-u'an quya qaqdaǰu abdaqu bolǰu büküi-tür ädä dörbän külü'üt mïnu gürčü Sänggüm-i abura'at ämä kö'ü irgä orqa sältä bügüdä-yi aburaǰu ögü'äsü tändä qan äčigä mïnu büširän ügülärün ₀ kö'ün-ü'än Tämüǰin-ä odun baraqsan irgä orqo-ban dörbän külü'üd-iyän iräǰü aburaǰu öktäba kä'äǰü bölä'ä čï ₀ ädö'ä qan äčigä mïnu yambar čïmar-tur mïnu čïmatba čï ₀ čïmar-un yosun-tur älčin ilä ₀ irärün[3] Qulbarï-qurï Idürgän qoyar-ï irä[4] ₀ qoyar-ï äsä irä'äsü[5] nökǒǰi-yi ilä kä'äǰü ilä'äsü ₀

178. — Ädä ügäs-tür Ong-qan ügülärün ₀ aï soyïluq[6] kö'ün- äčä-'än qaqačaquy-u[7] törä-däčä qaqačaba ₀ hirïǰägüy-ü[8] üyilä- däčä hiričäba bï kä'än dura alǰa'at ügülärün ₀ ädö'ä kö'u-bän üǰäǰü *mawuï* sätki'äsü änä *mätü* čïsu-ban *qarqaqdasu* kä'än andaqaǰu šigi quru'un-u'an tol-ï[9] onučï[10] kïtuqaï-bar qatquǰu čïsun čuburï'uǰu üčü'ügän daqtaï-tur kiǰü kö'ün-ä mïnu ök kä'äǰü iläba ₀

179. — Basa Činggis-qahan J̌amuqa anda-da ügülä kä'än ügülärün ₀ *qan äčigä-däčä mïnu üǰän yadaǰu qaqača'ulba* čï ₀ urïda bosuqsan bïdan-u qan äčigä-yin kökö čong[11] u'uqu bülä'ä ₀ nada urïda boscu uqdarun nayïdaba-ǰä čï ₀ ädö'ä qan äčigä-yin kökö čong[11] baratqun kädüi-ǰä qoroqun ta kä'äǰü iläba ₀ basa Činggis-qahan Altan Qučar qoyar-a ügülä kä'än ügülärün ₀ ta qoyar nama[12] täbčiǰü ilä'ü'ü gäsü kä'älä'äi ta ǰuqaǰu'u gäsü kä'älä'äi ta ₀ Qučar-ï čïma-yï Näkün-taïǰï-yïn kö'ün kä'äǰü bïdan-ača čï

(1) *ilä?*
(2) *ilä'äsü?*
(3) Corr. *ilärün.*
(4) Corr. *irä.*
(5) Corr. *ilä'äsü.*
(6) *sočïluq?*
(7) *qaqačaqu-yu?*
(8) *hirïǰägü-yü?*
(9) *töl-i?*
(10) Corr. *onubčï.*
(11) *čung?*
(12) *nama[-yï]?*

qan bol kä'äsü äsä bolba-ǰä čï ₀ Altan-ï čïma-yï Qutula-qan lu mädän yabulu'a äčigä-yü'än mädän aqsa-'ar čï qan bol kä'äsü äsä-gü bolba-ǰä čï ₀ dä'ärä-äčä Bartan-ba'atur-un kö'ün kä'äǰü Sača Taïču qoyar-ï ta qat bolutqun kä'äǰü yadaba-ǰä bï ₀ tan-ï qat bulutqun kä'äǰü yadaǰu tan-a čï qan bol kä'äkdäǰü mädän yabuba-ǰä bï ₀ tan-ï qat boluqsan bö'äsü olon dayïn-tur algïnčï ha'ulqaqda'asu tänggäri-dä ihä'äkdä'äsü dayïsun gü'ün-i dawu- lïquï-tur **qa**čar qo'a öki qadun ämä-yi **qa**rqam[1] sayïn aqta abčïraǰu ögü'äi bülä'ä-ǰä bï ₀ **o**ra'a görä'äsün-tür **u**tura'ulda'asu **qa**da-yïn görä'äsün **qa** ïnu nikätälä šïqaǰu ögü'äi bulä'ä-ǰä bï ₀ **qu**n-u görä'äsü **qu**ya ïnu nikätälä šïqaǰu ögü'äi bülä'ä-ǰä bï ₀ **ka**'är-ün görä'äsü **ka**'äli ïnu nikätälä šïqaǰu ögü'äi bulä'ä-ǰä bï ₀ ädö'ä qan äčigä-dä mïnu sayï-tur nököčäǰü ögütkün uyïdangqa[2] kä'äkdä'ü-ǰä ta ₀ ča'utqurï-yïn turuq älä aǰu'uï bu kä'ä'ülütkün ₀ qurban müräd-ün täri'ün kän-ä bär bu bawulutqun kä'äǰü iläba ₀

180. — Basa Činggis-qahan To'orïl dä'ü-dä ügülä kä'än ügü- lärün ₀ dä'ü kä'ägü yosun Tumbïnaï Čaraqaï-lïngqu qoyar-un Oqda-bo'ol-ï'ar bïlaǰu iräba-ǰä ₀ Oqda-bo'ol-un kö'ün Sübägäi-bo'ol bülä'ä ₀ Sübägäi-bo'ol-un kö'ün Kököčü-kïrsa'an bülä'ä ₀ Kököčü- kïrsa'an-u kö'ün Yägäi-Qongtaqar bülä'ä ₀ Yägäi-Qongtaqar-un kö'ün To'orïl čï kän-ü ulusut öksü kä'än ǰusurïdun yabuyu čï ₀ mïnu ulus Altan Qučar qoyar kän-ä bär ülü mädä'ülkün büyü-ǰä čïma-yï dä'ü kä'ägü yosun **bo**rqaï-yïn mïnu **bo**soqa-yïn bo'ol älinčüg-ün mïnu ä'üdän-ü ämčü bo'ol kä'äǰü ilägü-yi mïnu äyimü ₀

181. — Basa Činggis-qahan Sänggüm anda-da ügülä kä'än ügülärün ₀ dägältü döräksän kö'ün bï aǰu'u-ǰä ₀ ničügün döräksän kö'ün čï aǰu'u-ǰä ₀ qan äčigä bïdan-u bïda qoyar-ï sača'u asaraqu bülä'ä ǰa'ura oroqdaquy-ača Sänggüm anda nama naïdaǰu hüldäba- ǰä čï ₀ ädö'ä qan äčigä-yin bïdan-u ǰürügä ïnu ülü ǰobo'an üdä *manaqar-ï oroǰu qarču särgü'äǰü* yabu üyän-ü sätkil-iyän ülü talbïn qan äčigä-yi amïdu bö'ätälä qan bolsu kä'än qan äčigä-yin bïdan-u sätkil ǰobo'aǰu bu alqasa'ul kä'ät Sänggüm anda na-dur älči ilä irärün[3] Bilgä-bäki Tödö'än qoyar-un nökö*d*-i ilä kä'äǰü iläba ₀ na-dur älčin irärün[3] qan äčigä qoyar älčin ilä ₀ Sänggüm anda qoyar-gü älčin ilä ₀ J̌amuqa anda qoyar-gü älčin ilä ₀ Altan qoyar-gü älčin ilä ₀ Qučar qoyar-gü älčin ilä ₀ Ačïq-šïrun qoyar-gü älčin ilä ₀ Qačï'un qoyar-gü älčin ilä kä'än Arqaï-Qasar Sügägäi- ǰä'ün qoyar-ïyar ädüi ügäs dawu barï'uǰu iläba ₀ ädä ügäs äyin

(1) *qarqa[m]?*
(2) *uyïtangqa?*
(3) Corr. *ilärün.*

ügüläkdäǰų Sänggüm ügülärün ₀ käli qan äčigä kä'ägü bülä'ä ₀ kïdu'ačï äbügän äsä'ü kä'ägü bülä'ä ₀ nama käli anda kä'än bülä'ä ₀ Toqto'a-bö'ä sartaqčïn qonïn-u sä'ül ǰübčiǰų yabuyu äsä'ü kä'ägü bülä'ä ₀ ädä'är ügäs-ün arqas uqaqdaba ₀ qatquldu'an-u täri'üt ügäs büi ₀ Bilgä-bäki Tödö'än qoyar qatqulduquï tuq bosqatqun aqtas tarqula'ulutqun arïyal ügäï büi-ǰä kä'äba ₀ tädüi Ong-qan-ača Arqaï-Qasar qarïquï-tur Sügägäi-ǰä'ün-ü ämä kö'ün tändä To'orïl-tur aǰu'u otqu ǰürügä yadaǰų Sügägäi-ǰä'ün Arqay-ača qočorču'uï ₀ Arqaï iräǰų ädä ügäs Činggis-qahan-a ügüläba ₀

182. — Tädüi Činggis-qahan odu'at Balǰuna-na'ur bawuba ₀ tändä bawuquï-tur Čo'os-čaqan Qorulas ǰöb tändä učïralduba ₀ tädä Qorulas ülü bulqan älsän iräba ₀ Önggüd-ün Alaquš-digit-qurï-dača Asan Sartaqtaï čaqan tämä'ätü minqan irgäs ta'uǰų[1] Ärgünä-mürän huru'u buluqat kärämün qudalduǰų abura ayïsurun Balǰuna usulan oroquï-tur učïraba ₀

183. — Činggis-qahan mün Balǰuna usulan büküi-tür Qasar ämä kö'ü-bän Yägü Yäsünggä Tuqu-tan qurban kö'üd-iyän Ong-qan-tur gäǰų čö'än[2] bäyäs nököd-iyär-iyän qarčų aqa-yu'an kä'än Činggis-qa'an-ï ärin Qara'un-čïdun-u[3] nïru'ut kigüriǰų olun yadan yadaǰų širi šïrbusun idäǰų yabu'at Balǰuna-da Činggis-qahan-tur näyiläba ₀ Qasar-ï irä'ülü'ät bayasčų Činggis-qahan Ong-qan-tur älčin iläya kä'än äyätüǰų J̌ä'üriyädäi[4] Qalï'udar Urïangqadaï Čaqurqan qoyar-ïyar ügüläǰų ilärün ₀ qan äčigä-dä Qasar-un ügä kä'än ügülätkün kä'än ügülärün ₀ aqa-yan **qa**raǰų **qa**ra'a ïnu ǰabqaba ₀ **qa**yïǰų **qa**'uluqa ïnu olun yadaba ₀ **qa**yïlaǰų dawu-ban äsä sonosdaba ₀ **ho**t qaraǰų **u**rbang därätü bolǰų gäbtämü bï ₀ ämä kö'ün mïnu qan äčigä-tür büi ₀ itägämǰi ärä'än olu'asu qan äčigä-tür otqu bï kä'äǰų iläbä kä'än ügülätkün ₀ basa ügülärün ₀ ba tan-ï uda'aran gödölǰų Kälürän-ü Arqal-gäügi-dä bolǰalduya ₀ ta tändä irätkün kä'än bolǰalduǰų ₀ tädüi Qalï'udar Čaqurqan qoyar-ï ilä'ät J̌ürčädäi Arqaï qoyar-ï algïnčïlaǰų ₀ Balǰuna-na'ur-ača Činggis-qahan uda'aran ä'üsülčäǰų qarun morïlaqsa-'ar Kälürän-ü Arqal-gäügi-dä gürba ₀

184. — Qalï'udar Čaqurqan qoyar Ong-qan-tur gürčų Qasar-un ügä kä'än ändäčä ügüläǰų iräksän[5] ügäs ügüläǰu'üi ₀ Ong-qan

(1) *da'uǰų?*
(2) Corr. *jö'än?*
(3) Corr. *ǰïdun*, peut-être *ǰidün?*
(4) Corr. *J̌äwüriyädäi.*
(5) Corr. *iläksän.*

altan tärmä bosqaǰų gänät qurïmlan aǰu'uï ₀ Qalï'udar Čaqurqan qoyar-un ügä-tür Ong-qan ügülärün ₀ täyin bö'äsü Qasar irätügäi kä'äǰų ₀ itägämǰi Itürgän-i iläyä kä'än ilälduǰu'üi ₀ tädüi irä'ät bolǰal qaǰar-a Arqal-gäügi-dä gürküi-lü'ä baru'a yäkä-yi üǰäǰų Itürgän älčin qarïn tuta'aǰu'u ₀ Qalï'udar-un morïn qurdun aǰu'u ₀ Qalï'udar güyičäǰų barïqu ǰürügä yadaǰų urïda'un qoyïna'un ïnu hoqtorïqan yabuquï-tur Čaqurqan-u morïn uda'an aǰu'u ₀ qoyïnača sumun-u gürküi üǰü'ür-ä Itürgän-ü altan ämä'ältü qara aqta-yïn quyang huǰa'ur sa'utala qarbuǰu'u ₀ tändä Itürgän-i Qalï'udar Čaqurqan qoyar barïǰų Činggis-qahan-tur abčïraba ₀ Činggis-qahan Itürgän-tür ülü käläläldün Qasar-tur abčų odutqun Qasar mädätügäi kä'äba ₀ abčų odu'asu Qasar Itürgän-tür ülü käläläldün mün tändä čabčïǰų gäba ₀

185. — Qalï'udar Čaqurqan qoyar Činggis-qahan-a ügülärün ₀ Ong-qan gänät büi altan tärmä bosqaǰų qurïmlamuï ₀ ötörlän igülgüǰų[1] sünit düliligäǰų[2] nändän büčiyä kä'äba ₀ änä ügä-yi ǰöbšiyäǰų J̌ürčädäi Arqaï qoyar-ï algïnčïla'uljų sünit düli'ät gürčų J̌äǰä'är-ündür-ün J̌är-qabčïqaï-yïn amasar-a büküi-tür büčiba ₀ qurban süni[t][3] qurban üdüt bulqaqdarun büčiǰų bayïbasu qutu'ar üdür yadaǰų müt oroba ₀ Ong-qan Sänggüm qoyar-ï süni kär bär qaruqsan-ï äsä mädäkdäba ₀ änä bulqalduqčï J̌irgin-u Qadaq-ba'atur aǰu'u ₀ Qadaq-ba'atur oroǰų iräǰų ügülärün ₀ qurban sünit qurban üdüt bulqaldurun tus qan-ïyan üǰä'ät barïǰų kär ala'ulqu kä'än täbčin yadaǰų amï-yan qoroqun köngkätügäi kä'än su'ora'ulun bulqaldula'a bï ₀ ädö'ä ükü'üldä'äsü üküsü ₀ Činggis-qahan-a soyurqaqda'asu güčü öksü kä'äba ₀ Činggis-qahan Qadaq-ba'atur-un ügä-yi ǰöbšiyäǰų ǰarlïq bolurun ₀ tus qan-ïyan täbčin yadaǰų amïn qoroqun köngkätügäi kä'än bulqalduqu ärä tärä ülü'ü büi nököčäkdägü gü'ün bülä'ä kä'ä'ät soyurqaǰų ülü ükü'ülün ₀ Quyïldar-un amïn-u tula Qadaq-ba'atur-ï ǰa'un J̌irgin-i Quyïldar-un ämä kö'ün-ä ïnu güčü öktügäi ₀ nu'un kö'ün törä'äsü Quyïldar-un uruq-un uruq-a gürtälä daqaǰų güčü öktügäi ₀ ökin kö'ün törä'äsü äčigä äkä anu ö'är-ün dura-'ar bu qudalatuqaï ₀ Quyïldar-un ämä kö'ün-ü ämünä ümärä-'än ǰarutuqaï kä'än soyurqan ǰarlïq bolba ₀ Quyïldar-säčän-ü aman urïda nä'äksän[4]-ü tula Činggis-qahan soyurqaǰų ǰarlïq bolurun Quyïldar-un uruq-un uruq-a gürtälä Quyïldar-un tusa-yïn tula önäčid-ün ablïqa abun atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

(1) Corr. *nä'ülgäǰų?*
(2) Corr. *düligäǰų?*
(3) Ce n'est pas nécessaire, mais on l'a plus bas.
(4) Corr. *näkäksän.*

CHAPITRE VII

186. — Tädüi Käräyit irgä dorayïta'uljų ǰük ǰük qubïyaǰų tala'ulba ₀ Suldudai[1] Taqaï-ba'atur-un tusa-yïn ïnu tula nikän ǰa'un J̌irgin-i ökba ₀ basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Ong-qan-u dä'ü J̌aqa-gambu ǰirin ökit aǰu'uï ° ägäčimät ïnu Ibaqa-bäki-yi Činggis-qahan ö'äsün aburun döyimät Sorqaqtanï-bäki-yi Toluy-a ökba ₀ tärä šïlta'an-ïyar J̌aqa-gambu-yï ïmada qarïyatan ämčü irgä bär tumda'a nökö'ä kilgün bol kä'äǰų soyurqaǰų äsä tala'ulba ₀

187. — Basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Badaï Kïšïlïq[2] qoyar-un tusa-yïn tula Onq-qan-u altan tärmä sa'uqsa-'ar altan gürü'ä ayaqa saba asaraqsat haran sältä[3] Ongqoǰït Käräyid-i käšiktän anu boltuqaï ₀ qorčïla'uljų ötöklä'üljų uruq-un uruq-a gürtälä darqalan ǰïrqatqun ₀ olon dayïn-tur ha'ulu'asu olǰa olu'asu oluqsa-'ar abutqun ₀ ura'a görä'äsün ala'asu alaqsa-'ar abutqun kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Badaï Kïšïlïq[2] qoyar-un amïn ǰa'ura tusa gürgäksän-ü tula möngkä tänggäri-dä ihä'äkdäǰų Käräyit irgä doraïda'uljų[4] ündür-ün oron-tur gürba-ǰä ₀ mona qoyïna uruq-un uruq-a mïnu oron-tur sa'uǰų änä mätü tusa gürgäksäd-i ulam ulam uqatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Käräyit irgä dawulïǰų kän-ä bär äsä dutatala tügä'äldüba ₀ Tümän-Tübägän-i tügä'äldüǰų tügätälä abulčaba ₀ Olon-Dongqayït oquqa üdür-ä ülü gürgän tala'ulba-ǰä ₀ čïsutu tonoq abuqčï J̌irgin-ba'atud-ï[5] ǰisüǰų qubïyaǰų gürgäldün yadaba ₀ Käräyit irgä tädüi qoru'aǰų tärä übül Abǰï'a-Ködägär-i[6] übüljäba ₀

188. — Ong-qan Sänggüm qoyar bäyäs-iyän dayïǰïǰų qarčų odu'at Didik-Saqal-un Näkün-usun-a Ong-qan hangqaǰų oroqu bolun Naïman-u qara'ul Qorï-Sübäči-tür oroǰu'u ₀ Qorï-Sübäči Ong-qan-ï barïǰu'u ₀ bï Ong-qan büyü kä'äsü ülü tanïn äsä büširäǰų tändä alaǰu'u ₀ Sänggüm Didik-saqal-un Näkün-usun-a ülü oron qada'un yorčïǰų Čöl-tür oroǰų usurqarun qulat hïlu'atuǰų bayïqun-ï

(1) *Süldüdäi?*
(2) Corr. *Kïšlïq.*
(3) Corr. *sallä (sic).*
(4) *dorayïta'uljų?*
(5) *J̌irgin ba'atud-ï?*
(6) *Abǰï'a-Ködägär?* Le texte n'indique pas de cas,

Sänggüm bawuǰų marïyaǰu'u Sänggüm-ün nökör Kököčü aqtačï ämätü Sänggüm-lü'ä qurba'ula aǰu'u morï-yan Kököčü aqtačï-da'an barï'uljų'uï ₀ Kököčü aqtačï aqta ïnu kötölü'ät qarïn qataraǰu'uï ₀ ämä ïnu ügülärün ₀ altatay-ï ämüsküi-tür amtatay-ï idäküi-tür Kököčü mïnu kä'ägü bülä'ä qan-ïyan Sänggüm-i yäkin täyin täbčiǰų gäǰų odun büyü čï kä'äǰų ämä ïnu bayïǰų qočorču'u ₀ Kököčü ügülärün ₀ Sänggüm-i äräläsü kä'än büyü-ǰä čï kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür ämä ïnu ügülärün ₀ ämä gü'ün noqaï nï'urtaï kä'äkdäyi-ǰä bï ₀ altan ǰantawu bär ïnu ök ₀ usun bär utquǰų u'utuqaï kä'äǰü'üi ₀ tändäčä Kököčü aqtačï altan ǰantawu ïnu ab kä'än qoyïnaqšï oru'at qataraǰu'u ₀ tädüi irä'ät Činggis-qahan-tur Kököčü aqtačï iräǰų Sänggüm-i täyin Čöl-tür gäǰų iräba bï kä'än ₀ tändä ügüläldüksän ügäs-iyän bügüdä-yi tägüs ügüläǰų ögü'äsü Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ ämä-yi ïnu soyurqaǰų mün Kököčü aqtačï-yï tus qan-ïyan äyin täbčiǰų iräǰü'üi äyimü gü'ün ädö'ä kän-tür nökökä'äsü itägäkdägü kä'äǰų čabčiǰų gäba ₀

189. — Naïman-u Tayang-qan-u äkä Gürbäsü ügülärün ₀ Ong-qan artän-ü ötögü yäkä qan bülä'ä ₀ täri'ü ïnu abčïratqun mün bö'äsü tayïya bïda kä'äǰų Qorï-Sübäči-tür älči iläǰų täri'ü ïnu hoqtolǰų abčïra'uljų tanïǰų čaqan toloq[1] dä'ärä talbïǰų bärinäd-iyän bärilä'üljų ötöklä'üljų qu'urda'uljų ayaqa barïǰų tayïǰu'uï ₀ tändä täri'ün täyin tayïqdarun inäǰü'ü ₀ inä'äba kä'än Tayang-qan kämkärü gäčikilä'üljü'üi ₀ tändä Köksä'ü-Sabraq ügüläǰü'ü ₀ üküksän qan gü'ün-ü täri'ün ïnu ta gü hoqtolǰų abčïrat nökö'ä-tä ta gü kämgärit ya'un ǰokïquï ₀ noqan-u bïdan-u qučaquï dawun mawuï bolbï ₀ Ïnanča-bilgä-qan ügülälä'ä ämä ǰala'uï ärä bï ötölba ₀ änä Tayang-ï älbäsü-'är törä'ülülä'ä ayï torluq töräksän kö'ün mïnu törülmiši[2] olon doromǰïn mawuï ulus mïnu asaraǰų barïn čïdaquyu[3] kä'älä'ä ₀ ädö'ä noqan-u dawun idüräküi[4] qučal qučamuï ₀ qadun-u bïdan-u Gürbäsü-yin ǰasaq qurča bolbï ₀ qan mïnu torluq Tayang ǰö'ölän büyü čï šïbawulaqu abalaqu qoyar-ača bušï sätkil ärdäm ügäi büi kä'äkdäǰų ₀ tändä Tayang-qan ügülärün ₀ änä dorona ǰö'äkät Mongqol[5] büi kä'äkdämüi ₀ tädä irgän ötögü yäkä ärtän-ü Ong-qan-ï qor-ïyar-ïyan ayu'uljų dayïǰï'uljų ükü-'ülba ₀ ädö'ä mün qan bolsu kä'än aqun-u tädä tänggäri dä'ärä naran sara qoyar gärätän gägä'än boltuqaï kä'än naran sara qoyar büi-ǰä ₀ qaǰar dä'ärä qoyar qat kär bolqu bïda otčų tädäkät

(1) *toroq?*
(2) Corr. *torulmïšï.*
(3) Corr. *čïdaquy-u.*
(4) Cf. §§ 145, 146.
(5) *Mangqol?*

Mongqol-ï[1] abčïray-a kä'äǰü'üi ₀ tä'ün-tür äkä ïnu Gürbäsü ügülärün ₀ yäki'ü-ǰä tädä'är-i Mongqol[1] irgän hünür mawutan qubčasu baratutan[2] bülä'äi anggïda qolo büǰü bütügäi šïlï'un bärinät ökid-i anu maqa abčïra'uljų qar köl anu ukïya'uljų üni'ät qonid[3]-ïyan maya sa'a'ulqun älä kä'äǰü'üi ₀ tä'ün-tür Tayang-qan ügülärün ₀ täyin bö'äsü ya'utan aqun tädä Mongqol[1]-tur otčų qor anu maqa abčïraya kä'äǰü'üi ₀

190. — Ädä'är ügä-tür Köksä'ü-Sabraq ügülärün ₀ ayï yäkä ügä ügülät ta ₀ ayï torluq qan ǰokïquy-u[4] büi nï'utqun (?) kä'äǰü'üi ₀ Köksä'ü-Sabraq-a ïtqa'ulu'at bürün Torbï[5]-Tašï närätü älči Önggüd-ün Alaquš[6]-digit-qurï-da ügüläǰü ilärün ₀ änä dorona ǰö'äkän Mongqol[7] büi kä'äkdämüi ₀ čï bara'un qar bol ₀ bï ändäčä qamsaǰų tädäkät Mongqol[7]-un qor anu abuya kä'äǰü iläǰü'ü ₀ tärä ügä-tür Alaquš[6]-digit-qurï qarï'u ügülärün ₀ bara'un qar bolun ülü čïdaqu bï kä'äǰü ilä'ät ₀ Alaquš[6]-digit-qurï Yuqunan närätü älči-yär-iyän Činggis-qahan-a ügüläǰü ilärün ₀ Naïman-u Tayang-qan qor činu abura irämüi ₀ nama-yï bara'un qar bol kä'äǰü iräǰü'ü ₀ bï äsä bolba ₀ ädö'ä bï čïma-da särä'üljü iläba ₀ iräǰü qor-ïyan abda'u-ǰäi čï kä'äǰü iläǰü'üi ₀ ǰöb tändä Činggis-qahan Tämä'än-kä'är-i abalaǰų Tulkïn-čä'üd-i[8] qomorčų büküi-tür Alaquš[6]-digit-qurï-yïn iräksän Yuqunan[9] älči änä kälän gürgän iräba ₀ änä kälän-tür aba dä'ärä bö'ät kär kikün kä'äldü'äsü ₀ olon gü'ün ügülärün ₀ aqtas bïdan-u turuqat büi ₀ ädö'ä yäkikün bïda kä'äldüǰü'üi ₀ tä'ün-tür Otčïgïn-noyan ügülärün ₀ aqtas turuqat kä'än yäkin šïltaqdaqu ₀ mïnu aqtas tarqut büi ₀ äyimü ügäs sonosčų yäkin sa'uqdaqu kä'äba ₀ basa Bälgütäi-noyan ügülärün ₀ amïduï bö'ätälä nökör-ä qor-ïyan abda'asu aqsan ya'un tusa büi ₀ töräksän ärä-dä ükü'äsü takï qor numun-lü'ä-bän[10] yasun-lu'a nikän-ä käbtä'äsü ülü'ü sayïn büi ₀ Naïman irgän ulus yäkätü irgä olotu kä'än yäkä ügä ügülän aǰu'u ₀ bïda änä anu yäkä ügä-tür šïqan morïlaǰų otčų anu qor abu'asu bärkätü'ü[11] aǰu'u ₀ odu'asu olon adu'un anu ǰoqsaǰų ülü'ü qočoru'u-ǰäi ₀ ordo

(1) *Mangqol?*
(2) Cf. § 91.
(3) Corr. *qonind.*
(4) *ǰokïqu-yu?*
(5) *Törbï?*
(6) *Alaqušï?*
(7) *Mangqol?*
(8) Corr. *Tülkilčä'üd;* cf. note, § 37 du *Ts'in-tcheng lou.*
(9) *Yüqunan?*
(10) *(sic); nümün?*
(11) Le texte a *bärkädü'ü.*

gär ïnu ä'üräǰü ülü'ü qočoru'u-ǰäi ₀ olon ulus anu ündür ätügät-tür qorura ülü'ü qaru'u ǰäi ₀ müt änä äyimü yäkä ügä ügülä'üljü kär sa'uqdaqu ₀ morïlaya bö'ät kä'äba ₀

191. — Bälgütäi-noyan-u änä ügä-yi ǰöbšiyäǰü Činggis-qahan aba bawu'at Abǰïqa-Kötägär-äčä gödöljü Qalqa-yïn Ornu'u[1]-yïn Kältägäi-qada bawuǰų to'a-ban to'olalduǰų ₀ mïnqan tändä mïnqalaǰų mïnqan-u noyan ǰa'un-u noyan harban-u noyan tändä tüšiba ₀ čärbin-i tändä gü tüšiba ₀ Dödäi-čärbi Doqolqu-čärbi Ögälä-čärbi Tolun-čärbi Bučaran-čärbi Süyikätü-čärbi ädä ǰïrwa'an čärbin-i tändä tüšiba ₀ mïnqan mïnqalan ǰa'u ǰa'ulan harban harbalan baraǰų nayan käbtä'ül dalan turqa'ut tändä käšiktän ïlqaǰų oro'ulurun ₀ mïnqad-un ǰa'ud-un noyad-un kö'üd-i dä'ünär-i ütü[2] dürü-yin gü'ün-ü kö'üd-i dä'ünär-i oro'ulurun ₀ ärdämtän[3] bäyä šil[4] sayïtan ïlqaǰų oro'ulba ₀ tändä Arqaï-qasar-ï soyurqaǰų ba'atud-ï ïlqaǰų mïnqalatuqaï qatquldu'an üdür ämünä mïnu bayïǰų qatquldutuqaï ₀ olon üdür turqaq käšiktän mïnu boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ dalan turqa'ud-ï Ögölä-čärbi aqalaǰų atuqaï ₀ Qudus-Qalčan-lu'a äyätüldäǰü atqun kä'äba ₀

192. — Basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ qorčïn turqa'ut käšiktän bawurčï ä'üdänči aqtačï üdür käšik oroǰų ₀ naran šinggägü-yin urïda käbtä'ül-ä ǰayïlaǰų aqtas-tur-ïyan qarun qonotuqaï ₀ käbtä'ül süni gär horčïn käbtägün-iyän käbtä'üljü ä'üdän-tür bayïqun-ïyan käšiklän bayï'ultuqaï ₀ qorčïn turqa'ut manaqar-ï ïnu bïdan-u[5] šülän idä'äsü käbtä'ül-tür kälälaǰü qorčïn turqa'ut bawurčïn ä'üdäčin mün mün mör-dür-iyän yabutuqaï ₀ sa'urïndur-ïyan sa'utuqaï ₀ qurban süni qurban üdür käšik üdür-iyän däwüsčü[6] mün gü yosu-'ar qurban süni qonolduǰų yä'ütgäldüǰü süni käbtä'ül atuqaï ₀ horčïn käbtäǰü qonotuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ tädüi mïnqan mïnqalan baraǰų čärbi tüšïǰü nayan käbtä'ül dalan turqa'ut käšiktän oro'uljų Arqaï-Qasar-a ba'atut ïlqaǰų Qalqa-yïn Ornu'u-[7]yïn Kältägäi-qada-dača Naïman irgän-tür morïlarun ₀

193. — Quluqana ǰil[8] ǰun-u täri'ün sara-yïn harban ǰïrwa'an üdür hula'an tärgäl-ä tuq saču'at morïlarun ₀ Kälürän ö'ädä J̌äbä Qubïlaï qoyar-ï algïnčïlaǰų yabu'at Sa'arï-kä'är-i gürü'äsü

(1) *Or-nu'u?*
(2) *utu?*
(3) Corr. *ärdämü[t]tän.*
(4) *bäyäšil?*
(5) Corr. *bïdan-ï.*
(6) Corr. *dawusčų.*
(7) *Or-nu'u?*
(8) *ǰïl?*

Qangqarqan-u täri'ü-tä[1] Naïman-u qara'ul tändä aǰu'u ₀ bïdan-u qara'ul-a hüldäldüǰü bïdan-u qara'ul-ača nikän šïngqula morïn mawuqan ämä'ältü-yi Naïman-u qara'ul-a abtaǰu'uï[2] ₀ Naïman-u qara'ul tärä morïn abčų ügüläldürün ₀ Mongqol[3]-un aqtas turuqat aǰu'u kä'äldüǰü'üi ₀ bïdan-u'aï Sa'arï-kä'är-i gürčų tändä töritčų kär kikün kä'äldü'äsü tändä Dödäi-čärbi Činggis-qahan-a durat-qarun ₀ bïdan lu ǰö'än[4] büi ₀ ǰö'än[4] dä'ärä čiläǰų iräba ₀ äyin gü töritčų aqtas-ïyan čattala änä Sa'arï-kä'är-i dälgän bawuǰų amïtu älä gü'ün tutum ärä-yin tabun anggïda qal-nu'ut tüläǰų qal-ïyar oqǰatqaya[5] ₀ Naïman irgän olon kä'äkdämüi ₀ qan anu gär-täčä äsä qaruqsan tanggï kä'äkdämüi ₀ qal-ïyar hülürigä 'ültälä[6] bïdan-u aqtas bär čadumu-ǰä ₀ aqtas-ïyan čatqan Naïman-u qara'ul-ï hüldä'ät daručaǰų qol-tur anu näyilä'ülün tärä samawuï-tur qatquldu'asu bolquy-u[7] kä'än duratqa'asu ₀ änä ügä-yi ǰöbšiyäǰų Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ täyin bö'ät qal-nu'ut tülä'ülütkün kä'än čäri'üt-tä ǰasaq tongqaba ₀ tädüi Sa'arï-kä'är-i dälgän bawuǰų amïtu älä gü'ün tabun anggïda qal-nu'ut tülä'ülba ₀ süni Naïman-u qara'ul Qangqarqan-u täri'ün-äčä süni olon qal üǰäǰų Mongqol-[3]ï ǰö'äkän[8] äsä gü kä'än bülä'äi ₀ hodun-ača olon qaltan büi kä'än Tayang-qan-tur mawuqan ämä'ältü šingqulaqan morïn ökčų ilä'ät Mongqol[3]-un čäri'üt Sa'arï-kä'är-i bütätälä bawulu'a üdür-tür undurun[9] aqun-u hodon-ača olon qaltan büi kä'äǰų iläǰü'üi ₀

194. — Qara'ul-un änä kälä gürtäǰų Tayang-qan Qangqaï-yïn Qačïr-usun-a aǰu'uï ₀ änä kälä gürgä'ülü'ät Gučülük-qan kö'ün-dür-iyän käläläǰų ilärün ₀ Mongqol-[3]un aqtas turuqat aǰu'uï hodon-ača olon qaltan kä'ämüi ₀ Mongqol[3] olon aǰu'uï ₀ ädö'ä bïda qamtudun bara'asu qaqačaquï bärkä bolqun-u ₀ qamtudun bara'asu qara nidün-iyän hirmäs ülü kikün tädä **qa**čar-ïyan **qa**tquqda'asu **qa**ra čïsun **qa**ru'asu **qa**ltarïl ügäi **qa**tanggïn Mongqol[3]-tur **qa**mtudu'asu bolquy-u[10] ₀ Mongqol[3]-un aqtas turuqat kä'äkdä-müi bïda ulus-ïyan Altaï daba'ulun sägü'ülün gödölǰų čärig-iyän ǰibši'ärčų anï uduǰų yabuǰų Altaï-yïn ölkäs gürtälä noqaï käräl

(1) Corr. *-dä*, ou *täri'ü[t]-tä*.
(2) *abdaju'uï?*
(3) *Mangqol?*
(4) *čö'än?*
(5) Cf. § 199.
(6) Corr. *hülütgä'ültälä?*
(7) *bolqu-yu?*
(8) *čö'äkän?*
(9) *ümdürün?*
(10) *bolqu-yu?*

käräǰų yabuǰų bïdan-u aqtas tarqut büi kä'äli sägü'ülün Mongqol[1]-un aqtas čangqarda'ulun nï'ur dä'ärä anu asqaya bïda kä'äǰų iläǰü'üi ₀ tärä ügä-tür Gučülük-qan ügülärün ₀ ana'aïyïn[2] ämä Tayang ǰirügä yadarun änä ügäs ügüläǰü'üi ₀ Mongqol[1]-un olon qa'ača iräǰü'üi ₀ Mongqol[1]-un olongkin J̌amuqa-lu'a ändä bïdan-tur büi ₀ **kün**dü ämä-yin ši'äküi qaǰar-a äsä qaruqsan ₀ **gür**dün-ü tuqul-un bälǰi'äl-tür äsä gürüksän ₀ ämä Tayang ǰirügä yadarun äsä'ü ädä ügäs ügüläǰų iräǰü'üi[3] kä'än älčin-äčä äčigä-yü'än äbärätälä bärtätälä ügüläǰų iläǰü'üi[4] ₀ änä ügä-tür Tayang-qan ö'är-iyän ämäčiläkdän ügüläkdäǰų Tayang-qan ügülärün ₀ güčütü omoqtu Gučülük gürülčäküi alalduquï üdür maqa änä omog-ïyan bu talbïtuqaï ₀ gürülčän qamtudun bara'asu qaqačaquï maqa bärkä büi-ǰa kä'äba ₀ tärä ügä-tür Tayang-qan-u doro mädägü yäkä noyan Qorï-Sübäči ügülärün ₀ Ïnanča-bilgä-qan äčigä čïnu sača nökör-ä ärä-yin aru aqta-yïn qarqam äsä üǰä'ülülä'ä ₀ ädö'ä čï manaqar ärtä bö'ät yäkin ǰirugä yadamu čï ₀ čïma-yï äyin ǰirügä yadaquï-yï mädäksän bö'äsü qadun bär gü'ün bö'äsü äkä-yi čïnu Gürbäsü-yi abčïraǰų čärik ülü'ü ǰasa'ulqu bülä'ä čïma qayïran Köksä'ü-Sabraq-a ötöldäküi ya'un čärig-ün bïdan-u ǰasal[5] sül-bärgüi[6] bolbï ₀ Mongqol[1]-un čaq ǰaya'an büi-ǰä äsä bolbï ₀ ayï turluq Tayang yadaqu mätü älä büyü čï kä'ät qor-ïyan dälädü'ät buru'u qataraba ₀

195. — Tä'ün-tür Tayang-qan kïlïnglaǰų ügülärün ₀ ükügü amïn ǰoboqu bäyä bügüdä nikän büyü-ǰä ₀ täyin bö'äsü qatquldu ya kä'äǰų Qačïr-usun-ača gödölǰų Tamïr huru'u yabu'at Orqon-ï kätülǰų Naqu-qun-u doronaǰï qormaï da'arïn Čakïr-ma'ut[7] gürčų ayïsuquï-tur Činggis-qahan-u qara'ul üǰäǰų Naïman gürčų ayïsaï kä'än kälän gürgä'äsü änä kälän gürgä'ülü'ät Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ olon-ača olon ǰö'än[8]-äčä ǰö'än[8] qor bolumu-ǰä kä'ät äsärgü anu morïlaǰų qara'ul-ï anu hüldä'ät čärik ǰasarun qaraqana yorčïl yorčïǰų na'ur bayïdu[9] bayïlduǰų šï'učï qatquldu'a qatquldu ya kä'äldüba ₀ täyin kä'ät Činggis-qahan ö'äsün algïnčïlaǰų Qasar-ï qol ǰasa'ulba ₀ Otčïgïn-noyan-ï kötöt ǰasa'ulba ₀ Naïman Čakïr-ma'ud[7]-ača ïčuǰų Naqu-qun-u äbür a'ula-yïn qormaï kiǰïn[10] bayï-

(1) *Mangqol?*
(2) *ana äyin?*
(3) *iläǰü'üi?*
(4) *iläǰüküi?*
(5) Corr. *ǰasaq?*
(6) Douteux.
(7) Corr. *Cakïrma'ut.*
(8) Corr. *čö'än?*
(9) *bayi[l]du'a?* Cf. Haenisch.
(10) *kïǰïn?*

ǰu'uï ₀ tädüi Naïman-u qara'ul-ï bïdan-u qara'ul hüldä'ät Naqu-qun-u äbür yäkä qol-tur anu näyilätälä hüldä'ät gürčü'üi ₀ täyin hüldäǰü gürküi-yi Tayang-qan üǰäǰü J̌amuqa tändä Naïman-lu'a čärik morïlaǰu iräldüǰü tändä aǰu Tayang-qan J̌amuqa-dača asaqču'u ₀ tädä ya'ut olon qonït čïno hüldäǰü qoton-tur gürtälä hüldäǰü irägü mätü ädä ya'ut haran täyin hüldäǰü ayïsaï kä'än asaqba ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ Tämüǰin anda mïnu dörbän noqaïs-ï gü'ün-ü mïqa-'ar täǰi'äǰü ginǰiläǰü huyaǰu aqu bülä'ä ₀ tädä qara'ul-ï bïdan-u hüldäǰü ayïsuqun tädä büi-ǰä ₀ tädä dörbän noqaïs **šir**ämün manglaïtan **ši**'učï qošï'utan **šï**bügä kälätän tämür örätän üldü mïna'atan ši'üdär-i idäǰü käi unuǰu yabut ₀ tadä **a**lalduquï üdür **ha**ran-u mïqa idät tändä **gü**rülčägü üdür **gü**'ün-ü mïqa günäsülät tädä ginǰi-bän mültüldäǰü ₀ ädö'ä äsä'ü buqsaǰu aqsat bayïsčų ₀ täyin šilämäljän ayïsaï tädä kä'äǰü'üi ₀ tädä dörbän noqaïs kät tädä kä'äsü ₀ J̌äbä *Qubïlaï qoyar* J̌älmä Sübä'ätäi qoyar tädä dörbän büi kä'äǰü'üi ₀ Tayang-qan ügülärųn ₀ älä tädä doromǰï-ača qolo bayïya kä'äǰü qoyïnaqšï ïqurïǰu a'ula asan[1] bayïba ₀ tä'ün-ü qoyïnača duyaljų to'orïqaǰu ayïsqun-ï üǰäǰü basa Tayang-qan J̌amuqa-dača asaqču'u ₀ tädä ya'ut ärtä talbïqsat unuqan äkä-yü'än sün kököǰü äkä-yü'än horčïn torolun[2] güyigü unuqat mätü yäkin täyin to'orïqan ayïsaï tädä kä'än asaqču'u ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ tädä **ǰï**datu ärä-yi **ǰï**'uǰu[3] **č**ïsutu tonoq tonoqčïn **ü**ldütü ärä-yi **hü**ldäǰü unaqaǰu alaǰu **üb** tonaq abuqčïn Uru'ut Mangqut kä'äkdät tädä ädö'ä äsä'ü bayasčų täyin duyalun ayïsaï tädä kä'äǰü'ü ₀ tändäčä Tayang-qan ügülärün ₀ älä täyin bö'äsü tädä doromǰï-ača qolo bayïya kä'äǰü basa qoyïnaqšï a'ula abarïn bayïba ₀ tä'ün-ü qoyïnača ayïsuqun öyäsäksän **šï**bawun mätü **šil**ämälčäǰü qušï'uraǰu ayïsqun kän büyü kä'än Tayang-qan J̌amuqa-dača asaqču'u ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ änä ayïsqu Tämuǰin anda mïnu gübčin bäyä ïnu **šir**ämü-'är **ši**räkdäksän **šï**bügädä qatququy-a čolo ügaï'ü **tä**mür-iyär **da**btaqsan[4] **tä**bänä-dä qatququy-a čolo ügaï'ü Tämüǰin anda mïnu öyäsäksän **šï**bawun mätü äyin **šil**ämäljän ayïsu lu üǰäbäy-ü'ü[5] ta ₀ Naïman nököt Mongqol[6]-ï üǰä'äsü äšigä-yin qodu ülü hülä'ülküi-äčä bülä'äi ta üǰätkün kä'äba ₀ änä ügä-tür Tayang-qan ügülärün ₀ älä amusa'arï[7] a'ula abarïn baïya

(1) *a[q]san?*
(2) *törölün?*
(3) *ǰi'üǰü?*
(4) *tabtaqsan?*
(5) *üǰäbäyü'ü?*
(6) *Mangqol?*
(7) Corr. *amsa'arï.*

kä'äǰü a'ulu abarïǰu bayïǰu'u ₀ basa Tayang-qan J̌amuqa-dača asaqurun ₀ basa tärä qoyïnača ǰuǰa'an-a ayïsuqun kän büyü kä'än asaqba ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ Hö'älün-äkä nikän kö'ü-bän gü'ün-ü mïqa-bar täǰi'äǰü bülä'ä ₀ **qur**ban alda bäyätü **qu**naǰïn bodo idäšitü **qur**ban dabqur **qu**yaq ämüsčü **qur**ban buqa ǰitgü'ülǰü ayïsu ǰä ₀ **qor**tu gü'ün-i qotola-yï ǰalgï'asu **qo**'olaï-dur-iyän ülü tordayu ₀ gübčin ärä-yi ämgü'äsü örä ülü ǰasayu (?) ₀ **a**'urla'asu **ang**qu'a sumu-ban däliǰü talbï'asu **a**'ula **a**lus bükün **har**ban qorïn **ha**ran-ï ülgätälä qarbuyu ₀ **gä**räldüksän nökör-i **kä**'är **kä**tüs bügün-i **kä**yibür sumu-ban däliǰü talbï'asu **käl**kitälä ülkätälä qarbuyu ₀ **yä**kä-dä däliǰü qarbu'asu **yä**sün ǰa'ut alda qaǰar-a qarbuyu ₀ **ta**tan däliǰü qarbu'asu **ta**bun ǰa'ut alda qaǰar-a qarbuyu ₀ **gü**'ün gü'ün-äčä busu **gü**rälgü mangqus töräksän J̌očï[1] ₀ Qasar kä'äkdäyü tärä büi-ǰä[2] kä'äǰü'üi ₀ tändä-äčä Tayang-qan ügülärün ₀ älä täyin bö'äsü a'ula-yïn ündür tämäčäyä dä'äkši abarïtqun kä'äǰü a'ula abarïn bayïba ₀ basa Tayang-qan J̌amuqa-dača asaqurun ₀ tä'ün-ü qoyïnača ayïsuqun kän büyü kä'äǰü'üi ₀ J̌amuqa ügülärün ₀ tärä Hö'älün-äkä-yin nïlqa kö'ün Otčïgïn häligätü kä'äkdäyü ₀ ärtä untaqčï[3] oray-a bosuqčï **ba**ru'an-ača bär ülü qočoruyu **ba**yïdal-ača bär ülü qočodayu kä'äǰü'üi ₀ Tayang-qan ügülärün ₀ täyin bö'äsü a'ula-yïn horgïl dä'ärä qaruya kä'äǰü'üi ₀

196. — J̌amuqa Tayang-qan-a ädä ügäs äyin ügülä'ät Naïman-ača qaqačan böldäyitčų qarčų Činggis-qahan-a kälä oro'ulǰu ilärün ₀ anda-da ügülä kä'än ügüläǰü ilärün ₀ Tayang-qan ügä-tür mïnu ükütgüǰü ö'ädä tämäčän ürgüǰü qarba ₀ ama-'ar alaqdaǰu ayuǰu a'ula abarïn qarba ₀ anda qada'učï müt a'ula-tur qarba ₀ ädä äsärgülägü čïraï ügäi'ün büi ₀ bï bürün Naïman-ača qaqačaba kä'äǰü iläǰü'üi ₀ Činggis-qahan naran ǰïlda boldaǰu Naqu-qun-u a'ula-yï büsälgün bayïǰu qonoba ₀ tärä süni Naïman buru'uyïlan gödölkün bolun Naqu dä'äräčä qulalčų[4] dä'ärä dä'ärä-'än qutaq-lalduǰu yasu hùsü-ban kämkärü unalduǰu hunǰï'u[5] bayïtala daručaǰu üküldüǰü'üi ₀ manaqašï ïnu Tayang-qan-ï muqutqaǰu abuba ₀ Gučülük-qan ö'ärä aqsa-'ar ǰö'än[6] gü'ün daïǰïn gödölǰü güyičäkdärün Tamïr-a gürä'äläǰü'ü ₀ tärä gürä'än-dür-iyän bayïn yadaǰu gödölǰü tuta'aǰu qarčų otba ₀ Naïman irgän-ü ulus-ï Altaï-yïn ölkä-dä muqutqaǰu qurïyaba ₀ J̌amuqa-lu'a aqsat J̌adaran

(1) *J̌öči?*
(2) Corr. *büyü-ǰä.*
(3) *umtaqči?*
(4) *-ču* suppose une autre lettre que *t-*.
(5) Corr. *hünǰi'ü.*
(6) *čö'än?*

Qatagïn Salǰï'ut Dörbän Tayičï'ut Onggïrat ki'ät tändä gü oroba ₀ Tayang-'un äkä Gürbäsü-yi Činggis-qahan abčïra'uly ügülärün ₀ čï Mongqol[1]-un hünir mawuï kä'äǰ äsä'ü bülä'ä ₀ ädö'ä yäkin iräba čï kä'äǰ Činggis-qahan abula'a ₀

197. — Mün quluqana ǰil[2] namur Qaradal[3]-huǰa'ur-a Märkid-ün Toqto'a-bäki-lü'ä Činggis-qahan bayïlduǰ Toqto'a-yï gödölgäǰ Sa'arï-kä'är-ä irgä orqa ulus ïnu dawulïba ₀ Toqto'a Qudu Čïla'un kö'üt-lü'ä-bän ǰö'än[4] gü'ün bäyäs-iyän tuta'aǰ qarba ₀ tädüi Märkit irgän daulïqdarun Qo'as[5] Märkid-ün Dayïr-Usun[6] öki-yän Qulan-qatun-ï Činggis-qahan-a üǰä'ülsü kä'än abčy ayïsurun ₀ ǰa'ura čäri'üt-tä ǰätgükdäǰ Ba'arïdaï Naya-noyan-tur učïraǰ Dayïr-Usun[6] ügülärün ₀ änä öki-yän Činggis-qahan-a üǰä'ülsü kä'än ayïsu bï kä'äǰü'üi ₀ tändä Naya-noyan ügülärün ₀ ökin-i čïnu bïda qamtu üǰä'ülüyä kä'än töritgäǰü'üi ₀ töritgärün Dayïr-Usun[6]-ï čï qaqča-'ar odu'asu ǰa'ura čäri'üt samawuï čaq-tur čïmayï bär ülü a'ulqu öki takï čïnu samawuraqu kä'äǰ qurban üdür qurban süni töritgäǰü'üi ₀ tändäčä Qulan-qadun-lu'a Dayïr-Usun[6]-ï abu'at qamtu Naya-noyan Činggis-qahan-tur gürgäba ₀ tändäčä Činggis-qahan Naya-yï yäkin tödä'äǰ aba čï kä'än mašï kïlïnglaǰ qatangquy-a mara'an asaqčy ǰasaq bolqaya kä'än ₀ asaqun büküi-tür Qulan-qadun ügülärün ₀ Naya'a ügülälä'ä Činggis-qahan-u yäkä noyan büyü bï ₀ bïda qamtu öki čïnu qahan-a üǰä'ülüyä ₀ ǰa'ura čäri'üt samawuraqu kä'än ïtqalu'a ° ädö'ä Naya'a-dača busut čärï'üt-tür učïra'asu samawu-tur tüi[t]küi[7]-tür oroquy-u[8] aǰu'u qaï änä Naya'a-tur učïraquï man-u sayïn bolba ₀ ädö'ä Naya'a-dača asaqtala qahan soyurqa'asu tänggäri-yin ǰaya-'ar äčigä äkä törä'ülüksän marïyan-ača asaqu'asu kä'än öči'ülǰü'üi ₀ Naya'a asaqdarun qahan-ača busu nï'ur mïnu ügäi büi-ǰä ₀ qarï irgän-ü **qa**čar qo'a öki qadun **qa**rqam sayïn aqta učïra'asu qahan-u'an gü kä'äǰ amu ǰä bï ₀ ä'ün-äčä busu sätkil mïnu bö'äsü üküsü bï kä'äǰü'üi ₀ Činggis-qahan Qulan-qadun-u öčil ǰöbšiyäǰ mün üdür-iyär bö'ät bolqan sorï'asu Qulan-qadun-u öčil adalï boldaǰ Činggis-qahan Qulan-qadun-ï soyurqaǰ ta'alaba ₀ Naya'a-yïn ügäs adalï boldaǰ ǰöbšiyäǰ ünän ügätü aǰu'u kä'än yäkä üyilä tüšisü kä'än soyurqaba ₀

(1) *Mangqol?*
(2) *ǰil?*
(3) *Qaratal?*
(4) *čö'än?*
(5) Corr. *Ho'as.*
(6) *Dayïr-Üsün?*
(7) *tüyitküi?*
(8) *oroqu-yu?*

CHAPITRE VIII

198. — Märkit irgän daulïǰ Toqto'a-bäki-yin yäkä kö'ün Qudu-yïn qadut[1] Tügäi Dörägänä ǰirin-äčä Dörägänä-yi tändä Ögödäi-qahan-a ökba ₀ Märkid-ün ǰarïmut ulus dayïǰïǰ Taïqal-qorqa qorqalaǰu'uï ₀ tändä Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Sorqan-šïra-yïn kö'ün Čïmbaï-yï noyalaǰ ǰäwün qar-un čäri'üd-iyär qorqalaqsat Märkid-i ä'ärä'ülün iläba ₀ Toqto'a Qudu Čïla'un kö'üd-iyär-iyän ǰö'än[2] bäyäs dayïǰïǰ qaruqsan-ï Činggis-qahan näkäǰ Altaï-yïn äbür-ä übülǰäǰ ₀ hükär ǰil[3] qabur Aray[4]-ïyar dabaǰ odu'asu Naïman-u Güčülük-qan ulus-ïyan abqa'uly tädä dayïǰïǰ qaruqsa-'ar ǰö'än[2] gü'ün Märkid-ün Toqto'a qoyar näyiläǰ Ärdis-ün Buqdurma huǰa'ur-a qamtutčy čärïg-iyän ǰasaǰ aǰu'uï ₀ Činggis-qahan gürčy bayïldu'asu Toqto'a tändä šïba-yïn sumun-a tusdaǰ unaǰu'u ₀ kö'üt ïnu yasu ïnu barïn yadaǰ bäyä-yi ïnu abčy odun yadaǰ täri'ü ïnu hoqtolǰ abčy yorčïǰu'u ₀ tändä Naïman Märkit bolun qamtutčy bayïldun yadaǰ buru'uïlan gödölürün ₀ Ärdiš kätülürün čübtüsčy olonkï-yan usun-tur ükü'ülǰü'üi ₀ ǰö'än[2] qaruqsat Naïman Märkit Ärdiš kätülün baraǰ qaqačan gödölǰü'üi ₀ Naïman-u Güčülük-qan Uï'urtaï Qarlu-'ud-ï da'arïn Sarta'ul-un qaǰar-a Čui-mürän-ä bükün Qara-Kïdad-un Gür-qan-tur näyilän otču'uï ₀ Märkid-ün Toqto'a-yïn kö'üt Qudu Qat(?) Čïla'un täri'ütän Märkit Qanglïn-ï Kïmča'ud-ï da'arïn yorčïǰu'uï ₀ tändäčä Činggis-qahan qarïǰ Aray[4]-ïyar dabaǰ a'uru'ut-tur bawuba ₀ Čïmbaï Taïqal-qorqa qorqalaqsat Märkid-i muqutqaǰu'uï ₀ tändä Märkid-i Činggis-qahan ǰarlïq bolurun kïduqun-ï anu kïdu'uly hüläksäd-i anu čäri'üt-tä tala'ulba ₀ basa urïda oroqsan Märkit a'uru'ud-ača dayïǰïn bosču'u ₀ a'uru'ut-tur bükün kötöčin bïdan-u tädän-i daruǰu'u ₀ tändä Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ tumdaqa ba a'uluya kä'älü'ä müt älä dayïǰïn aǰu'u kä'än Märkid-i ǰük ǰük hülüttälä qubïya'ulba ₀

(1) Corr. *qadunt.*
(2) *čö'än?*
(3) *ǰil ?*
(4) *Alay?*

199. — Mün hükär ǰil[5] Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Sübä'ätäi-yi tämür tälägätü Toqto'a-yïn Qudu Qal[2] Čïla'un täri'ütän kö'üd-i ïnu näkä'ülün ilärün ₀ Sübätäy-ä Činggis-qahan ǰarlïq bolǰu dawu barï'ulurun ₀ Toqto'a-yïn Qudu Qal[2] Čïla'un täri'ütän kö'üt ïnu odun oqǰatču qarïn qarbučaǰu uqurqatu qulan sumutu buqu bolǰu otba ₀ tädän-i ǰï'ürtü bolǰu nisčü tänggäri-tür qaru'asu čï Sübä'ätäi šïngqor bolǰu nisčü ülü'ü barï'uǰïyï[3] ₀ tarbaqan bolǰu kïmusu-'ar-ïyan maltaǰu qaǰar-tur oro'asu čalïr bolǰu čokïǰu ärïǰü ülü'ü güyičägü čï, ǰïqasun bolǰu Tänggis dalaï-tur oro'asu čï Sübä'ätäi gölmi qubčï'ur bolǰu ši'üǰü qubčïǰu ülü'ü abqu čï ₀ basa ündür daba'a daban örgän mürän kätülün iläba ₀ čïma-yï qaǰar-un qola-yï sätkiǰü čäri'ün ula'a turu'aï üdü'üy-a *(sic)* qayïlaraqun[4] günäsü-bän bara'aï üdü'üy-a *(sic)* quči'atqun ₀ aqta turun bara'asu qayïrala'asu ülü boluyï ₀ günäsün baran bara'asu quča'asu ülü boluyï ₀ mör-tür tan-u görä'äsün olon büi-ǰä alus sätkiǰü yabuquï-tur čärig-ün gü'ün-i görä'äsün-tür bu ha'ulqatqun ₀ käm ügäi bu abalatqun ₀ čärig-ün gü'ün-ä günäsün-ä nämä'äsün önggäg-üyän[5] boltuqaï kä'än abalabasu kämläǰü abalatqun, kämtän aba-dača anggïda čärig-ün gü'ün-ü ämä'äl-ün qudurqa bu qudurqala'ul ₀ qada'ar ülü nämürgän sudalbïǰu[6] yabutuqaï ₀ täyin ǰasalduǰu yabu'asu čärig-ün gü'ün ha'ulun kär čïdaqu äyin ǰasaqlaǰu bö'ät ǰasaq dabaqsad-ï barïǰu nïšïtuqaï[7] ₀ bïdan-u ǰarlïq dabaqsad-ï bïdan-a tanïqdaqun mätüs-i bïdan-a ökčü irätkün[8] ₀ bïdan-a ülü tanïqdaqun olon-ï mün tändä bö'ät mököri'ülütkün ₀ mürän-ü čïna'un mösäldükün ta mün yosu-'ar yabutqun ₀ a'ula-yïn čïna'un alqasalduqun ta anggïda ö'ärä bu sätkitkün ₀ mǫngkä tänggäri-dä güčü a'uqa nämäkdäǰü Toqto'a-yïn kö'üd-i qar-dur-ïyan oro'ulasu bïdan-tur abčïratala ya'un büi ₀ tändä ta gätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ Sübä'ätäy-ä basa Činggis-qahan ügülärün ₀ čïmayï ayala-'ulurun bï üčügän čaq-tur qurban Märkid-ün Uduyït-ta Burqan-qaldun-ï qurban-ta quči'uljǫ ayu'uldala'a bï ₀ täyimü öšitän[9] irgän-i ädö'ä basa aman kälän aldaǰu otču'uï urtu-yïn üǰü'ür-ä gün-ü hïru'ar-a gürülčätügäi kä'än näkä'ülün üǰü'ülän tämür tälägä dälätčü hükär ǰil[1] ča'ura'ulba ₀ bïdan-ï äčinä bär bö'äsü ilä

(1) *ǰil ?*
(2) *Qat?*
(3) *barï'u-ǰïyï?*
(4) Corr. *qayïrala[t]qun.*
(5) *önggäg-ü-yän?*
(6) *sudal talbïǰu?*
(7) *nišitügäi?*
(8) *ilätkün?*
(9) Corr. *öštän.*

mätü ₀ qolo bär bö'äsü oyïra mätü sätkiǰü yabu'asu dä'äri tänggäri-dä bär ihä'äkdämüi-ǰä ta kä'än ǰarlïq bolba ₀

200. — Naïman Märkid-i muqutqan bara'asu J̌amuqa Naïman-lu'a bürün tändä ulus-ïyan abda'asu mün tabun nököttü o'orčaq bolǰu Tanglu dä'ärä qarču uqulǰa alaǰu šïraǰu idärün ₀ tändä J̌amuqa nököt-tä'än ügüläǰü'ü ₀ kän-ü kö'üt änä üdür uqulǰa alaǰu äyin idämü kä'äǰü'ü ₀ tärä uqulǰa-yin mïqa idän büküi ǰa'ura tabun nököt ïnu J̌amuqa-yï qardaǰu barïǰu Činggis-qahan-tur abčïraǰu'u ₀ J̌amuqa nököt-tä'än barïǰu iräkdäǰü qahan anda-da ugülä qara käri'ä qarambaï noqosu barïqu bolba ₀ qaraču bo'ol qan-tur-ïyan qar gürgäǰü[1] bolba ₀ qahan anda mïnu ya'u ändägü[2] ₀ boro quladu borčïn sono barïqu bolba ₀ bo'ol näkün budun[3] äǰän-iyän bosoǰu[4] nändäǰü barïqu bolba ₀ boqda anda mïnu ya'u ändägü[2] kä'än ügülä'äsü ₀ J̌amuqa-yïn tärä ügä-tür Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ tus qan-dur-ïyan qar gürgäksän gü'ün-i kär a'uldaqu ₀ täyimün gü'ün kän-tür nökočägü ₀ tus qan-dur-ïyan qar gürgäksät haran-ï uruq-a anu gürtälä mököri'ülütkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ mün J̌amuqa-yïn ilä ïma-yï qardaqsan haran-ï mököri'ülǰü ökba ₀ Činggis-qahan J̌amuqa-da ügülä kä'än ügülärün ₀ ädö'ä bïda qoyar qamtutba ₀ nökočäya örä'älä kilgün bolulčaǰu a'asu ö'ärmi-čilän qaqačan sätkimü čï ₀ ädö'ä nikän-ä qamtu aǰu[5] umartaqsan-ïyan duratqalduǰu untaraqsan[6]-ïyan särï'ülülčäǰü aya ₀ ö'ärä bär anggïda yabu'asu öljäitü qutuqtu anda mïnu bülä'ä ₀ ünän ükü-ldükü üdür örä ǰürügä-bän äbätgü bülä'ä čï ₀ anggïda bär ö'ärä yabu'asu alalduquï üdür a'ušïgï ǰürügä-bän äbätgü bülä'ä čï ₀ käli kä'äsü Käräyit irgän-lü'ä Qalaqaljït-älät-tä qatqulduquï-tur Ong-qan äčigä-dä ügüläksät ügäs-iyän särä'ülǰü iläksän tusa činu büi-ǰä ₀ basa Naïman irgän-i ügä-'är ükü'ülǰü äma-'ar alaǰu ayu'uluqsan-ïyan adalïtqatuqaï kä'äǰü kälä iläksän činu tusa bolǰu'uï-ǰä kä'än ₀

201. — Ügülä'äsü J̌amuqa ügülärün ₀ ärtä üdür üčügät čaq-tur Qorqonaq-ǰubur-a qan anda-lu'a anda kä'äldürün ₀ ülü šinggäküi idä'ä idäldüǰü ülü umartaqu ügäs ügüläldüǰü gönǰilä-dä'än qaqa-ldaǰu aqdaǰu'u-ǰä ₀ köndölädü-dä köki'üldäǰü qaljïrqu-da qatqu-qdaǰu qaqačan baraǰu ₀ qadaqatu ügäs ügüläldülä'ä kä'än qara

(1) Corr. *gürgägü.*
(2) Le texte écrit *äkdägü.*
(3) *büdün?*
(4) *bösöǰü?*
(5) *aju['u]?* transcrit par 主 *tchou* et non par 周 *tcheou*, mais traduit par 着 (= *-ǰu*) et non par 有 來 ; 兀 ne paraît donc pas omis à cause du *u-* suivant.
(6) *umtaraqsan?*

nï'ur-ïyan **qa**'uldaquï-ača **qa**lïdun[1] yadan **qa**n anda-yï-yan **qa**la'un čïraï üǰän yadaǰu yabula-ǰä bï ₀ **ü**lü uma[r]taqu ügäs ügüläldülä'ä kä'än **hu**la'an nï'ur-ïyan übčikdäküi-äčä **ur**tu sätkiltü anda-yï-yan **ü**nän čïraï üǰän yadaǰu yaduba-ǰä bï ₀ ädö'ä qan anda mïnu soyurqaǰu namayï nököčäyä kä'äǰü'üi ₀ nököčäküi čaq-tur äsä nökö-čäldüba bï ₀ ädö'ä anda **tö**görigäi ulus-ï **tü**bšitkäba ₀ **qa**rï tutum-ï **qa**mtutqaba čï ₀ qan oro čïma-tur ǰorïba ₀ dälägäi ädö'ä bälän boluqsan-tur nököčäǰü ya'un tusa bolqu bï ₀ munda anda-yïn qara sünin-ü ǰäwüdün-tür čïnu oroqu bï ₀ gägä'än üdür-ün sätkil čïnu ǰoba'aqu bï ₀ **ǰa**qa-yïn čïnu bö'äsün **ǰa**hïng[2]-'un čïnu orügäsün bolqu bï ₀ arbïn ämägätü bülä'ä bï ₀ anda-ača alusï[3] sätkigü bolun alǰï'as boldaba bï ₀ ädö'ä änä törälki-tür anda ba qoyar-un urququï naran-ača šinggäküi naran-tur gürtälä närä mïnu gürbä-ǰä ₀ anda säčän äkä-tü törülki külük töräǰü ärdämtän[4] dä'ünärtü örlü'üt nö-köd-dür-iyän[5] dalan qurban aqtas-ïyar-ïyan bolǰu anda-da hüläkdä-ba-ǰä ₀ bï bürün äkä äčigä-däčä üčügän qočorču dä'ünär ügäi'ü ₀ ämä mïnu domoqčï itägäl ügäi'ü nököt-tü täwü[6] bär tänggäri-äčä ǰaya'atu anda-da hüläkdäba-ǰä ₀ anda soyurqa'asu nama-yï ötör nökčä'äsü anda ǰürügä-bän amumu-ǰä čï ₀ anda soyurqaǰu ala'ulu-run čïsu ülü qarqan ala'ul üküǰü gäbtä'äsü ölük yasun mïnu ündür ätügän-tür ä'üra turuq uruq-un uruq-a čïnu gürtälä ihäǰü öksü hirü'är boluyu-ǰä bï ₀ huǰa'ur ö'ärä törülkitü bülä'ä bï ₀ hülä'ü törülkitü anda-yïn süldär-ä daruqdaba-ǰä bï ₀ ügüläksän ügäs mïnu ülü umartan üdä manaqar duratču ügüläldükün[7] ta ₀ ädö'ä nama-yï ötörlätügäi kä'än ügülä'äsü ₀ ädä'är ügäs-tür ïnu Činggis-qahan ügülärün ₀ anda mïnu anggïda bär yabuǰu bïdan-tur aman dü'ürän käläläǰü amïn-tur qor sätkigü-yi[8] ïnu äsä sonosdaba-ǰä ₀ surdaqu gü'ün bülä'ä mün ülü bolumuï ₀ ükü'ülüya kä'äsü tölgä-tür ülü oromuï ₀ šïlta'an ügäi amïn-tur qor ki'äsü ülü ǰokïmuï ₀ kündü mörtü gü'ün büi ₀ änä maqa šïlta'an ïnu ügülätkün ₀ ärtä Čoǰï[9]-Darmala Taïčar qoyar-un adu'u-ban dä'ärmädülčäksän-ü tula J̌amuqa anda čï buru'uy-a bulqa köyitčü (?) iräǰü Dalan-Balǰut-ta qatquldu ǰu J̌äränä-qabčïqay-a qorqoǰu[10] nama-yï tändä äsä'ü

(1) *qarïdun?*
(2) *? = jang, janggï* du § 126 ; *jabïng? jamïng?*
(3) Corr. *alus?*
(4) Corr. *ärdämü[t]tän.*
(5) Corr. *nököd-iyär-iyän.*
(6) Le texte écrit : *ja^{w}u ;* cf. § 206.
(7) *ügüläldü[t]kün?*
(8) *sätkigüy-i?*
(9) *Čöǰi?*
(10) Cf. § 85.

ayu'ulula'a čï ₀ ädö'ä nököčäya kä'äsü ülü boluyu amïn čïnu qayïra'asu äsä bolba čï kä'än ügülätkün ₀ ädö'ä čïnu ügä-bär čïsu ülü qarqan nökči'ätügäi kä'än ügülä kä'ät čïsu ülü qarqan nökči'äǰ ü yasu ïnu ilä bu gätkün sayï-tur barïtqun kä'än ǰarlïq bolba ₀ J̌amuqa-yï tändä nökči'äǰü yasu ïnu barï'ulba ₀

202. — Tädüi **si**sgäi to'urqatu ulus-ï **šï**durqutqaǰu bars ǰil[1] Onan-u täri'ün-ä qurïǰu yäsün költü čaqa'an tuq bayï'ulu'at Činggis-qahan-a qan närä tändä ökba ₀ Muqalï-da Güi-ong[2] närä tändä-gü ökba ₀ J̌äbä-yi Naïman-u Güčülük-qan-ï näkä'ülün tändä-gü ča'ura'ulba ₀ Mongqolǰïn[3] ulus-ï ǰibšiyärün baraǰu Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ ulus bayï'ululčan yabulduqsat-ta mïnqan mïnqalaǰu mïnqad-un noyat tüšiǰü soyurqal ügä ügüläsü kä'än ǰarlïq bolba ₀ mïnqad-un noyat tüšin näräyidürün ₀ Mönglik[4]-äčigä Bo'orču Muqalï-güiong[2] Qorčï Ilügäi J̌ürčädäi Qunan Qubïlaï J̌älmä Tügä Dägäi Tolon Önggür Čülgätäi Boroqul Šigi-Qutuqu Küčü Kököčü Qorqosun Hüsün Quyïldar Šilügäi[5] J̌ätäi Taqaï Čaqa'an-qo'a Alaq Sorqan-Šïra Buluqan Qaračar Kökö-čos[6] Süyikätü Naya'a Čöngsöi[7] Küčügür[8] Bala Oronartaï Dayïr Mügä Buǰïr[9] Mönggü'ür[10] Dolo'adaï Bögän Qudus Maral J̌äbkä Yuruqan[11] Kökö J̌äbä Udutaï Bala-čärbi Kätä Sübä'ätäi Mongkö-Qalǰa[12] Qurčaqus Gäügi Badaï Kïšïlïq[13] Kätäi Ča'urqaï Onggïran Toqon-tämür Mägätü Qada'an Moroqa Dori-buqa[14] Iduqadaï Šïraqul Dawun Tamačï Qa'uran Alčï Tobsaqa Tongquïdaï[15] Tobuqa Aǰïnaï Tüyidägär Säčäwür J̌ädär Olar-gürägän Kïnggïyadaï[16] Buqa-gürägän Qurïl Ašïq-gürägän Qadaï-gürägän Čigü-gürägän Alčï-gürägän qurban mïnqat Onggïrat Butu[17]-gürägän qoyar mïnqat Ikiräs Onggüd-ün Alaquš[18]-digit-qurï-gürägän tabun mïnqat

(1) *jïl.*
(2) Corr. *Guyang.*
(3) *Mangqolǰin ?*
(4) *Mänglik?*
(5) Corr. *Šïluqaï.*
(6) *Kökö-Čös ?* cf. § 243.
(7) Corr. *Jungšoï.*
(8) Corr. *Güčügür.*
(9) *Büǰir?*
(10) *Mänggü'ür?* Cf. § 243 *Möngkä'ür.*
(11) *Yuluqan ?*
(12) *Möngkö Qalǰa ?* Deux personnages ?
(13) Corr. *Kïšlïq.*
(14) *Döri-buqa ?*
(15) Corr. *Tungquïdaï.*
(16) *J̌ïgïyadaï ?* Cf. § 120.
(17) *Bütü?*
(18) *Alaquši?*

Önggüt ₀ hoï-yïn irgän-äčä anggïda Mongqol[1]-ulus-un mïnqad-un noyad-ï Činggis-qahan-u näräyidüksän yärän tabun mïnqad-un noyat bolba ₀

203. — Gürägät-lu'a nikän-ä basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun änä[2] närädüksät yärän tabun mïnqad-un noyad-ï mïnqan tüšï'ät bürün tärä dotora Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ tusatan-a[3] soyurqal öksü kä'än Bo'orču Muqalï täri'ütän noyad-ï irätügäi kä'äküi-tür gär dotora Šigi-Qutuqu bülä'ä urïra ot kä'än Šigi-Qutuqu-da ügülä'äsü Šigi-Qutuqu ügülärün ₀ Bo'orču Muqalï kän-äčä hülä'ü tusa kilä'ä ₀ kän-äčä hülä'ü ögülä'ä ₀ soyurqal ökdägüy-a bï ya'un duta'u tusa äsä bolula'a ya'un duta'u güčü äsä ögulä'ä bï ₀ **ö**lägäitäi büküi-äčä **ü**ndür bosoqa-tur čïnu **ä**ri'ün-tür ädüi saqal urqutala öščü **ö**'ärä äsä sätkïba-ǰä bï ₀ **a**la-tur ši'äktä-äčä **a**ltan bosoqa-tur čïnu aǰu **a**man-tur saqal ädüi urqutala öščü **a**ljï'as äsä gätkiba-ǰä bï ₀ **kö**l-dür-iyän käbtä'üljü **kö**'učilän ösgäba-ǰä nama-yï ₀ **dä**rgä-dä'än käbtä'üljü **dä**'učilän ösgäba-ǰä nama-yï ₀ ädö'ä na-da yambar soyurqal ögümü kä'äǰü'üi ₀ tärä ügä-tür Činggis-qahan Šigi-Qutuqu-da ügülärün ₀ ǰïrqodu'ar dä'ü busu'u čï oroču dä'ü-dä'än čïma-da soyurqal dä'ünär-ün qubï-yïyar qubïlaldu *(sic)* basa tusas-un čïnu tula yäsün aldal-tur bu aldatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ mongkä tänggäri-dä ihä'äkdäǰü gür ulus-ï ǰüklä'üljü büküi-tür čï üǰägü-yin nidün sonosqu-yïn čikin[4] bolju gür ulus-ï äkä-dä bïdan-a dä'ünär-ä kö'üt-tä qubï irgän-ü närä-'är **i**sgäi tu'urqatan-ï **i**ričä'üljü **qa**bdasun ä'üdätän-i **qa**qača'uljü qubïlaǰu ök ₀ kän bär čïnu ügä bušï bu bolqatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Šigi-Qutuqu-yï gür ulus-un **qu**laqaï-yï käsä'äǰü **qu**dal-ï moqa'aǰu ükü'üldäkün yosutan-ï ükü'ül alda'uldaqun yosutan-ï alda'ul kä'än gür dä'ärä-yin ǰarqu tüšiba ₀ basa gür irgän-ü qubï qubïla-qsan-ï ǰarqu ǰarqulaqsan-ï kökö däbtär bičik bičiǰü däbtärläǰü uruq-un uruq-a gürtälä Šigi-Qutuqu-yïn na-tur äyätüǰü yosulaǰu kökö bičik čaqa'an ča'alsun-tur däbtärläksän-i bu yä'ütkätügäi ₀ yä'ütkäkün haran aldaltan boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Šigi-Qutuqu ügülärün ₀ mïnu mätü oroču dä'ü sača'u dänggäčän qubï kär abqu soyurqa'asu šïro'aï yo'urqatu[5] balaqasun-ača ökgü-yi qahan-u soyurqal mädätügäi kä'än öčiǰü'ü ₀ änä ügä-tür ö'är-ün bäyä-bän čï čaqlaba čï mädä kä'äba ₀ Šigi-Qutuqu ö'är-iyän täyin

(1) *Mangqol?*
(2) Corr. *ädä.*
(3) *tusatan-u?*
(4) *čïkïn?*
(5) Cf. § 281.

soyurqa'ulun[1] baraǰu qarčų Bo'orču Muqalï-tan noyad-ï urïǰu oro'ulju'u ₀

204. — Tändä Činggis-qahan ǰarlïq boljų Mönglik[2]-äčïgä-dä ügülärün ₀ törägü-lü'ä töräldüksän ösgü-lü'ä ösülčäksän ölǰäitü qutuqtu čï tusa ihäyäl čïnu kädün bär aǰu'u-ǰä ₀ tärä dotora Ongqan äčigä Sänggüm anda qoyar nama-yï arqadan urïqsan-tur ayïsurun ǰa'ura Mönglik[2]-äčigä-yin gär-tür qono'asu Mönglik[2]-äčigä čï äsä ïtqa'asu **hu**yïlun bükui usun-tur **hu**lalun bükui qal-tur oroqda'aï bülä-'äi-ǰä ₀ tärä tusa-yï sayï sätkiǰü uruq-un uruq-a gürtälä kär umartaqdaqu ₀ tärä tusa sätkiǰü ädö'ä sa'urï änä nu'u huǰa'ur-a sa'uljų hon-tur sara-tur sataǰų[3] ökligä soyurqal čïma-da öksü malï'an asuqaï ₀ uruq-an uruq-a gürtälä kä'än ǰarlïq bolba ₀

205. — Basa Činggis-qahan Bo'orču-da ügülärün ₀ üčügän čaq-tur šïrqa aqtatan naïman morït dä'ärmättäǰü ǰa'ura qurban qonoǰų näkäǰü ayïsuquï-tur ǰolqalduba-ǰä čï tändä ügülärün ₀ mungtanïǰų[4] ayïsuquï nökör-tür nököčäldüsü kä'än gär-tür äčigä-dür-iyän bär kälän ügäi'ü ₀ gä'ü-bän sa'an arun nambuqa sa'uluqa[5]-ban kä'är-ä bürgüǰü[6] ₀ mïnu oqatur qongqor-ï talbï'uljų na-da oroq šïngqula-yï unu'uljų ₀ *čï ö'äsün qurdun qubï-yï unuǰų adu'u*-ban äjän ügäi talbïǰų ya'araǰų kä'är-äčä bö'ät nama-lu'a nököčäǰü basa qurban qonoq näkäǰü šïrqa aqtatan-ï dä'ärmädüksän gürä'än-tür gürü'äsü gürä'än-ü kïǰï'ar-a bayïqun-ï dä'ärmädün hüldäǰü duta'aǰų abčïraba-ǰä ₀ bïda qoyar äčigä čïnu Naqu-Bayan aǰu'u čï qaqča kö'ün ïnu ya'u mädäǰü *na-dur* nököčägü bülä'ä sätkil-ün külüg-iyär nököčäba-ǰä čï tä'ün-ü qoyïna sätkiǰü yabuǰų bï Bälgütaï-yi iläǰü nököčäya kä'äsü čï **bö**kötür qongqor-ï unuǰų **bo**ro örmägä-bän **bö**ktürčų nököčän irä'äsü ₀ qurban Märkit bïdan-tur iräǰü Burqan-nï qurban-ta quči'ulquï-tur qučïlduba-ǰä čï ₀ basa tä'ün-ü qoyïna Tatar irgän-tür Dalan-nämürgäs-tä šitü'ä'äldüǰü qono'asu qura üdür süni ürgülǰi ǰüsäräküi-tür süni nama-yï noyïr atuqaï kä'än nämürgä-bän nämürüksä-'är mïnu dä'ärä qura ülü čuburï'ulun süni da'ustala bayïǰų örä'älä köl-iyän qaqčan-da yä'ütkäǰü bülä'ä čï ₀ külüg-ün čïnu bälgä aǰu'u-ǰä ₀ tä'ün-äčä busu alï külüg-i čïnu ügüläǰü da'usqu Bo'orču Muqalï qoyar ǰö[b] mïnu yabutala ǰiktüǰü buru'u-yï mïnu bayïtala ïtqaǰų änä oron-tur gürgäba ₀ ädö'ä bürin-ü dä'ärä sa'urï sa'uǰų yäsün alda[l]-tur bu

(1) *soyorqa'urun?*
(2) *Mänglik?*
(3) Cf. § 213.
(4) *mongtanïǰų?* corr. d'après §§ 90, 92, 93 ; le texte a *bänglänïǰü.*
(5) Cf. § 90.
(6) Cf. § 90 et 93.

aldatuqaï ₀ Bo'orču bara'un qar-un Altaï därälägün-ü tümän mädätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀

206. — Basa Muqalï-da Činggis-qahan ügülärün ₀ bïda Qorqonaq-ǰubur-un Qutula-qan-u däbsägü saqlar modun-a bawu'asu Muqalï-da tänggäri-yin ǰa'arïn ǰa'aqsan ügä tämtäg-ün tula bï tändä Gü'ün-qo'a-yï sätkiǰü Muqalï-da ügä baralu'a ₀ täwü-bär sa'urï dä'ärä sa'uǰu Muqalï-yïn uruq-un uruq-a gürtälä gür irgän-ü güi-ong[1] boltuqaï kä'än Güi-ong[1] närä ökba ₀ Muqalï-güiong[1] ǰäwün qar-un Qara'un-ǰïdun[2]-ï därälägün-i tümän mädätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀

207. — Činggis-qahan Qorčï-da ügülärün ₀ ǰöngläǰü nama-yï üčügän bükü-äčä äǰi'ä turuq noyïtan nobšïlduǰu köyitän köbšildüǰü nändü[3] qutuq bolǰu yabuba-ǰä čï Qorčï tärä čaq-tur ügülärün ₀ ǰöng ǰöb bolu'asu tänggäri-dä sätkil-tür gürgäkdä'äsü nama qučïn ämästü bolqa kä'älä'ä čï ₀ ädö'ä ǰöb tula soyurqaǰu ädä oroqsat irgän-ü sayïn ämä-yi sayïn öki üǰäǰü qučïn amäs so'ongquǰu a[b] kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Qorčï qurban mïnqat Ba'arïn-u dä'ärä Taqaï Ašïq qoyar-lu'a Adarkïn-u Činos Tö'öläs Tälängüt bolun tümä dü'ürčü Qorčï mädäǰü Ärdiš qudus hoï-yïn irgän-tür gürtälä nuntuq darqalan nuntuqlaǰu hoï-yïn irgän-i daru'ulun Qorčï tümän mädätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀ Qorï-dača äyä ügäi'ü hoï-yïn irgän äyin täyin bu yabutuqaï ₀ äyä ügä'ü yabuquy-ï[4] ya'u sa'araqdaqu kä'än ǰarlïq bolba ₀

208. — Basa Činggis-qahan J̌ürčäday-a ügülärün ₀ ärkin tusa činu Käräyit-lu'a Qalaqalǰït-älät qatqulduquï-tur härüǰü bükü-tür Quyïldar anda aman aldaba-ǰä üyilä ïnu J̌ürčädäi čï üyilätba-ǰä ₀ üyilädürün J̌ürčädäi čï dobtulǰu J̌irgin-i Tübägän-i Dongqayïd-ï Qurï-Šilämün-i mïnqan turqa'ud-ï ärkit čäri'üd-i bügüdä-yi daruǰu yäkä qol-tur gürčü Sänggüm-ün änggäsgä qačar učumaq-ar qarbuqsan-u tula mongkä tänggäri-dä ä'üdän ǰïlo'a nägäkdäba-ǰä ₀ Sänggüm-i äsä šïrqaqsan bö'äsü yambar maqa bolqun bülä'äi bïda ₀ J̌ürčädäi-yi ärkin yäkä tusa tärä bolba-ǰä ₀ tärä qaqačaǰu Qalqa huru'u nü'ürün[5] J̌ürčädäi-yi ündür a'ula-yïn nämüra mätü sätkiǰü yabuqu bülä'ä bï ₀ tärä otču Balǰuna-na'ur usulara gürba-ǰä ₀ ǰiči Balǰuna-na'ur-ača morïlarun J̌ürčädäi-yi algïnčïlaǰu Käräyit-tür morïlaǰu tänggäri qaǰar-a güčü nämäkdäǰü Käräyit irgä

(1) Corr. *Guyang.*
(2) *ǰidün?*
(3) *nändü[k]?*
(4) *qabuqu-yï?*
(5) Corr. *näwürün.*

maqutqaǰu dawulïba ₀ ärkit ulus ongǰaldaǰu Naïman Märkit čïraï-ban ququraǰu bayïldun yadaǰu busangqaqdaba-ǰä ₀ Märkit Naïman-ï busangquï so'or-tur Käräyid-ün J̌aqa-gambu ǰirin ökid-ü'än šïltag-ïyar ö'ärün qarïyatan ulus-ïyar-an tumtaqa aqsan aǰu'u-ǰä ₀ nökö'ä-tä dayïsun bolun qaqačaqsan-ï J̌ürčädäi uduǰu arqa-bar J̌aqa-gambu-yï qaqačan buraqsan-ï qardaǰu barïǰu bütü'äǰü'ü-ǰä ₀ tärä J̌aqa-gambu-yïn ulus-ï nökö'ä-tä ülütkän talaba ₀ J̌ürčädäi-yin nökö'ä tusa ïnu änä büi-ǰä ₀ **a**lalduquï üdür **a**mï-yan öräksan-u tula ₀ **ü**küldüküi üdür **ö**rümläksän[1]-ü tula ₀ Činggis-qahan Ïbaqa-bäki-yi J̌ürčädäy-ä soyurqaǰu ögürün ₀ Ïbaqa-da ügülärün ₀ čïma-yï üligä čä'äǰi čïnu ügä'üi üǰäsgüläng tala mawuï äsä kä'äba-ǰä bï ₀ äbür-tür köl-tür oroqsan ǰärgä-tür ǰärgälän bawuqsan čïmayï J̌ürčädäy-ä soyurqarun yäkä törä sätkiǰü J̌ürčädäi-yin **qa**tquldu'an üdür **qa**lqa boluqsan-u **da**yïsun gü'ün-tür **da**lda boluqsan-u **qa**qačaqsan ulus **qa**mtutqaqsan-u **bu**taraqsan ulus **bü**gütgäldüksän tusas-un ïnu törä sätkiǰü čïmayï ökba ₀ mono qoyïna mïnu uruq bïdan-u oro sa'uǰu änä mätü tusa kiksän törä sätkiǰü mïnu ügä bušï ülü bolqan uruq-un uruq-a gürtälä Ïbaqa-yïn oro bu tasultuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan Ïbaqa-da ügülärün ₀ J̌aqa-gambu äčigä čïnu čïma-da qoyar ǰa'ut ingǰäs[2] čïma-da Ašïq-tämür bawurčï Alčïq bawurčï qoyar ökčü bülä'ä ₀ ädö'ä Uru'ut irgän-tür čï odurun gäriyäsiyän na-da ingǰäs-äčä-'än Ašïq-tämür bawurčï-yan nikän ja'un-ï ökčü ot kä'äǰü abu'a[3] ₀ basa Činggis-qahan J̌ürčädäy-ä ügülärün ₀ Ïbaqa-yï-yan čïma-da ökba ₀ dörbän mïnqad Uru'ud-ïyan čï mädäǰü ülü'ü aqu čï kä'än soyurqaǰu ǰarlïq bolba ₀

(1) Corr. *ölümläksän.*
(2) Corr. *inǰäs.*
(3) *abu'a[t]?*

CHAPITRE IX

209. — Basa Činggis-qahan Qubïlay-a ügülärün ₀ **güč**ütü-yin **güj**ü'ün **bök**ö-yin **bök**sä daruǰu ökba-ǰä čï ₀ ädä Qubïlaï J̌älmä J̌äbä Sübä'ätäi ta dorbän noqas-ïyan sätkiksän-tür ǰörï'uljų ilä'äsü **gür** kä'äksän-tür **gür**ü kämkälün **qal** kä'äksän-tür **qa**da qaqalun **čä**ügän čïla'un-ï čäwülün **čä**'äl usun-ï nïtulun[1] abaï-ǰä ta ₀ Qubïlaï J̌älmä J̌äbä Sübä'ätäi ta dörbän noyas-ïyan ǰorïqsan qaǰar-a iläǰų Bo'orčų Muqalï Boroqul Čïla'un-ba'atur ädä dörbän külü'üd-iyän därgä-dä'än a'asu qatquldu'an üdür bolu'asu J̌ürčädäi Quyïldar qoyar-ï Uru'ut Mangqud-ïyar-an urïda'an bayï-'ulu'asu bügüdä sätkil-iyän amuqu bülä ä bï kä'äba ₀ čï Qubïlaï čärig-ün üyilä bügüdä-yi aqalaǰų ülü'ü aqu kä'än soyurqaǰų ǰarlïq bolba ₀ basa Bädü'ün-ü moǰïrqaq-un tula bï mawuïlaǰų yabuǰų mïnqan äsä ökba ₀ čï ïmada ǰöb büi-ǰä čïma-lu'a mïnqalaǰų äyätüldüǰų yabuqdaqu kä'äba ₀ basa mono qoyïna Bädü'ün-i uqat-ǰä bïda kä'äba ₀

210. — Basa Činggis-qahan Gänigädäï Qunan-a ügülärün ₀ ta Bo'orču Muqalï täri'ütän noyat-ta Dödäi Doqoldu-tan čärbin-ä änä Qunan qara süni gändü čïno gägä'än üdür qara käri'ä bolǰų nü'üqüi[2]-tür äsä ünǰiksän ünǰiküi-tür äsä nü'üksän[3] **bo**su[4] gü'ün-lü'ä **bu**šï nï'ur äsä ǰübčiksän **ö**šitü[5] gü'ün-lü'ä **ö**'ärä nï'ur äsä ǰübčiksän Qunan Kökö-čos[6] qoyar-ača äyä ügä'ü bu üyilätkün ₀ Qunan Kökö-čos[6] qoyar-tur äyätüǰų üyilätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ kö'üd-ün mïnu aqa J̌očï[7] büi-ǰä ₀ Qunan Gänigäs-iyän täri'üläǰų J̌očï[7]-yïn doro tümän-ü noyan boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Qunan Kökö-čos[6] Dägäi Usun[8]-äbügän ädä dörbän üǰäksän-iyän ülü nï'un sonosuqsan-ïyan ülü qabčïqun bülä'ä ädä dörbän büi-ǰä ₀

211. — Basa Činggis-qahan J̌älmä-dä ügülärün ₀ J̌arčï'udaï-äbügän gürägä-bän ürčų J̌älmä ölägäitä-äčä Burqan-qaldun-ača

(1) *nitülün?*
(2) Corr. *näwüküi?*
(3) Corr. *näwüksän.*
(4) Lecture incertaine.
(5) Corr. *öštü.*
(6) *Kökö-čös?*
(7) *J̌öči?*
(8) *Üsün?*

bawuǰų irärün ₀ Onan-u Däli'ün-boldaqa nama-yï töräküi-tür buluqan nälkä ökčų bülä'äi ₀ tärä nököčäksä-'är **bo**soqa-yïn **bo**'ol **ä**'üdän-ü **ämč**ü bolba-ǰä J̌älmä-yin tusa ïnu olon büi-ǰä ₀ töräküi-lü'ä töröldüksän ösküi-lü'ä äsülčäksän[1] buluqan nälkä huǰa'urtu öljätü qutuqtu J̌älmä yäsün aldal alda'asu ärä'ü-tür bu orotuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

212. — Basa Činggis-qahan Tolun-a ügülärün ₀ äčigä kö'ün ö'ärä mïnqa kär mädägü bülä'ä čï ₀ ulus qurïyaldun äčigä-däčä örölä ǰi'ür bolun ǰiktüldüǰų ulus qurïyalduqsan tula čärbi närä ökba-ǰä ₀ ädö'ä ö'är-ün oluqsan ǰö'äksän-iyär-iyän ö'är-ün mïnqa boljų Turuqan-tur äyätüldüǰų ülü'ü aqu čï kä'än ǰarlïq bolba ₀

213. — Basa Činggis-qahan Önggür-bawurčï-da ügülärün ₀ qurban Toqura'ut tabun Tarqut Mönggätü[2]-kïyan-u kö'ü čï Önggür Čangšï'ut Baya'ud-ïyar ta na-dur nikän gürä'än boljų čï Önggïn **bu**dan-tur äsä tö'öriba-ǰä čï **bul**qa-tur äsä qaqačaba-ǰä čï noyïtan nobšïlduǰų köyitän köbšildüǰų yabula-ǰä čï ₀ ädö'ä yambar soyurqal abqu čï kä'ä'äsü ₀ Önggür ügülärün ₀ soyurqal so'ongqu'ulu'asu Baya'ut aqa dä'ü mïnu qarï qarï tutum-tur bura tara büi ₀ soyurqasu Baya'ut aqa dä'ü-yän čï'ulqasuqaï kä'ä'äsü ₀ ǰä täyin Baya'ut aqa dä'ü-yän čï'ulqaǰų čï mädä mïnqan kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Önggür Boro'ul qoyar bara'un ǰäwün ätä'ät ta qoyar bawurčïn idä'än tükä'ärün **bar**a'un ätä'ät **bay**ïqsan sa'uqsan-a ülü duta'ulun ₀ **ǰä**wün ätä'ät **ǰär**gäläksän äsäksän-ä ülü duta'ulun ₀ ta qoyar-ï täyin tügä'ä'äsü mïnu qo'olaï ülü qučïn sätkil amuyu ₀ ädö'ä Önggür Boro'ul qoyar morïlaǰų yabuǰų idä'ä olon gü'ün-ä tügä'ätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ sa'urï sa'urun yäkä tüsürgä-yin bara'un ǰäwün ätä'ät idä'ä basa-'alaǰų sa'utqun ₀ Tolun-tan-lu'a tüblän sa'utuqaï kä'än sa'urïn ǰï'aǰų ökba ₀

214. — Basa Činggis-qahan Boroqul-a ügülärün ₀ äkä mïnu Šigi-Qutuqu Boroqul Güčü Kököčü ta dörbän-ï irgän-ü nuntuq-ača kösär-äčä oljų **köl**-dür-iyän dürüǰų **kö**'učilän asaraǰų täǰi'ärün ₀ **güj**ü'ün-äčä tan-u tataǰų **gü**'ün-lü'ä sača'un bolqaǰų ₀ **ä**gäm-äčä tan-u tataǰų **ärä**-lü'ä sača'u bolqaǰų kö'üd-ü'än mana nökör sä'üdär bolqasu kä'än täǰi'äba-ǰä ₀ tan-ï täǰi'äksän hačï-ban äkä-dä maqa mïnu kädüi hačï tusa qarï'ulba ta ₀ Boroqul na-dur nökö-čäldüǰų **qur**dun ayan-tur **qur**a süni qo'osun äsä qono'ulba-ǰä čï ₀ **šü**tü'älädüǰų bükü dayïsun-tur **šül**än ügäi äsä qono'ulba-ǰä čï ₀

(1) *ösülčäksän?*
(2) *Mänggätü?*

basa äbügäs äčigä-yi baraqsat öšitän kišitän[1] Tatar irgän-i doraï-da'uljų ösül ösün kïsal kïsan Tatar irgän-i čï'un[2]-tur üliǰų ülitkän kïduquï-tur alaqdarun ₀ Tatar-un Qargïl-Šïra o'určaq bolun qarčų ǰiči yadaǰų ölöscčų oroǰų iräǰų äkä-tür gär-tä oroǰų sayï äri'ülsün büyü bï kä'äǰų sayï äri'ülsün bö'äsü tändä sa'u kä'äkdäǰų höränäǰi isäri-yin ala'un-a üǰü'ür-ä sa'uǰų büküi-tür Toluï tabun nasutu qadanača oroǰų iräǰų ǰiči güyiǰų qarčų odun büküi-yi Qargïl-Šïra bosu'at kö'ükän-i su'u-dur-ïyan qabčïǰų qarčų yabuǰų ayïsurun ₀ kïtuqaï-ban tämtäljų ǰuqulun yabuquï-tur Boroqul-un gärgäi Altanï-äkä-yin gär-tür dorona sa'uǰų bülä'ä ₀ äkä qayïlaǰų kö'ün baraba[3] kä'äküi-lü'ä Altanï uda'araldun güyiǰų qarulčaǰų Qargïl-Šïra-yïn qoyïnača güyičäǰų šibilgär ïnu barïǰų nökö'ä qar-ïyar-ïyan kïtuqaï ǰuqulun büküi qar ïnu barïǰų tataquï-lu'a kïtuqaï-ban aldaǰu'uï ₀ gär-ün ümärä J̌ätäi J̌älmä qoyar muqular qara hükär ǰämlän[4] alaǰų büküi-tür Altanï-yïn dawun-tur J̌ätäi J̌älmä qoyar sükä barïǰų nudurqas-ïyan hula'adaǰų güyiǰų iräǰų Tatar-un Qargïl-Šïra-yï sükä-bär kïtuqai-bar mün tändä alaǰu'uï ₀ Altanï J̌ätäi J̌älmä qurban kö'ün-ü amïn aburaqsan ǰuldu tämäčäldü'äsü J̌ätäi J̌älmä qoyar ügülärün ₀ man-i ügäi bö'äsü ötör güyiǰų gürčų äsä ala'asu Altanï ämä gü'ün yäkim[5] bülä'ä ₀ kö'ün-ü amïn-tur qor gürgägü bülä'ä ₀ ǰuldu man-u'aï büi-jä kä'äba ₀ Altanï ügülärün ₀ mïnu dawun äsä sonosu'asu ta kär iräkün bülä'äi ₀ nama-yï güyiǰų guyičäǰų šibilgär ïnu barïǰų kïtuqaï ǰuquluqsan qar ïnu tataǰų kïtuqaï äsä aldaqsan bö'äsü J̌ätäi J̌älmä qoyar-ï gürčų irätälä kö'ün-ü amïn-tur qor ülü'ü gürgägü bülä'ä kä'äba ° ügülän bara'asu ǰuldu Altanï-yïn bolba ₀ Boroqul-un gärgäi Boroqul-tur nökö'ä kilgün bolun Toluï-yïn amïn-tur tusa bolba ₀ basa Boroqul Käräyit-lu'a Qalqaljït-älät qatqulduquï-tur Ögödäi sujï'asu-ban sumun-a tusda'asu una'asu Boroqul dä'ärä bawulduǰų haquqsan[6] čïsun ïnu ama-'ar-ïyan šimiǰų süni qonolduǰų manaqaršï morïn-tur unu'uljų sa'un yadaqu-yï sundulaǰų Ögödäi-yin qoyïnača täbäriǰų bökläksän čïsun šimin šimin aman-u ǰabaǰï-yar hula'adaǰų Ögödäi-yin amïn äsän gürgäǰų iräǰų bülä'ä äkä-yin mïnu täǰi'än ǰobaqsan hačï qoyar kö'üd-ün mïnu amïn-tur tusa bolba-jä ₀ Boroqul na-dur nökočäǰų **da**rba'an urïya-dača **da**wun däm-äčä äsä qoǰïdaba-jä ₀ Boroqul yäsün aldal alda'asu bu alda-

(1) Corr. *östän kištän.*
(2) *čï'ün?*
(3) *barïba?*
(4) Corr. *dämlän?*
(5) *yäkin?*
(6) Corr. *qaquqsan.*

tuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa ökin urug-ïyan soyurqal ögüya kä'äba ₀

215. — Basa ökin urug-ïyan soyurqal ögüya kä'äba ₀

216. — Basa Činggis-qahan Usun[1]-äbügän-ä ügülärün ₀ Usun[1] Qunan Kökö-čos[2] Dägäi ädä dörbän **üǰ**äksän-i'än sonosuqsan-ïyan ülü nï'un qabčïn ǰï'an aqun bülä'äi **u**qaqsan sätkiksän-iyän kälälän aqun bülä'äi ₀ Mongqol[3]-un törä noyan mör bäki bolquï yosun aǰu'uï ₀ Ba'arïn aqa-yïn uruq bülä'äi ₀ bäki mör bïdan-u dotora dä'ärä-äčä bäki Usun[1]-äbügän boltuqaï ₀ bäki ärgü'ät čaqa'an dä'äl ämüsčų čaqan aqta unu'uljų sa'urï dä'ärä sa'uljų takïǰų basa hon sara sataǰų täyin atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

217. — Basa Činggis-qahan ügülärün ₀ Quyïldar anda qatqu-ldu'an-tur amï-yan öräǰų urïda aman nä'äksän-ü tusa-yïn tula uruq-un uruq-a gürtälä önöčid-ün ablïqa abun atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

218. — Basa Činggis-qahan Čaqan-qo'a-yïn kö'ün Narïn-To'orïl-a ügülärün ₀ äčigä čïnu Čaqan-qo'a mïnu ämünä kiči'äǰų qatqulduqu bolun Dalan-Baljut-ta qatqulduquï-tur J̌amuqa-da alaqda-lu'a ₀ ädö'ä To'orïl äčigä-yü'än tusa önöčid-ün ablïqa abtuqaï kä'äkdäǰų To'orïl ügulärün ₀ soyurqa'asu Nägüs aqa dä'ü mïnu qarï tutum bura tara büi ₀ soyurqa'asu Nägüs aqa dä'ü-yü'än čï'ulqasuqaï kä'ä'äsü Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ täyin bö'äsü Nägüs aqa dä'ü-yän čï'ulqaǰų čï uruq-un uruq-a gürtälä mädäǰų ülü'ü aqu kä'än ǰarlïq bolba ₀

219. — Basa Činggis-qahan Sorqan-Šïra-da ügülärün ₀ namayï üčügän čaq-tur Tayïčï'ud-un Tarqutaï-Kïrultuq aqa dä'ü-dä nayïtaǰų barï'asu tändä aqa dä'ü-dä'än nayïtaqdamu kä'än Sorqan-Šïra Čïla'un Čïmbaï kö'üd-iyär-iyän Qada'an-ï ökin-iyän asara'uljų nï'uǰų aǰų namayï talbïǰų iläba-jä ta ₀ tärä tusa sayïn-ï tan-u sätkiǰų qara süni ǰawüdän-tür gägä'än üdür čä'äǰi-tür sätkiǰų yabuba-jä bï ₀ ta-jä na-dur Tayïčï'ud-ača uda'an-a ïräba-jä ₀ ädö'ä bï tan-ï soyurqa'asu yambar soyurqal ta'alaqun ta kä'äba ₀ Sorqan-Šïra Čïla'un Čïmbaï kö'üd-iyär-iyän bolun ügülärün soyurqa'asu nuntuq darqalasu ₀ Märkid-ün qaǰar Sälänggä-yi nuntuqlaǰų darqalasu basa busu soyurqal Činggis-qahan mädä-tügäi kä'äba ₀ tä'ün-tür Činggis-qahan ügülärün ₀ Märkid-ün qaǰar Sälänggä-yi nuntuqlaǰų nuntuq ba darqalatqun-gü uruq-un

(1) *Üsün?*
(2) *Kökö-čös?*
(3) *Mangqol?*

uruq-a gürtälä qorčïla'uljų ötöklä'üljų darqalatqun yäsun aldal-tur ärä'ü-tür bu orotuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan Čïla'un Čïmbaï qoyar-ï soyurqarun ₀ ärtä Čïla'un Čïmbaï qoyar-un ügüläksän ügäs sätkiǰų kär handaqu[1] ta ₀ Čïla'un Čïmbaï ta qoyar sätkil-iyän ügüläkün bö'äsü duta'uï-ban quyïqun bö'äsü ǰa'ura gü'ün-ä bu kälälätkün ₀ ö'ärün bäyäs-iyär ama-'ar na-dur ta ö'äsüt sätkiksän-iyän kälälätkün ₀ duta'u-yu'an ö'äsün quyïtqun kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Sorqan-Šïra Badaï Kïšïlïq[2] ta darqat basa darqalarun olon dayïsun-tur hawuljų olǰa olu'asu oluqsa-'ar abutqun ₀ oro'a görä'äsün-tür abala'asu alaqsa-'ar abutqun kä'än ǰarlïq bolba ₀ Sorqan-Šïra kä'ä'äsü Tayïčï'ud-un Tödägä-yin haran aǰu'uï-ǰä Badaï Kïšïlïq[2] qoyar kä'ä'äsü Čärän-ü adu'učïn aǰu'uï-ǰä ₀ ädö'ä mïnu turuq qorčïla'uljų ötöklä'üljų darqalan ǰïrqatqun kä'än ǰarlïq bolba ₀

220. — Basa Činggis-qahan Naya'a-da ügülärün ₀ Širgötü-äbügän Alaq Naya'a kö'üt-lü'ä-bän tan-lu'a Tarqutaï-Kïrïltug-ï bïdan-tur barïǰų ayïsurun ǰa'ura Qutuqul-nu'u-da gürčų tändä Naya'a ügülärün ₀ tus qan-ïyan kär täbčiǰų barïǰų otqun bïda kä'äǰų täbčin yadaǰų talbïǰų iläǰų Širgötü-äbügän Alaq Naya'a kö'üt-lü'ä-bän iräǰų tändä Naya'a-bïljï'ur[3] ügülärün ₀ tus qan-ïyan Tarqutaï-Kïrïltug-ï qartaǰų[4] ayïsurun ǰiči täbčin yadaǰų talbïǰų iläǰų ba Činggis-qa'an-a güčü ögürä iräba ₀ qan-ïyan gartaǰų irä'äsü tus qan-ïyan qartaqsat haran mono qoyïna kär itägäkdäkün ädä kä'äkdäkün kä'äǰü'ü qan-ïyan täbčin yadaba kä'äsü tändä tus qan-ïyan täbčin yadaqsan yosu yäkä törä-yi sätkiǰü'üi kä'än ügä ïnu ǰöbšiyäǰų nikän üyilä-tür tüšiyä kä'älä'äi ₀ ädö'ä Bo'orču-da bara'un qar-un tümän mädätügäi Muqalï-da Gui-ong[5] närä ökčų ǰäwün qar-un tümän mädä'ülba ₀ ädö'ä Naya'a tüb-ün tümän mädätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀

221. — Basa J̌äbä Sübä'ätäi qoyar ö'är-ün oluqsat ǰö'äksä-'är-iyän mïnqalatuqaï kä'äba ₀

222. — Basa Dägäi qonïčï-da bükdä'ül-i čï'ulqaǰų mïnqa madä'ülba ₀

223. — Basa Küčügür[6] močï-da irgä tutaqdaǰų ändäčä tändäčä qubčiǰų J̌adaran-ača Mulqalqu ǰük-iyär nököčälü'ä Güčügür Mulqalqu qoyar nikän-ä mïnqalaǰų äyätüldüǰų atqun kä'äba ₀

(1) L'édition a *qandaqu*, qui est peut-être correct.
(2) Corr. *Kïšlïq*.
(3) *bïlda'ur?*
(4) *qardaǰų?*
(5) Corr. *Guyang*.
(6) Corr. *Güčügür*.

224. — Ulus bayï'ululčaqsat ǰobolduqsad-ï mïnqad-un noyat bolqaǰų mïnqa mïnqalaǰų mïnqad-un ǰa'ud-un harbad-un noyat tüšiǰų tümäläǰų tümäd-ün noyat tüšiǰų tümäd-ün mïnqad-un noyat-ta soyurqal öktäkün mätüs-ä soyurqal ökčų soyurqal ǰarlïq bolqun-a bolǰų Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ urïda nayan käbtä'ülsütü dalan turqaq käšiktäntü bülä'ä ädö'ä möngkä tänggärï-yin güčün-tür tänggäri qaǰar-a güčü auqa nämäkdäǰų gür ulus-ï šïdurqutqaǰų qaqča ǰïlu'a-dur-ïyan oro'uluqsan-tur ädö'ä na-dur käšiktän turqaq mïnqat mïnqad-ača ïlqaǰų oro'ulutqun ₀ oro'ulurun käbtä'ül qorčïn turqaq oro'ulurun tümän dü'ürgän oro'ulutqun kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan käšiktän ïlqaǰų oro'ulqu-yï ǰarlïq mïnqat mïnqat-ta tongqarun bïdan-tur käšiktän oro'ulurun tümäd-un mïnqad-un ǰa'ud-un noyad-un kö'üt düri-yin gü'ün-ü kö'üt ororun ärdämütän[1] šil sayïd-ï bïdan-u därgä-dä yabuqun mätüs-i oro'ultuqaï ₀ mïnqad-un noyad-un kö'üd-i oro'ulurun harban nököttü nikän dä'ü ïnu daqa'uljų irätügäi ₀ ǰa'ud-un noyad-un kö'üd-i oro'ulurun tabun nököttü nikän dä'ü-yi daqa'uljų irätügäi ₀ harbad-un noyad-un kö'üd-i oro'ulurun düri-yin gü'ün-ü kö üd-i oro'ulurun qurban nökörtü nikän-gü dä'ü-yi daqa'uljų huǰa'ur-ača ula'a güčü ǰasaǰų irätügäi ₀ bïdan-tur därgä-dä yabu'ulqun-ï bökälärün mïnqad-un noyad-un kö'üt-tä harban nököt huǰa'ur mïnqan ǰa'un-ača qubčiǰų öktügäi äčigä-yän ögüksän qubï käšik bö'äsü ïnu bäyä qad-ïyar oluqsan ǰö'äksän ärä aqta kädüi bö'äsü ïnu ämčü qubï-ača anggïda bïdan-u kämläksän käm-iyär qubčiǰų täyin qubčiǰų ǰasaǰų öktügäi ₀ ǰa'ud-un noyad-un kö'üt-tä tabun nököt harbad-un noyad-un kö'üt-tä düri-yin gü'ün-ü kö'üt-tä qurban nököt mün-gü yosu-'ar ïnu ämčü qubï-ača anggïda mün täyin qubčiǰų öktugäi kä'än ǰarlïq bolba ₀ mïnqad-un ǰa'ud-un harbad-un noyat olon gü'ün bïdan-u änä ǰarlïq gürgä'ülü'ät sonosu'at bürün dabaqun haran aldaltan boltuqaï ₀ bïdan-tur käšik oro'uldaqun haran bultarïǰų ülü bolqun haran bïdan-u därgädä yabuquï-ban bärkäšiyä'äsü busu-yï oro'uljų tärä gü'ün-i ärä'üläǰų nidün-ü äčinä qolo qaǰar-a iläya kä'än ǰarlïq bolba ₀ dotona bïdan-u därgädä yabuǰų surulčasu kä'äǰų bïdan-tur iräkün haran-ï bu ïtqatuqaï kä'äba ₀

225. — Činggis-qa'an-u ǰarlïq boluqsa-'ar mïnqad-ača ïlqaǰų ǰa'ud-un harbad-un noyad-un kö'üd-i mün-gü ǰarlïg-ïyar[2] ïlqaǰų qarqaǰų iräǰų urïda nayan käbtä'ül bülä'äi naïman ǰa'ut bolqaba ₀ naïman ǰa'ut dä'ärä mïnqa dü'ürgätügäi kä'äba ₀ käbtä'ül-tür

(1) Corr. *ärdämü[t]län*.
(2) Le texte écrit *ǰarlïq-gïya*.

oroqun-ï bu ïtqatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ käbtä'ül-i Yäkä-Nä'ürin aqalaǰų mïnqa mädäǰų atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ urïda dörbän ǰa'ut qorčïn ïlqaba ₀ ïlqaǰų qorčïn-ï J̌älmä-yin kö'ün Yäsün-Tä'ä aqalaǰų Tügä-yin kö'ün Bügidä-lü'ä[1] äyätüldüǰų atuqaï kä'äba ₀ turqa'ut-lu'a qorčïn käšik käšik-tür oroldurun Yäsün-Tä'ä nikän käšik qorčïn-ï aqalaǰų orotuqaï ₀ Bügidäi[2] nikän käšik qorčïn-ï aqalaǰų orotuqaï ₀ Horqudaq[3] nikän käšik qorčïn-ï aqalaǰų orotuqaï ₀ Lab-laqa[4] nikän käšik qorčïn-ï aqalaǰų orotuqaï ₀ qor aqsaquy-a turqa'ud-un käšik käšik qorčïn-ïyan täyin aqalaǰų oro'ultuqaï ₀ qorčïn-ï mïnqan dü'ürgäǰų Yäsün-Tä'ä aqalaǰų atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

226. — Urïda Ögälä-čärbi-lü'ä oroqsat turqa'ut dä'ärä mïnqan dü'ürgäǰų Bo'orču-yïn uruq-ača Ögälä-čärbi mädätügäi kä'äba ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï Muqalï-yin uruq-ača Buqa nikän mïnqan turqa'ud-ï mädätügäi kä'äba ₀ Ilügäi-yin uruq-ača Alčïdaï-yï nikän mïnqan turqa'ud-ï mädätügäi kä'äba ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï Dödäi-čärbi mädätügäi ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï Doqolqu-čärbi mädätügäi ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï J̌ürčädäi-yin uruq-ača Čanaï mädätügäi ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï Alčï-yïn uruq-ača Aqutaï mädätügäi ₀ nikän mïnqan turqa'ud-ï Arqaï-Qasar nikän mïnqan ïlqaqsan ba'atud-ï mädäǰų olon üdür turqaq boltuqaï ₀ qatquldu'an üdür urïda bayïǰų ba'atut boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ mïnqat mïnqad-ača ïlqaǰų iräksät naïman mïnqat turqa'ut bolba ₀ käbtä'ül qorčïn-lu'a qoyar-gü mïnqat bolba ₀ tümän käšiktän bolba ₀ Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ bïdan-u ča'ada tümän käšiktän-i bökäläǰų yäkä qol bolun atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

227. — Basa Činggis-qahan ǰarlïq bolǰų turqa'ud-un dörbän käši'üd-ün ötögülägün-i tüširün ₀ Buqa nikän käšik käšiktän-i mädäǰų käšiktän-i ǰasaǰų orotuqaï ₀ Alčïdaï nikän käšik käšiktän-i mädäǰų käšiktän-i ǰasaǰų orotuqaï ₀ Dödäi-čärbi nikän käšik käšiktän-i mädäǰų käšiktän-i ǰasaǰų orotuqaï ₀ Doqolqu-čärbi nikän käšik käšiktän-i mädäǰų käšiktän-i ǰasaǰų orotuqaï kä'än dorbän käši'üd-ün ötögüs-i tüšiǰų käšik oroquï ǰarlïq tongqarun ₀ käšik ororun käšig-ün noyan ö'är-tür-iyän käšikläksät käšiktän-i bügütkäǰų käšik oroǰų qurban qonolduǰų yä'ütkäldütügäi ₀ käšiktü gü'ün käšik ho'ara'asu ₀ tärä käšik o'araqsan käšiktü-yi

(1) Corr. *Bugïdaï-lu'a.*
(2) Corr. *Bugïdaï.*
(3) Le texte écrit *Qorqudaq.*
(4) Corr. *Lablaqa.*

qurban bäri'äs süyitügäi ₀ mün käšiktü basa nökö'ä-tä käšik ho'ara'asu dolo'an bäri'äs süyitügäi ₀ basa mün gü'ün bäyä qat äbäčin ügäi käšig-ün noyat-tur äyä ügä'ü basa mün käšiktü qurban-ta käšik ho'ara'asu qučïn dolo'an bäri'äs süyü'ät bïdan-tur yabuquï-ban bärkäšiyän aǰu'u äčinä qolo qaǰar-a iläya kä'än ǰarlïq bolba ₀ käši'üd-ün ötögüs quta'ar quta'ar käsik-tür änä ǰarlïq käšiktän-ä sonosqatqun ₀ äsä sonosqa'asu käši'üd-ün ötögüs aldaltan boltuqaï ₀ ǰarlïq sonosu'at bürün daba'asu ǰarlïq-un yosu-'ar käšik ho'ara'asu käšiktän aldaltan boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ käši'üd-ün ötögüs aqalaqdaba älä kä'än sača'un oroqsat mïnu käšiktän-i na-dača äyä ügäi bu hončïdutqun[1] ₀ ǰasaq kön-dä'äsü na-da ǰï'atqun ₀ mökörï'ülkün yosutan bö'äsü bï-da mökö-rï'ülü-ǰä ₀ nïšïqdaqun yosutan bö'äsü käbtä'üljų nïšït-ǰä aqalaba älä kä'äǰų sača'un käšiktän-i mïnu ö'är-ün qar köl gürgäǰų bäri-'ädäsü bäri'ä-yin qarï'u bäri'ä-gü nudurqa-yïn qarï'u nudurqa-gü qarï'ultuqaï kä'äba ₀

228. — Basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ qadanadus mïnqad-un noyad-ača mïnu käšiktü dä'ärä büi-ǰä ₀ qadanadus ǰa'ud-un harbad-un noyad-ača mïnu käšiktü-yin kötöčin dä'ärä büi-ǰä ₀ mïnu käšiktän-tür qadanadus mïnqalï'ut sača'un bolǰų dänggäčän mïnu käšiktü-tür käräldü'äsü mïnqalï'udaï gü'ün-i ärä'ülüya kä'än ǰarlïq bolba ₀

229. — Basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ käšik käši'üd-ün noyat-ta ǰarlïq tongqarun qorčïn turqa'ut käšik oroǰų üdür-ün yabudal ǰük ǰük mör mör-tür-iyän yabuǰų naran-u qaltay-a käbtä'ül-ä ǰayïlaǰų qadana qarčų qonotuqaï ₀ bïdan-tur süni käbtä'ül qonan otuqaï ₀ qorčïn qor bawurčïn ayaqa saba käbtä'ül-ä ta'uljų[2] ottuqaï ₀ qadana qonoqsat qorčïn turqa'ut bawurčïn bïdan-ï šülän idätälä kirü'ä-tür sa'uǰų käbtä'ül-tür käläčiläǰų šülän idän bara'asu qorčïn qor-tur turqaq sa'urïn-dur-ïyan bawur-čïn ayaqa saba-dur-ïyan ta'araldutuqaï[3] ₀ käšik käšik oroqun mün mün yosu-'ar änä qa'ulï-bar täyin kitügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀ naran šinggäksän-ü qoyïna ordo-yïn qoyïna'un urïda'un kätügäljän yabuqu gü'ün-i barïǰų käbtä'ül barïǰų qonoǰų manaqarï käbtä'ül ügäs ïnu asaqtuqaï ₀ käbtä'ül käšik yä'ütkäldürün bälgä anu da'uljų[4] oroǰų irätügäi ₀ yä'ütkäǰų qarqun käbtä'ül ta'uljų[2]-gü qarčų ottuqaï kä'äba ₀ käbtä'ül süni ordo horčïn gäbtäǰų ä'üdän

(1) Le texte écrit *qončïdutqun.*
(2) *da'uljų?*
(3) *ta'alalduluqaï?*
(4) *ta'uljų?*

daruǰų bayïqsat käbtä'ül süni oroqun haran-ï äkit anu dalbaru mürüs anu ba'utala čabčïǰų o'orutqun ₀ ya'aral kälätän haran süni irä'äsü käbtä'ül-tür käläläǰų gär-ün ümäräčä käbtä'ülü-l'ä qamtu bayïǰų kälälä'ültügäi kä'äba ₀ käbtä'ül-äčä dä'arä sa'urï kän bär bu sa'utuqaï ₀ käbtä'ül-äčä kälän ügäi kän bär bu orotuqaï ₀ käbtä'ül-ün dägä'ün kän bär bu yabutuqaï ₀ käbtä'ül-ün ǰaqa'un[1] bu yabutuqaï ₀ käbtä'ül-ün to'a bu asaqtuqaï ₀ käbtä'ül-ün dägä'ün yabuqun haran-ï käbtä'ül barïtuqaï ₀ ǰaqa'un[1] yabuqun haran-ï käbtä'ül barïtuqaï ₀ to'a asaquqsan gü'ün-i käbtä'ül tärä gü'ün-i tärä-gü üdür-ün unuqsan aqta ämä'ältü qadartu-yï ämüsüksän qubčasun sältä käbtä'ül abtuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Älǰigädäi itägältü bö'ätälä ǰilda[2] käbtä'ül-ün dägä'ün yabuqu bolun käbtä'ül-ä kär barïqdala'a ₀

(1) *ǰïqa'un?*
(2) *ǰilda?*

CHAPITRE X

230. — Činggis-qahan ügülärün ₀ **ä**'ülätäi süni **ör**ügätäi gär mïnu **ä**'ärän käbtäǰų **ör**ük nuta unta'uljų[1] **ä**nä oron-tur gürgäksän **ö**tögus käbtä'ül mïnu ₀ **ho**dutaï süni **or**do gär mïnu **hor**čïn käbtäǰų **o**ron dotora äsä oqǰatqaqsan **ö**ljäitan käbtä'ül mïnu **ün**dür oron-tur gürgäba ₀ **sil**ǰirin bükü boro'on-a šilgütkän bükü ǰü'än-ä **č**ïtqun bükü qura-da **ši**ltäsütäi gär mïnu horčïn **ǰi**rin[2] ülü kin bayïǰų ǰïrugä amu'uluqsan **č**ing sätkiltän käbtä'ül mïnu **ǰï**rqalang oron-tur gürgäba ₀ **ï**bulun[3] bükü dayïsun dotora **ir**gätäi gär mïnu horčïn **hir**mäs ülü kin ïtqaǰų bayïqsat **i**tägältän käbtä'ül mïnu ₀ **uy**ïlsun[4] qor **ub**ïs[5] kiküi-tür **u**dal ügäi bayïdaltan **ur**ïyarqun[6] käbtä'ül mïnu ₀ **qu**tan qor **qu**bïs kiküi-tur **qo**yït äsä bayïqsat **qur**dun yabudaltan käbtä'ül mïnu ₀ öljäïtän käbtä'ül mïnu ötögüs käbtä'ül kä'äkdün[7] ₀ Ögölä-čärbi-lü'ä oroqsat dalan turqag-ï yäkäs turqa'ut kä'äkdün ₀ Arqaï-yïn ba'atud-ï ötögüs ba'atut kä'ätkün ₀ Yäsün-Tä'ä Bügidäi[8]-tan qorčïn-ï yäkäs qorčïn kä'ätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀

231. — Yärän tabun mïnqad-ača mïnu bäyä ča'ada ämčülän ïlqaǰų iräksät tümän ämčü käšiktän-i mïnu mona qoyïna mïnu oro sa'uqsan kö'üt uruq-un uruq-a mïnu ädä käšiktän-i **g**äri'äs mätü sätkiǰų ülü gämüri'ülün sayï-tu asaratqun ₀ ädä tümän käšiktän-i mïnu nändü'üt qutuq kä'äǰų ülü'ü aqdu'aï kä'äba ₀

232. — Basa Činggis-qahan ügülärün ₀ ordo-yïn čärbin ökid-i gär-ün kö'üt tämä'äčin-i hükäčin-i käbtä'ül basa'alaǰų ordo-yïn gär-tärgän-i asaratuqaï ₀ tuq gü'ürgä doro ǰïda käbtä'ül asaratuqaï ₀ ayaqa saba käbtä'ül-gü asaratuqaï ₀ bïdan-u undan[9] idä'än-i käbtä'ül daruqalatuqaï ₀ ötkän bär mïqan idä'än-i käbtä'ül daruqalaǰų bolqatuqaï ₀ undan[9] idä'än-i qor qomsa bolu'asu

(1) *umta'uljų?*
(2) *ǰirim? ∾ ǰïrïm? ǰirïn?*
(3) *ïbulum? ∾ ibülüm? ibülün?*
(4) *üyilsün?*
(5) *übis?*
(6) *ulïyarqun?*
(7) Corr. *kä'äkün?*
(8) Corr. *Bugïdaï.*
(9) *umdan?*

daruqalaqdaqsat käbtä'ül-äčä äriya kä'äba ₀ qorčïn undan[1] idä'än tükä'ärün daruqalaqsat käbtä'ül-äčä äyä ügäi bu tükätügäi ₀ idä'ä tügä'ärün urïda käbtä'ül-äčä tä'riülän tügä'ätügäi kä'äba ₀ ordo gär-tür oroqu qarqu-yï käbtä'ül ǰasatuqaï ₀ ä'üdän-tür käbtä'ül-ün ä'üdäčin gär ča'ada bayïtuqaï ₀ käbtä'ül-äčä qoyar oroǰu yäkä tüsürgä barïn atuqaï kä'äba ₀ käbtä'ül-äčä nuntu'učïn yabuǰu ordo gär bawultuqaï kä'äba ₀ bïdan-ï šïbawulaquï abalaquï-tur käbtä'ül bïdan-lu'a šïbawulaldun abalaldun yabutuqaï ₀ tärgän-tür ǰarïmud-ïyan čaqlaǰu talbïtuqaï kä'äba ₀

233. — Basa Činggis-qahan ügülärün ₀ bïdan-u bäyä čärik äsä qaru'asu käbtä'ül bïdan-ača anggïda cärik bu qartuqaï kä'äba ₀ äyin kä'ä'ülü'ät ǰarlïq dabaǰu käbtä'ül-i nayïtaǰu čärik qarqaqun čärik mädägü čärbin aldaltan boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ käbtä'ül-ün čärik kär ülü qarqaqdamuï kä'ämüi-ǰä ta ₀ käbtä'ül lu[2] mïnu altan amïn sakïmuï ₀ šibawulan abalan yabuquï-tur ǰoboldumuï ordo qadaqala'uldaǰu nü'üküi[3]-tür örük-tür tärgä asaramuï mïnu bayä sakïǰu qonoqu kïlbar-u büi ₀ gär tärgän yäkä a'uruq nü'üküi[3]-tür sa'uquï-tur asaraquï kïlbar-u büi ₀ täyin dabqur qaqas qaqas yabudaltan kä'äǰü bïdan-ača anggïda ö'ärä čärik bu yabutuqaï kä'äküi täyimü büi-ǰä kä'äǰü'üi ₀

234. — Basa ǰarlïq bolurun ₀ Šigi-Qutuqu-lu'a ǰarqu käbtä'ül-äčä ǰarqu sonosulčatuqaï kä'äba ₀ käbtä'ül-äčä qor numu quyaq ǰäbä asaraǰu tügä'äldütügäi ₀ aqtas-ača asaraǰu hö'ösin ačïǰu yabutuqaï kä'äba ₀ käbtä'ül-äčä čärbin-lü'ä a'urasu tügä'äldütügäi kä'äba ₀ qorčïn turqa'ud-un nuntuq ǰï'arun Yäsün-Tä'ä Bukïdaï-tan qorčïn Alčïdaï Ögölä Aqutaï-tan turqa'ut ordo-yïn bara'un ätä'ät yabutuqaï kä'äba ₀ Buqa Dödäi-čärbi Doqolqu-čärbi Čanaï-tan turqa'ut ordo-yïn ǰäwün ätä'ät yabutuqaï kä'äba ₀ Arqaï-yïn ba'atut ordo-yïn urïda yabutuqaï kä'äba ₀ käbtä'ül ordo gär tärgä asara'at ordo-yïn därgädä ǰäwün ätä'ät yabutuqaï kä'äba ₀ bürin käšiktän turqa'ud-ï ordo horčïn ordo-yïn gär-ün kö'üd-i adu'učïn qonïčïn tämäčin hükäčin-i ordo darun Dödäi-čärbi uqaǰu atuqaï kä'än tüšiba ₀ Dödäi-čärbi darun aǰu ordo-yïn qoyïnača **qo**q idäǰü **qo**ma'ul tüläǰü yabutuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

235. — Qubilaï-noyan-ï Qarlu'ut-tur ča'ura'ulba ₀ Qarlu'ud-un Arslan-qan Qubïlaï-tur älsän iräǰü'üi ₀ Qubïlaï-noyan Arslan-qan-ï abu'at iräǰü Činggis-qahan-tur a'ulǰa'ulba ₀ äsä bulqaba kä'än Činggis-qahan Arslan-yï soyurqaǰu öki ögüyä kä'än ǰarlïq bolba ₀

(1) *umdan?*
(2) *lü?*
(3) Corr. *näwüküi.*

236. — Sübä'ätäi-ba'atur tämür-tälägätü Märkid-ün Toqto'a-yin Qutu Čïla'un täri'ütän kö'üd-i ïnu näkän ča'uraǰu Čui-mürän-ä güyičäǰü muqutqaǰu iräba ₀

237. — J̌äbä Naïman-u Güčülük-qan-ï näkäǰü Sarïq-qun-a qüyičäǰü Güčülük-i muqutqaǰu iräba ₀

238. — Uï'ud-un Ïdu'ut Činggis-qahan-tur älčin iläǰü'üi At-Kïraq[1] Darbaï qoyar älčin-iyär öčïǰü ilärün[2] ₀ **ä**'ülän arïlǰu **ä**kä naran üjäksän mätü **möl**sün arïlǰu **mü**rän usun oluqsan mätü Činggis-qa'an-u närä aldar sonosčų maší bayasba ₀ Činggis-qahan soyurqa'asu altan büsä-yin qorgïd-ača[3] al dä'äl-ün hürtäsün-äčä olu'asu tabutu'ar[4] kö'ün čïnu bolǰu güčü öksü kä'än öčïǰü iläǰü'üi[5] ₀ tärä ügä-tür Činggis-qahan soyurqaǰu qarï'u ügüläǰü ilärün öki bär ögüya tabutu'ar[4] kö'ün boltuqaï ₀ altan münggü subut[6] tanas načït dardas torqat abu'at Ïdu'ut irätügäi kä'äǰu iläbäsü Ïdu'ut soyu[r]qaqdaba kä'än bayascų altan münggü subut[6] tanas torqat načït dardas a'urasun abu'at Ïdu'ut iräǰü Činggis-qahan-tur a'ulǰaba ₀ *Činggis-qahan Ïdu'ud-ï soyurqaǰu Al-altun-ï ökba* ₀

239. — Ta'ulaï ǰil[7] J̌očï[8]-yi bara'un qar-un čäri'üd-iyär Hoï-yïn irgän-tür morïla'ulba ₀ Buqa qaǰarčïlaǰu otba ₀ Oyïrad-un Quduqa-bäki Tümän-Oyïrad-un urïda älsän oroǰu iräba ₀ iräǰü J̌očï[8]-yi udurïtčų Tümän-Oyïrat-dur-ïyan qaǰarčïlaǰu Šïqšït-tur oro'ulba ₀ J̌očï[8] Oyïrat Burïyat Barqun Ursut Qabqanas Qangqas Tubas-ï oro'ulu'at Tümän-Kïrgïsut-tur gürü'äsü Kïrgïsud-un noyat Yädi Ïnal Al-di'är Öräbäk-digin Kïrgïsud-un noyat älsän oroǰu čaqa'a-nu'ut šïngqot čaqa'a-nu'ut aqtas qara-nu'ut buluqat abu'at iräǰü J̌očï[8]-da a'uljaba ₀ Šibir Käsdiyim Bayït Tuqas Tänläk[9] Tö'äläs Tas Baǰïgïd-ača ïnaqšï Hoï-yïn irgän-i J̌očï[8] oro'ulǰu Kïrgïsud-un tümäd-ün mïnqad-un noyad-ï Hoï-yïn irgän-ü noyad-ï abu'at iräǰü Činggis-qahan-tur čaqa'a-nu'ut šïngqod-ïyar čaqa'a-nu'ut aqtas-ïyar qara-nu'ut buluqad-ïyar a'ulǰa'ulba ₀ Oyïrad-un Quduqa-bäki-yi uqtun urïda älsän Tümän-Oyïrad-ïyan udurïdun iräba kä'än soyurqaǰu kö'ün-ä ïnu Ïnalčï-da Čäčäyigän-i ökba ₀ Ïnalčï-yïn aqa Törälči-da J̌očï[8]-yin öki Qoluïqan-ï ökba ₀ Alaqa-

(1) Corr. *Al-buïruq?*
(2) Le texte écrit *irärün.*
(3) *qorgï-dača?*
(4) Corr. *tabtu'ar.* Le texte écrit *dab°.*
(5) Corr. *iräǰü'üi?*
(6) *sübül?*
(7) *ǰil?*
(8) *J̌öči?*
(9) *Täläng?*

bäki-yi Ŏnggüt-da ökba ₀ Činggis-qahan J̌očï[1]-yi soyurq aǰu ügülärün ₀ kö'üd-ün mïnu aqa čï ₀ gär-täčä sayï qarču mör sayïtu oduqsan qaǰar-a ärä aqta-yï ülü šïrqan ülü ǰoba'an ölǰäitü Hoï-yïn irgän-i oro'ulǰu iräba čï ₀ irgä čïma-da öksü kä'än ǰarlïq bolba ₀

240. — Basa Boro'ul-noyan-ï Qorï-Tumat irgän-tür ča'ura'ulba ₀ Tumat irgän-ü noyan Daïduqul-soqor-ï ükü'äsü ämä ïnu Botoquï-Tarqun Tumat irgän-i mädäǰü aǰu'u ₀ Boroqul-noyan gürčü qurban haran yäkä čärig-äčä urïda yabura otču üdä ǰïlda uqamsar bärkä hoï-tur horum-ïyar yabuqun bolun qara'ul-a anu qoyïna'un därmättäǰü horum bo'oǰu Boroqul-noyan-ï barïǰu alaǰu'uï ₀ Tumat Boroqul-ï alaǰu'uï kä'än mädäǰü Činggis-qahan mašï kïlïnglaǰu ö'äsün morïlan tu'urbï'asu Bo'orču Muqalï qoyar Činggis-qa'an-ï bayïtala ïtqaba ₀ ǰiči Dörbätäi Dörbäi-doqšïn-ï tüširün čärik qatangquy-a ǰasaǰu mŏngkä tänggäri-yi ǰalbarïǰu Tumat irgän-i oro'ulun sorï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Dörbäi čärik ǰasarun urïda čärig-ün yabuqu qara'ul-un sakïqu mör horum sübäs-tür hoqtorquï ärbägäl ǰä'üljü[2] hula'an buqa-yïn yabuqsan mör-yär čäri'üt-tür ǰasaqlarun ₀ čärig-ün to'otu gü'ün ǰirügä yada'asu nïšïquya[3] ₀ ärä-tür harban müsüt ürgä'üljü sükä uqalï kirü'ä šï'učï[4] ärä-yin ǰär ǰäbsäk ǰasa'uljǔ hula'an buqa-yïn yabuqsan mör-iyär mör-tür bayïqsan modut hoqtočïn čabčï'uljǔ kirügädä'üljü mör bolqaǰu a'ula dä'ärä qaru'asu Tumat irgän-ü ärügä dä'äräčä gänät qurïmlan sa'uquï-tur dawulïba ₀

241. — Urïda Qorčï-noyan Quduqa-bäki qoyar Tumat-ta barï-qdaǰu Botoquï-Tarqun-tur tändä aǰu'u ₀ Qorčï-yïn barïqdaqu yosun Tumat irgän-ü ökit qo'astan qučïn ämäs abtuqaï kä'än ǰarlïq boluqsan-tur Tumat irgän-ü ökit abqu kä'än otqu bolun urïda älsäksät irgän ǰiči bulqa bolǰu Qorčï-noyan-ï barïǰu'uï ₀ Qorčï Tumat-da barïqdaǰu'u kä'än Činggis-qahan mädäǰü Hoï-yïn irgän-ü yabudal Quduqa mädämü-ǰä kä'äǰü ilä'äsü Quduqa-bäki basa barïqdaǰu'u ₀ Tumat irgän-i oro'ulun bara'asu Boroqul-un yasun-u tula ǰa'un Tumad-ï ökba ₀ Qorčï qučïn ökid-i abuba ₀ Quduqa-bäki-dä Botoquï-Tarqun-ï ökba ₀

242. — Činggis-qahan ǰarlïq bolǰu äkä-dä kö'üt-tä dä'ünär-ä irgä qubïyaǰu ögüyä kä'än ögürün ₀ ulus quriya'an ǰobaqsat äkä büyü-ǰä ₀ kö'üd-ün mïnu aqa J̌očï[1] büi-ǰä ₀ dä'ünär-ün mïnu nïlqa

(1) *J̌öči?*
(2) *ärbägäljä'üljü?*
(3) *nïšïquy-a?* Peut-être faut-il lire *niši-*.
(4) *ši'üči?*

Otčïgïn büi-ǰä kä'äǰü ₀ äkä-dä Otčïgïn-u[1] qubï ki'ät tümän irgä ökba ₀ äkä čïmatču äsä dongqotba ₀ J̌öči-dä yäsün mïnqat irgä ökba ₀ Ča'aday-a naïman mïnqat irgä ökba ₀ Ögöday-a tabun mïnqat irgä ökba ₀ Toluy-a tabun mïnqat irgä ökba ₀ Qasar-a dörbän mïnqat irgä ökba ₀ Alčïday-a qoyar mïnqat irgä ökba ₀ Bälgütay-a nikän mïnqan tabun ǰa'ut irgä ökba ₀ Da'arïtaï Gäräyit-lu'a bolulčaba kä'än nidün-ü äčinä äčitgäya kä'äbäsü Bo'orču Muqalï Šigi-Qutuqu qurban ügülärün ₀ ö'är-ün qal-ïyan sünö'ägü mätü ö'är-ün gär-iyän äbdägü mätü sayïn äčigä-yin čïnu gäri'äs qaqča abaqa čïnu qočorču amu ₀ kär täbčigü ïnu äsä uqaqsan-tur **bü**tügäi[2] sayïn äčigä-yin čïnu nïlqa nuntuq hüni **bu**tara'ulčaǰu atuqaï kä'äkdäǰü **qa**bar-ača hüni **qa**ngšïtala **qa**qas käläläkdäǰü ₀ ǰä däli kä'än sayïn äčigä-yi sätkiǰü Bo'orču Muqalï Šigi-Qutuqu qurban-u kälän-tür amurlïba-ǰä ₀

243. — Bï äkä-dä Otčïgïn-a[3] tümän irgä ökču noyad-ača Güčü Kököčü J̌ungsaï Qorqasun dörbän-i tüšiba ₀ J̌očï[4]-da Qunan Mongkä'ür Kätä qurban-ï tüšiba ₀ Ča'adaï-tur Qaračar Mŏngkä Idoqudaï qurban-ï tüšiba ₀ basa Činggis-qahan ügülärün ₀ Ča'adaï käčä'ü büyü narïn aburïtu büyü ₀ Kökä-čos[5] üdä manaqar därgädä aǰu sätkiksän-iyän kälälän atuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ Ögödäi-tür Ilügä Dägäi qoyar-ï tüšiba ₀ Toluï-tur Jädäi Bala qoyar-ï tüšiba ₀ Qasar-tur J̌äbkä-yi tüšiba ₀ Alčïdaï-tur Ča'urqaï-yï tüšiba ₀

244. — Qongqotadaï Mönglik[6]-äči'ä-yin kö'üt dolo'an bülä'äi ₀ dolo'an-u dumdatu[7] Kököčü Täb-tänggäri bülä'ä ₀ tädä dolo'an Qongqotan Qasar-ï ömäräǰü ǰančïǰu'uï ₀ Qasar dolo'an Qongqotan-a ömäräǰü ǰančïqda'a kä'än Činggis-qa'an-a sögödü'äsü Činggis-qahan busut-tur kïlïnglaǰu aquï dumda[8] kälälägü bolun Činggis-qahan kïlïng-dur-ïyan Qasar-ï ügülärün ₀ amïtu-da ülü ïlaqdaqu-ača bülä'ä čï kär ïlaqda'a čï kä'äkdäǰü Qasar nïlbusu alda'at bosču yorčïǰu Qasar ma'uïlaǰu qurban üdür äsä iräba ₀ tändä Täb-tänggäri Činggis-qa'an-a ügülärün ₀ mŏngkä tänggäri-yin ǰarlïq qan ǰa'arït ügülämü ₀ nikän-tä Tämüǰin ulus barïtuqaï kä'ämü nikän-tä Qasar-ï kä'ämü ₀ Qasar-ï äsä nändä'äsü mädä'ä ügäi büi-ǰä kä'äkdäǰü Činggis-qahan mün süni morïlaǰu Qasar-ï barïra

(1) *Otčïgïn-a?*
(2) *butuqaï?*
(3) *Otčïgïn-u?*
(4) *J̌öči?*
(5) *Kökä-čös?*
(6) *Mänglik?*
(7) *dundatu?*
(8) *dunda?*

odu'asu Güčü Kököčü qoyar Qasar-ï barïra otba kä'än äkä-dä ǰa'aǰu'u ₀ äkä mädä'ät süni bö'ät uda'aran čaqa'an tämä'än kölǰü qara'utaï tärgätäi süni-dä dülin yorčïǰu naran urququï-lu'a gürü'äsü Činggis-qahan Qasar-un qančut huyaǰu maqalaï büsä ïnu abču ügä ïnu asaqun bükü-tür äkä-dä gürtäǰü Činggis-qahan gayäkču[1] äkä-däčä ämi'äba ₀ äkä a'urlaǰu gürčü tärgän-äčä bawu'at äkä ö'äsün Qasar-un huyaksat qančut talǰu[2] talbï'at maqalaï büsä ïnu Qasar-a ökču äkä kïlïnglaǰu a'ur-ïyan darun yadan ǰabïlan sa'uǰu qoyar kököd-iyän qarqaǰu qoyar äbüdük dägä'ün bïsarï'uljǰu ügülärün ₀ üǰäbäy-ü[3] ₀ kökö ksän kökän tan-u änä büi ädä[4] ₀ qadalun da'un[5] qarbïsu-'an qaǰaqsat küy-ïyän tasuluqsat Qasar yäkibä ₀ Tämüǰin änä nikän kökö mïnu baraqu bülä'ä ₀ Qačï'un Otčïgïn qoya'ula bolǰu nikän kökö ülü baraqu bülä'ä ₀ Qasar bürün qoyar büri kököt mïnu baraǰu čä'äǰi mïnu a'uï boltala amurlï'uljǰu čä'äǰi a'uï bolqaqu bülä'ä ₀ tä'ü-bär ärdämtü **Tä**müǰin mïnu **čä**'äǰi ärdämtu **Qa**sar mïnu **qa**bu güčü ärdämtü tula **qa**rbučaǰu qaruqsan-ï **qa**rbuǰu oro'ulqu bülä'ä ₀ **o**qǰatču qaruqsan-ï **ho**ntučaǰu oro'ulqu bülä'ä ₀ ädö'ä daïsun gü'ün-i muqutqaba kä'äǰü Qasar-ï üǰän yadamuï ta kä'äba ₀ äkä-yi amurlï'ulun baraǰu Činggis-qahan ügülärün ₀ äkä-yi kïlïnglaqdaǰu ayun ba ayuba hičän ba hičäba bï kä'äǰü ïčuya bïda kä'äǰü ïčuba ₀ äkä-dä ülü mädä'ülün äčinäčä[6] Qasar-un irgä ïnu abču Qasar-a mïngan[7] dörbän ǰa'ut irgä ökba ₀ äkä mädäǰü tärä sätkil-tür ötör dötöräksän[8] yosun täyimü ₀ J̌alayïrtaï J̌äbkä tändä qulaǰïǰu[9] Barquǰïn oron buru'utba ₀

245. — Tä'ün-ü qoyïna yäsün kälätän irgän Täb-tänggäri-tür qurïǰu Činggis-qa'an-u kirü'ä-däčä olon Täb-tänggäri-tür qurïqun bolba ₀ täyin qurïquï-tur Tämügä-Otčïgïn-a qarïyatan irgän Täb-tänggäri-tür otču'uï ₀ Otčïgïn-noyan oduqsan irgä-bän quyïra Soqor närätü älči-yän iläǰü'üi ₀ Täb-tänggäri Soqor älči-dä ügülärün ₀ Otčïgïn ta ǰirin älčitän bolǰu'uï kä'äǰü Soqor älči-yi ïnu ašïgïǰu yabuqan ämä'äl ïnu ürgäǰü qarï'uljǰu'uï ₀ Otčïgïn Soqor älči-yän ašïgïǰu yabuqan iräkdäǰü manaqarši Otčïgïn ö'äsün Täb-tänggäri-tür otču ügülärün ₀ Soqor älči-yän ilä'äsü ašïgïǰu yabuqan iläǰü'ü ₀ ädö'ä bï irgä-bän quyïra iräba kä'äkdäǰü dolo'an Qongqotan

(1) Cf. § 245, *gärälčü*.
(2) *dalǰu?*
(3) *üǰäbä-gü?*
(4) Ponctuation incertaine.
(5) Corr. *qadaqun darun? qala'un darun?*
(6) Corr. *äčinä'ün.*
(7) *mïnqan?*
(8) Corr. *dölöläksän.*
(9) *qolaǰïǰu?*

Otčïgïn-ï ändäčä tändäčä qa'aǰu Soqor älči-yän ilägü činu ǰöb büi kä'äǰü barïqu-ača tusqu-ača kikdärün ayuǰu Otčïgïn-noyan ügülärün ₀ älči ilägü mïnu'aï buru'u kä'äǰü'ü ₀ dolo'an Qongqotan ügülärün ₀ buru'u bö'äsü namančïlan sögöt kä'äǰü Täb-tänggäri-yin qoyïnača sögötgäǰü'üi irgä-bän ba äsä öktäǰü Otčïgïn manaqaršï ärtä Činggis-qa'an-ï bosu'aï üdü'üy-ä oron dotora büküi-tür oroǰu uyila'at sögötčü ügülärün ₀ yäsün kälätän irgän Täb-tänggäri-tür čï'uldaǰu ₀ na-da qarïyatan irgä-bän Täb-tänggäri-däčä quyura Soqor närätü älči ilälü'ä Soqor älči-yi mïnu ašïgïǰu yabuqan ämä'äl ürgäǰü iläkdäǰü ₀ bï ö'äsün quyïra odu'asu dolo'an Qonqotan-a ändäčä tändäčä qa'aǰu namančïla'uljǰu Täb-tänggäri-yin qoyïnača sögötkä'üldäba kä'ät uyïlaba ₀ Činggis-qa'an-ï dongqodu'aï üdü'üy-ä Börtä-üǰin oron dotora öngdäyiǰü sa'uǰu könǰilä-yiyän ǰaqa-bar äbčä'ü-bän tüyitčü Otčïgïn-u uyïlaqu-yï üǰäǰü nïlbusu[1] alda'at ügülärün ₀ yäkiksät Qongqotan tädä öčigän Qasar-ï ömöräǰü ǰančïǰu-gü bülä'äi ₀ ädö'ä basa änä Otčïgïn-ï yäkin qoyïnača'an sögötgämüi ₀ yambar yosun bolumuï ₀ bän ädä čigöt narat mätüs dä'ünär-i činu äyin oyïsulaldumuï ünän bär mono qoyïna **nä**'ülä mätü bäyä činu **nä**güs odu'asu **nä**tkäl mätü ulus činu kän-ä mädä-'ülkün tädä ₀ **tu**lu[2] mätü bäyä činu **tu**lbas odu'asu **tu**yal mätü ulus činu kän-ä mädä'ülkün tädä ₀ čigöt narat mätü dä'ünär-i činu äyin oyïsulatqun haran mïnu qurban dörbän üčügät mawun mandutala mïnu ya'u mädä'ülkün tädä ₀ yäkiksät Qongqotan bülä'ä tädä dä'ünär-iyän tädänä täyin ki'ülǰü kär üǰäǰü amu čï kä'ä'ät Börtä-üǰin nïlbusun[3] aldaba ₀ Börtä-üǰin-ü änä ügä-tür Činggis-qahan Otčïgïn-a ügülärün ₀ Täb-tänggäri ädö'ä irägü ₀ čïdaquy-ača kär ba üyilätdü'äsü čï mädä kä'äba ₀ tä'ün-tür Otčïgïn bosu'at nïlbusun[3] arčï'at qarču qurban bökös-i bälätčü bayïba ₀ qurumut atala Mönglik[4]-äčiga dolo'an kö'üt-lü'ä-bän iräǰü dolo'an büri oroǰu Täb-tänggäri tüsürgä-yin bara'un ätä'ät sa'uquï-lu'a Otčïgïn Täb-tänggäri-yin ǰaqa ïnu barïǰu öčigän üdür nama-yï namančïlan bülä'ä čï sorïlduya kä'äǰü ǰaqa ïnu barïǰu ä'üdän ǰük čirba ₀ Täb-tänggäri Otčïkïn-u äsärgü ǰaqa barïǰu barïlduba ₀ Täb-tänggäri-yin maqalaï barïlduquï-tur qolu[m]ta täri'ün-ä unaba ₀ Mönglik[4]-äčigä maqalaï ïnu abču hünüsčü äbür-tür-iyän talbïba ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ qarču bökö güčü tämäčäldütkün kä'äba ₀ Otčïgïn Täb-tänggäri-yi čirčü qarurun ₀ ä'üdän bosoqa ǰa'ura urïda bäläduksän qurban bökös äsärgü

(1) *nilbüsü?*
(2) *tülü?*
(3) *nilbüsün?*
(1) *Mänglik?*

Täb-tänggäri-yi barï'at čırčʻų qarčų nïru'u ïnu ququlǰų ǰäwün ätä'äd-ün tärgäd-ün üǰü'ür-ä orčų Otčïgïn oroǰų ügülärün ₀ Täb-tänggäri nama-yï namančïlan bülä'ä sorïlduya kä'äsü ülü bolun arqalaǰų gäbtämü čaqtu nökör aǰu'u kä'äsü Mönglik[1]-ačigä uqaǰų nïlbusu[2] alda'at ügülärün ₀ **da**yïr ätügän-i danglasun-u tädüi büküy-äčä **da**laï murän-i qoroqan-u tädüi büküy-äčä nököčäba bï kä'äküi-lü'ä ǰïrqo'an Qongqotan kö'üt ïnu ä'üdän bosoǰų[3] qolumta to'orïn bayïǰų qančud-ïyan šïmalïqaqdarun ₀ Činggis-qahan gäräljų[4] šïqaqdaǰų ǰayïla qaruya kä'ä'ät qarqalu'a Činggis-qa'an-ï horčïn qorčïn turqa'ut to'orïn bayïba ₀ Täb-tänggäri-yi tärgäd-ün üǰü'ür-ä nïru'u ququlǰų o'oruqsan-ï Činggis-qahan üǰäǰų qoyïtu'ul-ača nikän *boro qošïlïq*[5] abčïra'uljų Täb-tänggäri-yin dä'ärä ïnu talbï'uljų ₀ kölgä oro'ulutqun nü'üya[6] kä'äǰų tändäčä nü'üba[7] ₀

246. — Täb-i talbïqsan qošïlïq[8]-un ärügä tülïǰų[9] ä'üdän daruǰų hara sakï'ulu'asu qutu'ar süni üdür šïra-da gär-ün ärügä nä'äǰų bäyä sältä qarcu'u bolqa'asu maqat Täb ïnu tändä bolqaqdaba ₀ Činggis-qahan ügülärün ₀ Täb-tänggäri dä'ünär-tür mïnu qar köl gürgäksän-ü tula dä'ünär-ün *mïnu* ǰa'ura *oro*[10] ügäi *ǰinggügü*[10]-yin tula tänggäri-dä äsä ta'alaqdaǰų amï-yan bäyä sältä abčų otdaba-ǰä kä'äba ₀ Činggis-qahan Mönglik[1]-ačigä-yi tändä dongqodurun ₀ kö'üd-ü'än aburï ülü ïtqan dänggäčän sätkikün bolun Täb-tänggäri-yin täri'ün-tür gürba ta ₀ tan-u täyimü aburï uqaqsan bö'äsü J̌amuqa Altan Qučar-tan-u yosutan bolqaqtaqun bülä'äi ta kä'äǰų Mönglik[1]-ačigä-yi dongqotčų dongqodun baraǰų ǰiči manaqar-u ügüläksän-i üdäši hudaru'asu üdä-yin ügüläksän-i manaqar hudaru'asu hičärä maqa kä'äkdägü älä urïda ügä baraqdalu'a ₀ ǰä täli kä'än soyurqaǰų ǰiči ǰalïraba[11] ₀ alus aburï-yan tataqsan bö'äsü Mönglik[1]-ačigä-yin uruq-tur kän dänggäčäkün bülä'äi kä'äba ₀ Täb-tänggäri-yi ügäi bolqa'at Qongqotan čïraï ǰïbturaǰu'uï-ǰä ₀

(1) *Mänglik?*
(2) *nilbüsü?*
(3) *bösöǰų?*
(4) Cf. *gäyäkčų* du § 244.
(5) Corr. *qošlïq.*
(6) Corr. *näwüya.*
(7) Corr. *näwüba.*
(8) Corr. *qošlïq.*
(9) *tülïǰü?*
(10) Forme incertaine.
(11) Le texte écrit *ǰarïraba.*

PREMIER CHAPITRE SUPPLÉMENTAIRE

247. — Tä'ün-ü qoyïna Činggis-qahan qonïn ǰil[1] Kïtat irgän-tür morïlaba ₀ Vu-ǰu[2]-yï abčų Hünägän-daba'ar dabaǰų Sün-dä-vu-yï abčų J̌äbä Güyigünäk-ba'atur qoyar-ï manglaï ilăba ₀ Čabčïyal gürčų Čabčïyal-daba'an-ï bäkiläkdäǰų tändä J̌äbä ügülärün ₀ an-ï uduǰų gödölgäǰų irä'ülün tändä sorïya kä'äǰų qarïba ₀ qarïqdaǰų Kïtad-un čäri'üt näkäyä kä'än ǰölkä a'ula bütätälä näkäǰų ayïšï Sün-dä-vu-yïn qošï'un-a gürčų J̌äbä qoyïnaqšï hurba[3] tataǰų dobtuljų sundurčų[4] ayïsuqun dayïn-ï daruba ₀ Činggis-qahan qol čärik daručaǰų Kïtad-ï gödölgäǰų Qara-Kïdad[5]-un J̌ürčäd-ün J̌uyin[6]-u äräkün omoqun čäri'üd-i daruǰų Čabčïyal-a gürtälä hönǰi'ü[7] bayïtala kïduǰų Čabčïyal-un qa'alqa J̌äbä abčų daba'at bulïǰų dabaǰų Činggis-qahan Šïra-däk-tür[8] bawuba ₀ J̌ungdu-yï ä'äräǰų qotot qotot balaqat-tur čäri'üt iläǰų ä'ärä'ülba ₀ J̌äbä-yi Dongčang[9] balaqasun ä'ärä'ülün ilăba ₀ Dongčang balaqasun-tur gürčų ä'äräǰų abun yadaǰų qarïǰų ǰïrqo'an qonoq qaǰar-a gürčų gänätgüǰų ǰiči qarïn tata'at qar kötöltän süni düliligäǰų[10] gänät büküi-tür gürčų Dongčang[9] balaqasu abu'aï ₀

248. — J̌äbä Dongčang[9]-balaqasun-ï abčų qarïǰų iräǰų Činggis-qahan-tur näyiläba ₀ J̌ungdu-yï ä'äräkdärün ₀ Altan-qan-a yäkä noyan Onggïng-čïngsang duratqarun ₀ tänggäri qaǰar-un ǰaya'an čaq yäkä oro yä'ütgäküi čaq-u'u[11] gürba ₀ Mongqol[12] maši güčütäy-ä iräǰų ₀ bïdan-u äräkün omoqun Qara-Kïtad[13]-un J̌ürčäd-ün J̌uyïn-u[14] ärkit čäri'üd-i daruǰų bürältälä kïduǰu'uï ₀ itägältü Čabčïyal-ï bär

(1) *ǰil?*
(2) *vu-ǰų?*
(3) Corr. *hurba*[*ba*].
(4) *sündürčų?*
(5) *Kïtad?*
(6) *J̌üyin?*
(7) Corr. *hünǰi'ü.*
(8) *Šïra-däktür?*
(9) Corr. *Dungčang.*
(10) *düligäǰü?*
(11) *čaqu'u?*
(12) *Mangqol?*
(13) *Kïdad?*
(14) *J̌üyin-ü?*

bulïǰų abču'uï ₀ ädö'ä bïda basa čäri'üt ǰasaǰų qarqa'asu basa Mongqol[1]-a daruqda'asu qala'ar balaqat balaqat-dur-ïyan butaraqun tädä ₀ ǰiči bïdan-a qura'ulu'asu ülü bolun bïdan-tur dayïsun bolǰų ülü nökučäkün tädä ₀ Altan-qan-ï[2] soyurqa'asu Mongqol[1]-un qan-tur ädö'ät-tür älsän äyätüyä ₀ äyä-tür oroǰų Mongqol[1]-ï ïču'asu ïčuqaqsan-u qoyïna basa busu sätkil bïda tändä äyätüldüt-ǰä ₀ Mongqol[1]-un ba ärä aqta qaǰar hä'üšiyäǰų kölčirgämüi kä'äkdämüi ₀ qan-a ïnu öki ögüryä altan münggün a'urasut ät čärig-ün gü'ün-ä kündü-tä qarqaǰų ögüyä ₀ änä äyä-tür man-u oroqu ülü'ü-yi kär mädäkdägü kä'än duratqa'asu ₀ Altan-qan Onggïng-čïngsang-'ün änä ügä ǰöbšiyäǰų äyin bö'ät boltuqaï kä'än älsän Činggis-qa'an-a Güngǰü närätäi öki qarqaǰų altan münggün a'urasun ät tabar čärig-ün gü'ün-ä güčün-ä mädä'ülän da'aquy-ača J̌ungdu-ača qarqačų Činggis-qahan-tur Onggïng-čïngsang gürgäǰų iräba ₀ älsän iräkdäǰų[3] Činggis-qahan äyä-tür anu oroǰų qotat qotat-tur ä'ärät bawuqsat čäri'üd-i qarï'ulǰų ïčuba ₀ Onggïng-čïngsang Moǰų[4] Vuǰų[5] närätü qošï'un-a gürtälä Činggis-qa'an-ï hüdäǰų qarïba ₀ a'urasun ät bïdan-u čäri'üt da'aquy-ača ačïǰų kïbu'ud-ïyar ačï'aban tataǰų yabuba ₀

249. — Tärä morïlaqsa-'ar Qašïn irgä-tür yorčïba ₀ ǰorïǰų gürü'äsü Qašïn irgän-ü Burqan älsän bara'un qar čïnu bolǰų güčü ïksü kä'än Čaqa närätäi öki Činggis-qa'an-a qarqaǰų ökba ₀ basa Burqan qan ügülärün ₀ Činggis-qa'an-u närä aldar sonosčų ayuǰų ala'aï ba ₀ ädö'ä süldärtü bäyä čïnu gürčų iräkdäǰų[6] süldär äčä ayuba ₀ ayuǰų ba Tang'ut irgän bara'un qar čïnu bolǰų güčü öksü kä'äba ₀ güčü ögürün nunǰï nuntuqtan nödüksän balaqasutan büi-ǰä ₀ nököčäǰų **qur**dun aya ayalaquï-tur **qur**ča bulqa bulqalduquï-tur qurdun ayan-tur güyičän-ǰä yadamuï-ǰä qurča bulqa-tur bulqaldun-ǰä yadamuï-ǰä ba ₀ Činggis-qa'an-ï soyurqa'asu ba Tang'ut-irgän ündür däräsün-ü nämürä-tä osgäǰų olon tämä'ät qarqaǰų qa bolqaǰų öksü örmägä näkäǰų a'urasun bolqaǰų öksü ₀ o'orqu šïbawun surqaǰų qura'ulǰų sayïd-ï ïnu gürgä'ülün asuqaï kä'än öčiba ₀ ügüläǰų ügä-dür-iyän gürün Tang'ut irgän-äčä-'än tämä'ät qubčïǰų tawun yadatala abčïraǰų ökba ₀

250. — Činggis-qahan tärä morïlaqsan-tur Kïtat irgän-ü Altan-qa'an-ï älsä'üljų olon a'urasun abčų ₀ Qašïn irgän-ü Burqan-ï

(1) *Mangqol?*
(2) Cf. § 249.
(3) Le texte a *iläkdäǰų* qui est peut-être correct.
(4) *Moǰių?*
(5) *Vuǰių?*
(6) *iläkdäǰų?*

älsä'üljų olon tämä'ät abčų ₀ Činggis-qahan qonïn ǰil[1] tärä morïlaqsan-tur Kïtat irgän-ü Aquṭaï närätü Altan-qan-ï älsä'üljų ₀ Tang'ut irgän-ü Ïluqu-Burqan-ï älsä'üljų qarïǰų Sa'arï-kä'är-i[2] bawuba ₀

251. — Basa tä'ün-ü qoyïna J̌augon-tur älsän iläksät J̌ubqan täri'ütän olon älčin-iyän Kïtat irgän-ü Aqutaï Altan-qa'an-a ǰätgükdäǰų Činggis-qahan noqaï ǰil[3] Kïtat-irgän-tür basa morïlaba ₀ älsän baraǰų J̌augon-tur iläksät älčin-i yäkin ǰätkün bülä'äi[4] kä'än morïlarun ₀ Činggis-qahan Tunggon[5]-amasar ǰorïǰų J̌äbä-yi Čabčïyal-ïyar bolqaba ₀ Činggis-qa'an-ï Tunggon[5]-amasar-ïyar bolba kä'än Altan-qan mädäǰų Ilä[6] Qada Höbögätür qurban-a čäri'üt mädä'ülǰų čärik bökläǰų hula'an-dägälän-i manglaïlan ǰasaǰų Tunggon[5]-amasar-ï tämäčän daba'a bu daba'ulutqun kä'än Ilä Qada Höbögätür qurban-ï čäri'üt qurduïlan iläǰü'üi ₀ Tunggon[5]-amasar-a gürü'äsü Kïtad-un čäri'üt qaǰar kä'än da'aǰų iräba ₀ Činggis-qahan Ilä Qada Höbögätür qurban-lu'a bayïdulǰų Ilä Qada-yï gödölgäba ₀ Toluï Čügü-gürigän qoyar köndälän-äčä dobtulǰų hula'an-dägälän-i ïču'aǰų gürčų Ilä Qada-yï gödölgäǰų daruǰų Kïtad-ï hünǰi'ü bayïtala kïduba ₀ Kïṭat čäri'üd-iyän kïduǰų baraqdaba kä'än Altan-qan mädäǰų J̌ungdu-dača qarčų buru'udun Namging-balaqasu oroǰu'uï ₀ hüläksät čäri'üt anu turuǰų ükürün ₀ ö'är ǰa'ura gü'ün-ü mïqa idäldüǰü'üi ₀ Toluï Čügü-gürigän qoyar sayï-tur üyilätba kä'än Činggis-qahan Toluï Čügü-gürigän qoyar-ï mašï soyurqaba ₀

252. — Činggis-qahan Qošïvu[7]-yï bawu'at J̌ungdu-yïn Šïrakä'är bawuba ₀ J̌äbä Čabčïyal-un qalqa äbdäǰų Čabčïyal-ï barïqsat čäri'üd-i gödöldäǰų[8] iräǰų Činggis-qahan-tur näyiläba ₀ Altan-qan J̌ungdu-dača qarurun J̌ungdu dotora Qada-yï lïušïu bolqan tüšiǰų oduqsan aǰu'u ₀ Činggis-qahan J̌ungdu-yïn altan münggün ät a'urasun ya'u kä ïnu to'ola'ulurun Önggür-bawurčï Arqaï-Qasar Šigi-Qutuqu qurban-ï iläba ₀ ädä qurban-ï ayïsaï kä'än Qada äsärgü uqdun altataï hartaï a'urasun barï'at J̌ungdu dotorača qarču äsärgü iräba ₀ Qada-da Šigi-Qutuqu ügülärün ₀ urïda änä J̌ungdu-yïn ät mün J̌ungdu Altan-qan-u'aï aǰu'u-ǰä ₀ ädö'ä J̌ungdu

(1) *ǰil?*
(2) Le caractère 甲 *li* n'indique pas de cas ; la traduction a bien Sa'arï-kä'är.
(3) *ǰil?*
(4) Le texte a *bülägäi.*
(5) *Tonggon? Tünggon? Tüngguan?*
(6) Corr. *Ila?*
(7) *Qoïšivu?*
(8) Corr. *gödölgäǰų.*

Činggis-qa'an-u'aï büi-jä ₀ Činggis-qa'an-u ät a'urasun[1] äčinä'ün yäkin qulaqčų abčïrajų ögümü čï ₀ bï ülü abqu kä'äjų Šigi-Qutuqu äsä abu'a[2] Önggür-bawurčï Arqaï qoyar abuba[3] ₀ ädä qurban Jungdu-yïn ät ya'u kä to'olajų iräba ₀ tändä Činggis-qahan Önggür Arqaï Qutuqu qurban-ača Qada y'au ökba kä'än asaqba ₀ Šigi-Qutuqu ügülärün ₀ altataï hartaï a'urasun[1] abčïrajų ögülü'ä bï ügülärün urïda änä Jungdu Altan-qan-u'aï aju'u-jä ₀ ädö'ä Činggis-qa'an-u'aï bolba-jä ₀ čï Qada Činggis-qa'an-u ät äčinäčä[4] qulaqčų yäkin ögümü čï kä'äjų bï äsä abuba ₀ Önggür Arqaï qoyar ögüksäd-i ïnu abula'a kä'äba ₀ Činggis-qahan tändä Önggür Arqaï qoyar-ï mašï dongqotba ₀ Šigi-Qutuqu-yï yäkä yosu sätkijü'ü čï kä'än mašï soyurqajų üjägü-yin mïnu nidün sonosqu-yïn mïnu čikin boljų ülü'ü aqu čï kä'än jarlïq bolba ₀

253. — Altan-qan Namging orojų ö'är-iyän älsän mürgüjų Tänggäri närätü kö'ü-bän ja'un nököttü-yi Činggis-qahan-tur turqaq boltuqaï kä'än iläjü'ų ₀ ïma-da älsäkdäjų Činggis-qahan ïčuya kä'än Čabčïyal-ïyar tändä ïčurun Qasar-ï jäwün qar-un čäri'üd-iyär dalaï gijin ilärün ₀ Bäiging balaqasu bawutqun ₀ Bäiging balaqasun-ï älsä'üljų čïnana Jürčäd-ün Vuqanu-yï da'arïn otčų Vuqanu bulqa sätki'äsü ha'ulutqun ₀ älsä'äsü ïnu gïjï'ar balaqat anu da'arïn Ula Na'u mürät gijin otčų Tawur-mürän ö'ädä dabajų yäkä a'uruq-tur näyilän irätkün kä'äjų ilāba ₀ Qasar-lu'a noyad-ača Jürčädäi Alčï Tölün-čärbi qurban-ï ilāldüba ₀ Qasar Bäiging balaqasun oro'uljų Jürčäd-ün Vuqanu-yï älsä'üljų mör-ä bükün balaqasun-ï oro'ulu'at Qasar Tawur-mürän ö'ädä iräjų yäkä a'uruq-tur bawujų iräba ₀

254. — Tä'ün-ü qoyïna Činggis-qahan Sarta'ul irgän-ä Uquna täri'ütän ja'un älčin-iyän jätkäjų[5] alaqdajų Činggis-qahan ügülärün ₀ altan arqamjï-yan Sarta'ul irgän-ä kär tasuldan bülä'äi kä'än Uquna täri'ütän ja'un älčin-ü'än ösül ösün kïsal kïsan Sarta'ul irgän-tür morïlaya kä'än morïlaquï-tur ₀ tändä Yäsüi-qadun Činggis-qa'an-a duratqan öčirün ₀ qahan **ü**ndür daba'a[6] daban **ö**rgän mürät kätülün **u**rtu ča'ur ča'uran **o**lon ulus-ïyan jïbši'ärün sätkiba ₀ töräksän älä amïtan-tur möngkä ülü[7] aju'u ₀ **nä**'ülä mätu bäyä čïnu **nä**güs odu'asu **nä**tkäl mätü ulus-ïyan

(1) Corr. *a'urasu*.
(2) Haenisch corrige *abu'a[l]*, mais on a des formes en *-'a*.
(3) Corr. *abba*.
(4) Corr. *äčinä'ün*.
(5) Corr. *jätgüjų*.
(6) *daba'at?*
(7) Corr. *ügäi*.

kän-ä gämü ₀ **tu**lu[1] mätü bäyä čïnu **tu**lbas odu'asu **tu**yal mätü ulus-ïyan kän-ä gämü ₀ töräksän dörbän külü'üt kö'üd-ü'än kän-i ïnu kä'ämu ₀ kö'üt-tä dä'ünär-ä olon qaračus-a man-a bär mawun-a uqajų aquy-a uqaqsan-ïyan duratqaqsan bolba ₀ jarlïq mädätügäi kä'än öči'äsü ₀ Činggis-qahan jarlïq bolurun ₀ qadun bär gü'ün bö'äsü Yäsüi-yin ügä jöb-äčä jöb kät bär dä'ünär kö'üt ta bär Bo'orču Muqalï-tan äyin äsä duratqaba ₀ bï bär urïdus-ï ülü uda'araquy-ača umartajų aju'u ₀ üküläng-'ä ülü ärüstäküy[2]-äčä untarajų[3] aju'u kä'ä'ät ₀ kö'üd-ün mïnu aqa Jočï[4] büi-jä ya'u kä'ämü čï kälälä kä'äba ₀ Jočï[4]-yï dongqotqu-yïn urïda Ča'adaï ügülärün ₀ Jočï[4]-yï kälälä kä'ärün Jočï[4]-yu'u tüšin ügülämüi ₀ änä Märkidäi čül ül ja'ura[5] kär mädä'ülkün bïda ₀ kä'äküi-lü'ä Jočï[4] bosu'at Ča'adaï-yïn jaqa-tur tusčų ügülärün ₀ qan äčigä-dä busu äsä kä'äkdälü'ä čï namayï kär ïlqamuï yambar ärdäm-iyär hülä'ü čï ₀ qaqča käčäwü-bär-iyän maqa hülä'ü älä čï ₀ hontučajų čïma-da qarda'asu härägäi-yän hoqtoljų o'orsuqaï ₀ abalduju čïma-da ïlaqda'asu unaqsan qajar-ača bu bossuqaï ₀ qan äčigä-yin jarlïq mädätügäi kä'äba ₀ Jočï[4] Ča'adaï qoyar jaqa-ja barïlduju bayïn büküi-tür Jočï[4]-yïn qar-ača Bo'orču tatajų Ča'adaï-yïn qar-ača Muqalï tatajų büküi-tür Činggis-qahan sonosčų säm sa'un büi ₀ tändä Kökö-čos[6] jäwüm ätä'ät bayïjų ügülärün ₀ Ča'adaï yäkin ya'arayu čï ₀ qan äčigä čïnu kö'üd-ün dotora čïma-dača äräjų bülä'ä ₀ tan-ï törägü-yin urïda **ho**dutaï tänggäri **hor**čïjų bülä'ä ₀ **o**lon ulus bulqa bülä'ä ₀ **o**ron-dur-ïyan[7] ülü oron **o**ljalaldun bülä'ä ₀ **kö**risütäi ätügän körbäjų bülä'ä ₀ **gür** ulus bulqa bülä'ä ₀ **kön**jilädä'än ülü gäbtän **gö**rüläldün bülä'ä ₀ täyimü čaq-tur **gü**säjų äsä yabuba-jä ₀ **gür**ülčäküi-tür bolba-jä ₀ **bu**ru'utčų äsä yabuba ₀ **bul**qalduquï-tur bolba-jä ₀ **a**marajų äsä yabuba-jä ₀ **a**lalduquï-tur bolba-jä ₀ boqda qadun äkä-yü'än tosun duran qoru'uljų sün jürügänä'ädä'üljų ügülämüi čï ₀ **bul**ä'än-äčä **bü**lät mün kä'äli-däčä äsä'ü törälä'äi ta ₀ **qa**la'un-ača **qa**lat qaqča qaqunaq-ača äsä'ü qarula'a ta ₀ **jü**rügän-äčä töräksän äkä-yü'än **č**ïmatqa'asu **č**ïnar ïnu **j**äkirčų jalïra'ulu'asu ülü bölï[8] ₀ **kä**'äli-däčä töräksän äkä-yü'än **gä**müri'ülü'äsü **gä**nü'är ïnu **gä**sgä'äsü ülü bolï[8] ₀ qan äčigä tan-u **qa**muq ulus-ï bayï'ulurun **qa**ra täri'ü-bän qantuqalajų **qa**ra čïsu-

(1) *tülü?*
(2) Corr. *ärüstägüy*.
(3) *umtarajų?*
(4) *Jöči?*
(5) *čül ulja'ur-a? čöl olja'ur-a?*
(6) *Kökö-čös?*
(7) *örön-dür-iyän?*
(8) *böli?*

ban nambuqalaǰų **qa**ra nidü-bän hirmäs ülü kin **qa**[b]taqaï ₀ čikibän därä-tür ülü talbïn ₀ qanču-ban däräläǰų ₀ qormaï-ban däbüščų ₀ **šil**üsün-iyän undalaǰų[1] **šig**i-yän qonaqlaǰų ₀ manglaï-yïn köläsün ula-tur gürtälä ula-yïn köläsün manglaï-tur qartala ölümlän kičï'än yabuquï čaq-tur äkä tan-u qamtu-bar ǰoboldurun **ho**raïtala boqtalaǰų **ho**'oǰïtala büsäläǰų **nï**yïtaïtala boqtolaǰų **nï**duratala büsäläǰų tan-ïyan ïsgärün **ǰal**kïquï **ǰa**'ura **ǰar**ïm-ïyan ökčų **qo**'olaïyïn[2] **qu**čïǰų **qo**tolaï-yan ökčų qo'osun yabuquï bülä'äi ₀ **ägäm**-äčä tan-u tataǰų **är**ä-lü'ä sača'un kän-ä bolqaqu ₀ **güǰ**ü'ün-äčä tan-u tataǰų **gü**'ün-lü'ä sača'un kän-ä bolqaqu kä'äǰų ₀ **bu**yï tan-u arïlqaǰų **bur**buï tan-u ärgü'ülǰų ₀ **är**ä-yin ägäm-tür **aq**ta-yïn qarqam-tur gürgäǰų ₀ ädö'ä tan-u'an sayï üǰäsü kä'än sätkiǰų äsä'ü amuï boqta qadun bïdan-u **na**ran mätü gägä'än **na**'ur mätü dälgär sätkiltü bülä'ä kä'äba ₀

255. — Tändäčä Činggis-qan ügülärün ₀ **J̌o**čï[3]-yï yäkin täyin kä'ämüi ta ₀ kö'üd-ün mïnu aqa J̌očï[3] ülü'ü büi ₀ qoyïna täyin bu kä'ätkün kä'än ǰarlïq bolba ₀ änä ügä-tür Ča'adaï müčilgäǰų[4] ügülärün ₀ J̌očï[3]-yïn güčütü-yi ärdäm-ün qarï'u ülü ügülän **a**ma-'ar **a**laqsan **a**čï'asu ülü bolï[5] ₀ **ü**gä-tür **ü**kü'ülüksän **ü**bči'äsü ülü bolï[5] ₀ kö'üd-ün aqa J̌očï[3] ba qoyar büi-ǰä qan-äčigä-dä qolbaran güčün öksü ₀ daldarïqsan-ïyan dalbaru čabčïldusu ₀ qoǰïdaqsan-ïyan borbïn-ïyan kinggürü čabčïldusu ₀ Ögödäi lu[6] örük büi ₀ Ögödäi-yi kä'äldüyä ° Ögödäi qan äčigä-yin därgädä aǰų bara'a yäkä maqalaïyïn baulïya tanï'ulu'asu bolu-ǰä kä'äba ₀ änä ügä-tür Činggisqahan ügülärün ₀ J̌očï[3] ya'u kä'ämü kälälä kä'äba ₀ J̌očï[3] ügülärün ₀ Ča'adaï lu[6] ügüläba ₀ Ča'adaï ba qoyar qolba'aran güčü öksü ₀ Ögödäi-yi kä'äldüyä kä'äba ₀ Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ qolba'aratala ya'un büi ₀ ötögän äkä a'uï büi ₀ mürät usut olon büi ° salqu-šïtu[7] nuntuq a'utkïn ₀ qarï daru'ulun salqaya kä'ä'ät J̌očï[3] Ča'adaï qoyar ügäs-tür-iyän gürülčätkün ₀ irgän-ä bu inä'ä'ülütkün **ha**ran-a bu **ha**bqarï'ulutqun[8] ₀ ärtä Altan Qučar qoyar änä mätü ügä baralduǰų ǰiči ügä-tür-iyän ülü gürgü-yin tula kär kikdälü'äi yambar bolqaqdalu'aï ₀ ädö'ä Altan Qučar qoyar-un uru'ud-ača tan-lu'a salqalduya ₀ tädän-i üǰäǰų ya'u

(1) *umdalaǰų?*
(2) Corr. *-yan.*
(3) *J̌öči?*
(4) Corr. *müčilǰäǰų.*
(5) *böli?*
(6) *lü?*
(7) *solqu[m]šïtu? salqašïtu?*
(8) *halqarï'ululqun?*

osoldaqun ta kä'ä'ät ₀ Ögödäi ya'u kä'ämü kälälä kä'äba ₀ Ögödäi ügülärün ₀ qahan äč[ig]ä[1] soyurqaǰų ügülä kä'äkdä'äsü ya'u-ban ügülägü bï ülü čïdaqu kä'än ₀ kär ügülägü čïdaquï-bar qata'učïsuqaï gu kä'ämü-ǰä ₀ mona qoyïna maqa uruq-tur mïnu **ö**läng-tür quči'asu hükär-ä ülü idäkdägü ₀ **ä**'ükün-tür quči'asu noqay-a ülü idäkdägü törä'äsü ₀ qandaqaï[2] kätüs quluqana čöläs aldaquy-u'u[3] ₀ ädüi-yü'än-ǰä kä'ämü ₀ busu ya'u ügülägü bï kä'äba ₀ änä ügä-tür Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Ögödäi äyimün ügäs ügülägü bö'äsü bolu-ǰä kä'äba ₀ basa Toluï ya'u kä'ämü kälälä kä'äba ₀ Toluï ügülärün ₀ bï qahan äčigä-yin näräyidüksän aqa-yu'an därgädä aǰų **u**martaqsan-ï duratqaǰų **u**mtaraqsan[4]-ï säri'ülǰų **ǰä**-yin nökör **ǰä**'ärdä-yin mïna'a bolǰų **ǰä**-däčä ülü qoǰïdan **ǰär**gädäčä ülü čolayïtan **ur**tu ča'ur ča'uraǰų **o**qor bolqa bolqaǰų[5] öksü kä'än ügülä'äsü Činggis-qahan ǰöbšiyän ǰarlïq bolurun ₀ Qasar-un uruq nikän-iyän mädä'ül ₀ Alčïdaï-yïn uruq nïkän-iyän mädä'ül ₀ Otčïgïn-u uruq nïkän-iyän mädä'ül ₀ Bälgütäi-yin uruq nikän-iyän mädä'ül ₀ täyin sätkiǰų mïnu urug-ï nïkän-i mädä'ülǰų mïnu ǰarlïq busu ülü bolqan äsä hutaru'asu ülü ändäkün ülü alqun[6] ta ₀ Ögödäi-yin urug-ï **ö**läng-tür quči'asu hükär-ä ülü idäkdägü **ö**'ükün-tür quči'asu noqay-a ülü idäkdägü törä'äsü ₀ mïnu uruq-tur nikän-ü'ü sayïn ülü törägü aǰu'u kä'än ǰarlïq bolu'at ₀

256. — Činggis-qahan morïlarun Tang'ut irgän-ü Burqan-tur älčin ilärün ₀ bara'un qar čïnu bolsu kä'älü'ä čï ₀ Sarta'ul irgän-ä altan arqamǰï-yan tasuldaǰų oluïčan[7] morïlaba bï ₀ bara'un qar bolun morïla kä'äǰų ilä'äsü Burqan-ï dongqodu'aï üdü'üy-a urïda Aša-gambu ügülärün ₀ güčü yadan bö'ätälä qan boltala ya'un kä'äǰų ₀ čärik ülü nämän yäkä ügä ügüläǰų iläǰü'ü ₀ tändä Činggisqahan ügülärün ₀ Aša-gambu-da kär äyin ügüläkdän bülä'äi kä'än ₀ arqača an-tur[8] bö'ät kälbäs ǰorïǰų ilä'äsü ya'un bärkätü bülä'äi ₀ ö'ärä maqa gü'ün-tür ǰorïǰų bükü-tür ǰä täli möngkä tänggäri-dä ihä'äkä'äsü altan ǰïlo'a batu-da tataǰų irä'äsü tändä maqa boltuqaï täli kä'äǰų ₀

257. — Taulaï ǰil[9] Sarta'ul irgän-tür Aray-ïyar[10] daban morïlarun ₀ Činggis-qahan qatun-ača Qulan-qatun-ï abun ayalarun ₀

(1) Corr. *äčä.*
(2) Forme probablement fausse due à allitération possible.
(3) *aldaquy-u?*
(4) *umtaraqsan?*
(5) Corr. *bulqa bulqaǰu?*
(6) *al[da]qun?* Cf. Haenisch.
(7) Cf. § 164.
(8) Corr. *an-dur.*
(9) *ǰil?*
(10) *Alay-ïyar?*

dä'ünär-äčä Otčïgïn-noyan-ï yäkä a'uruq-tur tüšiǰü morïlaba ₀ J̌äbä-yi manglaï ilä͡ba ₀ J̌äbä-yin gäčigä[1] Sübä'ätäi-yi ilä͡ba ₀ Sübä'ätäi-yin gäǰigä Toqučar-ï ilä͡ba ₀ ädä qurban-ï ilärün qada'un otčų Sultan-u čïnana qarčų bïdan-ï gürgä'ülün qamsatqun kä'äǰü ilä͡ba ₀ J̌äbä tärä otčų Qan-Mälig-ün balaqat da'arïǰų ülü köndän qada'un nökčiǰü'ü ₀ tä'ün-ü qoyïnača Sübä'ätäi mün yosu'ar ülü köndän nökčiǰü'ü ₀ tä'ün-ü qoyïnača Toqučar Qan-Mälig-ün kïǰï'ar balaqat ha'ulǰų tarïyaǰïn-ï ïnu dawulïǰu'uï ₀ Qan-Mälik balaqad-ïyan ha'ulda'a kä'än dayïǰïn gödölǰü J̌alaldïng-soltan-tur näyilä͡ǰü'ü ₀ J̌alaldïng-soltan Qan-Mälik qoyar Činggis-qa'an-u äsärgü morïlaǰu'uï ₀ Činggis-qa'an-u urïda Šigi-Qutuqu manglaï yabuǰu'uï ₀ Šigi-Qutuqu-lu'a bayïlduǰų J̌alaldïng-soltan Qan-Mälik qoyar Šigi-Qutuqu-yï daruǰų Činggis-qahan-tur gürtälä daruǰų ayïsuquïtur J̌äbä Sübä'ätäi Toqučar qurban J̌alaldïng-soltan Qan-Mälik qoyar-un qoyïnača oroǰų ǰiči an-ï daruǰų kïdu'at Buqar Sämisgab Udarar balaqasun-tur an-ï ülü näyilä'ülün daruǰų Šin-mürän-ä gürtälä hüldäǰü yabuqdarun ₀ Šin-mürän-tür čübtüsčų oroqun bolun olon Sarta'ul-ïyan tändä Šin-mürän-tür sü'äba-ǰä ₀ Jalaldïng-soltan Qan-Mälik qoyar amï-yan qoroqun Šin-mürän ö'ädä tuta'aba ₀ Činggis-qahan Šin-mürän ö'ädä yorčïǰų Batkäsän-i daulïǰų otčų Äkä-qoroqan Gä'ün-qoroqan gürčų Baru'an-kä'är-i[2] bawuǰų ₀ J̌alïyartaï[3] Bala-yï J̌alaldïng-soltan Qan-Mälik qoyar-ï näkä'ülün ilä͡ǰü ₀ J̌äbä Sübä'ätäi qoyar-ï maši soyurqaǰų J̌äbä či J̌ïrqo'adaï närätü bülä'ä Tayïču'ud-ača iräǰü J̌äbä bolba-ǰä či ₀ Toqučar-ï Qan-Mälig-ün kïǰa'ar balaqat ö'är-ün dura-'ar ha'ulǰų Qan-Mälig-i dayïǰï'ulba ₀ ǰasaq bolqan mököri'ülüya kä'än baraǰų ǰiči ülü mököri'ülün maši dongqotčų čärik mädägü-däčä ïn-u ärä'ülä͡ǰü bawulba ₀

258. — Tädüi Činggis-qahan Barula[4]-kä'är-äčä qarïǰų J̌očï[5] Ča'adaï Ögödäi qurban kö'üd-i bara'un qar-un čäri'üd-iyär Amuïmürän kätülǰü Ürünggäči-balaqasu bawutqun kä'än ilä͡ba ₀ Toluï-yï Iru Isäbür täri'ütän olon balaqat bawutqun kä'än ilä͡ba ₀ Činggisqahan ö'äsün Udïrar-balaqasu bawuba ₀ J̌očï[5] Ča'adaï Ögödäi qurban kö'üt öčiǰü ilärün ₀ čäri'üt man-u bügütba ₀ Ürünggäčibalaqasu gürba ₀ kän-ü'än ügä-'är yabuqun ba kä'än öčiǰü ilä'äsü Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Ögödäi-yü'än ügä-tür yabutqun kä'äǰü ilä͡ba ₀

(1) Corr. *gäǰigä*.
(2) Cf. § 250, n. 2.
(3) Corr. *Jalayïrlaï*.
(4) Corr. *Baru'an*.
(5) *J̌öči?*

259. — Tädüi Činggis-qahan Udurar-balaqasu oro'ulǰų Udurur-balaqasun-ača gödölǰü Sämisgab-balaqasu bawuba ₀ Sämisgab-balaqasun-ača gödölǰü Buqar-balaqasu bawuba ₀ tändä Činggisqahan Bala-yï güličän Altan-qorqan-u nïrï'un Soltan-u ǰusalang ǰusaǰų Toluï-tur älčin ilä͡ba ₀ hon qala'un bolba ₀ busut čäri'üt bawut-ǰä čï bïdan-tur näyilä kä'äǰü ilä'äsü Toluï Iru Isäbür-tan balaqat abčų Sistän-balaqasu äbdäčü Čükčärän-balaqasu äbdä'ät qarïn bawuǰų irä'ät Činggis-qahan-tur näyilä͡ba ₀

260. — J̌očï[1] Ča'adaï Ögödäi qurban kö'üt Örünggäči[2]-balaqasu oro'ulǰų qurba'ula balaqat irgän qubïyalduǰų Činggis-qa'an-a qubï äsä qarqaǰu'u ₀ ädä qurban kö'üd-i bawuǰų irä'äsü Činggisqahan J̌očï[1] Ča'adaï Ögödäi qurban kö'üd-i čïmatčų qurban üdür äsä a'ulǰa'ulba ₀ tändä Bo'orču Muqalï Šigi-Qutuqu[3] qurban öčirün ₀ öčän[4] mälǰän aqsat Sarta'ul irgän-ü Soltan-ï doroyïtda'ulǰų[5] balaqat irgä anu abu'aï bïda qubïyaǰų abdaqu Örünggäči[2]-balaqasun qubïyalduǰų abqun kö'üt bügüdä Činggis-qa'an-u'aï büi ₀ tänggäri qaǰar-a güčü nämäkdäǰü Sarta'ul irgän-i ädüi doroyïta-'uluqsan[6]-tur ba olon ärä aqta čïnu bayasčų maqaïǰų[7] amuï ₀ qahan yäkin äyin kïlïnglaǰų amu ₀ kö'üt buru'u-yan uqaǰų ayubaǰä ₀ qoyïčï-yu'an surtuqaï kö'üt aburï-yan alqasa'u-ǰäi soyurqa'asu a'ulǰa'ulu'asu bolquy-u[8] kä'än öči'äsü Činggis-qahan ǰalïraǰų J̌očï[1] Ča'adaï Ögödäi qurban kö'üd-i a'ulǰa'ulǰų dongqodurun **ö**tögüs ügäs **ö**rkitčų[9] **qa**'učïn ügäs **qa**dalǰų[9] bayïqsan qaǰar-a baqta'aldatala manglaï-yïn köläsün arčïn yadatala badarkïǰų čïmalï'ar süyü'är du'ulqan bükü-tür Qongqaï-qorčï Qongtaqar-qorčï Čormaqan-qorčï ädä qurban qorčïn Činggis-qa'an-a öčirün ₀ boro šïbawun baulïya-tur sayï oroqu mätü kö'üt sayï ädüi ayalan surun bükü-tür kö'üd-i šïngtalun mänä mätü yäkin äyin dongqodumu ₀ kö'üt ayuǰų sätkil-iyän alqasa'u-ǰäi naran šinggägü-äčä urququ-da gürtälä dayïn irgän büi ₀ man-ï Töbödüt noqod-ïyan tukïrčų ilä'äsü dayïn irgän-i ba tänggäri qaǰar-a güčü nämäkdäǰü altan münggü a'urasun tabar irgän orqan čïma-da abčïrasuqaï ₀ alï irgän kä'ä'äsü änä hörönä Baqtat irgän-ü Qalïbaï-soltan kä'ägü büi kä'ämüi ₀ tä'ün-tür ba ayalasuqaï kä'än öči'äsü ₀ qahan

(1) *J̌öči?*
(2) *Ürünggäči?*
(3) Le texte écrit *Quduqu*.
(4) *očan?*
(5) *(Sic)* ; cf. *infra*, n. 6.
(6) *(Sic)* ; cf. *supra*, n. 5.
(7) Sans traduction ; de *maqa-?*
(8) *bolqu-yu?*
(9) Cf. § 78.

so'oraǰų ädä ügäs-tür ǰalïraǰų Činggis-qahan ǰöbšiyäǰų ǰarlïq bolurun ₀ Qongqaï Qongtaqar Čormaqan qurban qorčïn-ï soyurqaǰų Adargïdaï Qongqaï Dolonggïrtaï Qongtaqar qoyar-ï mïnu därgädä atuqaï ₀ Ötägädäi Čormaqan-ï Baqtat irgän-tür Qalïbaï-soltan-tur ayala'ulba ₀

261. — Basa Hindus irgän Baqtat irgän qoyar-un ǰa'ura Aru Maru Madasarï[1] irgän-ü Abtu-balaqasun-tur Dörbätäi Dörbäi-doqšïn-ï ayala'ulba ₀

262. — Basa Sübä'ätäi-ba'atur-ï ümäkši Qanglïn Kïbča'ut Baǰïgït Orusut Maǰarat Asut Sasut Särkäsüt Käšimir[2] Bolar Käräl[3] änä harban nikän ayïmaq qarïn irgän-tür gürtälä Idil J̌ayaq usutan mürät kätülün Kivamän Kärmän[4] balaqasun-tur gürtälä Sübä'ätäi-ba'atur-ï ayala'ulba ₀

263. — Basa Sarta'ul irgän-i abun barаǰų Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ balaqat balaqat-tur daruqačïn talbïǰų Ürünggäči[5]-balaqasun-ača Yalawacï Masqut närätän äčigä kö'üt qoyar Qurumšï oboqtan Sarta'ul iräǰų balaqasun-u yosu dörä Činggis-qa'an-a ügüläǰų yosun-tur adalï mädän käläläkdäǰų kö'üd-i ïnu Masqut Qurumšï-yï bïdan-u daruqas-lu'a Buqar Sämisgän Ürünggäči[5] Udan Kïsqar Urïyang Güsän-darïl[6] täri'ütän balaqad-ï mädä'ülän tüšiǰų ₀ äčigä-yi ïnu Yalawačï-yï abčïraǰų Kïtad-un J̌ungdu-balaqasu mädä'ülün abčïraba ₀ Sartaqtaï gü'ün-äčä Yalawačï Masqut qoyar-un balaqasun-u törä yosun čïdaqu-yïn tula Kïtat irgän-i mädä'ülün daruqas-lu'a tüšiba ₀

264. — Sarta'ul irgän-tür dolo'an hot yabuǰų tändä J̌alayïrtaï Bala-yï güličäǰų büküi-tür Bala Šin-mürän-i kätülǰų J̌alaldïn-soltan Qan-Mälik qoyar-ï Hindus-un qaǰar-a gürtälä näkäǰų J̌alaldïn-soltan Qan-Mälïk qoyar-ï ǰabqaǰų Hindus-un dumda[7] gürtälä äriǰų yadaǰų qarïǰų Hindus-un kïǰï'ar irgän-i daulï'at olon tämä'ät olon särkäs[8]-i abu'at iräǰü'üi ₀ tändä Činggis-qahan qarïǰų ǰa'ura Ärdiš-i ǰusaǰų dolodu'ar hon takïya ǰil[9] namur Tula-yïn qara tün-a[10] ordos-tur bawuba ₀

(1) *Malasarï?*
(2) Corr. *Käšmir.*
(3) Le texte écrit *Baral.*
(4) Lire *Kïva Mänkärmän.*
(5) *Örünggäči?*
(6) *Güsän-darïm?*
(7) *dunda?*
(8) Corr. *irgäs?*
(9) *ǰil ?*
(10) *tun-a?*

DEUXIÈME CHAPITRE SUPPLÉMENTAIRE

265. — Tärä übül übülǰäǰų Tang'ut irgän-tür morïlaya kä'än šini[1] to'a to'ulaǰu noqaï ǰil[2] namur Činggis-qahan Tang'ut irgän-tür morïlaba ₀ qadun-dača Yäsüi-qadun-ï abčų otba ₀ ǰa'ura übül Arbuqa-yïn olon qulad-ï abala'asu Činggis-qahan J̌osotu-boro-yï unuǰų bülä'ä qulat da'arïǰų irä'äsü J̌osotu-boro ürgüǰų Činggis-qahan-ï morïn-ača una'asu marïya-ban maši äbätčų Čo'orqat bawuba ₀ tärä süni qono'asu manaqar Yäsüi-qadun ügülärün ₀ kö'üt noyat käläläldütkün ₀ qahan süni marïya qala'un qonoba kä'äba ₀ tändä kö'üt noyat qura'asu Qongqotadaï Tolun-čärbi duratqan ügülärün ₀ Tang'ut irgän nödüksän balaqasutan nunǰï nuntuqtan büi ₀ nödüksän balaqasu-ban ü'ürčų ülü otqun tädä ₀ nunǰï nuntug-ïyan gäǰų ülü otqun tädä ₀ bïda ïčuǰų qahan-u mara'a säri'üdü'äsü basa ǰiči morïlat-ǰä bïda kä'ä'äsü bürin kö'üt noyat änä ügä ǰöbšiyäǰų Činggis-qahan-a öči'äsü Činggis-qahan ügülärün ₀ Tang'ut irgän bïdan-ï ǰürügä yadaǰų qarïba kä'äkün ₀ bïda älčin maqa iläǰų älčin-i mün änä Čo'orqat-ta sobïlaǰų ügä anu uqaǰų ïču'asu bolu-ǰä kä'äǰų tändä älčin-ä da'u barï'ulǰų ilärün ₀ nïdonï[3] Burqan čï ügülärün ₀ ba Tang'ut irgän bara'un qar čïnu bolsu kä'älü'ä čïma-da täyin kä'äkdäǰų Sarta'ul irgän-ä äyä-dür-iyän äsä oroqdaǰų morïlasu kä'än quyuǰų ilä'äsü čï Burqan ügä-dür-iyän ülü gürün čärik ba ülü ögün ügä-'är da'arïǰų iräǰų bülä'ä ₀ ö'ärä ǰorïqsan-tur qoyïna olulčasu kä'än Sarta'ul irgän-tür morïlaǰų möngkä tänggäri-dä ihä'äkdäǰų Sarta'ul irgän-i ǰük-tür oro'ulǰų ädö'ä Burqan-tur ügä olulčasu kä'än ayïsaï kä'äǰų ilä'äsü Burqan ügülärün ₀ da'arïngqu ügä bï äsä ügülälü'ä kä'äǰü'üi ₀ Aša-gambu ügülärün ₀ da'arïngqu ügäs bï ügülälü'ä ₀ ädö'ä bär bö'äsü ta Mongqol[4] qatquldu'a surčų qatquldusu kä'ä'äsü bï bürün Alašaï nuntuqtu tärmä gärtü tämä'än ačï'atu büyü ₀ Alašaï ǰorïǰų na-dur irätkün tändä qatquldуa ₀ altan münggün a'urasun tabar käräktü bö'äsü Äri-qaya Äri-ǰä'ü-yi ǰorïtqun kä'äǰų iläǰü'üi ₀ änä ügä-yi Činggis-qahan-a gürgä'äsü

(1) *šïnï?*
(2) *ǰïl?*
(3) *nidöni?*
(4) *Mangqol?*

Činggis-qahan marïya qala'un arun ügülärün ₀ ǰä täli äyimü yäkä ügä ügülä'ülǰü kär ïčuqdaquï ₀ ükürün yäkä ügä-tür šïqan yabuya kä'äǰü mòngkä tänggäri čï mädä kä'än Činggis-qahan Alašaï ǰorïǰu gürčü Asa-gambu-lü'ä qatqulduǰu Aša-gambu-yï daruǰu Alašaï dä'ärä qorqola'ulǰu Aša-gambu-yï abču tärmä gärtü tämä'än ačï'atu irgän-i ïnu hünäsü'är käyistälä tala'ulba ₀ äräkün omoqun äräbin[1] sayït Tang'udud-ï kïduǰu äyimün täyimün Tang'udud-ï čäri'üt gü'ün-ä barïqsa-'ar oluqsa-'ar abutqun kä'än ǰarlïq bolba ₀

266. — Činggis-qahan Časutu dä'ärä ǰusaǰu Aša-gambu-lü'ä a'ulalaqsat dayïǰïqsat tärmä gärtän tämä'än ačï'atan Tang'udud-ï čäri'üt iläǰü onoqsa-'ar ülittälä tala'ulba ₀ tändäčä Bo'orču Muqalï qoyar-a soyurqarun ₀ gučün-ä mädätälä abtuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Bo'orču Muqalï qoyar-a soyurqal ögürün Kïtat irgän-äčä äsä ögülä'ä kä'än Kïtat irgän-ü J̌uyïn-ï[2] ta qoyar sača'u qubïyalduǰu abutqun ₀ sayït kö'üd-i anu šïbawu-ban barï'uljǔ daqa'uljǔ yabutqun ₀ sayït ökid-i anu ösgäǰü ämäs-iyän qormaï ǰasa'ulutqun ₀ Kïtat irgän-ü Altan-qan-u itägältän ïna'ut Mongqol[3]-un äbügäs äčigäs-i baraqsan Qara-Kïtat J̌uyïn[4] irgän aǰu'uï-ǰä ₀ ädö'ä mïnu itägältän ïna'ut Bo'orču Muqalï' ta qoyar büyü-ǰä kä'än ǰarlïq bolba ₀

267. — Činggis-qahan Časutu-ača gödölǰü Uraqaï-balaqasu bawuǰu Uraqaï-balaqasun-ača gödölǰü Dörmägäi-balaqasu äbdän büküi-tür Burqan Činggis-qahan-a a'uljara iräba ₀ tändä Burqan a'uljarun altan sümäs täri'ülän altan münggün ayaqa saba yäsün yäsüt nu'ut ökit yäsün yäsüt aqtas tämä'ät yäsün yäsüt äldäb-iyär yäsün yäsüt ǰisüläǰü a'uljaquï-tur Burqan-ï ä'üdän bütä'ün-a[5] a'ulǰa'ulba ₀ tärä a'uljaquï-tur Činggis-qahan dotora[6] dura bulqaba ₀ quta'ar üdür Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Ïluqu-Burqan-a Šïdurqu närä ökčü Ïluqu-Burqan-Šïdurqu-yï iräkdäǰü tändä Činggis-qahan Ïluqu-yï nökčiyätkün kä'än Tolun-čärbi qardaǰu nökči'ätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀ tändä Tolun-čärbi Ïluqu-yï qardaǰu bütä'äba kä'än öči'äsü Činggis-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Tang'ut irgän-tür ügä olulčan ayïsuquï-tur ǰa'ura Arbuqa-yïn qulat abala'asu äbädüksän marïya mïnu anatuqaï kä'än amïn bäyä mïnu qayïralaǰu ügä duratqaqsan Tolun büi-ǰä ₀ nökör

(1) *arbïn?* Cf. § 270.
(2) *J̌üyin-i?*
(3) *Mangqol?*
(4) *J̌üyin?*
(5) Corr. 那 *na* en 耶 *ye* et lire *bütä'üg-ä;* cf. Haenisch.
(6) Le texte écrit *dotorä;* il faut corriger probablement le 列 *lie* final en 剌 *la.*

gü'ün-ü qoron ügä-tür iräǰü mòngkä tänggäri-dä güčü nämäkdäǰü qar-dur-ïyan oro'uljǔ öši-yän[1] abu'aï-ǰä bïda Ïluqu-yïn änä abču iräksän nü'ügü[2] qaršï ayaqa saba sältä Tolun abtuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

268. — Tang'ut irgän-i dawulïǰu Ïluqu-Burqan-ï Šïdurqu bolqaǰu ïmayï bütä'äǰü Tang'ut irgän-ü äkä äčigä-yi uruq-un uruq-a gürtälä muqulï musqulï-yï ügäi bolqan idä'ä idäkü ǰa'ura muqulï musqulï ügäi kä'än ükü'ülün äčitkän kälälän atkun kä'än ǰarlïq bolba ₀ Tang'ut irgän ügä ügüläǰü ügä-tür ülü gürgü-yin tula Tang'ut irgän-tür Činggis-qahan nökö'ä-tä ayalaǰu Tang'ut irgän-i muqutqaǰu iräǰü qaqaï ǰil[3] Činggis-qahan tänggäri-tur qarba ₀ qaruqsan-u qoyïna Yäsüi-qadun-a Tang'ut irgän-äčä maši ökba ₀

269. — Quluqana ǰil[3] Ča'adaï Batu täri'ütän bara'un qar-un kö'üt Otčïgïn-noyan Yägü Yäsüngä täri'ütän ǰäwün qar-un kö'üt Toluï täri'ütän qol kö'üt ökit gürägät tümäd-ün mïnqad-un noyat bürin bolǰu Kälürän-ü Ködä'ü-aral-a gür-iyär qurïǰu Činggis-qahan-u näräyidüksän mün ǰarlïg-ïyar Ögödäi-qahan-ï qan ärgüba Ča'adaï-aqa Ögödäi-qahan-ï dä'ü-yü'än qan ärgüǰü Činggis-qahan äčigä-yü'än altan amïn sakïn aqsat kä[b]tä'ül qorčïn naïman mïnqat turqa'ut qan äčigä-yin mïnu bäyä ča'ada yabun aqsat ämčü tümän käšiktän-i ïnu Ča'adaï-aqa Toluï qoyar Ögödäi-qahan-a tawulba ₀ qol-un ulus-ï mün yosu-'ar tawulba ₀

270. — Ögödäi-qahan ör-iyän qan örgü'ülǰü dotona yabuqun tümän käšiktän-i qol-un ulus-ï ö'är-dür-iyän bolqa'ulun baraǰu urïda Ča'adaï-aqa-tur äyätüǰü Činggis-qahan äčigä-yü'än dorqut talbïqsat irgän-ü Baqtat irgän-ü Qalïbaï-soltan-tur ayalaqsan Čormaqan-qorčï-yïn gäǰigä Oqotur Mönggätü qoyar-ï ayala'ulba ₀ basa urïda Sübä'ätäi-ba'atur-ï Kanglïn[4] Kïbča'ut Baǰïgït Orusut Asut Säsüt[5] Maǰar Käšimir[6] Särgäsüt Bular[7] Käräl irgän-tür gürtälä Adïl J̌ayaq usutan mürät kätülün Mäkätmän Kärmän[8] Käyibä täri'ütän balaqat-tur ayalaqsan Sübä'ätäi-ba'atur tädä irgän-ä bärkäldükdäǰü Sübä'ätäi-yin gäǰigä Batu Büri Güyük Mönggä täri'ütän olon kö'üd-i morïla'ulba ₀ ädä ayalaqsat bürin

(1) Corr. *öš-iyän.*
(2) Corr. *näwügü.*
(3) *ǰïl?*
(4) *Qanglïn?*
(5) Cf. § 262, *Sasut.*
(6) Corr. *Käšmir.*
(7) Le texte écrit *Buqar;* corr. *Bu[l]qar?*
(8) Corr. *Mäkät Mänkärmän.*

kö'üd-i Batu aqalatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₒ qol-ača qaruqsad-ï Güyük aqalatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₒ ädä ayalaqun-ï ulus mädäkün kö'üt kö'üd-ü'än-gü yäkä kö'ü ayala'ultuqaï ₒ ulus ba ülü mädäkün kö'üt tümäd-ün mïnqad-un ǰa'ud-un harbad-un noyat olon gü'ün kän bär bö'äsü kö'üd-ü'än aqa-yï ayala'ultuqaï ₒ ökit gürigät mün yosu-'ar kö'üd-ü'än-gü aqa-yï ayala'ultuqaï kä'än ǰarlïq bolu'at basa Ögödäi-qahan ügülärün ₒ änä ba kö'üd-ün aqa-yï ayala'ulqu yosun Ča'adaï-aqa-ača bolǰu'u-ǰä ₒ Ča'adaï-aqa ügüläǰų̈ irärün Sübä'ätäi-yin gäǰigä kö'üd-ü'än aqa Büri-yi ayala'ulumu ₒ kö'üd-ün aqa ayala'asu čärik arbïn qarqu čärik olon bolu'asu čïraï dä'ärä güčütäy-ä yabuyu čïnadu dayïsun gü'ün olon qarïn büi ₒ tärä üǰü'ür-ä käčä'ün irgän tädä kïlïngla'asu ö'är-ün mäsädür-iyän ükükün irgän tädä mäsäs qurčatan kä'äkdämüi kä'äǰų̈ iräǰü'üi[1] ₒ Ögödäi-qahan ügülärün ₒ tärä ügä-tür bïdan-u bär Ča'adaï-aqa-yïn kïčï'anggu[2] güčü-'är kö'üd-ün aqa-yï qarqaya kä'än ǰük ǰük tongqa'aǰų Batu Büri Güyük Mönggä täri'ütän kö'üd-i ayala'ulquï yosun äyimü büi-ǰä ₒ

271. — Basa Ögödäi-qahan Ča'adaï-aqa-tur äyätüǰų̈ ilärün ₒ Činggis-qahan äčigä-yü'än bälän-tür sa'uba yambar ärdäm-iyär sa'uba kä'än ügüläkdägüy-ü[3] bï ₒ Ča'adaï-aqa-yï ǰöbšiyä'äsü qahan äčigä bïdan-u Kïtat irgän-ü Altan-qan-ï dorqut talbïlu'a ₒ ädö'ä bï Kïtat irgän-tür morïlasu kä'än äyätüǰų̈ ilä'äsü Ča'adaï-aqa ǰöbšiyäǰų̈ ya'u alǰaqu a'uruq-tur sayïn gü'ün tüšiǰų morïlatqun ₒ bï ändäčä čäri'üt qarqaǰų iläsü kä'äǰų̈ iläǰü'üi ₒ yäkäs ordos-tur Oldaqar[4]-qorčï-yï tüšiǰų̈ ₒ

272. — Taulaï ǰil[5] Ögödäi-qahan Kïtat irgän-tür morïlaǰų J̌äbä-yi manglaï iläba ₒ tädüi Kïtad-un čäri'üd-i daruǰų hünǰi'ü bayïtala kïdu'at Čabčïyal-ï dabaǰų ǰük ǰük qotot balaqat anu ä'ärä'ülün čäri'üt yabu'ulǰų Ögödäi-qahan Šïra-däk-tür[6] bawuba ₒ tändä Ögödäi-qahan äbätčin gürtäǰų̈ aman kälän ǰabqan alǰaqdarun bö'äs bö'äs tölgäčin-ä tölgälä'ülü'äsü Kïtat irgän-ü qaǰar usun-u äǰät qat[7] irgän orqo-ban dawulïqdarun balaqat qotod-ïyan äbdäkdärün türgün-ä adalamuï ₒ irgän orqa altan münggün adu'usun idä'än ǰolï'a ökgüyä kä'än abïtla'asu ülü talbïran dülät

(1) *iläǰü'üi?*
(2) *kïčï'änggü?*
(3) *ügüläkdägü-yü?*
(4) *Olqaqar?*
(5) *ǰïl?*
(6) *däktür?*
(7) Corr. *qant.*

türgün-ä adalamuï ₒ uruq-un gü'ün-äčä bolquy-u[1] kä'än abïtla'asu qahan nidün-'än nä'äǰų̈ usun quyuǰų u'uǰų ya'un bolbï kä'än asaqdaǰų bö'äs öčirün ₒ Kïtat irgän-ü qaǰar usun-u äǰät qat[2] qaǰar usun-ïyan äbdäkdärün irgän orqa-ban dawulïqdarun türgün-ä adalamuï ₒ busu ya'un bär ǰolï'a ögüyä kä'än abïtla'asu dülät türgän-ä ǰi'ür mädämüi[3] ₒ uruq-un gü'ün-äčä bolquy-u[1] kä'ä'äsü talbïramuï ° ädö'ä ǰarlïq mädämü-ǰä kä'än öči'äsü ǰarlïq bolurun ₒ därgädä kö'üd-äčä kän büi kä'äsü Toluï kö'ün därgädä bülä'ä ügülärün ₒ sutu Činggis-qahan äčigä bïdan-u dä'ärä aqanar doro dä'ünär bö'ätälä qahan aqa-yï čïmayï aqta mätü so'ongquǰų irgä mätü bïlïǰų[4] yäkä oro-ban bäyä-tür čïnu čučuǰų[5] olon ulus-ï dä'ärä čïnu ačïǰų otba[6]-ǰä ₒ namayï bürün qahan aqa-yïn därgädä aǰų umartaqsan-ï duratqaǰų untaraqsan[7]-ï säri'ülǰų̈ yabu kä'äkdälü'ä ₒ ädö'ä qahan aqa-yan čïma-yï alda'asu bï kän-ü umartaqsan-ï duratqaqu kän-ü untaraqsan[7]-ï säri'ülgü ₒ ünän bär qahan aqa mïnu ǰö[b] äsä bolu'asu **o**lon Mongqol[8] ulus **ö**näčiräkün ₒ **K**ïtat irgän **kib**[9] qangqun[10] ₒ qahan aqa-yu'an orun-a bï bolsu ₒ **tu**lu-yïn nïru'un bï **tu**lbalba ₒ **ki**lämä-yin nïru'un bï **ki**nggülba ₒ ilä-yi bï ïlaqba ₒ **qa**da-yï bï **qa**tquba ₒ **nï**'ur qo'a **nï**ru'un urtu bï gü büi-ǰä ° bö'äs arbatqun ǰügärütqün[11] kä'äǰü bö'äs ǰügär'äsü[12] ₒ ǰügärgän usu Toluï kö'ün u'uba ₒ qoram[13] sa'uǰų ügülärün ₒ soqtaba bï ₒ soqtaqu-yï mïnu särgütälä önäčit üčügät dä'ünär-iyän bälbisün bäri-yän baruda[14] oyïn-a gürtälä asaraqu-yï qahan aqa mädätügäi ₒ alï bär ügä-bän ügülälä'ä bï soqtaba kä'ä'ät qarču otčų ǰöb äsä boluqsan yosun täyimü ₒ

273. — Tädüi Altan-qan-ï muqutqaǰų Sä'üsä närä ökčų altan münggün altataï hartu a'urasun tabar alašas šä'üsäs-i anu dawulïǰų algïnčï tamačïn[15] talbïǰų Namging J̌ungdu ǰük ǰük-tür balaqasuntur daruqačïn talbïǰų tübšin tükäl qarïǰų Qaraqorum-a bawuba ₒ

(1) *bolqu-yu?*
(2) Corr. *qant.*
(3) *ǰi'ürmädämüi?*
(4) *bilïǰų?*
(5) *čučaǰų?*
(6) Corr. *ökba?*
(7) *umtaraqsan?*
(8) *Manggol?*
(9) *kïb?*
(10) *kangqun?*
(11) *(Sic).*
(12) *ǰügärü'äsü? ǰügäri'äsü?* ou *ǰügä'äsü?*
(13) *qorom? qorum?*
(14) Le texte écrit *bärüdä*, sans traduction.
(15) *tammačïn?*

274. — Čormaqan-qorčï Baqtat irgän-i älsä'üljü'ü ₀ tärä qaǰar sayïn ät sayïn kä'äkdämüi kä'än mädäǰü Ögödäi-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Čormaqan-qorčï-yï mün tändä tama[1] sa'uǰu šïra altan šïramal altatan naqut načïdut dardas subut tanas güǰü'ü urtus köl ündür tobïča'ut güring älä'üt[2] da'usï kïčïdut ačï'an-a qačïdut lausasut hon-tur gürgä'üljü ilän atqun kä'äba ₀ Sübä'ätäi-ba'aturun gäǰigä ayalaqsat Batu Büri Güyük Mönggä täri'ütän olon kö'üt Qanglïn Kïbča'ud-ï Baǰïgïd-ï oro'uljᵘ Äǰil J̌ayaq Mägät balaqasu äbdäǰü Orusud-ï kïduǰu ülüttälä talaba ₀ Asut Säsüt Bolarman Kärman[3] Kïva täri'ütän balaqad-un irgän-i dawulïǰu älsä'üljü daruqačin tamačïn[4]-ï talbïǰu qarïba ₀ urïda J̌ürčät Solangqas-tur ayalaqsan J̌alayïrtaï-qorčï gäǰigä Yäsüdär-qorčï-yï ayala'ulba ₀ tama[1] sa'utuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

275. — Batu Qïbčaqčïn ayan dä'äräčä Ögödäi-qahan-a älčinäčä öčiǰü irärün[5] ₀ mongkä tänggäri-yin güčün-tür qahan abaqa-yïn su-tur Mägät-balaqasun äbdäǰü Orusut irgän-i dawulïǰu harban nikän qarïn irgän-i ǰük-tür oro'uljᵘ altan ǰïlu'a ïčun tataǰu salulčaquï qurïm qurïmlaya kä'äldüǰü yäkä čačïr bosqaǰu qurïmlaquï-tur bï ädä bükün kö'üd-ün aqaqan boluqsan bolǰu nikän qoyar ayaqa ötök urïda u'uba kä'än na-dur Büri Güyük qoyar mawuïlaǰu qurïm ülü qurïmlan morïlaqdaba ₀ morïlaǰu Büri ügülärün ₀ Batu sača bö'ät bolǰu urïda kär u'uqun bülä'ä ₀ saqaltan ämägät sača'un bolǰu ösügä-iyär türiǰü ölmi-iyär gačikiläküi kä'äǰü'ü ₀ Güyük ügülärün ₀ tädä qortan ämägäd-i äbčä'üt anu ǰorqaldaya-čï bïda tädä'är-i kä'äǰü'üi ₀ Älǰigidäi-yin kö'ün Harqasun ügülärün ₀ modun sä'ül ǰübčiya tädän-i kä'äǰü'üi ₀ ba bürün busu häligätü bulqa irgän-tür morïla'uldaǰu ǰöb-i tab-ï bolqu bolba kä'äǰü bükütür Büri Güyük qoyar-a äyin kä'äkdä'ät äyä ügäi tarqaqdaba ₀ ädö'ä qahan abaqa-yïn ǰarlïq mädätügäi kä'än öčiǰü iläǰü'üi ₀

276. — Batu-yïn änä ügä-tür qahan mašï kïlïnglaǰu Güyüg-i ülü a'ulǰa'ulun ügülärün ₀ änä dörmägäi kän-ü ügäs-tür dölüsgüǰü aqa gü'ün-i aman dü'ürän ügüläyü qaqča öndägän hü'ütügäi mün aqa gü'ün-ü äbčä'ün[6]-tür dayïsurqan[7] aǰu'u ₀ algïnčï talbïǰu harban quru'ud-un kïmul ïnu ha'u[t]tala[8] a'ulas mätü balaqat-tur

(1) *tamma?*
(2) *güring-älä'ül?*
(3) Corr. *Bolar Mankärman.*
(4) Cf. § 273, n. 15.
(5) Corr. *ilärün.*
(6) *ä[b]čä'ün.*
(7) *dayï surqan?* cf. § 277.
(8) Cf. § 53.

abarï'uluya ₀ tama talbïǰu tabun quru'ud-un kïmul ïnu tamutala[1] tabtamal[2] qatangqu balaqat-tur abarï'uluya čï bätär[3] mawüï dörmägäi Harqasun kän-i änggäšigäǰü bïdan-u uruq-tur aman dü'ürän yäkä ügä ügülän bülä'ä ₀ Güyük Harqasun qoyar-ï qamtu iläyä ₀ Harqasun-ï mököri'üldägü bülä'ä alaqčïlaba kä'äkün ta ₀ Büri-yi bürün kä'ä'äsü Batu-da ügülä Ča'adaï-aqa-da ügüläǰü ilätügäi ₀ Ča'adaï-aqa mädätügäi kä'äba ₀

277. — Kö'üd-äčä Mänggäi[4] noyad-ača Alčïdaï Qongqortaï J̌anggï täri'ütän noyat duratqan öčirün ₀ Činggis-qahan äčigä-yin činu ǰarlïq kä'är-ün üyilä kä'är-ä gü noyalaqu bülä'ä ₀ gär-ün üyilä gär-tür gü noyalaqu bülä'ä ₀ qahan-ï soyurqa'asu qahan Güyük-tür kïlïnglaǰu amu kä'är-ün üyilä büyü ₀ Batu-da tüšiǰü ilä'äsü bolquy-u[5] kä'än öči'äsü ₀ änä ügä-yi qahan ǰöbšiyän ǰalïraǰu Güyüg-i a'ulǰa'ulǰu süyü'är ügä dongqodurun ₀ ayalaǰu odurun ǰa'ura böksätü gü'ün-ü böksä ïnu äsä hülädäba kä'äkdämü čï ₀ čärig-ün haran-u čiraï ququlǰu otba kä'äkdämü čï ₀ Orusut irgän-i tärä činu a'ur kïlïng-tur ayuǰu oraqdaqsan-a bolqan aquy-u[6] čï ₀ Orusut irgän-i qaqča-'ar oro'uluqsan mätü sätkiǰü omoq dura barïǰu aqa gü'ün-tür dayisurqan[7] ayïsu čï ₀ Činggis-qahan äčigä-yin bïdan-u ǰarlïq-tur büi olon ayu'ulï gün ükü'üli kä'ägü äsä'ü bülä'ä ₀ qaqča-'ar tunïqsan mätü Sübä'ätäi Büǰäk qoyar-un dalda-da yabuǰu olo-'ar büri-yär qamsaǰu Orusut Kibča'ud-ï oro'uljᵘ nikän qoyar Orusut Kïbča'ud-ï oljᵘ äšigä-yin šï'ïra olu'aï ǰö'ä'äi üdü'üy-ä ärämšiǰü nikän-tä gär-däčä[8] qarčᵘ ya'u bär qaqča-'ar tunïqsan mätü ügä dawu ülisčᵘ iräǰü čï ₀ Mänggäi[4] Alčïdaï Qongqortaï J̌anggï-tan-a däkdäksän ǰürügän-i därgä nökör bolǰu tödä'äǰü däbülküi toqo'an-ï dälägäi šïnaqa bolǰu amurlï'uldaǰu-ǰä[9] ₀ täli kä'är-ün üyilä Batu-yï kä'älä'äi Güyük Harqasun qoyar-ï Batu mädätügäi kä'äǰü iläba ₀ Büri-yi Ča'adaï-aqa mädätügäi kä'äba ₀

278. — Basa Ögödäi-qahan ǰarlïq bolurun ₀ Činggis-qahan äčigä-tür mïnu yabuqsat käbtä'ül qorčïn turqa'ut bürin käšiktän-ü yabudal tongqun du'ulqaquï ǰarlïq tongqa'arun ₀ qahan äčigä-yin ǰarlïg-ïyar urïda kär yabuqun bülä'äi ädö'ä mün yosu-'ar yabutuqaï

(1) *tamtala?*
(2) Corr. *dabtamal.*
(3) *bädär?*
(4) *Mönggäi?*
(5) *bolqu-yu?*
(6) *aqu-yu?*
(7) Cf. *supra*, § 276.
(8) Corr. *gär-täčä.*
(9) *amurlï'uldaǰu ₀ ǰä täli?*

kä'än ǰarlïq bolurun ₀ qorčïn turqa'ut urïdu yosu-'ar üdür mör mör-dür-iyän yabuǰu naraday-a[1] käbtä'ül-ä ǰayïlaǰu qadan-a qonotuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ süni bïdan-tur käbtä'ül qonotuqaï ₀ ä'üdän-tür gär-ün horčïn käbtä'ül bayïtuqaï ₀ ordo-yïn qoyïna'un urïda'un käbtä'ül muqurïtuqaï ₀ naran šinggäksän-ü qoyïna süni yabuqun haran käbtä'ül barïǰu qonotuqaï ₀ olon tarqaqsan-u qoyïna qonoqsat köbtä'ül-äčä busut dotoqši ǰoričan[2] oroqun haran-ï barïqsat käbtä'ül äkit anu dalbaru čabčïǰu o'ortuqaï ₀ süni ya'aral kälätü gü'ün irä'äsü käbtä'ül-tür kälälǟǰü gär-ün ümäräčä käbtä'ül-lü'ä qamtu bayïǰu käläläldütügäi ₀ ordo gär-tür oroqu qarqu-yï Qongqortaï Širaqan-tan ǰasa'ul käbtä'ül-lü'ä qamtu ǰasatuqaï ₀ Älǰigidäi itägältü bö'ätälä ǰïlda käbtä'ül-ün dägä'ün yabuqu bolun käbtä'ül-ä barïqdala'a kä'än ǰarlïq busu ülü bolqaqu käbtä'ül itägältü büi-ǰä kä'än ǰarlïq bolǰu käbtä'ül-ün to'a bu asaqtuqaï ₀ käbtä'ül-ün sa'urïn dägä'ün bu yabutuqaï ₀ käbtä'ül-ün ǰaqa'un bu yabutuqaï ₀ käbtä'ül-ün dägä'ün yabuqun ǰaqa'un yabuqun haran-ï käbtä'ül barïtuqaï ₀ käbtä'ül-ün to'a asaqu gü'ün-ü tärä üdür-ün unuqsan aqta ämä'ältü qada'artu-yï ämüsüksän qubčasun sältä[3] käbtä'ül abtuqaï ₀ käbtä'ül-ün sa'urïn-u dä'ärä kän bär bu sa'utuqaï ₀ käbtä'ül tuq kä'ürgä doro ǰïda ayaqa saba asaratuqaï ₀ umdan[4] idä'än-i ötkän mïqa käbtä'ül daruqalatuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ ordo gär tärgän käbtä'ül asaratuqaï ₀ bïdan-u bäyä čärik äsä qaru'asu bïdan-ača anggïda ö'ärä käbtä'ül čärik bu qartuqaï ₀ bïdan-ï šïbawulaquï abalaquï-tur ǰarïmud-ïyan ordo gär tärgän-tür čaqlaǰu talbïǰu bïdan-lu'a ǰarïm käbtä'ül yabutuqaï ₀käbtä'ül-äčä nuntu'učïn yabuǰu ordo bawultuqaï ₀ ä'üdän ča'ada käbtä'ül ä'üdäčin bayïtuqaï ₀ bürin käbtä'ül Qada'an mïnqa mädätügäi kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa käbtä'ül-ün käšik käšig-ün noya[t] tüširün ₀ Qada'an Bulaqadar qoyar nikän käšik bolǰu äyätüldüǰü nikän käšik oroǰu ordo-yïn bara'un ǰäwün ätä'ät qaqas sa'uǰu ǰasatuqaï ₀ Amal Čanar qoyar äyätüldüǰü nikän käšik bolǰu käšik oroǰu ordo-yïn bara'un ǰäwün ätä'ät qaqas [sa'uǰu] ǰasatuqaï ₀ Qadaï Qorï-Qačar qoyar äyätüldüǰü nikän käšik oroǰu ordo-yïn bara'un ǰäwün ätä'ät qaqas sa'uǰu ǰasatuqaï ₀ Yalbaq Qara'udar qoyar äyätüldüǰü nikän käšik bolǰu käšik oroǰu ordo-yïn [bara'un] ǰäwün ätä'ät qaqas sa'uǰu ǰasatuqaï ₀ basa Qada'an Bulqadar-un käšïk Amal Čanar-un käšik ädä ǰirin käši'üt ordo-yïn ǰäwün ätä'ät nuntuqlaǰu käšik orotuqaï ₀ Qadaï Qorï-Qačar qoyar-un käšik

(1) Corr. *naralay-a.*
(2) Corr. *ǰoričän.*
(3) Corr. *sältä.*
(4) *undan?*

Yalbaq Qara'udar qoyar-un käšik ädä ǰirin käši'üt ordo-yïn bara'un ätä'ät nuntuqlaǰu käšik orotuqaï kä'äba ₀ ädä dörbän käšik käbtä'ül Qada'an mädätügäi ₀ basa käbtä'ül mïnu bäyä ča'ada ordo horčïn bayïǰu ä'üdän daruǰu käbtätügäi ₀ käbtä'ül-äčä ordo-tur oroǰu qoyar haran tüsürgä barïtuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa qorčïn-ï Yäsün-Tö'ä Bukidai Qorqudaq Labalqa dörbän käšik käsik bolun qor aqsaquy-a turqa'ud-un dörbän käšik käšik-tür ačïd-un qorčïn-ïyan ǰasaǰu oroldutuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀ basa turqa'ud-un käši'üd-ün ötögüs-i urïda mädän aqsad-un uruq-ača tüširün ₀ urïda mädän aqsan Alčïdaï Qongqortaqaï qoyar äyätüldüǰü nikän käšik turqa'ud-ï ǰasaǰu orotuqaï ₀ Tämüdär J̌ägü qoyar äyätüldäǰü nikän käšik turqa'ud-ï ǰasaǰu orotuqaï ₀ Mangqutaï[1] gäǰigälä'ül-i mädä'ät nikän käšik turqa'ud-ï ǰasaǰu orotuqaï ₀ basa qahan ǰarlïq bolurun ₀ bürin noyat Älǰigidäi-yi aqalaǰu Älǰigidäi-yin ügä-'är yabutqun kä'ä'ät ₀ basa ǰarlïq bolurun ₀ käšiktü gü'ün käšik oroquï-tur ho'ara'asu urïdu ǰarlïq-un yosu-'ar qurban bäri'äs süyütügäi ₀ mün käšiktü gü'ün basa nökö'ä-tä käšik ho'ara'asu dolo'an bäri'äs süyütügäi ₀ basa mün gü'ün äbätčin šilta'a ügäi käšig-ün ötögü[2]-tür äyä ügäi quta'ar-ta käšik ho'ara'asu bïdan-tur yabuquï-yan bärkäšiyän aǰu'u qučïn dolo'an bäri'äs süyü'ät qola qaǰar-a nidün-ü äčinä iläyä ₀ basa käši'üd-ün ötögüs käsikläksän käšiktän-i ülü bügütkän käšik ho'ara'asu käši'üd-ün ötögüs-i ärä'üläyä ₀ basa käši'üd-ün ötögüs quta'ar quta'ar käšik oroquï-tur yä'ütkäldüküi-tür änä ǰarlïq käšiktän-ä sonosqatuqaï ₀ ǰarlïq sonosu'at bürün käšiktän käšik ho'ara'asu ǰarlïq-un yosu-'ar ärä'üläyä ₀ änä ǰarlïq käšiktän-ä äsä sonosqa'asu käši'üd-ün ötögüs aldaltan boltuqaï ₀ basa käši'üd-ün ötögüs sača'un oroqsat mïnu käšiktü-yi bïdan-ača äyä ügäi aqalaqdaba älä kä'än bu onǰïtuqaï-ǰä ₀ ǰasaq köntä'äsü bïdan-a ǰa'atuqaï ₀ ükü'üldägü yosutu bö'äsü bïda mököri'ülüt-ǰä käsä'äkdägü yosutu bö'äsü bïda süyüt-ǰä aqalaqdaba kä'än bïdan-a ülü ǰa'an ö'äsüt qar köl gürgä'äsü nudurqa-yïn qarï'u nudurqa bäriyä-yin qarï'u bäriyä qarï'ultuqaï kä'äba ₀ basa qadanadus mïnqad-un noyad-ača mïnu käšiktän dä'ärän büi-ǰä qadanadus ǰa'ud-un harbad-un noyad-ača mïnu käšiktän-ü kötöčin dä'ärä büi-ǰä qadanadus mïnqalï'ut mïnu käšiktän-tür käräldü'äsü mïnqalï'udaï-yï ärä'üläyä kä'än ǰarlïq bolba ₀

279. — Basa Ögödäi-qahan ügülärün ₀ Činggis-qahan äčigä-yü'än ǰoban bayï'uluqsan ulus-ï bu ǰobo'aya ₀ **köl** anu **kö**sär-ä

(1) *Mongqulaï?*
(2) Le texte écrit faussement *ölödäi.*

qar anu **qa**ǰar-a talbï'ulǰu ǰïrqa'uluya ₀ qahan äčigä-yü'än bälän-tür sa'uǰu irgä ülü ǰobo'an šülän-ä ädä ulus-ača sürüg-ün nikän šilägü qonïn hon hon-tur öktügäi ₀ ǰa'un qonïd-ača nikän qonïn qarqaǰu mün ǰa'ura ügä'ün duta'un-a öktügäi ₀ basa aqa dä'ü olon ärä aqta käšiktän čï'ulu'asu umdan[1] tärä tutum[2] irgän-äčä kär qubčïqdaquï ǰük ǰüg-ün mïnqat mïnqad-ača gä'üt qarqačǔ sa'a'at sa'arïnčïntan-ï adu'ula'at nuntučïtan[3]-ï orošïn tölät qarqaǰu unuqučïn boltuqaï ₀ basa aqa dä'ü čï'ulu'asu ökligä soyurqal ögüyä ₀ a'urasun sükäs qot numut quyaq ǰäbä čang'ut[4] tüsürčǔ balaqat sakï'uluya ₀ ǰük ǰüg-äčä balaqačïn amučïn ïlqaǰu sakï'ultuqaï ₀ basa ulus irgän-ä nuntuq usu qubïyaǰu ögüyä ₀ nuntuq nuntula'ulquy-a[5] mïnqat mïnqad-ača nuntu'učïn ïlqaǰu qarqa'asu bolquy-u[6] ₀ basa Čöl qaǰar-a görä'äsün-äčä busu ülü amuï irgän-ä a'uy-a saqut[7] Čanaï Uï'urtaï qoyar nuntu'učïn-ï täri'üläǰǔ Čöl-ün qudu'ut äri'ülǰǔ qašïtuqaï ₀ basa bïda älčin ha'ulurun ulus bïtu'ulun[8] ha'ulqamuï ₀ ha'ulqun älčin-ü ba yabudal uda'an büi ₀ ulus irgän-ä ba ǰobolang büi ₀ ädö'ä bïda oqo'ata orošï'ulun ǰük ǰüg-ün mïnqat mïnqad-ača ǰamčïn[9] ula'ačïn qarqaǰu sa'urït sa'urït ǰam talbïǰǔ älčin-i qadaqa ügäi ulus-ïyar ülü bitü'ülün ǰam-ïyar ha'ulqa'asu bolquy-u[6] ₀ ädä üyiläs-i Čanaï] Bolqadar qoyar uqaǰu bïdan-a duratqa'asu ǰöb aquy-u[10] kä'än sätkiǰǔ Ča'adaï-aqa mädätügäi ₀ ädä ügüläkdäkün üyiläs ǰokïquï bö'äsü ǰöbšiyä'äsü Ča'adaï-aqa-ča boltuqaï kä'äǰǔ ilä'äsü ₀ Ča'adaï-aqa asaqčǔ iläksän ädä älä üyiläs-i bügüdä-yi ǰöbšiyaǰǔ täyin bö'ät kitügäi kä'äǰǔ iräǰü'üi[11] ₀ basa Ča'adaï aqa ügüläǰǔ irärün ₀ bï ändäčä ǰamut äsärgü barïldu'ultuqaï[12] ₀ basa ändäčä Batu-tur älčin iläsügäi ₀ Batu bär äsärgü ǰamud-ïyan barïldu'ultuqaï kä'ät basa ügüläǰǔ irärün ₀ bügüdän-äčä ǰamut talbï'ulqu üyilä ǰöbä-äčä ǰöb duratqaǰu'uï kä'äǰǔ iräǰü'üi ₀

280. — Tändäčä Ögödäi-qahan ügülärün ₀ Ča'adaï-aqa Batu täri'ütän bara'un qar-un kö'üt aqanar dä'ünär bürin Otčïgïn-noyan Yägü täri'ütän ǰäwün qar-un aqanar dä'ünär bürin kö'üt

(1) *undan?*
(2) *tutun?*
(3) Corr. *nuntu[q]čïtan.*
(4) Corr. *tsang'ut? sang'ut?*
(5) Corr. *nuntu[q]la'ulquy-a.*
(6) *bolqu-yu?*
(7) = *su'ul?*
(8) *bitü'ülün?*
(9) *ǰamučïn?*
(10) *aqu-yu?*
(11) *iläǰü'üi?*
(12) Corr. *barïldu'ulsuqaï.*

qol-un ökit gürigät tümäd-ün mïnqad-un ǰa'ud-un harbad-un noyat büri-yär ǰöbšiyäǰü'üi ₀ ǰöbšiyärün dalaï-yïn qahan-u šülän-ä hon-tur sürüg-ün nikän šilägü irgä qarqa'asu ya'un büi ₀ ǰa'un qonïd-ača nikän ǰusaq qarqaǰu ügä'ün duta'un-a öküi[1] sayïn büi ₀ ǰam talbï'ulǰu ǰamčïn[2] ula'ačïn qarqa'asu olon ulus-a amuqulang älčin-ä bär yabuquy-a ilüb-tä büi kä'ä'äsü büri-yär älä ǰöbšiyäǰü'üi kä'än qahan-u ǰarlïq Ča'adaï-aqa-tur äyätüǰǔ Ča'adaï-aqa-da ǰöbšiyäkdäǰǔ bürin ulus-ača ǰük ǰüg-ün mïnqat mïnqad-ača qahan-u ǰarlïg-ïyar hon hon-tur šülän-ä sürüg-äčä nikän šilägü irgä ǰa'un qonïd-ača nikän ǰusaq qonïn qarqa'ulba ₀ gä'üt qarqa'ulǰu unuqučïn sa'ulba ₀ unuqučïn balaqačïn amučïn qarqa'ulba ₀ ǰamčïn[2] ula'ačïn-ï qarqa'ulǰu sa'urïn sa'urïd-un qaǰar čaqla'ulǰu ǰam talbï'ulurun ₀ Araǰän[3] Toqučar qoyar-ï ǰasa'ulǰu ǰam nikän sa'urïn-tur qorïn ula'ačïn bolqaba ₀ sa'urïn tutum[4]-tur qorï'at ula'ačïn bolqaba ₀ ula'an-u aqtas ši'üsün-ü qonït sa'arïn gä'üt tälägän-tür kölgü hükär tärgät ändäčä bïdan-ača kämläksän käm-äčä **o**qor bugï[5] duta'ulu'asu **o**rqol-ïyar qaqas aldaltan boltuqaï ₀ **qa**lbuqa käkäsün duta'ulu'asu **qa**bar qaqas aldaltan boltuqaï kä'än ǰarlïq bolba ₀

281. — Ögödäi-qahan ügülärün ₀ äčigä-yü'än yäkä oron-tur sa'uǰu qahan äčigä-yin qoyïna üyiläduksän mïnu Ja[b]qud-un irgän-tür ayalaǰu Ja[b]qut irgän muqutqaba bï ₀ nökö'ä üyilä mïnu älčin bïdan-u ǰa'ura ötärlän ha'ulquï basa käräk ǰarag-ïyan ǰö'ä'ülgüy-ä ǰamut talbï'ulba ₀ basa nökö'ä üyilä usu ügäi qaǰar-a qudu'ut äri'ülǰǔ qarqa'ulǰu ulus irgän usun äbäsün-ä gürgä'ülba ₀ basa ǰük ǰük balaqad-un irgän-tür algïnčïn tamačïn talbïǰǔ ulus irgän-ü **köl kö**sär-ä **qar qa**ǰar-a talbï'ulǰu a'ulba bï ₀ qahan äčigä-yü'än qoyïna dörbän üyï[lä]s nämäba-ǰä ₀ basa qahan äčigä-dä'än yäkä oro ba sa'uldaǰu olon ulus-ïyan dä'ärä mïnu ačïǰǔ ottaǰu bö'ät bor darasun-a ïlaqdaqu mïnu buru'u[6] bolba ₀ nikän buru'u mïnu änä bolba-ǰä ₀ nökö'ä buru'u yosu ügäi ämä gü'ün-ü ügä-tür oroǰu Otčïgïn-abaqa-yïn ulus-un ökit abčira'ulqu alǰï'as bolba-ǰä ₀ ulus-un äǰän qahan bö'ätälä yosu ügäi alǰï'as üyilä-tür döläsgägü mïnu nikän buru'u änä bolba-ǰä ₀ basa Doqolqu-yï kägäsülägü nikän buru'u kär buru'u kä'äsü qan äčigä-yin mïnu tus-u'an

(1) Corr. *ö[k]küi.*
(2) *ǰamučïn?*
(3) *Aračan?*
(4) *tutun?*
(5) *bügi?*
(6) *bürü'ü?*

ämünä örümlägü[1] Doqolqu-yï kägäsülägü buru'u[2] alǰï'as ädö'ä mïnu ämünä kän täyin örümläǰǰ[3] ökgü qahan äčigä-yin mïnu bürin-ü ämünä törä kičiyägü gü'ün-i ülü uqan öyisülädüksän-iyän ö'är-iyän bürü'üšiyäba bï ₀ basa tänggäri qaǰar-ača ǰaya'atu töräksän görä'äsün-i aqa dä'ü ǰük odu'u-ǰï kä'än qaramlaǰu quru'a yo'urqa nödü'ülǰü ǰätgüǰü aqu bolun aqa dä'ü-däčä čïmalïqaï ügä sonosba bï buru'u-gü bolba ₀ qahan äčigä-yü'än qoyïna dörbän üyiläs nämäba-ǰä bï ₀ dörbän üyiläs buru'u[2] bolǰu'uï-ǰä kä'äba ₀

282.—Yäkä qurïlta qurïǰu quluqana ǰil[4] quran sara-da Kälürän-ü Ködä'ä-aral-un Dolo'an-Boldaq-a Šilginčäk qoyar ǰa'ura ordos bawuǰu büküi-tür bičiǰü dawusba ₀

(1) Corr. *ölümlägü*.
(2) *bürü'ü ?*
(3) Corr. *ölümläǰu*.
(4) *ǰil ?*

CHAPITRE PREMIER

1. — L'origine de Činggis-qahan est Börtä-Čïno (« Le Loup.... .... »)[1], [venu] naître, du Ciel qui est en haut, par mandat [céleste] ; l'épouse de celui-ci est Qo'aï-maral (« la Biche fauve ») ; il vint [ici] en traversant la Mer. Alors qu'il avait fixé son campement à la source du fleuve Onon, au [mont] Burqan-qaldun, il y eut, né [d'eux], Batačï-qan.

2. — Le fils de Batačï-qan [fut] Tamača. Le fils de Tamača [fut] Qorïčar-märgän. Le fils de Qorïčar-märgän [fut] A'uǰam-Boro'ul. Le fils d'A'uǰam-Boro'ul [fut] Salï-Qača'u. Le fils de Salï-Qača'u [fut] Yäkä-Nidün. Le fils de Yäkä-Nidün [fut] Säm-Sočï. Le fils de Säm-Sočï fut Qarču.

3. — Le fils de Qarču [fut] Borǰïgïdaï-märgän, qui eut pour épouse Mongqolǰïn-qo'a. Le fils de Borǰïgïdaï-märgän [fut] Toroqolǰïn-bayan, dont l'épouse était Boroqčïn-qo'a et qui avait le jeune Boroldaï-Suyalbï et les deux coursiers hongres Dayïr et Boro. Toroqolǰïn eut deux fils, Duwa-soqor et Dobun-märgän.

4. — Duwa-soqor n'avait qu'un seul œil au milieu du front ; [avec cet œil,] il pouvait voir au loin à une distance de trois étapes.

5. — Un jour, Duwa-soqor sortit sur le Burqan-qaldun avec son cadet Dobun-märgän. Du haut du Burqan-qaldun, Duwa-soqor, regardant au loin, aperçut de loin une troupe de gens en transhumance qui venaient entrer [dans la région] en suivant la rivière Tönggälik.

6. — Il dit : « Au milieu de ces gens qui viennent en transhumance, il y a une belle fille à l'avant d'une charrette « noire ». Si elle n'a pas encore été donnée à un homme, nous la demanderons pour toi mon cadet Dobun-märgän. » Ce disant, il envoya son cadet Dobun-märgän pour voir.

7. — Quand Dobun-märgän parvint à ces gens, c'était en vérité une très belle fille, de grand renom, appelée Alan-qo'a et qui n'avait pas encore été donnée à un homme.

(1) [*Börtä* est glosé (I, 1 *a*) 蒼色 *ts'ang sö*, « couleur du ciel », « céruléen », « couleur verte ».]

8. — Pour ce qui est de ce groupe de gens, [antérieurement] la fille de Barqudaï-märgän, seigneur du Köl-Barquǰïn-tögüm, [fille] appelée Barquǰïn-qo'a, avait été donnée à Qorïlartaï-märgän, noble des Qorï-Tumat. Dans le territoire des Qorï-Tumat, à Arïq-usun, cette fille appelée Alan-qo'a était née à Qorïlartaï-märgän de Barquǰïn-qo'a.

9. — Comme, dans le territoire des Qorï-Tumad, on avait mis en interdit son territoire riche en zibelines, en écureuils[1] et en bêtes sauvages, Qorïlartaï-märgän en conçut du ressentiment ; il prit le nom de clan de Qorïlar, et disant qu'au Burqan-qaldun le territoire était bon, et bon pour la chasse des bêtes sauvages, il venait transhumer auprès des seigneurs[2] uriangkhaï du Burqan-qaldun, Burqan-bosqaqsan et Sänči-bayan. Telle est la manière dont Dobun-märgän demanda et prit la fille de Qorïlartaï-märgän des Qorï-Tumat, Alan-qo'a, née à Arïq-usun.

10. — Alan-qo'a, une fois venue chez Dobun-märgän, mit au monde deux fils appelés Bügünütäi et Bälgünütäi[3].

11. — Duwa-soqor, le frère aîné de [Dobun-märgän], eut quatre fils. Sur ces entrefaites, le frère aîné de [Dobun-märgän], Duwa-soqor, ne fut plus. Quand Duwa-soqor ne fut plus, ses quatre fils, ne considérant pas leur oncle Dobun-märgän comme de leur famille et le méprisant, se séparèrent de lui, l'abandonnèrent et transhumèrent. Ayant pris le nom de clan de Dörbän, ils devinrent la tribu des Dörbän.

12. — Par la suite, Dobun-märgän sortit un jour pour chasser sur le Toqočaq-ündür. A l'intérieur de la forêt, il rencontra un homme Uriangqaï qui, ayant tué un cerf de trois ans, était en train de rôtir ses côtes et *les entrailles*[4].

13. — Dobun-märgän dit : « Ami, [donne] de [ton] rôti. » — « J'[en] donnerai », dit [l'homme]. Et prenant [pour lui] la peau de la poitrine avec les poumons[5], il donna toute la viande du cerf de trois ans à Dobun-märgän.

(1) [Le texte mongol écrit *kärämün* traduit (I, 6 *a*) par le chinois 青 鼠 *ts'ing chou* « rat vert »; Haenisch, *Wörterbuch*, 99, le traduit par « Eichhorn »; Kovalevskiĭ traduit *kärämä* par « écureuil ». Cf. P. Pelliot, *Les formes turques et mongoles dans le Nuzhatu-'l-Ḳulūb* (*B. S. O. S.*, VI, 3, p. 562). Le vocabulaire du *Teng tan pi kieou* de 1598, 22, 72 *a* donne une traduction semblable à celle de l'*Hist. Secrète*. Cf. également Ramstedt, *Wörterbuch*, 227 *b*.]

(2) [Le texte mongol écrit *äǰät*.]

(3) [Cf. note du texte mongol.]

(4) [Cf. P. Pelliot, *Širolγa* ∾ *Širalγa* (*T'oung Pao*, XXXVII, 102), où l'auteur discute ce passage.]

(5) [Cf. *loc. cit.*, p. 103.]

14. — Alors que Dobun-märgän s'en venait en portant [sur son cheval] ce cerf de trois ans, il rencontra un homme épuisé qui marchait en traînant son fils.

15. — Comme Dobun-märgän lui demandait qui il était, cet homme dit : « Je suis Ma'alïq-Baya'udaï, et je suis épuisé de marcher. Donne-moi de la viande de cette bête, et je te donnerai ce mien fils. »

16. — A ces mots, Dobun-märgän coupa une cuisse du cerf de trois ans et la lui donna, et il emmena ce fils pour être serviteur dans sa demeure.

17. — Sur ces entrefaites, Dobun-Märgän ne fut plus. Quand Dobun-märgän ne fut plus, Alan-qo'a, tout en étant sans mari, mit au monde trois fils, qui furent appelés Buqu-Qadagï, Buqatu-Salǰï et Bodončar-mungqaq.

18. — Les deux fils nés auparavant de Dobun-märgän, Bälgünütäi et Bügünütäi, se dirent mutuellement en cachette de leur mère : « Notre mère, qui n'a pas de frères aînés ou cadets, ni de cousins germains [de notre père] et alors qu'elle est sans mari, a mis au monde ces trois fils. Dans la maison, le seul homme est Ma'alïq-Baya'udaï[1]. Ces trois fils ne seraient-ils pas de lui ? » Leur mère Alan-qo'a comprit qu'ils se disaient cela mutuellement en cachette d'elle.

19. — Un jour de printemps, comme elle cuisait du mouton séché, elle fit asseoir en rang[2] ses cinq fils Bälgünütäi, Bügünütäi, Buqu-Qatagï, Buqatu-Salǰï et Bodončar-mungqaq, et leur donna à chacun un seul bois de flèche en leur disant de le briser. Chacun, prenant son seul bois de flèche, le cassa et le jeta. Puis elle lia ensemble cinq bois de flèches et les [leur] donna en leur disant : « Brisez-les. » [Mais] à eux cinq, s'étant repassé successivement les cinq flèches liées, ils furent incapables l'un après l'autre de les briser.

20. — Alors leur mère Alan-qo'a parla : « Vous, mes deux fils Bälgünütäi et Bügünütäi, vous vous dites mutuellement en me soupçonnant : 'Elle a mis au monde ces trois fils ; de qui sont-ils fils et comment ?' Que vous ayez des soupçons est juste.

21. — « Chaque nuit, un homme jaune brillant, entrant [par] l'ouverture supérieure de la tente [ou] par l'[interstice] lumineux

(1) Il faut peut-être comprendre « le » Ma'alïq-Baya'udaï, car ce devrait être son fils ; ce serait un nom de clan ? Cf. le cas du § 44.

(2) Ou « s'assit en faisant ranger [debout] » (?).

du linteau [de la porte], frottait mon ventre et son éclat lumineux s'enfonçait dans mon ventre ; quand il sortait, il sortait en rampant, tel un chien jaune[1], dans les rais du soleil [ou] de la lune. A quoi bon vous répondre en paroles ? Pour qui comprend, le signe est évident que [ces trois fils] doivent être les fils du Ciel. Comment parlez-vous en comparant aux hommes à la tête noire ? Qu'ils deviennent des rois universels, et alors le bas peuple[2] comprendra bien ».

22. — Alan-qo'a parla encore à ses cinq fils ces paroles d'instruction : « Vous, mes cinq fils, êtes nés d'un seul ventre. Tel les cinq bois de flèches de tout à l'heure, si vous êtes chacun seul, il sera facile à quiconque de vous briser comme chacun de ces bois de flèches ; si vous êtes ensemble et d'accord commun comme ces bois de flèches liés, à qui donc serait-il facile de vous [détruire] ? »[3] Sur ces entrefaites, leur mère Alan-qo'a ne fut plus.

23. — Quand leur mère Alan-qo'a ne fut plus, les frères aînés et les frères cadets, à eux cinq, divisèrent entre eux les bestiaux et les vivres. Bälgünütäi, Bügünütäi, Buqu-Qatagï et Buqatu-Saljï prirent chaçun une part, à eux quatre. Mais à Bodončar, le disant sot et stupide et ne le comptant pas de la famille, on ne donna pas de part.

24. — Bodončar, n'étant pas compté de la famille, dit : « A quoi bon rester ici ? » Il monta Oroq-šïngqula au dos blessé, à la queue pelée, en disant : « S'il meurt, je mourrai ; s'il vit, je vivrai » ; et il se mit en route en suivant le fleuve Onon. En avançant, il arriva à Baljun-aral, fit là une hutte d'herbe et s'établit là.

25. — Tandis qu'il vivait ainsi, il vit un jeune épervier en train de manger un coq de bruyère qu'il avait pris. Du poil de la queue d'Oroq-šïngqula au dos blessé, à la queue pelée, il fit un nœud coulant, prit [l'épervier] et l'éleva.

26. — N'ayant pas de nourriture pour se nourrir, il épiait les bêtes sauvages que les loups assiégeaient sur les falaises, les tirait, les tuait et s'en nourrissait, et il se nourrissait [aussi] en ramassant [les restes de] la nourriture des loups. En alimentant ainsi son propre gosier et son épervier, cette année passa.

(1) « Jaune » = idée d'or ; allusion aux images divines dorées du bouddhisme ?

(2) Cf. turc *qarabaš* de Kāšγarī (Brockelmann, 32) ; *qara budun (qarasi budun)* de Radlov.

(3) [Traduction incertaine.]

(4) [Traduction incertaine ; le texte mongol écrit *yorčiju talbība* « il le laissa aller ».]

27. — Ce fut le printemps. Au temps de la venue des canards, il fit jeûner son épervier, puis le lança. Il suspendit canards et oies, au point que leur puanteur se sentait à chaque vieil arbre, leur ranceur[1] à chaque tronc desséché.

28. — De derrière le [mont] Düyirän, un groupe de gens vint transhumer en longeant la rivière Tönggälik. Bodončar, lâchant son épervier, donnait [de sa chasse] à ces gens ; le jour, il buvait du lait de jument [avec eux] ; la nuit, il retournait coucher à sa hutte d'herbe.

29. — Ces gens demandèrent l'épervier de Bodončar ; il ne le donna pas. Ces gens ne questionnèrent pas Bodončar sur qui et comment il était ; Bodončar de son côté s'en allait sans questionner ces gens sur qui ils étaient.

30. — Son frère aîné Buqu-Qatagï, disant que son frère cadet Bodončar-mungqaq s'en était allé en suivant le fleuve Onon, vint à sa recherche, et il interrogea ces gens venus transhumer le long de la rivière Tönggälik, disant qu'il [s'agissait de] tel et tel homme, ayant un tel cheval.

31. — Ces gens dirent : « Et l'homme et le cheval existent, tels que tu interroges. Il a aussi un épervier. Chaque jour il s'en vient vers nous et boit [avec nous] du lait de jument. La nuit, nous ne savons pas où il couche ; mais quand le vent souffle du Nord-Ouest, les plumes et le duvet des canards et des oies qu'il fait prendre à son épervier viennent [ici] dispersés et chassés comme la neige dans une tempête ; ce doit être par là. A présent, c'est le moment de sa venue. Attends un peu. »

32. — Au bout de peu de temps, un homme survenait en remontant la rivière Tönggälik ; quand il fut parvenu, c'était Bodončar même. Son frère aîné Buqu-Qatagï, l'ayant vu et reconnu, le prit et l'emmena, et [tous deux] se mirent en route, trottant en remontant le fleuve Onon.

33. — Bodončar, qui avançait en trottant derrière son frère aîné Buqu-Qatagï, dit « Frère aîné, frère aîné, c'est bien quand un corps a une tête, quand un vêtement a un col. » Son frère aîné Buqu-Qatagï ne sut que faire de ces paroles.

34. — Comme il répétait les mêmes paroles et que son frère aîné ne savait qu'en faire, celui-ci ne fit entendre aucune réponse. Bodončar, tout en avançant, dit encore les mêmes mots. A ces

(1) [Plutôt rancidité ? ou rancissure ?]

mots, son frère aîné dit : « Que sont là ces mêmes et mêmes mots que tu viens de dire ? »

35. — Là-dessus, Bodončar dit : « Ces gens de tout à l'heure qui sont à la rivière Tönggälik, grands et petits, bons et mauvais, sont tous égaux, sans tête ni sabot[1]. Ce sont des gens faciles ; lançons-nous sur eux. »

36. — Là-dessus, son frère aîné lui dit : « Soit. S'il en est ainsi, arrivons [d'abord] à la maison ; frères aînés et frères cadets nous tiendrons ensemble conseil, et nous nous lancerons sur ces gens. »

37. — Étant arrivés à la maison, frères aînés et frères cadets parlèrent ensemble, [puis] montèrent à cheval. On lança Bodončar lui-même comme éclaireur.

38. — Bodončar, s'étant élancé comme éclaireur, s'empara d'une femme qui était au milieu de sa grossesse, et lui demanda : « Qu'es-tu ? » Cette femme dit : « Je suis une Adangqan-Urïangqajïn, des J̌arčï'ut[2]. »

39. — Les frères aînés et les frères cadets, en capturant à eux cinq ces gens-là, purent s'établir avec des troupeaux et des approvisionnements, avec du personnel et des serviteurs[3].

40. — Cette femme au milieu de sa grossesse, une fois venue chez Bodončar, mit au monde un fils. En disant « C'est un fils du peuple *J̌al* »[4], on le nomma J̌ajïradaï ; c'est lui qui fut l'ancêtre des J̌adaran. Le fils de J̌adaradaï fut appelé Tügü'üdäi. Le fils de Tügü'üdäi fut Büri-Bulčïru. Le fils de Büri-Bulčïru fut Qara-Qada'an. Le fils de Qara-Qada'an fut J̌amuqa. Ce sont ceux-là qui eurent le nom de clan de J̌adaran.

41. — Cette femme mit en outre au monde un fils de Bodončar. Comme c'était une femme dont il s'était emparé, on nomma ce fils Ba'arïdaï ; c'est lui qui fut l'ancêtre des Ba'arïn. Le fils de Ba'arïdaï fut Čïduqul-bökö. Čïduqul-bökö eut beaucoup de femmes, et ses fils naissaient comme à chaque instant. Ce sont ceux-là qui eurent le nom de clan de Mänän-Ba'arïn.

42. — [Les descendants de] Bälgünütäi eurent le nom de clan de Bälgünüt. [Les descendants de] Bügünütäi eurent le nom de clan de Bügünüt. [Les descendants de] Buqu-Qatagï eurent le nom de

(1) *Šï'ïra* se dit aussi des gens.
(2) Il faut peut-être traduire « Je suis Urïangqajïn, des J̌arčï'ut-Adangqan ».
(3) On peut aussi comprendre « avec les bêtes pour leur nourriture, les gens pour leur service ».
(4) Cf. *yal* du turc.

clan de Qatagïn. [Les descendants de] Buqutu-Saljï eurent le nom de clan de Saljï'ut. [Les descendants de] Bodončar eurent le nom de clan de Borǰïgïn.

43. — D'une [autre] femme épousée par Bodončar naquit [un fils] qui fut appelé Barïm-šï'ïratu-Qabïčï. Bodončar prit [comme concubine] une [fille] venue comme « compagne » de la mère de Qabïčï-ba'atur, et elle mit au monde un fils qui fut appelé J̌äwürädäi. J̌äwürädäi à l'origine était admis à l'endroit de la perche de sacrifice.

44. — Quand Bodončar ne fut plus, [Qabïčï-ba'atur] dit : « Il y a constamment à la maison l'homme Adangqa-Urïangqadaï[1] ; [ce J̌äwürädäi] pourrait bien être de lui » ; et il fit sortir J̌äwürädäi de [l'endroit de] la perche de sacrifice. [Celui-ci] prit le nom de clan de J̌äwüräyit, et c'est lui qui fut l'ancêtre des J̌äürät.

45. — Le fils de Qabïčï-ba'atur fut Mänän-tudun. Les fils de Mänän-tudun furent Qačï-külük, Qačïn, Qačï'u, Qačula, Qaraldaï, Qačï'un et Qaraldaï, sept [en tout].

46. — Le fils de Qačï-külük fut Qaïdu, né de Nomolun-äkä. Le fils de Qačïn fut appelé Noyagïdaï ; comme, par nature, il aimait à jouer les nobles, [ses descendants] eurent le nom de clan de Noyakïn. Le fils de Qačï'u fut appelé Barulataï ; comme il était de grande stature et gros mangeur, [ses descendants] eurent le nom de clan de Barulas. Comme le fils de Qačula était gros mangeur, [ses descendants] ayant reçu le nom de clan de Barulas, on les nomma les Yäkä-Barula (= Grands Barula) et les Üčügän-Barula (« Petits Barula ») ; ce furent là les Barulas tels que Ärdämtü-Barula (« Barula Capable »), Tödö'än-Barula, etc. Les fils de Qaraldaï n'avaient pas de préséance pour prendre le riz avec les doigts ; aussi est-ce eux qui eurent le nom de clan de Buda'at. Le fils de Qačï'un fut appelé Adarkïdaï ; comme, [parmi eux,] frères aînés et frères cadets se disputaient mutuellement, ils eurent le nom de clan de Adargïn. Les fils de Načïn-ba'atur furent Uru'udaï et Mangqutaï; c'est eux qui eurent les noms de clan de Uru'ut et de Mangqut. D'une [autre] femme épousée par Načïn-ba'atur naquirent [deux fils] qui furent appelés Šïǰu'udaï et Doqoladaï.

47. — Qaïdu eut trois fils, Baï-Šïngqor-doqšïn, Čaraqaï-lïngqu et Čauǰïn[2]-örtägäi. Le fils de Baï-Šïngqor-doqšïn fut Tumbïnaï-

(1) C'est son fils, donc pris comme nom de clan ; cf. § 18.
(2) Il faut peut-être lire Čäüǰin ; cf. *infra*.

säčän. Les fils de Čaraqaï-lïngqu furent Sänggüm-bilgä et Ambaqaï, qui eurent le nom de clan de Tayïčï'ut. D'une femme belle-sœur il naquit à Čaraqaï-lïngqu [un fils] appelé Bäsütäi ; ce sont [ses descendants] qui eurent le nom de clan de Bäsüt. Les fils de Čauǰïn-örtägäi sont ceux qui eurent les noms de clan de Oronar, Qongqotan, Arulat, Sünit, Qabturqas et Gänigäs.

48. — Tumbïnaï-säčän eut deux fils, Qabul-qahan et Säm-Säčülä[1]. Le fils de Säm-Säčülä fut Bültäčü-ba'atur. Qabul-qahan eut sept fils ; l'aîné était Ökin-barqaq, et [les autres] Bartan-ba'atur, Qutuqtu-münggür, Qutula-qahan, Qulan, Qada'an et Tödö'än-otčïgïn ; tels sont les sept.

49. — Le fils de Ökin-barqaq fut Qutuqtu-yürki[2]. Qutuqtu-yürki eut deux fils, Säčä-bäki et Taïču ; c'est eux qui eurent le nom de clan de Yürki.

50. — Bartan-ba'atur eut les quatre fils suivants : Mänggätü-Kïyan, Näkün-taïǰï, Yäsügäi-ba'atur et Darïtaï-otčïgïn. Le fils de Qutuqtu-münggür fut Büri-bökö ; lors du festin dans la forêt du [fleuve] Onon, c'est ce [Büri-bökö] qui fendit l'épaule de Bälgütäi.

51. — Qutula-qahan eut trois fils, J̌öči, Gïrma'u[3] et Altan. Le fils de Qulan-ba'atur fut Yäkä-Čärän ; c'est lui qui était le maître des deux *darqan* Badaï et Kïšïlïq. Qada'an et Tödö'än furent tous deux sans descendance.

52. — Qabul-qahan eut le gouvernement de tous les Mongols. Après Qabul-qahan, et conformément aux paroles de Qabul-qahan, bien qu'il y eût ses sept fils, c'est Ambaqaï-qahan qui eut le gouvernement de tous les Mongols.

53. — Ambaqaï-qahan donna sa fille à un Tatar des Ayïrï'ut[4] Buïru'ut qui étaient sur le fleuve Uršï'un entre les deux [lacs] Büyür-na'ur et Kölän-na'ur. Comme il allait lui-même lui conduire sa fille, des gens des J̌uyïn Tatar saisirent Ambaqaï-qahan et le livrèrent à l'Altan-qahan des Kïtat ; alors Ambaqaï-qahan envoya comme messager Balaqačï, un homme Bäsütäi, en lui disant : Transmets ces miennes paroles à Qutula parmi les sept fils de Qabul-qahan, et à Qada'an-taïǰï parmi [mes] dix fils : « Alors que je suis le qahan de tous et le maître du peuple, comme j'allais conduire ma fille, j'ai été saisi par les Tatar ; venez à mon secours[5],

(1) Il faut corriger en Säm-Qačula.
(2) Peut-être à lire Qutuqtu-Yurkï.
(3) Peut-être à lire Gir-ma'u.
(4) Il faut peut-être transcrire Ačïrï'ut.
(5) Lacune dans la traduction : « Alors que je suis le qahan de tous et le maître du peuple, j'ai été saisi par les Tatar ; punissez-les pour moi ».

punissez-les pour moi. Jusqu'à mettre à vif les ongles de vos cinq doigts, jusqu'à user vos dix doigts, faites effort pour venger mon injure. » Avec ces paroles, il l'envoya.

54. — En ce temps-là, alors que Yäsügäi-ba'atur chassait à l'épervier [le long] du fleuve Onon, il rencontra Yäkä-Čilädü des Märkit qui s'avançait, venant de prendre [pour femme] une fille chez la tribu des Olqunu'ut, et, l'ayant vue à la dérobée, il vit que c'était une femme d'une beauté exceptionnelle. Il se hâta de retourner à la maison, puis revint en emmenant son frère aîné Näkün-taïǰï et son frère cadet Darïtaï-otčïgïn.

55. — Comme ils approchaient, Čilädü prit peur. Il avait un alezan rapide ; il lui frappa la cuisse et s'échappa en franchissant une colline ; les trois se lancèrent ensemble à sa poursuite par derrière. Comme Čilädü revenait après avoir doublé une pointe montagneuse et arrivait à sa charrette, Hö'älün-üǰin parla : « T'es-tu rendu compte qui sont ces trois individus ? Leur mine n'est pas une mine ordinaire ; ils ont la mine d'en vouloir à ta vie. Si tu as du moins la vie, il y a des filles à l'avant de toutes les voitures, il y a des femmes dans toutes les charrettes « noires ». Si tu as la vie, tu pourras [toujours] trouver des filles, des femmes ; [quand tu en trouveras] une d'un autre nom, tu pourras encore la nommer Hö'älün. Sauve ta vie. Respire mon odeur, et va. » Ce disant, elle ôta sa chemise ; alors que, du haut de son cheval, il s'en saisissait, les trois, ayant tourné la pointe montagneuse, s'en venaient et approchaient. Čilädü, frappant la cuisse de son alezan rapide, s'enfuit en hâte ; il s'enfuit en remontant le fleuve Onon.

56. — Les trois, le poursuivant par derrière, lui coururent sus jusqu'à franchir sept collines, puis s'en revinrent. Tandis que Yäsügäi-ba'atur tirait [la charrette de] Hö'älün-üǰin par le licol, que Näkün-taïǰï son frère aîné ouvrait la route et que Darïtaï-otčïgïn son frère cadet se tenait à côté des brancards, comme ils avançaient ainsi, Hö'älün-üǰin parla : « Mon grand frère Čilädü, tu n'as pas eu à laisser disperser tes tresses à contre vent, tu n'as pas eu un ventre affamé dans la steppe. A présent, comment feras-tu pour laisser pendre tes cadenettes une sur ton dos et une sur ta poitrine, une en avant et une en arrière ? »[1] et ce disant, elle avançait en se lamentant à si grande voix qu'elle soulevait des vagues dans le fleuve Onon et qu'elle faisait résonner les vaux boisés. Darïtaï-otčïgïn, qui marchait à côté, dit : « Celui que tu

(1) Mettre tout à la troisième personne, et non à la seconde.

tenais dans tes bras a passé bien des cols ; celui que tu pleures a franchi bien des eaux. Quand tu l'appelles, il regarderait derrière lui qu'il ne te verrait pas ; si tu le cherchais, tu ne trouverais pas ses traces[1] ; tais-toi. » En ces termes, il lui faisait des remontrances. Yäsügäi-ba'atur emmena alors Hö'älün-üǰin dans sa demeure. Telle est la manière dont Yäsügäi-ba'atur emmena Hö'älün-üǰin.

57. — Comme Ambaqai-qahan avait désigné nommément [ces] deux-là, Qada'an et Qutula, tous les Mongols Tayïčï'ut, assemblés au Qorqonaq-ǰubur du [fleuve] Onon, proclamèrent qahan Qutula. Les Mongols, joyeux, se réjouirent en un festin avec des danses. Ayant élevé Qutula comme souverain, ils dansèrent autour de l'arbre feuillu de Qorqonaq à y faire un sillon [où on entrait] jusqu'aux côtes, [à y faire] de la cendre [qui montait] jusqu'aux genoux.

58. — Qutula devenu qahan et Qada'an-taïǰï montèrent tous deux à cheval contre le peuple Tatar. Contre les deux Tatar Kötön-baraqa et J̌alï-buqa ils se battirent treize fois, sans pouvoir venger la vengeance et réparer l'injure d'Ambaqaï-qahan.

59. — Alors, quand Yäsügäi-ba'atur ravageait les Tatar ayant à leur tête Tämüǰin-ügä et Qorï-buqa, et que Hö'älün-üǰin, qui était enceinte, se trouvait au Däli'ün-boldaq du [fleuve] Onon, précisément alors Činggis-qahan naquit. Au moment de sa naissance, il naquit serrant dans sa main droite un caillot de sang qui ressemblait à un osselet. On dit : « Il est né quand on s'est emparé de Tämüǰïn-ügä des Tatar », et c'est ainsi qu'on lui donna le nom de Tämüǰin.

60. — De Hö'älün-üǰin, il naquit à Yäsügäi-ba'atur les quatre fils suivants : Tämüǰin, Qasar, Qačï'un et Tämügä ; et il naquit [aussi] une fille appelée Tämülün. Quand Tämüǰin avait neuf ans, J̌öči-Qasar avait sept ans, Qačï'un-älči avait cinq ans, Tämügä-otčïgïn avait trois ans, Tämülün était au berceau.

61. — Quand Tämüǰin eut neuf ans, Yäsügäi-ba'atur dit : « Je vais demander [pour lui] une fille à ses oncles maternels, aux Olqunu'ut, les parents de Hö'älün-äkä » ; et il se mit en route en emmenant Tämüǰin. Comme ils allaient, il rencontra, entre le [mont] Čäkčär et le [mont] Čïqurqu, l'Onggïradaï Däi-säčän.

62. — Däi-säčän dit : « Parent Yäsügäi, chez qui te rends-tu ? » Yäsügäi-ba'atur dit : « Je me rends demander une fille aux Olqu-

(1) Ou bien : « S'il te cherchait, il ne trouverait pas ton ornière ».

nu'ut, les oncles maternels de ce mien fils. » Däi-säčän dit : « Ce tien fils est un fils dont les yeux ont du feu et dont le visage a de l'éclat. »

63. — « Parent Yäsügäi, cette nuit j'ai rêvé un rêve. Un gerfaut blanc tenant à la fois le soleil et la lune est venu en volant et s'est posé sur ma main. J'ai raconté aux gens ce mien rêve, en disant : [Jusqu'ici] j'avais vu de loin le soleil et la lune ; à présent, ce gerfaut, en les tenant, les a apportés et s'est posé sur ma main ; et il s'est posé blanc ; qu'est-ce que cela peut bien me faire voir de bon ? Parent Yäsügäi, ce mien rêve m'a fait précisément voir que tu allais venir en amenant ton fils ; j'ai fait un bon rêve. Ce rêve, c'était un présage qui annonçait [la venue de] vous autres Kïyat. »

64. — « Chez notre peuple Onggïrat, de vieille date, et sans que le monde le conteste, les fils de nos filles sont bien faits et les filles sont belles. Nos filles aux jolies joues, pour ceux de vous qui deviennent qahan, nous les faisons monter dans une charrette qasaq, nous attelons un chameau noir, et nous vous les passons en le faisant trotter ; nous les faisons asseoir sur tous les sièges de souveraines. Sans que le monde le conteste, nous élevons nos filles de grande beauté, nous les faisons monter dans une charrette qui a un siège sur le devant, nous attelons un chameau foncé et nous vous les passons en les mettant en route ; nous les faisons asseoir à l'un des côtés [du souverain] sur un siège élevé. De vieille date, notre peuple des Onggïrat a des femmes qui portent le bouclier rond, des filles qui présentent des requêtes, et il est [connu] par la bonne mine des fils de ses filles et par la beauté de ses filles. »

65. — « Pour nos fils, on regarde le campement ; quant à nos filles, c'est leur beauté qu'on remarque. Parent Yäsügäi, allons à ma demeure. Ma fille est encore petite ; que mon parent la voie. » Ce disant, Däi-säčän [les] conduisit à sa demeure où il les fit descendre.

66. — Quand ils virent sa fille, ils virent une fille dont le visage avait de l'éclat et dont les yeux avaient du feu, et ils firent entrer [son image] dans leur esprit. Elle avait dix ans, un an de plus que Tämüǰin[1], et s'appelait Börtä. Ayant passé la nuit, comme le lendemain ils demandaient sa fille à Däi-säčän, celui-ci dit : « Si on donne [une fille] en la faisant beaucoup demander, on est honoré ; si on [la] donne en la faisant peu demander, on est méprisé. [Mais] le destin d'une fille est d'être donnée à un homme[2] et non

(1) *Cf.* § 94.
(2) [Traduction incertaine.]

de vieillir à la porte. Je donnerai ma fille ; quant à ton fils, pars en le laissant ici comme [futur] gendre. » Étant tombés d'accord là-dessus, Yäsügäi-ba'atur dit : « Je laisserai mon fils comme [futur] gendre. Mon fils a peur des chiens ; ne le laisse pas effrayer par les chiens. » Ayant dit, il donna son cheval de main comme cadeau de fiançailles et s'en alla, laissant Tämüǰin comme [futur] gendre.

67. — En route, au Šïra-kä'är du [mont] Čäkčär, Yäsügäi-ba'atur rencontra des Tatar en train de festoyer ; comme il avait soif, il descendit à leur festin. Les Tatar le reconnurent et dirent : « Yäsügäi le Kïyan est venu. » Se rappelant avec rancune qu'ils avaient été pillés par lui antérieurement et lui voulant du mal, ils lui donnèrent [une boisson] qu'ils avaient empoisonnée en y mêlant du poison. En route, [Yäsügäi-ba'atur] se sentit mal, marcha trois jours et, arrivé à sa demeure, il était mal.

68. — Yäsügäi-ba'atur dit : « Au dedans de moi, je suis mal. Qui est près ? » Comme on disait que le fils de Čaraqa-äbügän le Qongqotadaï, Mönglik, était près, il l'appela, le fit venir et lui dit : « Mönglik, mon enfant, j'ai des fils qui sont petits. Comme je venais ayant laissé mon fils Tämüǰin comme [futur] gendre, en route j'ai été mis à mal par des Tatar. Au dedans de moi, je suis mal. Charge-toi de prendre soin de tes frères cadets qui restent petits derrière [moi] et de ta belle-sœur veuve. Fais venir vite mon fils Tämüǰin, ô Mönglik, mon enfant. » Ce disant, il passa.

CHAPITRE II

69. — Fidèle aux paroles de Yäsügäi-ba'atur, Mönglik alla et dit à Däi-säčän : « Ton[1] frère aîné Yäsügäi songe beaucoup à Tämüǰin, et il souffre dans son cœur ; je suis venu pour chercher Tämüǰin. » Däi-säčän dit : « Si mon parent songe beaucoup à son fils, que [celui-ci] aille, et, ayant vu [son père], qu'il [re]vienne vite. » Mönglik-äčigä ramena Tämüǰin.

70. — Ce printemps-là, les *qatun* d'Ambaqaï-qahan, Orbaï[2] et Soqataï, toutes deux, sortirent pour offrir aux « grands » les prémices de la terre. Hö'älün-üǰin s'y rendit, mais étant arrivée en dernier, elle fut laissée la dernière. Hö'älün-üǰin dit à toutes deux, Orbaï et Soqataï : « Vous dites-vous que Yäsügäi-ba'atur est mort, et comme mes fils ne sont pas grands, comment me laissez-vous en arrière [loin] des morceaux des « grands », des [gâteaux en forme de] pierre à aiguiser et des boissons[3] de sacrifice ? Il semble que vous ayez voulu transhumer sans m'éveiller pour manger. »

71. — A ces mots, les deux *qatun*, Orbaï et Soqataï, dirent : « Tu n'es pas de celles à qui la règle est de donner en les appelant ; tu es de celles pour qui la coutume est de manger si cela se rencontre. Tu n'es pas de celles à qui la règle est de donner en les invitant ; tu es de celles pour qui la coutume est de manger si cela se trouve. Est-ce en te disant que Ambaqaï-qahan est mort que tu en viens, Hö'älün, à nous parler de la sorte ? »

72. — « S'il nous plaît, nous transhumerons en abandonnant ceux-ci dans le campement, les mères et les fils, et nous partirons sans vous emmener[4]. » Le lendemain, au jour, les Tayïčï'ut, Tarqutaï-Kïrïltuq, Tödö'än-Girtä et autres Tayïčï'ut, se mirent

(1) Il faut peut-être traduire « Le frère aîné » et non « ton frère aîné ».

(2) Il faut vraisemblablement transcrire Örbäi.

(3) [Le texte mongol écrit *sarqut*, et la traduction interlinéaire (II, 2 *a*) le rend par 胙 *tso*, « viande offerte aux esprits » ; Haenisch traduit dans son *Wörterbuch*, p. 132, par « Opferfleisch » qui a le même sens.]

(4) [Traduction incertaine] ; peut-être : « Nous transhumerons en abandonnant qui nous plaira (?) [volontairement (?)] dans le campement, les mères et les fils, et nous partirons sans les emmener ».

en route en suivant le cours du fleuve Onon ; ils transhumèrent en abandonnant Hö'älün-üǰin, les mères et les fils. Comme Čaraqa-äbügän le Qongqotadaï était allé pour les retenir, Tödö'än-Girtä, partant en transhumance, lui dit : « L'eau profonde est tarie, la pierre brillante est en miettes. » Et par derrière, en disant « comment me retiens-tu ? », il donna à Čaraqa-äbügän un coup de lance le long du dos.

73. — Čaraqa-äbügän, blessé, revint à sa demeure ; alors qu'il était couché et très mal, Tämüǰin alla le voir. Alors Čaraqa-äbügän le Qongqotadaï dit : « Comme tout le peuple, tout notre peuple que ton bon père avait rassemblé était pris et emmené en transhumance, j'ai voulu les retenir, et voilà comme j'ai été traité. » Là-dessus, Tämüǰin s'étant mis à pleurer sortit et s'en alla. Hö'älün-üǰin, alors que [les gens] avaient transhumé en l'abandonnant, dressa l'étendard et, étant montée elle-même à cheval, elle ramena en arrière la moitié de ses gens ; et sans laisser s'arrêter les gens qu'elle avait ramenés, elle transhuma derrière les Tayïčï'ut.

74. — Quand les Tayïčï'ut, le frère aîné et le frère cadet[1], eurent transhumé, abandonnant dans le campement Hö'älün-üǰin, elle la veuve avec ses jeunes fils, les mères et les fils, Hö'älün-üǰin qui était née femme de ressource pourvut à la subsistance de ses jeunes fils. Enfonçant son *boqtaq* au sommet de la tête et ceinturant court sa jaquette, courant en amont et en aval du fleuve Onon, cueillant des pommes et des cerises sauvages, elle nourrissait jour et nuit leur gosier. Née courageuse, la *üǰin-äkä* nourrissait ses fils augustes, elle les nourrissait en prenant des genièvres et des *noisettes*[2], en déterrant des sanguisorba et des tubercules de scirpus. Les fils de la *äkä-üǰin*, nourris d'aulx sauvages et d'oignons sauvages, parvinrent à devoir être des souverains. Nourris avec les oignons de lys de l'*üǰin-äkä* qui observait la règle, ses fils devinrent sages et fidèles à la loi.

75. — Nourris avec les aulx sauvages et les oignons sauvages de la belle *üǰin*, ses fils *affamés*[3] (?) devinrent.....[4] et

(1) Il faut peut-être traduire : « Son frère aîné et son frère cadet ».

(2) [L'auteur a traduit avec beaucoup d'hésitation par noisette le mongol *širo*, le rapprochant du *šit* de Kovalevskiï, 1482. Haenisch comprend tout autrement et traduit *širo* par *spitzer Stock* « bâton pointu ».]

(3) [Le texte mongol écrit *qa'uluqaɪ*, mais reste sans traduction interlinéaire (II, 6 *b*) ; Haenisch, *Wörterbuch*, p. 64, ne donne aucune équivalence ; il faut sans doute le rapprocher d'un mot qui semble identique au § 57, mais ici il faudrait *qo°* à cause de l'allitération. L'auteur rapproche ce mot du *γa'ulkilaqu* « crier famine » de Kovalevskiï, p. 984 *b*.]

(4) [Le texte mongol écrit *qoyïra'ut*, mais ne comporte pas de traduction interlinéaire (II, 6 *b*) ; Haenisch, *Wörterbuch*, p. 69, ne donne aucune explication. L'auteur ne trouve aucune traduction possible et le rapproche du turc **qoyïroq*, comme en étant le pluriel (?).]

bons. Achevant de devenir de bons mâles, ils furent faits vraiment ardents et valeureux. Ils se dirent entre eux : « Nous allons nourrir notre mère. » S'asseyant sur la rive de la mère Onon, fabriquant ensemble des crochets et des hameçons, ils prenaient au crochet et à l'hameçon les poissons infirmes et mutilés. D'une aiguille courbant un hameçon, ils prenaient à l'hameçon saumons et hombres ; nouant filets et épuisettes, ils ramassaient le fretin du poisson. Ainsi ils nourrissaient leur mère bienfaitrice.

76. — Un jour, Tämüǰin, Qasar, Bäktär et Bälgütäi, s'étant installés ensemble tous quatre, tirèrent l'hameçon ; un *soqosun* doré s'y était pris. Bäktär et Bälgütäi, tous deux, l'enlevèrent aux deux Tämüǰin et Qasar et l'emportèrent. Tämüǰin et Qasar vinrent tous deux à la maison et dirent à la *üǰin-äkä :* « Un *soqosun* doré qui avait mordu à l'hameçon nous a été pris par Bäktär et Bälgütäi, l'aîné et le cadet, qui tous deux nous l'ont enlevé. » La *üǰin-äkä* dit : « Assez ! Comment pouvez-vous, frères aînés et frères cadets, agir ainsi les uns avec les autres ? Nous n'avons pas d'autre ami que notre ombre, d'autre fouet que la queue [de notre cheval]. Alors que nous nous demandons de quelle manière nous vengerons notre insulte avec les frères aîné et cadet[1] les Tayïčï'ut, comment êtes-vous en désaccord, tels jadis les cinq fils d'Alan-äkä ? Cessez [cela]. »

77. — Là-dessus, Tämüǰin et Qasar, tous deux, n'aimant pas [ces paroles], dirent : « Ces jours derniers, une fois, ils ont pris en l'enlevant de même façon une alouette que nous avions tirée avec une flèche à bouton de corne. A présent, ils nous ont encore enlevé [le poisson] de même façon. Comment pourrions-nous vivre ensemble ? » Ce disant, laissant aller la portière et sortant, ils partirent. Alors que Bäktär était assis sur un monticule à surveiller de loin neuf chevaux hongres isabelle[2], et que Tämüǰin, se cachant par derrière, et Qasar, se cachant par devant, arrivaient en tirant leur flèche [de leur carquois][3], Bäktär les vit et dit : « Quand nous ne pouvons accepter l'insulte des Tayïčï'ut, l'aîné et le cadet, et nous demandons qui pourra venger notre injure, comment me considérez-vous comme un cil dans l'œil ou comme une arête dans la bouche ? Quand nous n'avons pas d'autre ami

(1) Singulier ?

(2) Cf. § 90, où il est question de huit chevaux hongres isabelle plus un alezan, et § 99 où il est question de neuf chevaux.

(3) [Sens incertain.]

que notre ombre, d'autre fouet que la queue [de notre cheval], comment avez-vous pu avoir de telles pensées[1] ? [Du moins] n'anéantissez pas mon foyer ; ne mettez pas à mal Bälgütäi. » Ce disant, il attendit assis les jambes croisées. Tämüǰin et Qasar, tous les deux, par devant et par derrière tirèrent de près sur lui comme à la cible et s'en allèrent.

78. — Comme ils arrivaient à la maison et y entraient, la *üǰin-äkä*, comprenant la mine de ses deux fils, parla : « O toi qui es sorti violemment de mes chaudes [entrailles] épuisées[2], ô toi qui es né en serrant dans ta main un caillot noir ! Tel le chien *qasar* qui mord son placenta, tel la panthère qui se jette sur un rocher, tel le lion qui ne peut réprimer sa colère, tel le boa qui dit « Je vais engloutir un être vivant », tel le gerfaut qui se jette sur son ombre, tel le brochet qui engloutit en silence, tel le chameau mâle [en rut] qui mord le jarret de son jeune chameau, tel le loup qui prend appui sur la tempête, tel le canard mandarin qui, ne pouvant faire avancer ses fils, mange ses fils, tel le chacal défendant son repaire si on y touche, tel le tigre qui saisit sans tarder, tel le *chien baraq*[3] qui se jette à l'aveuglée, vous vous êtes épuisés. Alors que nous n'avons pas d'autre ami que notre ombre, d'autre fouet que la queue [de notre cheval], quand, ne pouvant accepter l'insulte des Tayïčï'ut, l'aîné et le cadet, nous nous demandons qui vengera notre injure et disons : Comment vivrons-nous, voilà comme vous agissez les uns envers les autres ! » Et ce disant, reprenant les paroles anciennes, citant les paroles des vieillards, elle parlait durement à ses fils.

79. — Sur ces entrefaites, Tarqutaï-Kïrïltuq s'en vint à la tête de ses compagnons, disant : « Les *gredins*[4] ont mué, les morveux ont grandi. » Pris de peur, mères et fils, frères aînés et frères cadets se retranchèrent dans la forêt épaisse. Bälgütäi, abattant des

(1) Sens incertain.

(2) [Le texte mongol écrit *baraqsat qala'un-ača ;* la traduction interlinéaire (II, 11 *a*) donne 廢盡了的 *fei tsin lo ti* « à bout de force », « épuisé » pour le premier terme ; *qala'un* signifie « chaleur » aussi bien que « chaud » ; d'où l'interprétation de l'auteur.] Cf. l'interprétation de Haenisch, *Wörterbuch*, p. 13.

(3) [Le texte mongol écrit *baruq* avec la traduction interlinéaire (II, 12 *a*) 獸名 *cheou ming* « nom de quadrupède », après correction de 思 *sseu* en 黑 *hei*. L'auteur traduit par « chien *baraq* » en se basant sur l'interprétation de Gomboiev qui rend le même mot dans l'*Altan Tobči*[1], 12[4] par « chien de garde », et suppose qu'il est l'équivalent du turc *baraq*.]

(4) Béjaunes ? [Sens incertain ; cf. § 75 ; l'auteur en rapproche le verbe *γolu-* donné par Kovalevskiï, p. 1032, avec le sens de « fuir », « avoir peur », « abhorrer », « dédaigner ».]

arbres et les tirant, fit une palissade ; Qasar lançait des flèches ; Qašï'un, Tämügä et Tämülün avaient pénétré tous trois dans les failles des falaises. Pendant qu'on se battait ainsi, les Tayïčï'ut appelèrent et dirent : « Envoyez votre frère aîné Tämüǰin ; nous n'avons pas besoin des autres parmi vous. » A cet appel, on fit monter Tämüǰin à cheval et, le faisant échapper, il se sauva dans la forêt. Les Tayïčï'ut le virent passer et le poursuivirent. Comme en se glissant il entrait dans les fourrés du Tärgünä-ündür, les Tayïčï'ut, dans l'incapacité d'y pénétrer, se mirent en surveillance autour des fourrés.

80. — Tämüǰin passa trois nuits dans les fourrés, puis il dit : « Je vais sortir. » Comme il s'avançait, tenant son cheval en main, la selle se détacha et tomba du cheval. Revenant, [Tämüǰin] vit que la selle s'était détachée et était tombée alors que le poitrail était mis et que la sangle était mise. « Qu'elle se détache avec la sangle, c'est possible ; mais comment lorsqu'il y a en outre le poitrail ? N'est-ce pas le Ciel qui me retient ? » Ce disant, il s'en retourna et passa encore trois jours. Comme il s'avançait à nouveau pour sortir, [il rencontra] à l'issue du fourré un roc blanc pareil à une tente qui était tombé à l'issue et la bloquait. « N'est-ce pas le Ciel qui me retient ? », dit-il, et il s'en retourna et passa encore trois jours. Puis, comme il était resté neuf jours sans nourriture, il dit : « Comment me laisserais-je mourir sans nom ? Je sortirai ». Il voulut sortir en contournant ce roc blanc pareil à une tente qui était tombé à l'issue et la bloquait, mais n'y réussit pas. [Alors] il coupa les arbres avec son couteau à tailler les flèches, fit passer son cheval en glissant et sortit. Les Tayïčï'ut qui étaient en surveillance se saisirent de lui et s'en allèrent en l'emmenant.

81. — Tarqutaï-Kïrïltuq, quand il s'en alla en emmenant Tämüǰin, donna l'ordre aux gens de son peuple qu'on ferait passer [à Tämüǰin] une nuit dans chaque groupe de tentes[1]. Alors qu'on avançait en lui faisant passer à tour de rôle une nuit [dans chaque groupe de tentes], le seize de la première lune de l'été, au jour du « disque rouge », les Tayïčï'ut festoyèrent ensemble sur la rive du [fleuve] Onon ; au coucher du soleil, ils se séparèrent. Au moment de ce festin, un homme jeune et faible conduisait Tämüǰin. Lorsqu'on fit disperser les gens du festin, [Tämüǰin], arrachant ses entraves à l'[homme] jeune et faible, lui en donna un coup sur la tête et se sauva. Comme il s'était couché dans la forêt [des bords] de l'Onon, il se dit qu'il serait vu, et, se couchant sur le dos

(1) Sens incertain.

dans un repli d'eau calme, laissant flotter ses entraves au fil de l'eau il resta [là] couché, le visage à découvert.

82. — Comme cet homme qui l'avait laissé échapper criait à grande voix : « Saisissons-le ; j'ai laissé l'homme échapper », les Tayïčï'ut qui s'étaient dispersés vinrent se rassembler, et par un clair de lune semblable au plein jour fouillèrent la forêt [au bord] de l'Onon. Sorqan-šïra des Süldüs, passant justement par là, aperçut [Tämüǰin] couché dans l'eau calme et dit : « Précisément parce que tu es ainsi un homme de ressource et parce qu'ils se disent que dans tes yeux il y a de la flamme et dans ton visage il y a de l'éclat, les Tayïčï'ut, le frère aîné et le frère cadet, sont tellement jaloux de toi. Reste couché comme cela ; je ne te dénoncerai pas » ; ce disant, il disparut. Comme les Tayïčï'ut étaient revenus et se disaient les uns aux autres : « Fouillons », Sorqan-šïra parla : « *Fouillons en retournant par exactement le même chemin* et en examinant le terrain que nous n'avons pas encore examiné. » Tous ensemble approuvèrent, et fouillèrent en retournant exactement par le même chemin. A nouveau Sorqan-Šïra passa [près de Tämüǰin] et dit : « Ton frère aîné et ton frère cadet[1] vont venir[2] en usant[3] leur bouche et leurs dents. Reste ainsi couché, et sois vigilant » ; ce disant, il disparut.

83. — Comme, revenus à nouveau, [les Tayïčï'ut] se disaient les uns aux autres : « Fouillons », Sorqan-šïra parla à nouveau : « Princes Tayïčï'ut, en plein jour blanc et brillant vous avez laissé échapper l'homme ; à présent, par la nuit noire comment le trouverons-nous ? A présent, en nous en retournant exactement par la même route, fouillons en examinant le terrain que nous n'avons pas encore examiné ; puis séparons-nous et demain, nous nous réunirons et chercherons. Où pourrait aller cet homme entravé ? » Tous ensemble approuvèrent et fouillèrent en s'en retournant. A nouveau Sorqan-šïra passa [près de Tämüǰin] et dit : « A présent, quand nous achevons de nous disperser, va chercher ta mère et tes frères cadets. Si quelque homme te voit, te disant que tu es vu, ne dis pas que je t'ai vu » ; ce disant, il disparut.

(1) [Peut-être pluriel.]

(2) [Le texte mongol écrit *ayïsu ;* la traduction interlinéaire (II, 19 *b*) le rend par 來 有 *lai yeou.* Haenisch, *Wörterbuch,* p. 11, ne mentionne pas ce passage.]

(3) [Le mongol *bilä'üdän* est traduit (II, 19 *b*) par 磨 着 *mo-tcho* « polissant », « écrasant », d'où « usant ? ». Kovalevskiï ne connaît que le sens d'« aiguiser ». Cf. Haenisch, *Wörterbuch,* p. 16.]

84. — Comme ceux-là achevaient de se disperser, [Tämüǰin] songea en lui-même : « Ces jours derniers, alors qu'on me faisait passer la nuit à tour de rôle dans chaque groupe de tentes, comme je passais la nuit dans la demeure de Sorqan-šïra, ses deux fils, Čïmbaï et Čïlawun, souffrant [pour moi] dans leur poitrine et leur cœur, sont venus me voir pendant la nuit, ils ont pris mes entraves, les ont relâchées et m'ont [ainsi] fait passer la nuit. A présent, *voici encore que Sorqan-šïra m'a vu, et il a disparu* sans me dénoncer. A présent, peut-être que de même ceux-là me sauveront. » Ce disant, il s'en alla le long du fleuve Onon en quête de la demeure de Sorqan-šïra.

85. — Le signe de la demeure était qu'ayant versé le lait cru, on barattait le lait cuit pendant la nuit jusqu'au jour blanchissant. Comme il allait entendant ce signe et qu'entendant le bruit du moussoir il arrivait et entrait dans la demeure de Sorqan-šïra, celui-ci dit : « Ne t'ai-je pas dit d'aller chercher ta mère et tes frères cadets ? Comment [se fait-il que] tu es venu [ici] ? » Ses deux fils Čïmbaï et Čïla'un dirent : « Quand un tiercelet poursuit un petit oiseau dans un buisson, le buisson sauve [le petit oiseau]. A présent comment peux-tu parler ainsi à celui qui est venu à nous ? » N'approuvant pas les paroles de leur père, ils délièrent les entraves de [Tämüǰin], les brûlèrent dans le feu, le firent monter dans une charrette de laine qui était derrière [leur tente] et disant à leur sœur cadette appelée Qada'an de n'en souffler mot à homme qui vive, ils la chargèrent de veiller [sur lui].

86. — Le troisième jour, disant entre eux que l'homme devait s'être caché, et se disant : « Nous allons fouiller parmi nous-mêmes », [les Tayïčï'ut] se mirent à fouiller parmi eux-mêmes. Ils fouillèrent dans la demeure de Sorqan-šïra, dans ses charrettes et jusque sous son lit. Montant sur la charrette de laine qui était derrière [la tente], ils tirèrent la laine qui était à l'entrée, et ils arrivaient au fond quand Sorqan-šïra dit : « Par une telle chaleur, comment pourrait-on supporter [de rester] dans la laine. » Ceux qui fouillaient descendirent alors et partirent.

87. — Après que les fouilleurs furent partis, Sorqan-šïra dit : « Tu as failli nous faire disperser au vent comme de la cendre. A présent va chercher ta mère et tes frères cadets. » On fit monter [à Tämüǰin] une jument rouane bréhaigne à la bouche blanche, on lui cuit un agneau qui avait tété deux brebis, on lui prépara un petit seau en peau et un grand en peau, on ne lui donna pas de selle, on ne lui donna pas de briquet, mais on lui donna un arc et on lui donna deux flèches. L'ayant ainsi équipé, on le fit aller.

88. — Tämüǰin étant ainsi parti, atteignit le lieu où on s'était barricadé et retranché ; puis, suivant la piste par les foulures de l'herbe, il remonta le fleuve Onon et s'en vint entrer par l'Ouest dans [la vallée de] la rivière Kïmurqa. Suivant la piste en remontant cette [vallée], il se rencontra avec les siens alors qu'ils étaient au Qorčuquï-boldaq du Bädär-qošï'un de la rivière Kïmurqa.

89. — S'étant réunis là, [tous] partirent et fixèrent leur campement au Kökö-na'ur du Qara-ǰirügän de la rivière Sänggür à l'intérieur du [mont] Gürälgü, en avant du Burqan-qaldun ; là ils se nourrissaient en tuant des marmottes et des.....[1].

90. — Un jour, des voleurs vinrent qui aperçurent huit chevaux hongres isabelle[2] qui étaient debout près des tentes, les volèrent et partirent. Ceux qui virent [les voleurs], étant à pied, restèrent en arrière. Bälgütäi, montant l'alezan Dargï à la queue pelée, était alors parti pour chasser des marmottes. Le soir, après le coucher du soleil, Bälgütäi chargea les marmottes brinqueballantes sur l'alezan à la queue pelée Dargï et arriva à pied, conduisant [son cheval] en main. Comme on lui disait que des voleurs étaient partis en emmenant les chevaux isabelle, Bälgütäi dit : « Je vais les poursuivre. » Qasar dit : « Tu n'en es pas capable ; je vais les poursuivre. » Tämüǰin dit : « Vous n'en êtes pas capables ; je vais les poursuivre. » Et Tämüǰin, montant l'alezan Dargï, suivit à la piste les chevaux isabelle par les foulures de l'herbe. Il passa [dans cette poursuite] trois jours. Le jour suivant, au matin, il rencontra sur la route, au milieu de beaucoup de chevaux, un jeune homme alerte en train de traire une jument. Comme il l'interrogeait sur les chevaux isabelle, ce garçon dit : « Ce matin, avant le lever du soleil, [des gens] ont passé par ici, chassant devant eux huit chevaux hongres isabelle. Je t'indiquerai leur route. » Faisant abandonner à Tämüǰin l'alezan à la queue pelée, il lui fit monter un cheval blanc au dos noir, et lui-même monta un alezan rapide. Sans même passer par sa demeure, il abandonna dans la steppe, en les recouvrant, son grand seau de peau et son boisseau de peau. « Ami, dit-il, tu es venu ayant de grandes difficultés ; les difficultés d'un homme mâle sont bien [toujours] les mêmes, Je lierai amitié avec toi. Mon père est appelé Naqu-bayan ; je suis son fils unique. Mon nom est Bo'orču. » En suivant à la piste le

(1) [Le texte mongo nomme cet animal *küčügür;* la traduction interlinéaire (II, 27 *a*) 野鼠 *ye chou* « rat de la steppe » ; cf. Haenisch, *Wörterbuch*, 105. Ce mot ne se retrouve dans aucun glossaire de l'époque, cf. P. Pelliot, *Une tribu méconnue des Naiman : les Bätäkin, T'oung Pao*, XXXVII, [1943], 41, n. 1.]

(2) Cf. § 77.

chemin des chevaux isabelle, [tous deux] passèrent trois jours, puis le soir, alors que le soleil touchait les collines, ils arrivèrent à un enclos de gens et aperçurent les huit chevaux hongres isabelle debout à brouter juste en dehors de ce grand enclos. Tämüǰin dit : « Ami, tiens-toi ici ; les chevaux isabelle qui sont là, je vais sortir en les chassant [devant moi] ». Bo'orču dit : « Je suis venu en disant que je liais amitié avec toi ; comment resterais-je ici ? » Ayant dit, ils lancèrent ensemble [leurs chevaux], pénétrèrent [jusqu'à l'enclos] et sortirent en chassant [devant eux] les chevaux isabelle.

91. — Derrière eux les gens arrivaient l'un après l'autre pour les poursuivre. Comme un homme à cheval blanc, tenant une perche à nœud coulant, allait seul les atteindre, Bo'orču dit : « Ami, passe-moi arc et flèches ; je vais tirer sur [cet homme]. » Tämüǰin dit : « A cause de moi il pourrait t'arriver malheur ; c'est moi qui vais tirer. » Et revenant en arrière au devant [de cet homme], il tira sur lui. Cet homme au cheval blanc resta debout en faisant des signes avec sa perche à nœud coulant. Ses amis restés en arrière vinrent le rejoindre. Le soleil s'enfonça complètement ; ce fut le crépuscule ; et comme il se faisait sombre, ces gens qui venaient derrière restèrent en arrière [des fugitifs].

92. — [Ceux-ci] allèrent toute la nuit ; ils allèrent ainsi sans arrêt pendant trois jours et trois nuits. Tämüǰin dit : « Ami, sans toi aurais-je [re]pris ces miens chevaux ? Partageons ensemble ; dis combien tu en prends. » Bo'orču dit : « Me disant que toi, un bon ami, t'en venais ayant de grandes difficultés, et me disant que je voulais rendre service à un bon ami, je me suis lié d'amitié avec toi et je suis venu. Vais-je prendre comme si c'était du butin ? Mon père s'appelle Naqu-bayan ; je suis le fils unique de Naqu-bayan ; ce que mon père a amassé est entièrement à moi. Je ne prendrai rien. [Si je prenais], comment le service que je rends serait-il un service rendu ? Je ne prendrai rien. »

93. — Ils arrivèrent à la demeure de Naqu-bayan. Naqu-bayan, ayant perdu son fils Bo'orču, était tout en pleurs et en larmes. Quand tout d'un coup [celui-ci] arriva, en voyant son fils, d'une part il pleurait, d'autre part il grondait. Son fils Bo'orču dit : « [Voici] comment ce fut. Un bon ami s'en venait ayant de grandes difficultés ; je me suis lié d'amitié avec lui et je m'en suis allé. A présent, je suis venu. » Puis, s'élançant, il alla chercher son grand seau de peau et son boisseau de peau qu'il avait recouverts dans la steppe. On tua un agneau qui avait tété deux brebis et on le donna comme provision à Tämüǰin, et on l'approvisionna en

fixant sur son cheval un grand seau en peau [plein de lait de jument]. Naqu-bayan dit : « Vous êtes deux jeunes gens qui vous vous êtes aperçus l'un l'autre ; à l'avenir ne vous nuisez pas l'un l'autre. » Tämüǰin étant parti marcha trois jours et trois nuits et parvint à sa demeure à la rivière Sänggür. Hö'älün, Qasar et ses autres frères cadets qui étaient tristes [à son sujet], en le voyant se réjouirent.

94. — Là-dessus, comme [Tämüǰin] avait été séparé de la Börtä-üǰin de Däi-säčän après être venu la voir quand elle avait neuf ans[1], Tämüǰin et Bälgütäi allèrent tous deux la rechercher en suivant le [cours du] fleuve Onon. Entre les deux [monts] Čäkčär et Čïqurqu, Däi-säčän l'Onggïrat se trouvait là. En apercevant Tämüǰin, Däi-säčän se réjouit très grandement et dit: « Sachant que ton frère aîné et ton frère cadet les Tayïčï'ut te jalousaient, j'étais très triste [à cause de toi] et j'ai désespéré ; à peine t'ai-je pu voir maintenant. » Ce disant, il lui réunit Börtä-üǰin et la lui conduisit. Däi-säčän, s'en venant en conduisant [sa fille], en cours de route s'en retourna de l'angle du Uraq-ǰöl du Kälürän. Son épouse, la mère de Börtä-üǰin, était appelée Čotan. Čotan, conduisant sa fille, l'amena alors que [la famille de Tämüǰin] se trouvait à la rivière Sänggür, en dedans du [mont] Gürälgü.

95. — Quand on eut fait s'en retourner Čotan, [Tämüǰin] envoya Bälgütäi appeler Bo'orču en lui disant : « Lions-nous d'amitié. » Bo'orču, à l'arrivée de Bälgütäi, ne dit rien à son père, mais monta un alezan au dos cintré, plia et mit sur lui sa chemise de laine bleue et vint avec Bälgütäi. S'étant liés là d'amitié, telle est la façon dont ils se lièrent d'amitié.

96. — [Tämüǰin et les siens], transhumant du Sänggür-qoroqan, s'arrêtèrent et établirent leur camp sur la rive de Bürgi, à la source du fleuve Kälürän. [Börtä-üǰin] apporta[2] [alors] une pelisse de zibelines noires en disant que c'était le présent de noces de [sa] mère Čotan au père[3] du nouveau mari. Tämüǰin, Qasar et Bälgütäi s'en allèrent en emportant cette pelisse. Autrefois, Ong-qan, du peuple Käräyit, s'était déclaré *anda* avec leur père Yäsügäi-qan. [Tämüǰin] dit : « Puisqu'il s'est déclaré *anda* avec mon père, il est en somme comme mon père » ; et comme il savait que Ong-qan se trouvait dans la « forêt noire » [aux bords] du [fleuve] Tu'ula, il y alla. En arrivant auprès d'Ong-qan, Tämüǰin dit : « Autrefois

(1) Elle ou lui ? Cf. § 66.
(2) Avait apporté ?
(3) Mais le père était mort.

tu t'es déclaré *anda* avec mon père ; tu es donc bien en somme comme mon père. Une épouse étant descendue chez moi, je t'apporte [comme à mon père] son cadeau de première entrevue » ; et ce disant, il lui donna la pelisse de zibeline. Ong-qan fut très content et dit : « En retour de la pelisse de zibelines noires, je réunirai ton peuple séparé ; en retour de la pelisse de zibeline, je rassemblerai ton peuple dispersé. [Cette pensée] demeurera à la pointe de mes reins, au diaphragme de ma poitrine. » Ainsi dit-il.

97. — En revenant de là, alors que [Tämüǰin et les siens] se trouvaient sur la rive de Bürgi, un homme Urïangqadaï, J̌arčï'udaï-äbügän, portant sur son dos son soufflet de forge, arriva du Burqan-qaldun en conduisant son fils appelé J̌älmä. J̌arčï'udaï dit :« Quand vous vous trouviez au Däli'ün-boldaq du [fleuve] Onon, lors de la naissance de Tämüǰin, j'ai donné [pour lui] des langes de zibeline. Je t'ai donné de même, [Tämüǰin], ce mien fils J̌älmä, mais me disant qu'il était petit, je l'ai emmené. A présent, fais mettre ta selle par J̌älmä, fais-lui ouvrir ta porte. » Ce disant, il le donna.

98. — Alors qu'ils s'étaient installés sur la rive de Bürgi, à la source du fleuve Kälürän, un matin, de bonne heure, par une clarté jaune, quand le jour blanchissait, Qo'aqčïn-ämägän qui servait dans la demeure de Hö'älün-äkä se leva et dit : « Mère, mère, lève-toi vite ! La terre tremble ; on entend son ébranlement. Ne seraient-ce pas les Tayïčï'ut redoutables qui vont arriver ? Mère, lève-toi vite. »

99. — Hö'älün-äkä dit : « Éveille vite les fils. » Hö'älün-äkä se leva elle-même en hâte. Les fils, Tämüǰin et les autres, se levèrent en hâte également et saisirent leurs chevaux. Tämüǰin monta un cheval. Hö'älün-äkä monta un cheval. Qasar monta un cheval. Qačï'un monta un cheval. Tämügä-otčïgïn monta un cheval. Bälgütäi monta un cheval. Bo'orču monta un cheval. Jälmä monta un cheval. Hö'älün-äkä prit Tümälün sur sa poitrine. On prépara un cheval de main [pour Tämüǰin ?]. Il manqua un cheval pour Börtä-üǰin.

100. — Tämüǰin [et les siens], frères aînés et frères cadets, alors qu'il était de bon matin, sortirent du côté du Burqan [-qaldun]. Qo'aqčïn-ämägän, disant : « Je cacherai Börtä-üǰin », la fit monter dans une charrette « noire.» et attela un bœuf aux reins mouchetés. Comme elle s'avançait en remontant le Tönggälik-qoroqan, dans une demi-obscurité, par le jour blanchissant, une troupe de soldats arrivant au devant d'elle en trottant la rejoignit et lui demanda qui elle était. Qo'aqčïn-ämägän dit : « J'appartiens

à Tämüǰin. Je suis venue à la grande tente tondre des moutons ; à présent je m'en retourne à ma demeure. » Là-dessus ils dirent : « Tämüǰin est-il chez lui ? A quelle distance est sa demeure ? » Qo'aqčïn-ämägän dit : « Pour ce qui est de la demeure, elle est près. Mais je ne sais si Tämüǰin y est ou non. Je suis venue en partant de derrière. »

101. — Ces soldats trottèrent par là. Qo'aqčïn-ämägän, frappant son bœuf aux reins mouchetés, avançait en hâte quand l'essieu de sa charrette se brisa. Leur essieu s'étant brisé, [Qo'aqčïn-ämägän et Börtä-üǰin] se disaient l'une à l'autre : « Courons à pied, et entrons dans le bois », mais juste alors les mêmes soldats, ayant fait monter en croupe, les deux jambes ballantes, la mère de Bälgütäi, les rejoignirent en trottant et dirent : « Que transportes-tu dans cette charrette ? » Qo'aqčïn-ämägän dit : « Je transporte de la laine. » Les aînés de ces soldats dirent : « Que les cadets et les fils descendent [de cheval] et regardent. » Leurs cadets étant descendus [de cheval] enlevèrent la porte de la charrette ; à l'intérieur, une jeune dame était assise ; ils la tirèrent de la charrette et la firent descendre, et les emmenèrent toutes deux, [elle et] Qo'aqčïn, en les faisant monter en croupe. Puis, sur les derrières de Tämüǰin, en le suivant à la piste par les foulures de l'herbe, ils sortirent dans la direction du Burqan[-qaldun].

102. — Sur les derrières de Tämüǰin, ils firent par trois fois le tour du Burqan-qaldun, mais ne réussirent pas à le saisir. Qu'ils s'élançassent tout droit ici ou là ou qu'à la manière d'un serpent repu ils se glissassent par les fondrières boueuses ou les bois difficiles[1], ils n'y parvenaient pas, et à suivre les fourrés difficiles en arrière de lui, ils ne réussissaient pas à le saisir. Ces gens étaient les Trois Märkit, [à savoir] Toqto'a des Uduyït-Märkit, Dayïr-usun des Uwas-Märkit, Qa'ataï-Darmala des Qa'at-Märkit. Ces Trois Märkit, disant qu'autrefois Hö'älün-äkä avait été enlevée par rapt à Čilädü, étaient venus maintenant venger leur vengeance. Ces Märkit se dirent entre eux : « A venger l'injure de Hö'älün, nous avons maintenant pris leurs femmes. Nous avons vengé notre injure. » Ce disant, ils descendirent du Burqan-qaldun et retournèrent à leurs demeures.

103. — Tämüǰin dit : « Ces Trois Märkit sont-ils vraiment retournés à leurs demeures ou sont-ils en embuscade ? » ; et il fit suivre Bälgütäi, Bo'orču et Jälmä, les trois, en arrière des Märkit,

(1) J'ai suivi la traduction chinoise, mais c'est plutôt Tämüǰin qui fait cela ; le *buljï'uldaba* du § 103 le suggérerait aussi.

pendant trois jours, pour se renseigner ; les Märkit étaient. [vraiment] partis au loin. Tämüǰin descendit alors de sur le Burqan [-qaldun] et, se frappant la poitrine, il dit : « Parce que, pour l'ouïe, Qo'aqčïn-äkä est un putois, parce que, pour la vue, elle est une martre, j'ai pu faire échapper mon corps tout entier ; avec mon cheval entravé, j'ai cheminé par les sentiers des cerfs ; je suis monté sur le Burqan[-qaldun] et je me suis fait une hutte avec des branches de *saule*[1] ; sur le Burqan-qaldun, à la manière d'un pou, il m'a fallu courir çà et là pour ma vie. Seul, chérissant ma vie, avec un seul cheval j'ai cheminé par les sentiers des élans ; je suis monté sur le Qaldun et je me suis fait une hutte avec des brindilles d'osier ; sur le Qaldun-burqan, à la manière d'un écureuil, il m'a fallu préserver ma vie. J'ai été très effrayé. Chaque matin je sacrifierai au Burqan-qaldun, chaque jour je l'invoquerai ; que les fils de mes fils comprennent ! » Ce disant, tourné vers le soleil, il accrocha sa ceinture à son cou, il suspendit son bonnet à sa main, et se frappant la poitrine et se prosternant par neuf fois dans la direction du soleil, il fit des libations et des prières.

(1) [Le mot mongol *burqasun* est rendu dans la traduction interlinéaire (II, 50 *b*) par 榆條 *yu t'iao* « petites branches d'orme » ; cf. Haenisch, p. 22. Kovalevskiï, 1221, traduit par « osier », « saule », « branches de saule », et le *Yi-yu* du *Teng-t'an pi-kieou* (22, 74 *a*) traduit *burγasu* par 柳 *lieou*, « saule ».]

CHAPITRE III

104. — Ayant ainsi parlé, Tämüǰin, ainsi que Qasar et Bälgütäi, se rendirent tous trois auprès de To'oril Ong-qan, des Käräyit, alors qu'il se trouvait dans la « forêt noire » [aux bords] du fleuve Tu'ula, et [Tämüǰin] dit : « Les Trois Märkit sont venus à l'improviste nous piller et ma femme a été prise. Et nous sommes venus en disant : Que le *qan* mon père sauve et rende [ma] femme. » En réponse à ces paroles, To'oril Ong-qan dit : « Ne t'ai-je pas parlé l'an passé ? Quand tu m'as apporté une pelisse de zibeline et que tu m'en as revêtu en disant qu'au temps de ton père lui et moi nous étions déclarés *anda* et que j'étais donc bien comme ton père, alors je t'ai dit : ' En retour de la pelisse de zibeline, je rassemblerai ton peuple dispersé ; en retour de la pelisse de zibelines noires, je réunirai ton peuple séparé. [Cette pensée] demeurera au diaphragme de ma poitrine, demeurera à la pointe de mes reins ' ; ne t'ai-je pas dit cela ? A présent, fidèle à ces miennes paroles, en retour de la pelisse de zibeline, fallût-il détruire tous les Märkit, je sauverai et te rendrai ta Börtä-üǰin ; en retour de la pelisse de zibelines noires, brisant tous les Märkit, nous ferons revenir et ramènerons ta dame Börtä. Envoie prendre langue avec le frère cadet J̌amuqa. Le frère cadet J̌amuqa doit se trouver au Qorqonaq-ǰubur. Moi, je ferai d'ici monter à cheval deux *lümän* et je serai l'aile droite ; que le frère cadet J̌amuqa fasse [aussi] monter à cheval deux *lümän* et soit l'aile gauche. Que J̌amuqa fixe le lieu de notre réunion. » Ainsi dit-il.

105. — Lorsque Tämüǰin, Qasar et Bälgütäi, revenant tous trois de chez To'oril-qan, furent parvenus à leur demeure, Tämüǰin envoya Qasar et Bälgütäi, tous les deux, à J̌amuqa. Il les envoya en leur disant : « Répétez ceci à [mon] *anda* J̌amuqa : ' Les Trois Märkit étant venus, mon lit a été rendu vide ; est-ce que nous ne sommes pas d'un même.....[1] ? Comment venger notre

(1) [Le texte mongol écrit *önör;* malheureusement la traduction interlinéaire (III, 4 *a*) ne donne rien. Haenisch, *Wörterbuch,* p. 125, traduit par Geruch ? « odeur », ce qui est assez peu probable, bien qu'il veuille que dans ce passage « d'une même odeur » soit l'équivalent « d'un même peuple ». L'auteur ne pense pas qu'il doive

vengeance ? Ma poitrine a été en partie brisée ; est-ce que nous ne sommes pas parents par le foie ? Comment laver notre injure ' ? » Avec ces paroles, il les envoya. Telles furent les paroles qu'ils furent envoyés dire à l'*anda* J̌amuqa. En outre, [Tämüǰin] les envoya pour redire à J̌amuqa les paroles qui avaient été dites par To'oril-qan des Käräyit : « Songeant qu'autrefois Yäsügäi-qan a rendu service à mon père, je me lierai d'amitié avec toi [Tämüǰin]. Avec deux *lümän* que je ferai monter à cheval, je serai l'aile droite. Envoie parler au frère cadet J̌amuqa. Que le frère cadet J̌amuqa fasse monter à cheval deux *lümän*. Quant au lieu de rencontre où nous nous réunirons, que le frère cadet J̌amuqa le fixe. » Quand ils eurent achevé de dire ces paroles jusqu'au bout, J̌amuqa parla : « En apprenant que le lit de [mon] *anda* Tämüǰin est devenu vide, mon cœur a souffert ; en apprenant que sa poitrine a été en partie brisée, mon foie a souffert. Vengeant sa vengeance, j'anéantirai les Uduyït et Uwas Märkit et je sauverai son *üǰin* Börtä ; lavant son injure, je briserai tous les Qa'at Märkit et je sauverai en la faisant revenir sa dame Börtä. Le craintif Toqto'a doit se trouver présentement à Bu'ura-kä'är, à battre ses feutres de selle[1] et à faire résonner ses tambours ; Dayïr-usun le révolté doit se trouver présentement au Talqun-aral [au confluent ?] des [fleuves] Orqon et Sälänggä, à agiter ses carquois à couvercle ; Qa'ataï-Darmala, le querelleur du bois noir (?), doit se trouver présentement à Qaraǰï-kä'är, là où les graminées[2] sont dispersées par le vent. A présent, coupons tout droit le fleuve Kïlqo ; les [herbes] *saqal-bayan* sont en bon état ; nous entrerons en nouant [avec elles] un radeau. Entrant par l'ouverture supérieure de la tente de ce craintif Toqto'a, nous ferons écrouler en nous jetant dessus l'armature serrée de sa tente et nous détruirons jusqu'au dernier ses femmes et ses fils ; nous briserons en nous jetant dessus

s'agir du même mot que *hänür* du § 55. Il en rapproche le *önür* donné par Ramstedt dans son *Kalm. Wört.*, 296[b], que celui-ci traduit par : « zahlreich », « zahlreiche familie ».]

(1) [Haenisch, *Wörterbuch,* p. 51, traduit par « couverture de selle » le mot *gölmä ;* la traduction interlinéaire (III, 5 *b*) traduit par 鞍轡 *ngan tch'en* « panneaux de selle ».]

(2) [Le mot *qamqa'ulsun* est traduit par Haenisch, *Wörterbuch,* p. 58, comme étant de l'« herbe », de l'« ivraie ». La traduction interlinéaire donne (III, 6 *a*) : 蓬蒿 *p'ong hao* « marguerite » ; cf. Read, *Chinese medicinal plants,* 6. Il semble qu'il y ait une erreur dans la traduction et qu'il faille garder *p'ong,* ces deux plantes étant distinguées dans le *Houa-yi yi-yu,* 4 *a,* où *hao* « armoise » est rendue en mongol par *šïraljin* et où *p'ong* « mauvaise herbe », « ivraie » est traduit par *qamγa'ul.* Il semble donc falloir entendre ici une sorte de graminée dont les feuilles sont mises en désordre et dont les graines sont emportées par le vent, comme l'a voulu l'auteur dans sa traduction.]

l'armature de son sanctuaire familial et nous détruirons tout son peuple jusqu'à ce que tout soit vide. »

106. — J̌amuqa dit encore : « Dites ceci à l'*anda* Tämüǰin et au frère aîné To'oril-qan. » Et il dit : « Pour ce qui est de moi, j'ai sacrifié à mon étendard qu'on voit de loin ; j'ai frappé mon tambour sonore qui gronde, couvert de la peau d'un taureau noir ; j'ai monté mon cheval noir rapide ; j'ai revêtu mon vêtement d'armure[1] ; j'ai pris en main ma lance d'acier ; j'ai placé sur la corde ma flèche au bouton garni d'écorce d'amandier ; je suis prêt à monter à cheval contre les Qa'at Märkit pour les tailler en pièces ; dites-le lui. J'ai sacrifié à mon long étendard qu'on voit de loin ; j'ai frappé mon tambour à la voix sourde, couvert d'une peau de bœuf ; j'ai monté mon cheval rapide au dos noir ; j'ai revêtu ma cuirasse courtepointée de cuir ; j'ai pris en main mon sabre à poignée ; j'ai placé sur la corde ma flèche pourvue d'une échancrure ; je suis prêt à me battre à mort contre les Uduyït Märkit ; dites-le lui. Que le frère aîné To'oril-qan monte à cheval, et qu'il vienne par le devant du Burqan-qaldun en se réunissant à l'*anda* Tämüǰin ; nous nous rencontrerons à Botoqan-bo'orǰï, à la source du fleuve Onon. En montant de là à cheval et en remontant le fleuve Onon, c'est là que se trouve le peuple de l'*anda* [Tämüǰin]. Avec un *lümän* pris dans le peuple de l'*anda* et un *lümän* que je prendrai d'ici, cela fera deux *lümän*. En remontant le fleuve Onon, nous nous réunirons au lieu de rencontre, à Botoqan-bo'orǰï. » Ayant dit, il les renvoya.

107. — Qasar et Bälgütäi vinrent tous deux et dirent à Tämüǰin ces paroles de J̌amuqa, et [Tämüǰin] en fit donner connaissance à To'oril-qan. Quand To'oril-qan eut reçu connaissance de ces paroles de J̌amuqa, il fit monter à cheval deux *lümän*. Quand To'oril-qan monta à cheval, il dit : « J'arriverai en prenant la direction de la rive de Bürgi du [fleuve] Kälürän en avant du Burqan-qaldun ; comme Tämüǰin est à la rive de Bürgi, il est sur la route. » Et s'éloignant, et se déplaçant en remontant la [rivière] Tönggälik, il descendit de cheval à la rivière Tana, en avant de Burqan-qaldun. De là, Tämüǰin mit ses troupes en mouvement. To'oril-qan avait [levé] un *lümän ;* le frère cadet de To'oril-qan, J̌aqa-gambu[2], avait levé un *lümän*. Alors qu'avec ces deux *lümän* ils étaient descendus de cheval au Ayïl-qaraqana de la rivière Kïmurqa, [Tämüǰin] descendit de cheval et se joignit à eux.

(1) [Traduction incertaine.]

(2) [Ce nom semble pouvoir être lu également J̌aqa-gämbü, mais c'est la première solution à laquelle l'auteur s'est rallié.]

108. — Tämüǰin, To'oril-qan et J̌aqa-gambu, s'étant réunis tous trois, se mirent en route de là, et lorsqu'ils arrivèrent à Botoqan-bo'orǰï, [à] la source du [fleuve] Onon, J̌amuqa était arrivé trois jours avant eux au lieu de rassemblement. J̌amuqa aperçut [de loin] ces troupes de Tämüǰin, de To'oril et de J̌aqa-gambu et disposa ses deux *lümän* de troupes en ordre de bataille. Et de même Tämüǰin, To'oril-qan et J̌aqa-gambu firent prendre les dispositions [de combat] à leurs troupes. Ce n'est qu'en se rejoignant qu'ils se reconnurent les uns les autres. J̌amuqa dit : « N'avons-nous pas dit les uns aux autres que même par la tempête nous ne serions pas en retard au lieu de rassemblement, ni même par la pluie au lieu de réunion ? Quand des Mongols ont dit « oui », n'est-ce pas comme s'ils avaient juré ? N'avons-nous pas dit ensemble que nous ferions sortir de nos rangs celui qui serait en retard sur son « oui » ? » A ces paroles de J̌amuqa, To'oril-qan dit : « Nous nous sommes trouvés trois jours en retard au lieu de rassemblement. Que le frère cadet J̌amuqa décide lui-même de la punition et du blâme ! » C'est ainsi qu'ils eurent entre eux quelques paroles de blâme [au sujet] du lieu de rassemblement.

109. — Se mettant en route de Botoqan-bo'orǰïn, ils arrivèrent au fleuve Kïlqo, qu'ils passèrent en nouant un radeau. A Bu'urakä'är, entrant par l'ouverture supérieure de la tente de Toqto'abäki, ils firent écrouler en se jetant dessus l'armature serrée de sa tente et pillèrent jusqu'au dernier ses femmes et ses fils ; ils brisèrent en se jetant dessus l'armature de son temple familial et pillèrent son peuple sans qu'il en restât rien. [On pensait] arriver pendant le sommeil de Toqto'a-bäki [et s'emparer de lui ; mais] ses pêcheurs, ses preneurs de zibelines, ses chasseurs de bêtes sauvages qui se trouvaient au fleuve Kïlqo, ayant tout jeté et disant : « L'ennemi arrive », marchèrent la nuit et allèrent l'avertir. En recevant cet avertissement, Toqto'a se réunit à Dayïr-usun des Uwas Märkit et tous deux, entrant dans le Barquǰïn en suivant le [cours du fleuve] Sälänggä, échappèrent en se sauvant avec très peu de gens.

110. — Alors que pendant la nuit le peuple des Märkit s'en allait en hâte en suivant le [cours du fleuve] Sälänggä, nos troupes poursuivirent aussi dans la nuit les Märkit qui s'en allaient en hâte. Pendant qu'on allait pillant et ravageant, Tämüǰin arriva en hâte en criant à ces gens : « Börtä, Börtä », et il se trouva que Börtä-üǰin était parmi ces gens qui s'en allaient en hâte. Entendant la voix de Tämüǰin et la reconnaissant, elle descendit de la charrette et vint en courant. Börtä-üǰin et Qo'aqčïn, toutes deux, reconnurent dans la nuit la bride et le licol de Tämüǰin et les saisirent. Il y eut

clair de lune ; Tämüǰin regarda, reconnut Börtä-üǰin et ils tombèrent dans les bras l'un de l'autre. Là-dessus Tämüǰin envoya dès cette même nuit dire aux deux, To'oril-qan et l'*anda* J̌amuqa : « J'ai trouvé ce qu'il me fallait chercher. Ne marchons pas pendant la nuit et descendons de cheval ici. » C'est là ce qu'il leur envoya dire. Le peuple des Märkit qui s'en allait en hâte s'arrêta lui aussi et coucha là où il allait se dispersant dans la nuit. Telle est la manière dont Börtä-üǰin, sauvée des Märkit, fut réunie à [Tämüǰin].

111. — A l'origine, Toqto'a-bäki des Uduyït Märkit, Dayïrusun des Uwas Märkit et Qa'ataï-Darmala [des Qa'at Märkit], ces trois Märkit, [à la tête de] trois cents hommes, disant que jadis Yäsügäi-ba'atur avait enlevé Hö'älün-äkä à Yäkä-Čilädü, le frère cadet de Toqto'a-bäki, étaient allés se venger. Alors que [poursuivant] Tämüǰin, ils faisaient trois fois le tour du Burqan-qaldun, ils avaient obtenu là Börtä-üǰin, et l'avaient donnée pour s'occuper d'elle à Čilgär-bökö, frère cadet de Čilädü. Čilgär-bökö, qui s'était ainsi depuis lors occupé d'elle, dit en se sauvant en révolte [à l'arrivée des troupes de Tämüǰin] : « Étant un corbeau noir dont le sort est de manger des peaux et des membranes, j'ai aspiré à manger de l'oie et de la grue ; mauvais Čilgär *avide (?)*[1] que je suis ! Étant.....[2] sur la dame *üǰin*, j'ai été un fléau pour tous les Märkit. Mauvais et vil Čilgär, je suis arrivé au rang de mes « têtes noires ». Sauvant juste ma seule vie, je me glisserai dans le défilé sombre ; chez qui trouverai-je un bouclier ? Étant une buse, un mauvais oiseau, dont le sort est de manger des souris et des mulots, j'ai aspiré à manger du cygne et de la grue ; mauvais Čilgär *rapace(?)*[3] que je suis ! En venant et recueillant l'*üǰin* sainte et auguste, j'ai été un fléau pour l'ensemble des Märkit. Mauvais Čilgär pourri, je suis arrivé au rang de mes têtes desséchées. En sauvant ma vie qui est telle quelques crottes de brebis, je me glisserai dans le défilé fort[1] et sombre ; pour ma vie qui est telle quelques crottes de brebis, chez qui trouverai-je un enclos ? » Et ce disant, il se sauva en révolte.

(1) Reprendre pour sens de *mawuï* traduit ici par « mauvais ». [Le mot *qatar* est rendu par l'auteur par « avide » (?) ; la traduction interlinéaire (III, 18 *a*) manque. Haenisch, *Wörterbuch*, p. 63, traduit par « commun », « ordinaire » (?) ou « mauvais », « méchant ». Kowalevskiï, 993, donne un mot *γatar* qui ne correspond ici à rien ; il faut peut-être le rapprocher du mot *qadurγan* que Kovalevskiï, 783, traduit par « gourmand », « goulu ».]

(2) [Le texte mongol écrit *qalqu*, que la traduction interlinéaire (III, 18 *a*) rend par 惹 *jo* « troubler », « exciter », « attirer ». Cf. Haenisch, *Wörterbuch*, p. 58. Il semble qu'il faille y voir un verbe dérivé de *γal* « feu » qui signifierai « brûler » au sens passionnel. On pourrait alors traduire : « Étant plein de feu pour la dame *üǰin* ».]

(3) Vorace ? [Le mot *qunar* n'est pas glosé dans la traduction interlinéaire (III, 18 *a*). Kovalevskiï, p. 865, ne donne pas un sens qui aille ici. Haenisch, *Wörterbuch*, p. 72, traduit par « d'une situation inférieure » qui ne semble pas convenir.]

112. — On s'empara de Qa'ataï-Darmala et on l'amena ; on lui avait mis des entraves de planches et on lui fit prendre la direction du Qaldun-Burqan. Comme il disait : « La mère de Bälgütäi est dans ce groupe de tentes », Bälgütäi, sur cette indication, alla pour sauver sa mère. Bälgütäi entra dans sa demeure par la porte de droite. Sa mère, qui portait un manteau de peau de mouton en lambeaux, sortit par la porte de gauche et dit à un autre homme qui se trouvait au dehors : « On me dit que mes fils sont devenus des souverains. Ici j'ai été unie à un mauvais homme. A présent comment pourrais-je regarder le visage de mes fils ? » Ayant dit, elle courut et se glissa dans le bois épais ; on l'y chercha quelque temps, mais elle ne fut pas retrouvée. Bälgütäi-noyan fit tirer avec les flèches à bouton d'os sur tout homme qui avait des os[2] de Märkit en disant : « Ramène-moi ma mère » ; et il anéantit ainsi en les dispersant comme de la cendre, et jusqu'aux fils de leurs fils, les trois cents Märkit qui avaient fait le tour du Burqan [-qaldun]. Quant au reste de leurs femmes et de leurs[3] fils, il prit sur sa poitrine celles qui étaient propres à être prises sur sa poitrine et il fit franchir sa porte à ceux[4] qui étaient propres à franchir sa porte.

113. — Tämüǰin, rendant grâce aux deux, To'oril-qan et J̌amuqa, parla : « En liant compagnonnage avec vous deux, le *qan* mon père et l'*anda* J̌amuqa, et en recevant du Ciel et de la Terre une force accrue, désignés par le Ciel tout-puissant, menés au but par la Terre [notre] mère, pour ce qui est des Märkit braves et vindicatifs, nous avons fait le vide dans leur poitrine et nous avons coupé un morceau de leur foie ; nous avons fait le vide dans leur lit et nous avons anéanti les hommes de leur lignée. Ce qu'il restait d'eux, nous l'avons capturé. Ayant ainsi réduit à rien les Märkit, retirons-nous. » Ainsi leur dit-il.

114. — Quand les Uduyït Märkit s'en allaient en hâte, nos troupes trouvèrent dans leur camp et amenèrent un jeune garçon resté en arrière qui avait un bonnet de zibeline, des bottes en

(1) [L'auteur corrige la transcription chinoise (III, 19 *a*) qui donnerait *qaratu*, sans glose, en *qorqatu*, le considérant comme un adjectif dérivé de *qorqa* « forteresse », « fort », avec le sens de « fort ».]

(2) = race.

(3) [Traduction incertaine.]

(4) Ou celles (?).

peau de jambe de biche, un vêtement fait de peaux de loutre tannées et cousues ensemble[1] ; il avait cinq ans, s'appelait Küčü, et dans ses yeux il y avait du feu. On l'envoya et le donna à Hö'älün-äkä comme *sauqa*[2].

115. — Tämüǰin, To'orïl-qan et J̌amuqa, s'étant réunis tous trois et ayant renversé les demeures *de réunion officielle*[3] des Märkit, ayant capturé leurs femmes à hautes coiffures nobles, se retirèrent du Talqun-aral [, au confluent] des deux [fleuves] Orqon et Sälänggä. Tämüǰin et J̌amuqa, s'étant réunis tous deux, se retirèrent dans la direction de Qorqonaq-ǰubur. To'orïl-qan, en se retirant, traversa le Hökörtü-ǰubur en arrière du Burqan-qaldun, traversa le Qača'uratu-subčït, le Hulïyatu-subčït, y chassa les animaux sauvages, et se retira en prenant la direction de la « forêt noire » du [fleuve] Tu'üla.

116. — Tämüǰin et J̌amuqa, s'étant réunis tous deux, descendirent de cheval au Qorqonaq-ǰubur, et se rappelant qu'ils s'étaient déclarés *anda* autrefois, ils renouvelèrent leur [union d'] *anda* en disant : « Aimons-nous l'un l'autre. » Primitivement ils s'étaient déclarés *anda* [dans les circonstances suivantes]. Alors que Tämüǰin avait onze ans, J̌amuqa avait donné à Tämüǰin un osselet de chevreuil, et Tämüǰin [lui ayant donné de son côté] un osselet où on avait coulé du cuivre, ils s'étaient déclarés *anda*. Devenus *anda*, ils avaient joué aux osselets sur la glace de l'Onon ; c'est ainsi qu'ils s'étaient déclarés *anda*. Par la suite, au printemps, alors qu'ils chassaient ensemble avec leurs petits arcs de bois, J̌amuqa, ayant collé les deux cornes d'un bœuf de deux ans et y ayant percé des trous, donna à Tämüǰin cette sienne flèche sonore ; Tämüǰin lui donna en échange une flèche qui se terminait par un bouton en genévrier ; et ils se proclamèrent *anda*. Telle est la manière dont ils se déclarèrent *anda* pour la seconde fois.

117. — [Tämüǰin et J̌amuqa] avaient entendu les paroles des anciens et des vieillards que des hommes *anda* n'ont [à eux deux] qu'une seule vie et qu'ils ne s'abandonnent pas l'un l'autre ; aussi

(1) Ou : « fait de peau de chamois (?) tannée et de loutre cousus ensemble ».

(2) [Le mot *sauqa* est traduit par 人事 *jen che* « cadeau » ; cf. *T'oung Pao*, XXXII, 230-237.]

(3) [Le mot *čorqan* n'est pas traduit (III, 24 *b*). Kovalevskiï mentionne un mot *čorγa*, *čoorγa* (p. 2220) et *ča'urγa*, *ča'urγan* (p. 2089), « clef », « serrure » qui parait ne pas convenir. Il semble qu'il faille voir dans *čorqan* une forme ancienne du mot *jurγan* « tribunal », « cour souveraine » que donne Kovalevskiï, p. 2405[a], passé également en mandchou. Il faudrait alors traduire par « demeures de réunion officielle » comme l'a vu l'auteur.]

dirent-ils : « Ce sera la protection[1] de [notre] vie. » Telle est la manière dont ils s'aimèrent l'un l'autre. A présent, renouvelant leur [union d']*anda*, et disant mutuellement : « Nous nous aimerons », Tämüǰin prit la ceinture d'or qu'il avait enlevée à Toqto'a des Märkit et la fit ceindre à l'*anda* J̌amuqa ; il fit monter par l'*anda* J̌amuqa la jument baie, stérile depuis plusieurs années, de Toqto'a. J̌amuqa prit la ceinture d'or qu'il avait enlevée à Dayïr-usun des Uwas Märkit et la fit ceindre à l'*anda* Tämüǰin ; il fit monter par Tämüǰin le cheval blanc [semblable] à un chevreau cornu qui était également de Dayïr-usun. En avant du Quldaqar-qun du Qorqonaq-ǰubur, à un arbre touffu, ils se déclarèrent *anda*, s'aimèrent l'un l'autre, se réjouirent avec des festins et des banquets, et la nuit ils dormirent ensemble dans une même couverture.

118. — Tämüǰin et J̌amuqa s'aimèrent ensemble ; ils s'aimèrent ensemble une année et la moitié d'une seconde année. Un jour, ils dirent l'un à l'autre : « Transhumons de ce campement ici », et ils transhumèrent. Le seize de la première lune de l'été au jour du « disque rouge », ils transhumèrent. Tämüǰin et J̌amuqa, tous deux, s'avançaient ensemble en avant des charrettes. J̌amuqa parla : « *Anda*, *anda* Tämüǰin, descendons de cheval près de la montagne ; nos gardiens de chevaux y trouveront pour leurs tentes. Descendons de cheval près du torrent ; nos bergers et nos agneliers y trouveront pour leur gosier ». Tämüǰin, n'arrivant pas à comprendre ces paroles de J̌amuqa, garda le silence, et, demeurant en arrière, attendit les charrettes du convoi. Quand le convoi arriva, Tämüǰin dit à Hö'älün-äkä : « L'*anda* J̌amuqa dit : ' Descendons de cheval près de la montagne ; nos gardiens de chevaux y trouveront pour leurs tentes. Descendons de cheval près du torrent ; nos bergers et nos agneliers y trouveront pour leur gosier '. Comme je n'arrivais pas à comprendre ces siennes paroles, je ne lui ai absolument rien répondu. Et me disant que je demanderais à ma mère, je suis venu ». Avant que Hö'älün-äkä eût pu proférer un son, Börtä-üǰin parla : « L'*anda* J̌amuqa, dit-on, est un homme qui se lasse ; le moment est arrivé où il est las de nous. Les propos que l'*anda* J̌amuqa vient de tenir sont des paroles où il a quelque dessein vis-à-vis de nous. Ne descendons pas de cheval. Le mieux est que, profitant de ce déplacement, nous nous séparions nettement et que nous marchions même de nuit. »

119. — On approuva ces paroles de Börtä-üǰin, et, ne descendant pas de cheval, comme on avançait en marchant de nuit, on passa

(1) [Le mot *arïčï* est traduit par Haenisch, *Wörterbuch*, p. 9, « sauveur », « protecteur ». Ce mot est glosé (III, 27 *b*) par 救護 *kieou hou* « sauver », « aider ».]

en route le [campement des] Tayïčï'ut. Mais les Tayïčï'ut prirent peur, et cette même nuit se dirigèrent en désordre du côté de J̌amuqa. Dans le campement des Bäsüt des Tayïčï'ut, il vint en notre possession un petit garçon appelé Kököčü qui avait été laissé en arrière dans le campement. On le donna à Hö'älün-äkä. Hö'älün-äkä l'éleva.

120. — On marcha toute la nuit. Comme le jour blanchissait et qu'on regardait, Qačï'un-Toqura'un, Qaraqaï-Toqu'arun et Qaraldaï-Toqu'arun des J̌alayïr, ces trois Toqura'un, frères aînés et frères cadets, arrivèrent après avoir marché ensemble toute la nuit. En outre, Qada'an-Ḍaldurqan[1] des Tarqut, [avec ses] frères aînés et frères cadets, les cinq Tarqut, arrivèrent également. En outre, Önggür, le fils de Mönggätü-Kïyan, et autres, avec leurs Čangšï'ut et leurs Baya'ut, vinrent également. De chez les Barulas arrivèrent Qubïlaï et Qudus, les frères aînés et les frères cadets. De chez les Mangqut, J̌ätäi et Doqolqu-čärbi, le frère aîné et le frère cadet, arrivèrent tous les deux. Le frère cadet de Bo'orču, Ögölän-čärbi, se séparant des Arulat, vint se réunir à son frère aîné Bo'orču. Les frères cadets[2] de J̌älmä, Ča'urqan et Sübä'ätäi-ba'atur, se séparant des Urïangqan, vinrent se réunir à J̌älmä. De chez les Bäsüt, Dägäi et Küčügür, le frère aîné et le frère cadet, vinrent tous deux également. De chez les Suldus, Čilgütäi, Takï, Tayïčï'udaï, les frères aînés et les frères cadets, vinrent également. Säčä-domoq, des J̌alayïr, vint également avec ses deux fils Arqaï-Qasar et Bala. De chez les Qongqotan, Süyikätü-čärbi vint également. Le fils de J̌ägäi-Qongdaqor[3] des Sükäkän, Sükägäi-ǰä'ün[4], vint également. Nä'üdäi Čaqa'an-uwa vint également. Kïnggïyadaï des Olqunu'ut, de chez les Qorolas Säči'ür, de chez les Dörbän Moči-Bädü'ün vinrent également. Butu, des Ikiräs, qui s'était rendu ici comme [futur] gendre, vint également. De chez les Noyakïn, J̌öngsäi vint également. De chez les Oronar, J̌ïrqo'an vint également. De chez les Barulas, Suqu-säčän vint également avec son fils Qaračar. De plus Qorčï, Usun-äbügän, Kököčös, des Ba'arïn, vinrent également, avec leurs Mänän Ba'arïn, [formant] un « enclos ».

121. — Qorčï, en venant, dit : « Nous sommes nés d'une femme qui avait été prise par l'auguste Bodončar ; avec J̌amuqa, nous

(1) [Il peut s'agir de deux personnages.]
(2) Peut-être au singulier.
(3) Peut-être deux noms.
(4) Il s'agit peut-être de deux personnages.

provenons d'un même ventre, mais d'une semence différente ; nous ne voulions pas nous séparer de J̌amuqa. Mais un signe céleste est venu que nous avons vu de nos yeux. Une vache fauve est venue, qui a tourné autour de J̌amuqa, puis frappant de ses cornes sa tente montée sur chariot, a frappé de ses cornes J̌amuqa [lui-même], et, ayant brisé une de ses cornes, est restée à une seule corne, et elle restait debout répétant et répétant : ' Apporte ma corne ', meuglant et meuglant dans la direction de J̌amuqa et soulevant et soulevant de la poussière. Un bœuf fauve sans cornes a soulevé les poteaux inférieurs de la[1] grande tente, s'y est attelé, les a tirés, et en arrière de Tämüǰin s'en est venu par la grand'route, meuglant, meuglant. Nous nous sommes dits que le Ciel et la Terre en étant d'accord, Tämüǰin serait le maître du peuple et que nous allions t'amener notre peuple. Les signes célestes, en le faisant voir à nos yeux, nous ont avertis. Tämüǰin, si tu deviens le maître du peuple, quelle félicité me donneras-tu pour t'avoir averti. » Tämüǰin dit : « Si vraiment je gouverne ainsi le peuple, je te ferai chef d'un *tümän*. » [Qorčï dit] : « Pour moi, pour l'homme qui t'ai averti de telles règles, si je deviens le chef d'un *tümän*, quelle félicité est-ce là ? M'ayant fait chef d'un *tümän* et me faisant choisir à mon gré dans le peuple les filles belles et bonnes, fais que j'en aie trente pour femmes. De plus, écoute favorablement mes paroles, quelles qu'elles soient. » Ainsi dit-il.

122. — Il vint également un « enclos » des Gänigäs, avec Qunan en tête. En outre, il vint également un « enclos » avec Darïtaï-otčïgïn. De chez les J̌adaran, Mulqalqu vint également. En outre, il vint également un « enclos » des Unǰïn[2] et des Saqayït. Alors que s'étant ainsi séparés un peu de J̌amuqa, on était descendu de cheval et se trouvait à Ayïl-qaraqana de la rivière Kïmurqa, il vint en outre, s'étant séparé de J̌amuqa, un « enclos » [avec] Sača-bäki et Taïču, les deux fils de Sorqatu-Jürki, des J̌ürkin. En outre, [il vint] un « enclos » [avec] Qučar-bäki, fils de Näkün-taïǰï. En outre, [il vint] un « enclos » [avec] Altan-otčïgïn, fils de Qutula-qan. Tous ceux-là, s'étant séparés eux aussi de J̌amuqa et mis en route, vinrent se réunir à Tämüǰin alors qu'il se trouvait descendre de cheval à Ayïl-qaraqana de la rivière Kïmurqa. De là on transhuma et on descendit de cheval au Kökö-na'ur du Qara-ǰürügän de la rivière Sänggür, au dedans du [mont] Gürälgü.

(1) La traduction chinoise donne : « d'une ».
(2) Il faut sans doute lire Ünǰin.

123. — Altan, Qučar et Sača-bäki, s'étant mis d'accord, dirent à Tämüǰin : « Nous te ferons *qan*. Lorsque Tämüǰin sera *qan*, nous élançant en éclaireurs contre les ennemis nombreux, nous t'amènerons et te donnerons pour ton *ordo* [leurs] filles et [leurs] dames au beau teint, [nous t'amènerons] les dames et les filles aux joues superbes des pays vassaux, et nous ferons trotter [vers toi] leurs chevaux à la croupe excellente. Quand nous chasserons les animaux sauvages, en tête nous sortirons du cercle de battue et nous te les donnerons. Nous te donnerons les animaux de la steppe en les faisant serrer leurs ventres les uns contre les autres ; nous te donnerons les animaux des falaises en les faisant serrer leurs cuisses les unes contre les autres[1]. Au jour de la bataille, si nous contrevenons à tes ordres, sépare-nous de nos vassaux et de nos serviteurs, de nos dames et de nos femmes, et abandonne-nous, « têtes noires », à la terre déserte. En temps de paix, si nous avons brisé tes avis, écarte-nous de nos hommes et de nos domestiques, de nos femmes et de nos fils et abandonne-nous à la terre sans maître. » Quand ils eurent achevé d'échanger ces paroles et juré ainsi par leur bouche, ils proclamèrent *qan* Tämüǰin en le nommant Činggis-qahan.

124. — Devenu Činggis-qahan, [Tämüǰin] fit ceindre un carquois à Ögöläi-čärbi, le frère cadet de Bo'orču. Il fit ceindre un carquois à Qaǰï'un-Toqura'un. Il fit ceindre un carquois à tous deux, J̌ätäi et Doqolqu-čärbi, le frère aîné et le frère cadet. Önggür, Süyikätü-čärbi et Qada'an-Daldurqan dirent tous les trois : « Que nous ne te laissions pas manquer de ta boisson du matin ; que nous ne soyons pas négligents pour ta boisson du soir ! » ; ce disant, ils devinrent *bawurčïn*. Dägäi dit : « En préparant ta soupe avec un mouton châtré de deux ans, le matin je ne t'en laisserai pas manquer, à ton coucher je ne serai pas en retard[2]. Ayant fait paître tes moutons tachetés, je remplirai d'eux le bas de tes charrettes ; ayant fait paître tes moutons beiges, je remplirai d'eux leur parc. Et comme je suis gourmand à l'excès[3], ayant fait paître les moutons, je mangerai leurs boyaux[4] blancs. » On fit paître les moutons à Dägäi. Son frère cadet Güčügür dit : « Je ne renver-

(1) « Nous les amènerons en troupes pour que tu les tires plus facilement » ; cf. § 179 et *Cheng-wou ts'in-tcheng lou*, 36a.

(2) Revoir le sens ; est-ce « je » ou « tu » ?

(3) [Le mot *qo'olančar* est traduit (III, 45 *b*) par 饞 *tch'an* « gourmand », « avide » ; cf. Haenisch, *Wörterbuch*, p. 66.]

(4) [Le mot *qonǰïyasun* est traduit (III, 45 *b*) par 白腸 *pai tch'ang* ayant la signification adoptée ici.]

serai pas le.....[1] des charrettes à serrure ; je n'endommagerai pas les charrettes à.....[2] sur la grand'route. Je mettrai en ordre les tentes montées sur chariot. » Dodai-čärbi[3] dit : « Je gouvernerai les.....[4] et les serviteurs à l'intérieur de la maison. » A Qubïlaï, Čilgütäi et Qarqaï-Toqura'un, qui tous trois furent mis avec Qasar, [Činggis-qahan] fit ceindre des sabres en leur disant : « A ceux qui se targuent de leur force, coupez les nuques ; à ceux qui se targuent de leur valeur, fendez (?) les poitrines ! » Il dit [encore] : « Que Bälgütäi et Qaraldaï-Toqura'un s'occupent tous deux des chevaux ; qu'ils soient *aqlačï !* » Il dit [encore] : « Que Tayïčï'udaï, Qutu-moïčï[5] et Mulqalqu fassent paître nos troupeaux de chevaux. » Il dit [encore] : « Que Arqaï-Qasar, Taqaï, Sükägäi et Ča'urqan, ces quatre, soient [en charge] des [flèches] *qo'očaq* qu'on tire loin et des [flèches] *odola* qu'on tire près ! » Sübü'ätäi-ba'atur dit : « Je serai un rat pour amasser ; je serai un corbeau noir pour recueillir ce qui se trouve au dehors ; je serai un feutre de couverture[6] et je ferai effort pour nous couvrir ensemble ; je serai un feutre qui protège du vent et je ferai effort pour nous protéger ensemble du vent. »

125. — Là, Činggis-qahan, étant devenu *qan*, dit à Bo'orču et à J̌älmä, aux deux : « Vous deux, alors que je n'avais pas d'autre compagnon que mon ombre, vous êtes devenus mon ombre, et vous avez bien donné le calme à ma pensée ; vous resterez présents à ma pensée. Alors que je n'avais pas d'autre fouet que la queue [de mon cheval], vous êtes devenus la queue [de mon cheval] et vous avez bien donné le calme à mon cœur ; vous resterez présents à l'intérieur de ma poitrine. Vous deux, pour vous être trouvés antérieurement à mes côtés, est-ce que vous ne devez pas être à

(1) [*Či'ü* ne rencontre aux §§ 154, 156 et 214 sous la forme *či'ün ;* il est glosé (III, 46 *a*) par 車轄 *tch'ö hia* « garnitures de fer mises aux extrémités de l'essieu pour retenir les roues ». Ce sens ne paraît pas convenir ici. Haenisch, *Wörterbuch*, 28, le rend par « Achsenstift ».]

(2) [Le mot *tänggisgätäi* n'est pas glosé (III, 46 *a*) ; il s'agit d'un adjectif en *-täi* dérivé d'un mot **tänggisgä*. Haenisch, *Wörterbuch*, 148, le traduit par « ein zubehör des Karrens » sans spécifier de quoi il s'agit. Peut-être, comme l'a supposé l'auteur, faut-il le rapprocher du *tänggäli*, « essieu » du § 101 en corrigeant 思 *sseu* en 里 *li*.]

(3) [Il faut probablement lire Dödäi-Čärbi ; c'est du moins la dernière solution à laquelle s'est rallié l'auteur.]

(4) [*Gärgän* est glosé avec le mot *tutqar* (III, 46 *a*) 人日 *jen k'eou* « personnes d'une famille ». Haenisch, *Wörterbuch*, p. 49, traduit par « Einzelpersonen », « Familienmitglieder », et combiné avec *tutqar*, p. 156, « Leute und Dienstleute ». Pour *tutqar*, cf. § 39.]

(5) [Il semble qu'il faille voir ici deux personnages, c'est du moins ce que semble avoir pensé l'auteur.]

(6) De cheval ?

la tête de tous ceux-là ? Alors que le Ciel et la Terre augmentaient ma force et me protégeaient, [vous séparant] de l'*anda* J̌amuqa, vous qui vous êtes dits dans votre pensée que vous lieriez compagnonnage avec moi et qui êtes venus, n'êtes-vous pas mes vieux compagnons fortunés ? Je vous mets en charge de tout. »

126. — Il envoya Daqaï et Sügägäi tous les deux comme messagers auprès de To'orïl-qan des Käräyit pour lui dire : « On a fait *qan* Činggis-qahan ». To'orïl-qan dit : « Qu'on ait fait *qan* mon fils Tämüǰin est très bien. Que deviendraient les Mongols sans un *qan* ? Vous autres, ne brisez pas votre accord ; ne déliez pas le nœud de votre union ; n'arrachez pas le collet [de votre vêtement]. » Sur ces mots, il les renvoya.

CHAPITRE IV

127. — Comme [Činggis-qahan] avait envoyé Arqaï-Qasar et Ča'urqan, les deux, comme messagers à J̌amuqa, J̌amuqa dit : « Dites ceci à Altan et à Qučar, aux deux », et il les envoya dire ceci : « Altan et Qučar, vous deux, entre l'*anda* Tämüǰin et moi, pourquoi, perçant le flanc de l'*anda* et lui piquant les côtes nous avez-vous fait nous séparer ? Alors que vous ne nous aviez pas encore fait nous séparer tous deux, l'*anda* et moi, pourquoi n'avez-vous pas [alors] fait *qan* l'*anda* Tämüǰin ? Et à présent quelle est la pensée que vous avez pensée en le faisant *qan?* Altan, Qučar, vous deux, rappelez-vous les paroles[1] que vous avez prononcées et donnez le calme à la pensée de l'*anda*. Ayant lié compagnonnage avec mon *anda*, du moins servez-le bien. » Ce disant, il renvoya [les messagers].

128. — Par la suite, le frère cadet de J̌amuqa, Taïčar, qui se trouvait en avant du [mont] J̌alama, à Ölägäi-bulaq, alla voler le troupeau de chevaux d'un des nôtres, J̌öči-Darmala, qui se trouvait à Sa'arï-kä'är. Taïčar s'en alla, ayant volé et emmenant le troupeau de chevaux de J̌öči-Darmala. Lorsque les chevaux de J̌öči-Darmala furent volés et enlevés, les compagnons de celui-ci manquèrent de cœur, et J̌öči-Darmala partit seul à la poursuite. La nuit, il arriva tout auprès de son troupeau de chevaux, et arrivant couché sur son foie, [allongé] sur la crinière de son cheval, il tira et brisa le dos de Taïčar ; l'ayant tué, il prit son troupeau de chevaux et vint.

129. — Les J̌adaran, ayant à leur tête J̌amuqa qui disait : « On a tué mon frère cadet Taïčar », lièrent compagnonnage avec treize tribus voisines, et en firent trois *tümän;* en passant par [les cols] des Ala'u'ut et des Turqa'ut, ils montèrent à cheval contre Činggis-qahan. Alors que Činggis-qahan se trouvait au [mont] Gürälgü, deux hommes de chez les Ikiräs, Mülkä-totaq

(1) Traduction incertaine. [Le texte mongol : *ügüläksän ügäs-tür-iyän gürün* a été traduit par Haenisch, *Die Geheime Geschichte*, p. 37, « haltet euer gegebenes Wort », ce qui n'est pas plus satisfaisant, le verbe *gür-*, étant glosé (IV, 1 *b*) par 到 *tao* qui a le même sens de « parvenir », « atteindre ».]

et Boroldaï, lui vinrent donner avis en disant : « Ils arrivent. » Ayant connu cet avis, Činggis-qahan, qui avait treize « enclos », en fit aussi trois *lümän*, et monta à cheval à la rencontre de J̌amuqa. On se battit à Dalan-Balǰut. Činggis-qahan fut repoussé par J̌amuqa et se réfugia dans le défilé de J̌äränä de l'Onon. J̌amuqa dit : « Nous l'avons fait se réfugier dans le J̌äränä de l'Onon. » En s'en retournant, il fit bouillir dans soixante-dix casseroles les princes des Čïnos et, ayant coupé la tête du [chef Čïnos] Nä'üdäi Čaqa'an-u'a, il s'en alla la traînant à la queue de son cheval.

130. — Alors, ayant ramené de là J̌amuqa, J̌ürčädäi des Uru'ut, conduisant ses Uru'ut, et Quyuldar des Mangqut, conduisant ses Mangqut, se séparèrent de J̌amuqa et vinrent à Činggis-qahan. Mönglik-äčigä le Qongqotadaï se trouvait alors chez J̌amuqa ; Mönglik-äčigä, avec ses sept fils, se sépara de J̌amuqa et vint alors se réunir à Činggis-qahan. Činggis-qahan se dit en lui-même : « Ces gens sont venus de chez J̌amuqa ; le pays vient [à moi]. » Et, se réjouissant, Činggis-qahan, Hö'älün-üǰin, Qasar, ainsi que Sača-bäki, Taïču et autres, des J̌ürkin, dirent ensemble : « Festoyons dans la forêt de l'Onon. » Comme ils festoyaient, on versa une outre [de lait de jument], en commençant par Činggis-qahan, Hö'älün-üǰin, Qasar, Sača-bäki, etc. Comme ensuite on versait une outre en commençant par Äbägäi, femme de second rang de Šača-bäki, [les épouses principales de celui-ci], Qorïǰïn-qatun et Qu'určïn-qatun, toutes deux, dirent : « Comment peut-on verser en ne commençant pas par nous et en commençant par Äbägäi ? » ; et elles battirent le *bawurči* Šïkï'ur[1]. Le *bawurči* Šïkï'ur, ayant été battu, dit : « C'est parce que Yäsugäi-ba'atur et Näkün-taïǰï sont morts tous deux que je suis battu ainsi. » Et ayant dit, il pleurait à grand bruit.

131. — De notre côté, Bälgütäi avait réglé ce festin, et se tenait debout, gardant les chevaux de Činggis-qahan. Au côté des J̌ürkin, Büri-bökö réglait ce festin. Un homme Qadagïdaï ayant volé un licol au groupe de nos chevaux attachés, [Bälgütäi] saisit le voleur. Comme Büri-bökö défendait cet homme à lui, Bälgütäi, à son ordinaire, prit [Büri-bökö] à bras le corps, après avoir ôté sa manche droite, et il allait ainsi [en partie] nu ; [alors] Büri-bökö fendit d'un coup de son sabre son épaule ainsi dévêtue et nue. Bälgütäi ayant eu ainsi [l'épaule] fendue, n'y attacha aucune importance et, sans s'en occuper, allait en laissant le sang couler.

(1) [Il faut probablement lire Šiki'ür, c'est du moins l'opinion à laquelle l'auteur s'était rallié en dernier.]

Činggis-qahan, qui était assis à l'ombre, l'aperçut de [l'endroit du] festin, sortit et vint et comme il lui disait : « Comment avons-nous été traités ainsi ? », Bälgütäi dit : « Ma blessure n'est rien et je ne voudrais pas que frères aînés et frères cadets fussent brouillés à cause de moi. Je ne m'épuise pas[1] ; cela va aller mieux. Quand tu viens seulement de te réunir aux frères aînés et aux frères cadets, frère aîné, laisse, et reste [encore] (?) quelques instants ».

132. — Alors que Bälgütäi l'exhortait ainsi, Činggis-qahan [et les siens], ne l'approuvant pas, arrachèrent en les brisant des branches d'arbre, tirèrent et prirent les moussoirs des seaux de peau [pour le lait de jument], et on se battit. Ayant vaincu les J̌ürkin, on s'empara des deux, Qorïǰïn-qatun et Qu'určïn-qatun, et on les emmena. Mais, comme on venait leur dire « Faisons la paix », ils renvoyèrent les deux, Qorïǰïn-qatun et Qu'určïn-qatun. Alors qu'on échangeait des envoyés en disant « Faisons la paix », l'Altan-qan du peuple Kïtat, parce que Mägüǰin-sä'ültü, des Tatar, et autres ne se conformaient pas à leurs bons accords, envoya [contre eux] Onggïng-čïngsang[2] en lui disant de disposer ses troupes sans tarder. Onggïng-čïngsang repoussa les Tatar, ayant à leur tête Mägüǰin-sä'ültü et autres, en leur faisant remonter la [rivière] Ulǰa, eux, leurs troupeaux et leurs approvisionnements. Et il avisa [Činggis-qahan] en lui faisant dire qu'il arrivait. Ayant connu cet avis,

133. — Činggis-qahan dit : « Depuis des jours anciens le peuple Tatar a fait périr [nos] aïeux et [nos] pères ; c'est un peuple contre qui nous avons des griefs ; [profitons] de l'occasion pour le prendre entre deux. Et il envoya des messagers pour donner à To'orïl-qan l'avis suivant : « Ongging-čingsang de l'Altan-qan à repoussé les Tatar ayant à leur tête Mägüǰin-sä'ültü et autres Tatar, en leur faisant remonter la [rivière] Ulǰa, et dit qu'il arrive. Prenons entre deux les Tatar qui ont fait périr nos aïeux et nos pères. Que mon père To'orïl-qan vienne vite ! » Ayant reçu cet avis, To'orïl-qan dit : « Mon fils m'a envoyé dire des paroles excellentes. Prenons-les entre deux ! » Le troisième jour, To'orïl-qan, ayant rassemblé ses troupes, mit ses troupes en mouvement et, faisant diligence, vint se réunir (?) [à Činggis-qahan]. Činggis-qahan et To'orïl-qan, tous deux, envoyèrent dire aux J̌ürkin ayant à leur tête Sača-bäki

(1) Traduction incertaine. [Le texte mongol : *bï ülü aljaqu*, a été traduit par Haenisch, *Die geheime Geschichte*, 39) « Mir ist nichts weiter geschehen », ce qui n'est pas plus satisfaisant ; *aljaqu* est glosé (IV, 9 *b*) par 礙 *ngai* « nuire » « offrir du danger ».]

(2) Peut-être à lire Ongging-čingsäng.

et Taïču, des J̌ürkin : « A présent, [profitons] de l'occasion et prenons entre deux les Tatar qui, depuis des jours anciens, ont fait périr [nos] aïeux et [nos] pères. Montons ensemble à cheval [contre eux] ! » En ces termes, il envoya. A raison des J̌ürkin qui devaient venir, on attendit six jours, puis, ne pouvant plus [attendre], Činggis-qahan et To'oril, tous deux, mirent leurs troupes en mouvement, descendirent le long de la [rivière] Ulǰa, et vinrent prendre [les Tatar] entre deux avec Onggïng-čïngsang. A Qusutu-šitü'än et Naratu-šitü'än de la [rivière] Ulǰa, les Tatar, ayant à leur tête Mägüǰin-sä'ültü et autres Tatar occupaient là un retranchement. Činggis-qahan et To'orïl-qan, tous deux, enlevèrent de leur retranchement Mägüǰin-sä'ültü [et autres] qui s'étaient ainsi retranchés et tuèrent Mägüǰin-sä'ültü. Činggis-qahan s'empara là de son berceau d'argent et de sa couverture garnie de grosses perles.

134. — Činggis-qahan et To'orïl-qan, tous deux, [allèrent à la rencontre de Onggïng-čïngsang et lui] dirent : « Nous avons tué Mägüǰin-sä'ültü. » Onggïng-čïngsang, ayant ainsi appris qu'ils disaient avoir tué Mägüǰin-sä'ültü, fut très content et donna à Činggis-qahan le titre de *ǰa'ulqurï*. A To'orïl des Käräyit, il donna alors le titre de *ong;* le nom de Ong-qan vient de ce moment-là, par suite du titre qui fut donné par Onggïng-čïngsang. Onggïng-čïngsang dit : « En prenant entre deux et en tuant Mägüǰin-sä'ültü, vous avez rendu un grand service à l'Altan-qan. Je ferai un rapport à l'Altan-qan sur ce service [rendu] par vous. Pour ce qui est de donner à Činggis-qahan un titre plus grand que celui-ci, pour lui donner le titre de *ǰaolao*, c'est l'Altan-qan qui en décidera. » De là, Onggïng-čïngsang, s'étant ainsi réjoui, se retira. Činggis-qahan et Ong-qan, tous deux, pillèrent alors les Tatar, prirent et se partagèrent [le butin], et, s'en retournant, descendirent de cheval à leurs demeures.

135. — Dans le campement où les Tatar étaient descendus de cheval au Naratu-šitü'än et où ils s'étaient retranchés, nos troupes, en le pillant, obtinrent de ce campement un jeune garçon qui y avait été abandonné. On amena ce jeune enfant qui avait un anneau d'or dans le nez et portait un plastron de soie d'or doublé de zibeline, et Činggis-qahan le donna à Hö'älün-äkä comme *sauqa*. Hö'älün-äkä dit : « Ce doit être le fils d'un homme bien. Ce doit être le descendant d'un homme de bonne origine. » Faisant de lui son sixième fils, frère cadet de ses cinq fils, et lui donnant le nom de Šikikän-Quduqu, [Hö'älün-]äkä l'éleva.

136. — Le *a'uruq* de Činggis-qahan se trouvait au Harïltu-na'ur[1]. Les J̌ürkin enlevèrent leurs vêtements à cinquante des hommes qui étaient restés au *a'uruq* et en tuèrent dix. Comme ceux qui étaient restés au *a'uruq* avertissaient Činggis-qahan en disant : « Voilà comme nous avons été traités par les J̌ürkin », en entendant cette nouvelle, Činggis-qahan se mit fort en colère et dit : « Comment nous laisser traiter ainsi par les J̌ürkin ? Lors du festin dans la forêt de l'Onon, ces mêmes gens ont frappé Šïkï'ur, ces mêmes gens ont fendu l'épaule de Bälgütäi. Comme ils disaient qu'ils voulaient faire la paix, nous leurs avons rendu et renvoyé les deux, Qorïǰïn-qatun et Qu'určïn[-qatun]. Par la suite, quand je disais : ' Montons à cheval pour prendre entre deux les Tatar contre qui nous avons de vieux griefs et qui ont fait périr nos aïeux et nos pères ', j'ai attendu les J̌ürkin pendant six jours et ils ne sont même pas venus. A présent voici encore que ces mêmes gens, s'appuyant sur nos ennemis, agissent eux-mêmes en ennemis ! » Ce disant, Činggis-qahan monta à cheval contre les J̌ürkin. Alors que les J̌ürkin se trouvaient aux Dolo'an-bolda'ut du Ködö'ä-aral du [fleuve] Kälürän, [Činggis-qahan] pilla leur peuple. Sača-bäki et Taïču s'échappèrent avec peu des leurs. Les poursuivant par derrière et les atteignant au Tälätü-amasar, [Činggis-qahan] saisit les deux, Sača-bäki et Taïču. Les ayant pris, Činggis-qahan dit aux deux, Sača et Taïču : « Autrefois, qu'avons-nous dit ensemble ? » Sača et Taïču, les deux, dirent : « Nous ne nous rappelons pas[2] les paroles que nous avions prononcées. Rappelle-nous nos paroles ! »[3] Étant informés de leurs paroles, ils tendirent leurs cous. Les ayant informés de leurs paroles et les leur ayant rappelées, [Činggis-qahan], en finissant avec eux, les abandonna là même.

137. — En ayant fini avec Sača et Taïču, [Činggis-qahan] s'en revint. Alors qu'il forçait le peuple des J̌ürkin à se déplacer, les trois fils de Tälägätü-Bayan, des J̌alaïr, [à savoir] Gü'ün-u'a, Čïla'un-qayïčï et J̌äbkä, se trouvaient avec ces J̌ürkin. Gü'ün-u'a fit venir à l'hommage [auprès de Činggis-qahan] ses deux fils Muqalï et Buqa et dit : « Qu'ils soient les esclaves de ton seuil ; s'ils s'écartent de ton seuil, tranche-leur le jarret ! Qu'ils soient les esclaves personnels de ta porte ; s'ils s'éloignent de ta porte, coupe-leur le foie et abandonne-les. » Ce disant, il les lui donna.

(1) [Après des hésitations, l'auteur s'est rallié à l'opinion que le mot lu d'abord *Qariltu, était à lire avec *h* initiale.]
(2) Cf. § 127, n. 1.
(3) Cf. § 127, n. 1.

Čïla'un-qayïčï fit également venir à l'hommage auprès de Činggis-qahan ses deux fils Tönggä et Qašï et dit : « Je te les donne pour qu'ils restent à garder ton seuil d'or, s'ils vont au-delà de ton seuil d'or, tranche leur vie et abandonne-les. Je te les donne pour qu'ils soulèvent ta large porte ; s'ils vont au dehors de ta large porte, marche sur leur cœur et abandonne-les. » On donna J̌äbkä à Qasar. Du campement des J̌ürkin, J̌äbkä avait amené un jeune garçon appelé Boro'ul ; on le fit rendre l'hommage à Hö'älün-äkä et on le lui donna.

138. — Hö'älün-äkä éleva dans sa demeure ces quatre, le jeune garçon appelé Güčü qui avait été obtenu du campement des Märkit, le jeune garçon appelé Kököčü qui avait été obtenu du campement des Bäsüt parmi les Tayïčï'ut, le jeune garçon appelé Šigikän-Qutuqu qui avait été obtenu du campement des Tatar, et le jeune garçon appelé Boro'ul qui avait été obtenu du campement des J̌ürkin. Hö'älün-äkä les éleva dans sa demeure en disant à ses fils : « Qui pourrait faire[1] yeux pour voir le jour et oreilles pour entendre la nuit ? »

139. — Voici la manière dont ce peuple des J̌ürkin était devenu J̌ürkin. Le tout aîné des sept fils de Qabul-qan avait été Ökin-barqaq ; son fils fut Sorqatu-J̌ürki. Si [celui-ci] devint J̌ürkin, c'est parce que Qubul-qan, disant « c'est l'aîné de mes fils », choisit du milieu de son peuple [pour Ökin-barqaq], il choisit et lui donna tous les hommes capables, lutteurs, forts, tous ceux qui avaient du fiel dans leur foie et de l'énergie (?) dans leur pouce, ceux dont le cœur remplissait les poumons, dont le souffle remplissait la bouche, et parce qu'ils avaient du souffle et de la bile, qu'ils avaient de la vaillance et.....[2], c'est là la raison pour laquelle ils furent appelés J̌ürkin. Činggis-qahan soumit ces gens si vaillants et anéantit le clan des J̌ürkin. De leurs gens, de leur peuple, Činggis-qahan fit des gens qui étaient son bien personnel.

140. — Činggis-qahan dit un jour : « Que Büri-bökö et Bälgütäi luttent à bras-le-corps ! » Quand Büri-bökö était chez les J̌ürkin,

(1) Traduction incertaine. [Le texte mongol présente l'expression *K'ün-ä bolqaquyu* qui est difficile à interpréter ; Haenisch, *Die Geheime Geschichte*, 42, traduit : « Wen soll *ich* für meine Kinder zum Auge machen für das Sehen bei Tage », etc., faisant de Hö'älün le sujet du verbe.]

(2) [Le mot *jörkimäs*, pluriel de **jörkimä*, n'est pas glosé (IV, 26 *a*) ; Haenisch, *Die geheime Geschichte*, 43, semble traduire par « unwiderstehlich », qui semble indiqué par le contexte, mais rien ne prouve qu'il faille interpréter de la sorte. Ce mot est inconnu.]

il avait saisi Bälgütäi avec[1] une main, l'avait soulevé[2] avec une jambe, et, le renversant, l'avait pressé [à terre] sans le laisser bouger. Büri-bökö était le lutteur de son peuple. Cette fois-ci, on fit lutter à bras-le-corps Bälgütäi et Büri-bökö. Büri-bökö, qui était invincible, se prêta à tomber. Bälgütäi, ne pouvant le presser à terre, le prit sur son épaule, les reins en l'air[3]. Bälgütäi, jetant un regard derrière lui, regarda Činggis-qahan, et le *qahan* mordit sa lèvre inférieure. Bälgütäi comprit. Il se mit à cheval sur [Büri-bökö], croisa [ses mains] des deux [côtés du] cou [de Büri-bökö] et tira.....[4] en même temps qu'il appuyait du genou sur son dos ; il lui cassa ainsi [le dos]. Büri-bökö, le dos cassé, dit : « Je n'ai pas été vaincu par Bälgütäi. Par peur du *qahan*, j'ai rusé et, en me laissant tomber et en hésitant, j'y ai laissé ma vie » ; ayant dit, il mourut. Bälgütäi, l'ayant tiré à lui briser le dos, le traîna, puis l'abandonna et s'en alla. L'aîné des sept fils de Qabul-qan avait été Ökin-barqaq. Le suivant était Bartan-ba'atur dont le fils fut Yäsügäi-ba'atur. Le suivant encore était Qutuqtu-Mönglär, dont Büri était le fils. Ayant par-dessus le fils de Bartan-ba'atur qui lui était contigu [dans l'ordre d'aînesse] et ayant lié compagnonnage avec les fils vaillants de Barqaq, Büri-bökö, lui le lutteur de son peuple, mourut le dos brisé par Bälgütäi.

141. — Par la suite, dans l'année de la poule (1201), les Qadagïn et les Saljï'ut s'étant réunis, les Qadagïn ayant à leur tête Baqu-Čorogï[5] et autres des Qadagïn ; les Saljï'ut ayant à leur tête Čïrgïdaï-ba'atur[6] et autres ; puis, les Dörbän ayant fait la paix avec les Tatar, les Dörbän ayant à leur tête Qačï'un-bäki et autres ; les Alčï Tatar des Tatar ayant à leur tête J̌alïn-buqa et autres ; les Ikiräs ayant à leur tête Tügä-maqa et autres ; les Onggïrat ayant à leur tête Širgäk-ämäl[7], Alquï et autres ; les Qorolas ayant à leur tête Čonaq et Čaqa'an[8] ; de chez les Naïman Buyïruq-qan des

(1) Ou par ? : « par une main », « par une jambe ».

(2) [Le sens de ce mot n'est pas sûr ; *töyiločü* est glosé par 撥 *pouo* « agiter », « secouer ».]

(3) [Le mot *sa'ari* est glosé (IV, 27 *b*) par 臀 *t'ouen* « derrière », « bassin » ; Haenisch, *Die geheime Geschichte*, 43, comprend d'une façon légèrement différente)].

(4) [Le verbe *mägäjilä-* est glosé (IV, 27 *b*) par 扼 *ngo* « prendre ». Cf. Haenisch, *Wörterbuch*, 108 et 135, sous *sölbi-* ; *Die Geheime Geschichte*, 43.]

(5) Un seul nom ? [Le second nom est peut-être à lire Čörögi ; c'est la solution que l'auteur paraît avoir considéré comme la meilleure].

(6) [Restitution douteuse à laquelle s'est rallié l'auteur dans son dernier examen du texte.]

(7) = Tärgäk-amal.

(8) Un seul nom ? [L'auteur se rallie ici à la restitution du premier nom sous la forme de Čonaq ; il a adopté dans une autre version du texte : Čoyoq.]

Güčü'üt Naïman ; Qutu, le fils de Toqto'a-bäki, des Märkit ; Quduqa-bäki, des Oyïrat ; des Tayïčï'ut ,Tarqutaï-kïrïltuq, Qodun-örčäng[1], A'uču-ba'atur et autres Tayïčï'ut ; toutes ces tribus, s'étant assemblées à Alquï-bulaq[2], dirent : « Nous élèverons comme *qan* J̌amuqa le J̌aǰïradaï », et fendant ensemble à grands coups par le travers un étalon et une jument, ils jurèrent ensemble. De là, ils se déplacèrent en suivant le cours du fleuve Ärgünä, et, au large promontoire de la presqu'île [formée là où] le fleuve Kän se jette dans le [fleuve] Ärgünä, ils élevèrent J̌amuqa comme *gür-qan*. L'ayant élevé comme *gür-qan*, ils dirent ensemble : « Montons à cheval contre les deux, Činggis-qahan et Ong-qan. » De ce propos tenu ensemble de « Montons à cheval », Qorïdaï des Qorolas en fit tenir avis à Činggis-qahan alors que celui-ci se trouvait au [mont] Gürälgü. Ayant reçu cet avis, Činggis-qahan envoya en donner avis à Ong-qan. Ong-qan, ayant reçu cet avis, mit ses troupes en mouvement ; en toute hâte, Ong-qan arriva [avec elles] auprès de Činggis-qahan.

142. — Quand on eut fait venir Ong-qan, et Činggis-qahan et Ong-qan s'étant réunis tous deux, ils dirent l'un à l'autre : « Montons à cheval à la rencontre de J̌amuqa » ; et ils montèrent à cheval en suivant le [cours du] fleuve Kälürän. Činggis-qahan fit marcher en avant-garde ces trois, Altan, Qučar et Darïtaï. Ong-qan fit marcher en avant-garde ces trois, Sänggüm, J̌aqa-gambu et Bilgä-bäki. Ceux-là, allant en avant-garde, envoyant encore en avant d'eux des veilleurs, établirent un poste de veilleurs à Änägän-güilätü, au-delà de celui-là, ils firent établir un poste de veilleurs au [mont] Čäkčär ; au-delà de celui-là, ils firent établir un poste de veilleurs au [mont] Čïqurqu. Ceux des nôtres qui allaient en avant-garde, Altan, Qučar, Sänggüm et autres, en arrivant à Utkïya étaient en train de se dire « Descendons de cheval » lorsque, du poste de veilleurs qui avait été établi au [mont] Čïqurqu un homme arriva en toute hâte apportant l'avis que l'ennemi arrivait. Sur cet avis, et sans descendre de cheval, [ceux de] notre avant-garde dirent : « Allons à la rencontre de l'ennemi pour prendre langue. » Ils allèrent, se rejoignirent et demandèrent pour prendre langue : « Qui êtes-vous ? » C'étaient, comme avant-garde de J̌amuqa, A'uču-ba'atur de chez les Mongols, Buyïruq-qan des Naïman, Qutu des Märkit, fils de Toqto'a-bäki, et Quduqa-bäki

(1) [Peut-être à lire Hodun-örčäng comme l'auteur l'a envisagé dans une autre version du texte.]

(2) [Le texte mongol a : Alquï-bula'a = Alquï-bulaq-a.]

des Oyïrat qui allaient, ces quatre, comme avant-garde de J̌amuqa. Notre avant-garde cria ensemble à ceux-là ; elle leur cria : « Il se fait tard ; nous nous battrons demain » ; et, ce disant, elle se retira et vint coucher en rejoignant le gros de l'armée.

143. — Le lendemain, on fit avancer les troupes et on se rejoignit, et on se rangea en ordre de bataille à Köyitän. Pendant qu'on les[1] déplaçait vers le bas, vers le haut, et qu'on les disposait[2] mutuellement, chez ceux-là Buyïruq-qan et Quduqa étaient à produire un orage magique. Comme ils produisaient l'orage magique, l'orage magique se renversa et c'est précisément sur eux que l'orage magique tomba. Eux, ne pouvant avancer et tombant dans les fondrières, dirent ensemble : « Nous ne sommes pas aimés du Ciel » ; et ils se dispersèrent.

144. — Buyïruq-qan des Naïman se sépara [de J̌amuqa] et se mit en mouvement dans la direction du Uluq-taq en avant de l'Altaï. Qutu, fils de Toqto'a, des Märkit, se mit en mouvement dans la direction du [fleuve] Sälänggä. Quduqa-bäki, des Oyïrat, luttant contre la forêt, se mit en mouvement dans la direction de Šisgis. A'uču-ba'atur, des Tayïčï'ut, se mit en mouvement dans la direction du [fleuve] Onon. J̌amuqa pilla les tribus qui l'avaient élevé lui-même comme *qan* et se mit en mouvement pour s'en retourner en suivant le [fleuve] Ärgünä. Lorsque ceux-là se dispersèrent ainsi, Ong-qan poursuivit J̌amuqa en suivant le [fleuve] Ärgünä. Činggis-qahan poursuivit A'uču-ba'atur, des Tayïčï'ut, dans la direction de l'Onon. A'uču-ba'atur, étant arrivé chez son peuple, le fit mettre en mouvement en le faisant presser. Les Tayïčï'ut A'uču-ba'atur et Qodun-örčäng disposèrent de l'autre côté de l'Onon ce qui restait de leurs troupes aux boucliers carrés[3] et disant : « Combattons », ils les disposèrent en ordre de combat. Činggis-qahan arriva et se battit avec eux. On se battit en revenant et revenant au combat à maintes reprises, et, le soir étant survenu on organisa (?) la défense et on coucha sur le lieu même du combat. Quant au peuple qui venait en hâte, de la même manière il passa là la nuit en campant ensemble avec ses troupes.

145. — Dans ce combat, Činggis-qahan fut blessé à l'artère du cou. Comme il ne réussissait pas à arrêter le sang, il était dans une situation pressante. Alors que, laissant coucher le soleil, on avait

(1) Ou bien « qu'on se déplaçait..., et qu'on se disposait, etc. ».

(2) Non, c'est la pleine bataille.

(3) Erreur de texte ; faire note. [Cf. *T'oung Pao*, XXVII, [1930], pp. 200-202, P. Pelliot, *Un passage altéré dans le texte mongol ancien de l'Histoire secrète des Mongols*.]

organisé (?) la défense et était descendu de cheval à ce même endroit, Jälmä, suçant et suçant le sang qui faisait obstacle et remplissant la bouche de sang, s'assit à veiller [Činggis-qahan] sans demander appui à personne d'autre. Jusqu'au milieu de la nuit, remplissant sa bouche du sang qui faisait obstacle, il l'avala ou le cracha. Quand la moitié de la nuit fut passée, Činggis-qahan, s'éveillant en lui-même, dit : « Le sang a complètement séché. J'ai soif. » Là-dessus, Jälmä, enlevant complètement son bonnet, ses bottes et ses vêtements et n'ayant plus que son caleçon, dévêtu et nu, courut chez les ennemis qui étaient restés en organisant leur défense (?) Montant dans les charrettes des gens qui avaient établi leur camp de ce côté-là, il chercha du lait de jument, mais en vain, car [ces gens], dans leur hâte, avaient laissé aller leurs juments sans les traire. Ne pouvant obtenir du lait de jument, il prit dans une de leurs charrettes un grand seau de lait caillé, le souleva et revint. En route, ni en allant, ni en revenant, il ne fut vu de personne ; c'est le ciel même qui dut le protéger. Ayant apporté le seau de lait caillé, le même Jälmä chercha aussi lui-même de l'eau, l'apporta, la mélangea au lait caillé et fit boire le *qa'an*. Le *qahan*, par trois fois, reprit haleine et but, puis il dit : « A l'intérieur, mes yeux s'éclairent. » Ayant dit, comme il s'asseyait en soulevant la tête et que, par le jour blanchissant, il se faisait clair, il regarda : tout autour de la place où il était assis, le sang faisant obstacle que Jälmä avait sucé, sucé, et qu'il avait craché, faisait un petit marécage. Činggis-qahan le vit et dit : « Si tu crachais au loin, ne serait-ce pas bien ? » Là-dessus, Jälmä dit : « Comme tu étais dans une situation pressante, si j'allais au loin, je redoutais de m'éloigner de toi. Avalant ce que j'avalais, crachant ce que je crachais, je me pressais ; combien en est-il entré aussi dans mon ventre ! » Činggis-qahan dit encore : « Quand j'étais ainsi et couché, pourquoi as-tu couru pénétrer nu [chez ces gens] ? Si tu avais été pris, n'aurais-tu pas dénoncé que j'étais dans cette situation ? » Jälmä dit : « Ma pensée a été, en y allant nu, que si j'étais pris je leur dirais : ' J'avais l'intention de me rendre à vous mais j'ai été deviné et saisi ; en disant « Tuons-le », on m'a enlevé tous mes vêtements ; alors que mon caleçon seul ne m'avait pas encore été enlevé, j'ai pu juste m'échapper, et je suis venu en me jetant (?)[1] ainsi vers vous. ' Voilà ce que je leur aurais dit. Me tenant pour sincère, ils auraient pris soin de moi et m'auraient donné des vêtements. Montant à cheval et choisissant mon moment,

(1) Sens douteux ; rattraper ? rejoindre ?

comment ne pourrais-je pas revenir ? Pensant ainsi, je me suis dit ' Je vais aller au devant du désir du *qa'an* que la soif dessèche ', et pensant ainsi, l'œil noir[1], je suis allé. » Činggis-qahan dit : « A présent, que dirai-je ? Autrefois, quand les Trois Märkit sont venus et qu'ils ont fait trois fois le tour du Burqan [-qaldun], tu es sorti une première fois en sauvant ma vie. De nouveau maintenant, en suçant avec ta bouche le sang qui séchait, tu as sauvé ma vie. De plus, quand j'étais pressé par une soif desséchante, tu as sacrifié ta vie et, l'œil noir, tu as pénétré chez les ennemis ; en me faisant boire et étancher ma soif, tu as fait rentrer la vie en moi. Ces trois services que tu m'as rendus resteront dans ma pensée. » Telles furent les paroles souveraines.

146. — Quand le jour fut tout à fait clair, [on vit que] les troupes [ennemies] qui avaient couché.....[2] s'étaient dispersées pendant la nuit. Les gens qui avaient établi [là] leur camp, se disant qu'ils ne pourraient pas fuir, n'avaient pas bougé du lieu où ils avaient établi leur camp. Quant à la population qui était partie en hâte, Činggis-qahan, disant : « Ramenons-là en arrière », monta à cheval [en partant] du lieu où on avait couché. Alors qu'on allait, ramenant en arrière le peuple qui partait en hâte, Činggis-qahan entendit lui-même une femme qui, vêtue de rouge, debout, du haut d'un col appelait à grands cris « Tämüjin ! » et se lamentait ; en disant : « La femme de quel homme appelle ainsi ? », il envoya quelqu'un l'interroger. Comme cet homme, y étant allé, l'interrogeait, cette femme dit : « Je suis la fille de Sorqan-šïra, nommée Qada'an ; les troupes ont saisi ici mon mari et vont le tuer ; comme on tuait mon mari, j'ai appelé Tämüjin, crié, pleuré, en me disant : ' Qu'il sauve mon mari ! '.» Cet homme revint et rapporta ces paroles à Činggis-qahan. Činggis-qahan, ayant entendu ces paroles, arriva au grand trot, descendit de cheval près de Qada'an et la prit dans ses bras ; mais nos troupes avaient déjà tué son mari. Ayant ramené ces gens, fit descendre de cheval le gros de l'armée et passer la nuit à cet endroit même ; il appela et fit venir Qada'an, et la fit asseoir à son côté. Le lendemain, Sorqan-šïra et Jäbä, les deux, qui étaient des gens de Tödögä des Tayïčï'ut, vinrent à eux deux. Činggis-qahan dit à Sorqan-šïra : « En rejetant à terre le bois pesant qui était à ma nuque, en

(1) = Aveuglément ? A l'aveuglée ?

(2) [Le verbe *šitüldü-* est glosé (IV, 45 *a*) 相 抗 *siang k'ang*, « s'affronter mutuellement » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 142, traduit par « gegeneinander standhalten » et comprend (*Die Geheime Geschichte*, 48) « die gegenüber in Stellung genächtigt hatten ».]

me débarrassant du bois de cangue qui était à mon cou, vous, pères et fils, m'avez bien rendu service ; pourquoi avez-vous tardé [à venir] ? » Sorqan-šïra dit : « A l'intérieur de |moi-même, je pensais à toi comme à mon vrai maître, mais comment me presser ? Si je m'étais pressé et étais venu plus tôt, les Tayïčï'ut mes seigneurs auraient dispersé au vent comme de la cendre femme et fils, troupeaux et provisions que j'aurais laissés derrière ; me disant cela, je ne me suis pas pressé. A présent, nous sommes venus rejoindre notre *qahan* et nous réunir à lui. » Quand [Sorqan-šïra] eut fini de parler, [Činggis-qahan] dit : « C'est bien. »

147. — Činggis-qahan dit encore : « Lorsqu'à Köyitän les troupes rangées en bataille se .....[1] et se .....[2] mutuellement, du haut de cette colline une flèche est venue qui a brisé les os du cou de mon [cheval] armé, l'alezan à la bouche blanche ; qui a tiré de sur la montagne ? » A ces mots, J̌äbä dit : « J'ai tiré de sur la montagne. Maintenant, si le *qa'an* me fait mettre à mort, je resterai à pourrir sur un peu de terre [grand] comme une paume. Si j'obtiens la grâce, en avant du *qa'an*, fendant l'eau profonde et mettant en pièces la pierre brillante, je m'élancerai pour lui. Au lieu où il m'aura dit ' Va ', je réduirai en poussière le roc bleu ; quand il m'aura dit ' Efforce-toi ', je briserai en miettes le roc noir ; ainsi je m'élancerai pour lui. » Činggis-qahan dit : « L'homme qui a été ennemi veut cacher son corps et retenir sa langue sur ce qu'il a tué, sur ce qu'il a fait en ennemi. Quand il en est ainsi, un homme qui au contraire ne se retient pas sur ce qu'il a tué, sur ce qu'il a fait comme ennemi et qui au contraire l'annonce, mérite qu'on lie compagnonnage avec lui. Son nom est J̌ïrqo'adaï. Mais, comme il a tiré sur les os du cou de mon cheval armé, l'alezan à la bouche blanche, je le nomme J̌äbä et je l'armerai. T'ayant nommé J̌äbä, tu marcheras à mes côtés. » Ce furent là les paroles souveraines. Telle est la manière dont J̌äbä, venant de chez les Tayïčï'ut, lia compagnonnage [avec Činggis-qahan].

(1) [Le verbe *ïqurïqaldu-* est glosé (IV, 49 *a*) 相 挪 躜 *Siang no tsan* « se déplacer en se pressant mutuellement » ; Haenisch a traduit (*Wörterbuch*, 81) « sich gegenseitig wegrücken », « wegdrängen ».]

(2) [Le verbe *jïbšiyärülčä-* est glosé (IV, 49 *a*) 相 整 撾 *siang tcheng cho* « se ranger en bataille face à face (?) » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 89, traduit « sich einander gegenüber zum Kampf aufstellen », et comprend ce passage (*Die Geheime Geschichte*, 49) « Als wir bei Koiten dem Feinde gegenüberstanden und uns hin und her drängten ».]

CHAPITRE V

148. — Činggis-qahan, ayant pillé là les Tayïčï'ut, massacra ceux qui avaient des os Tayïčï'utaï, tels A'uču-ba'atur, Qotonörčäng, Qutu'udar et autres, et les dispersa au vent comme de la cendre jusqu'aux descendants de leurs descendants. Mettant en mouvement leur peuple et leurs gens, Činggis-qahan vint hiverner à Quba-qaya.

149. — Širgü'ätü-äbügän, des Ničügüt Ba'arïn, avec ses deux fils Alaq et Naya'a, alors que le seigneur des Tayïčï'ut, Tarqutaï-Kïrïltuq, entrait dans la forêt, se disant : « C'est un homme contre qui nous avons des griefs »[1], saisirent et firent monter dans une charrette Tarqutaï qui ne pouvait pas monter à cheval. Alors que Širgü'ätü-äbügän, avec ses deux fils Alaq et Naya'a, s'en venait ayant saisi Tarqutaï-Kïrïltuq, les fils et les frères cadets de Tarqutaï-Kïrïltuq arrivèrent les rejoindre en disant : « Enlevons-les. » Lorsque les fils et les frères cadets arrivèrent les rejoindre, Širgü'ätü-äbügän monta sur la charrette où était Tarqutaï incapable de se lever et, s'asseyant à cheval sur lui face en arrière et sortant son couteau, il dit : « Tes fils et tes frères cadets sont venus pour te prendre et t'enlever. Qu'ils disent que j'ai porté la main sur mon *qan*, même si je ne l'ai pas tué, ou qu'ils disent que j'ai porté la main sur mon *qan* et que, pour ce qui est de le tuer, je l'aie tué, moi je serai en tout cas tué de même. Du moins par ta mort mourrai-je en emportant un coussin. » Ce disant, comme, à cheval [sur Tarqutaï-Kïrïltuq], il allait lui trancher la gorge avec son grand couteau, Tarqutaï-Kïrïltuq appela à grande voix ses frères cadets et ses fils et leur dit : « Širgü'ätü va me tuer. S'il me tue vraiment, à quoi vous servira-t-il de vous en aller emportant mon corps mort et sans vie ? Retournez-vous-en vite avant qu'il m'ait tué. Tämüǰin ne me tuera pas. Quand Tämüǰin était petit, j'ai dit : ' Il y a dans ses yeux du feu, il y a dans son visage de l'éclat ', j'ai dit : ' Il reste abandonné dans un campement sans maître ', et je l'ai pris et amené. Quand je l'instruisais, je disais : ' Il semble être quelqu'un qui peut étudier ', et j'allais l'instruisant et l'ensei-

(1) La traduction chinoise comprend différemment.

gnant comme si j'avais eu à instruire un nouveau poulain de deux ou de trois ans. Même s'il dit : ' Je te ferai mourir ', il ne devrait pas être capable de me faire mourir. On me dit qu'à présent son esprit pénètre [davantage], que sa pensée s'élargit. Tämüǰin ne me fera pas mourir. Vous, mes fils, mes frères cadets, retournez-vous-en vite. Širgü'ätü va me tuer. » Ainsi il criait à grande voix. Ses fils et ses frères cadets dirent entre eux : « Nous sommes venus en disant : ' Sauvons la vie de notre père .' Si Širgü'ätü achève de tuer sa vie, à quoi nous servira son corps vide et sans vie ? Bien plutôt, retournons-nous-en vite avant qu'il l'ait tué. » Et ce disant, ils s'en retournèrent. Lorsqu'ils venaient, les fils de Širgü'ätü-äbügän, Alaq et Naya'a, s'étaient séparés et [avaient continué] de venir[1]. Les ayant fait venir et continuant d'avancer, comme en cours de route on parvenait au Qutuqul-nu'u, Naya'a dit : « Si nous arrivons ayant saisi ce Tarqutaï, Činggis-qahan nous dira : ' Vous êtes venu ayant porté la main sur le *qan* votre maître légitime '. Comme nous serons venus ayant porté la main sur notre maître légitime, comment serions-nous des serviteurs dignes de confiance ? Là-bas, comment voudrait-on encore lier compagnonnage avec nous ? Aux serviteurs qui restent sans compagnonnage, aux serviteurs qui ont porté la main sur leur maître légitime, Činggis-qahan disant qu'ils doivent avoir la tête tranchée, peut-être aurons-nous la tête tranchée. Au contraire, laissant aller et renvoyant d'ici Tarqutaï, allons avec nos [seules] personnes et disons : ' Nous sommes venus pour donner nos forces à Činggis-qahan '. Disons : ' Comme nous avancions, ayant saisi Tarqutaï, nous n'avons pas pu causer la perte du *qan* notre maître légitime, nous nous sommes dits qu'ayant dirigé nos regards vers lui, nous ne pouvions en aucune manière le faire mourir, et, le laissant aller et le renvoyant, nous sommes venus pour donner nos forces avec sincérité » '. Les pères et les fils ayant approuvé ces paroles de Naya'a, ils laissèrent aller et renvoyèrent Tarqutaï-Kïrïltuq de Quduqul-nu'u. Lorsque ces mêmes, Širgü'ätü-äbügän avec ses fils Alaq et Naya'a, vinrent, ils dirent comment ils étaient venus. Širgü'ätü-äbügän dit à Činggis-qahan : « Nous avancions, ayant saisi Tarqutaï-Kïrïltuq, mais nous nous sommes dits : ' Comment, ayant dirigé nos regards sur lui, ferions-nous mourir le *qan* notre maître légitime ? ', et ne pouvant causer sa perte, nous l'avons laissé aller et renvoyer, et nous sommes venus en disant : ' Nous donnerons nos forces à Činggis-qahan. ' » Sur quoi, Činggis-qahan

(1) [Traduction incertaine.]

dit : « Si vous étiez venus ayant porté la main sur Tarqutaï votre *qan*, à vous, serviteurs qui auriez porté la main sur le *qan* votre maître légitime, je vous aurais fait trancher la tête, à vous et à votre descendance. Votre pensée de n'avoir pu causer la perte du *qan* votre maître légitime est bonne. » Ayant dit, il témoigna de la faveur à Naya'a.

150. — Par la suite, alors que Činggis-qahan se trouvait à Tärsüt[1], J̌aqa-gambu, des Käräyit, vint pour lier compagnonnage avec lui. Lorsqu'il fut venu, comme les Märkit venaient pour se battre, Činggis-qahan, J̌aqa-gambu et autres se battirent et les firent reculer. A ce moment les Tümän Tübägän et les Olon Dongqayït, qui étaient des peuples Käräyit dispersés, vinrent aussi se soumettre à Činggis-qahan. Pour ce qui est de Ong-qan des Käräyit, antérieurement, au temps de Yäsügäi-qa'an, comme [tous deux] vivaient en très bonne intelligence, lui et Yäsügäi-qan s'étaient déclarés *anda*. La manière dont ils se déclarèrent *anda* [fut la suivante]. Ong-qan, parce qu'il avait tué les frères cadets de son père Qurčaqus Buyïruq-qan, s'était mis en révolte contre son oncle paternel Gür-qan et, s'étant glissé par le Qara'un-qabčal avec cent hommes, était venu chez Yäsügäi-qan. Yäsügäi-qan l'accueillit chez lui-même, fit monter à cheval ses propres troupes, poursuivit Gür-qan dans la direction du Qašïn, prit ses gens et ses foyers et les donna à Ong-qan ; c'est à cause de cela qu'ils étaient devenus *anda*.

151. — Par la suite le frère cadet de Ong-qan, Ärkä-qara, que son frère aîné Ong-qan [voulait] tuer, s'échappa et alla entrer chez Ïnanča-qan des Naïman. Ïnanča-qan envoya des troupes, mais Ong-qan, passant successivement par trois « villes », vint entrer chez le *gür-qan* des Qara-Kïdat[2]. De là, s'étant révolté, [Ong-qan] traversa les « villes » des Uyïqut et des Tangqut, se nourrit en trayant cinq chèvres *qu'il faisait attacher*[3] et en piquant le sang de ses chameaux et arriva épuisé au Güsä'ür-na'ur. Činggis-qahan, à raison de ce qu'antérieurement [Ong-qan] s'était déclaré *anda* avec Yäsügäi-qan, lui envoya comme messagers les deux, Taqaï-ba'atur et Sükägäi-ǰä'ün. De la source du [fleuve] Kälürän, Činggis-qahan alla en personne à la rencontre [d'Ong-qan]. Pour Ong-qan qui disait : « J'arrive affamé et maigre », il leva et lui

(1) Peut-être faut-il comprendre « chez les Tärsüt ».
(2) Peut-être à lire Qara-Kïtat.
(3) [Le verbe *širgü'älä-* est glosé (V, 11 *b*) 扯尙 *kiu* « saisir » ; cf. Haenisch, *Die Geheime Geschichte*, 52.]

donna des prestations et l'entretint en le faisant entrer à l'intérieur de son « enclos ». Cet hiver-là, ayant transhumé par degrés, Činggis-qahan hiverna à Quba-qaya.

152. — Alors les frères cadets et les seigneurs de Ong-qan dirent entre eux : « Ce *qan* notre frère aîné a une nature misérable et va gardant dans sa poitrine un foie empesté. Il en a fini avec frères aînés et frères cadets. Lui-même, il est allé chez les Qara-Kïdat ; quant au peuple, il le fait souffrir. A présent qu'allons-nous faire de lui ? Si nous parlons du passé, quand il avait sept ans, des gens des Märkit l'ont capturé et emmené et, lui ayant fait revêtir une pelisse de chèvre noire tachetée, lui ont fait piler un mortier des Märkit à Bu'ura-kä'är du [fleuve] Sälänggä. Alors que son père Qurčaqus Buyïruq-qan avait par contre enfoncé ces gens Märkit et venait[1] ainsi ayant sauvé son fils, Ǎjaï-qan, des Tatar, captura et emmena à nouveau, en même temps que sa mère, [Ong-qan] alors âgé de treize ans, et lui fit paître ses chameaux ; mais un berger d'Ǎjaï-qan le prit, se sauva et vint. Encore plus tard, s'échappant par crainte des Naïman, il est passé chez le *gür-qan* des Qara-Kïdat, sur le fleuve Čui, dans le pays des Sarta'ul. Là, une année n'était pas achevée qu'il se révoltait et repartait, passait successivement par les pays des Uï'ut et des Tangqut[2] et, épuisé, se nourrissant en trayant cinq chèvres *qu'il faisait attacher*[3] et en piquant le sang de ses chameaux, n'ayant plus qu'un seul cheval bai aveugle, il est arrivé épuisé chez le fils Tämüǰin, qui leva [pour lui] des prestations et l'entretint. A présent, oubliant ce qu'il a vécu, il va gardant dans sa poitrine un foie empesté vis-à-vis du fils Tämüǰin. Comment ferons-nous ? » Ainsi disaient-ils entre eux. Ces paroles qu'ils avaient dites entre eux, Altun-Ašuq les dénonça à Ong-qan. Altun-Ašuq dit : « Moi-même, j'ai participé à cet accord, mais je n'ai pas pu causer la perte de toi, mon *qan*. » Ong-qan fit saisir ses frères cadets et ses seigneurs qui avaient ainsi parlé entre eux, Ǎl-qutur, Qulbarï, Alïn-taïǰï et autres ; de ses frères cadets, [seul] J̌aqa-gambu s'échappa et pénétra chez les Naïman. Ong-qan les fit entrer dans sa demeure, porteurs des instruments de supplice[4], et leur dit : « Quand nous avancions par le pays des Uï'ut et des Tangqut, qu'avons-nous dit ensemble ? Et que [ferais-je de vous] si j'avais des pensées semblables aux

(1) Ou « était revenu ».
(2) Lire peut-être Tang'ut.
(3) [Cf. *supra*, § 151.]
(4) Chargés d'entraves ?

vôtres ? » Ce disant, il leur cracha au visage, et *fit tomber leurs entraves*[1]. Dès que le *qan* eut craché, ses gens qui étaient dans sa demeure se levèrent tous et crachèrent aussi.

153. — On hiverna cet hiver-là (1202), et dans l'année du chien, au printemps, Činggis-qahan rangea ses troupes en bataille à Dalan Nämürgäs contre les Tatar suivants : les Ča'a'an Tatar, les Alčï Tatar, les Duta'ut [Tatar et les] Aluqaï[2] Tatar. Avant qu'on se battit, Činggis-qahan dit à tous le *yasaq* [suivant] : « En écrasant l'ennemi, on ne s'arrêtera pas pour le butin. Quand on aura fini d'écraser [l'ennemi], le butin sera à nous et nous le répartirons. Celui qui aura été ramené en arrière vers ses compagnons fera volte-face vers le lieu où il s'était élancé primitivement. S'il ne fait pas volte-face vers le lieu où il s'était élancé primitivement, il aura la tête tranchée. » Tel est le *yasaq* qu'il promulgua pour tous. S'étant battu à Dalan Nämürgäs, [Činggis-qahan] fit partir les Tatar. Les écrasant et les forçant à se réunir à leur peuple à Ulquï-Šilügäljit, il les pilla. Ayant anéanti là les peuples puissants des Čaqan Tatar, des Alčï Tatar, des Duta'ut Tatar et des Aluqaï[3]-Tatar, [alors,] conformément au *yasaq* qui avait été proclamé, comme Altan, Qučar et Darïtaï, ces trois, n'en avaient pas observé (?) les paroles et s'étaient arrêtés pour leur butin, [Činggis-qahan,] disant : « Vous n'avez pas observé[4] les paroles », envoya les deux, J̌äbä et Qubïlaï, et leur fit reprendre entièrement les troupeaux et tout ce que [les trois] avaient pris.

154. — Ayant fait anéantir les Tatar et achevé de les piller, Činggis-qahan, disant : « Que ferons-nous de leur peuple et de leurs gens ? », entra dans une demeure isolée et tint un grand conseil en délibérant uniquement avec ceux de sa famille. Ils dirent en délibérant ensemble : « Depuis des jours anciens le peuple Tatar a fait périr [nos] aïeux et [nos] pères. Pour effacer l'injure et venger la vengeance de nos aïeux et de nos pères, nous les détruirons tels la clavette d'une roue de char[5] et les tuerons, nous les détruirons à les anéantir ; de ceux qui resteront nous ferons des esclaves et les partagerons de tous côtés ». Le conseil ayant pris fin, et comme on sortait de cette demeure, Yäkä-Čärän, des Tatar, demanda à

(1) [Traduction incertaine.]
(2) Il faut peut-être lire *Aruqaï.
(3) Cf. *supra*.
(4) Cf. *supra*.
(5) [Le mot *či'ün* est glosé (V, 20 *a*) 車轄 *tch'ö-hia* « garnitures de fer qui se mettaient aux extrémités de l'essieu d'une voiture pour retenir les roues », d'où peut-être « clavette ».]

Bälgütaï : « Sur quelle décision vous êtes-vous mis d'accord ? » ; [Bälgütäi] dit : « Nous sommes convenus de vous détruire tous, tels la clavette d'une roue de char. » A ces paroles de Bälgütäi, Yäkä-čärän fit passer le mot à ses Tatar, et ils se fortifièrent ; quand nos troupes durent attaquer les Tatar fortifiés, elles subirent de grandes pertes. Alors qu'avec peine on en était à soumettre et réduire les Tatar fortifiés et à les anéantir tels une clavette de roue de char, les Tatar dirent entre eux : « Que chaque homme cache dans sa manche un couteau ; [ainsi] nous mourrons en emportant un coussin » ; et ainsi on eut encore de grandes pertes. Quand on eut fini d'anéantir ces Tatar-là, tels une clavette de roue, alors Činggis-qahan prononça ces paroles souveraines : « Parce que Bälgütäi a révélé le résultat du grand conseil tenu en famille, nos troupes ont subi de grandes pertes. Désormais, que Bälgütäi n'entre plus au grand conseil, et que jusqu'à la fin du conseil, il règle ce qui est au dehors et juge les querelleurs, les voleurs et les menteurs. Le conseil achevé, et après que le vin aura été bu, que Bälgütäi et Da'arïtaï entrent alors tous deux ! » Telles furent les paroles souveraines.

155. — A cette occasion, Činggis-qahan prit [pour lui] Yäsügän-qatun, fille de Yäkä-Čärän des Tatar. Traitée avec faveur, Yäsügän dit : « Le *qan*, dans sa faveur, prend soin de moi et me pourvoie de gens et de choses[1]. Mais j'ai une sœur aînée, appelée Yäsüi, et qui convient au *qan*[2] encore bien mieux que moi. Il y avait juste un gendre qui était venu vivre comme gendre pour elle ; à présent j'ignore où, dans cette dispersion, ils se sont dirigés. » A ces mots, Činggis-qahan dit : « Si ta sœur aînée doit être encore mieux que toi, je vais la faire chercher. Si ta sœur aînée vient, t'effaceras-tu devant elle ? » Yäsügän-qatun dit : « Si le grand lui fait faveur, dès que j'aurai aperçu ma sœur je m'effacerai devant elle. » A ces mots, Činggis-qahan lança l'ordre de rechercher [Yäsüi], et nos troupes la rencontrèrent qui, entrée dans la forêt, marchait en compagnie du gendre à qui elle avait été donnée. Son mari se sauva, et on amena alors Yäsüi-qatun. Yäsügän-qatun, à la vue de sa sœur aînée, fut *fidèle aux*[3] paroles qu'elles avaient dites antérieurement ; se levant, elle la fit asseoir sur le siège où elle était assise et elle-même s'assit plus bas. Comme Yäsüi-qatun était bien conforme aux paroles de Yäsügän-qatun, Činggis-qahan la fit entrer dans sa pensée, la prit et la fit asseoir à son côté.

(1) [L'expression *gü'ün-ä bodo-da bolqaju* est difficilement traduisible ; Haenisch, *Wörterbuch*, 16, n'en a pas compris le sens et a commis une erreur (*Die geheime Geschichte*, 55) en traduisant « Der Kaiser war so gnädig, wich zum Mannesgut zu machen ».]

(2) [Le texte mongol est d'une interprétation difficile, et Haenisch, *Die Geheime Geschichte*, 55, semble avoir commis une erreur en traduisant « sie ist fur einen König geeignet ».]

(3) [Cf. § 127, note.]

156. — Quand on eut fini de piller le peuple Tatar, un jour Činggis-qahan s'assit dehors à boire de compagnie. Comme il buvait de compagnie, assis entre les deux, Yäsüi-qatun et Yäsügän-qatun, Yäsüi-qatun poussa un grand soupir. Alors Činggis-qahan, ayant songé en lui-même, fit appeler et entrer Bo'orču, Muqalï et autres seigneurs et leur donna l'ordre suivant : « Faites ranger clan par clan tous ces gens que nous venons de rassembler, et qu'on mette à part tout homme qui n'est pas avec son propre clan. » Lorsque ces gens se tinrent rangés clan par clan, un homme jeune, beau, alerte, était debout à part des divers clans. Comme on lui demandait qui il était, cet homme dit : « Je suis le gendre à qui a été donnée la fille de Yäkä-Čärän des Tatar appelée Yäsüi. Comme nous étions pillés par l'ennemi, j'ai eu peur et je me suis échappé ; et à présent je suis venu en me disant que tout s'était calmé et qu'au milieu de beaucoup de gens je ne serais pas reconnu. » Comme on rapportait ces paroles à Činggis-qahan, il donna l'ordre suivant : « C'était déjà un ennemi, qui est devenu un brigand errant ; à présent que vient-il espionner ? Peut-on hésiter à traiter les gens de son espèce comme la clavette[1] d'une roue ? Qu'on le rejette en arrière de mes yeux ! ». Sur le champ, il lui fit trancher la tête.

157. — La même année du chien, alors que Činggis-qahan montait à cheval contre le peuple Tatar, Ong-qan monta à cheval contre le peuple des Märkit et poursuivit Toqto'a-bäki dans la direction de Barquǰïn-töküm. Il tua le fils aîné de Toqto'a, Tögüs-bäki, s'empara des deux filles de Toqto'a, Qutuqtaï et Ča'alun, ainsi que de ses *qatun*, captura[2] ses deux fils Qutu et Čïla'un ainsi que son peuple, et ne donna absolument rien à Činggis-qa'an.

158. — Par la suite, Činggis-qahan et Ong-qan montèrent tous deux à cheval contre Buyïruq-qan, des Güčügüt, [tribu] des Naïman, et l'atteignirent quand il était au Soqoq-usun de l'Uluq-taq. Buyïruq-qan, incapable de livrer bataille, s'en alla en franchissant l'Altaï. Partant du Soqoq-usun à la poursuite de Buyïruq-qan et franchissant l'Altaï, nous allions en chasse de lui le long de [la rivière] Ürünggü du Qum-šïnggïr quand un de ses seigneurs appelé

(1) [Cf. § 154, note.]

(2) Pilla ?

Yädi-tubluq, qui allait en éclaireur, fut poursuivi par nos éclaireurs et, sa sangle s'étant rompue, fut saisi alors qu'il s'enfuyait sur la montagne. Ayant poursuivi Buyïruq-qan le long de [la rivière] Ürünggü, nous l'atteignîmes au lac Kïšïl-bašï et là nous en finîmes avec lui.

159. — Alors que Činggis-qahan et Ong-qan s'en revenaient de là tous deux, le batailleur Köksä'ü-Sabraq, des Naïman, disposa ses troupes à Bayïdaraq-bälčir en vue de livrer bataille. Činggis-qahan et Ong-qan, en arrivant, disposèrent aussi tous deux leurs troupes en disant « Battons-nous », mais comme il s'était fait tard, [les deux partis] dirent : « Nous nous battrons demain » ; et on coucha en ordre de bataille. Alors Ong-qan fit allumer des feux sur son front de bandière et, profitant de la nuit, s'en alla en remontant [la rivière] Qara-sä'ül.

160. — J̌amuqa s'était mis en mouvement avec Ong-qan et allait de compagnie avec lui. J̌amuqa dit alors à Ong-qan : « Mon *anda* Tämüǰin échange depuis longtemps des messagers avec les Naïman. Maintenant il n'est pas venu. *Qan, qan*, je suis, moi, un .....[1] qui demeure ; mon *anda* est un.....[2] qui *prend son vol*.....[3]. Il a dû aller chez les Naïman, il est resté pour se soumettre à eux. » A ces mots de J̌amuqa, Gürin-ba'atur l'Ubčïqtaï dit : « Comment par flatterie peut-on calomnier ainsi un frère loyal ? »

161. — Činggis-qahan coucha là-même cette nuit, et le matin de bonne heure, au jour blanchissant, comme il disait : « Battons nous », et regardait vers le front de bataille d'Ong-qan, celui-ci n'y était plus. Disant : « Est-ce que ceux-là n'ont pas voulu nous faire cuire dans la marmite ? », Činggis-qahan partit de là, passa par la passe de l'Ätär-Altaï, et.....[4], il descendit de cheval

(1) [Le nom d'oiseau *qayïruqana* est glosé (V, 30 *b*) 白翎雀兒 *pai-ling tsio-eul* « oiseau à plumes blanches » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 64, traduit « Weissfedervogel » ; cf. *Ts'in tcheng lou*, 18 *a* (éd. Wang Kouo-wei). Peut-être faut-il en rapprocher le nom de l'hirondelle donné par le *Houa-yi yi-yu*, I, 7 *a*, sous la forme *qariyača ?* — Palladius a traduit par alouette.]

(2) [Le mot *bïldu'ur* est glosé (V, 30 *b*) 告天雀兒 *kao-t'ien tsio-eul* «alouette» ; Haenisch, *Wörterbuch*, 16, traduit « Lerche » ; on rencontre au § 77 un oiseau *bïlǰï'ur* « alouette » ; c'est peut-être le même.]

(3) [Le verbe *aǰïra-* est glosé (V, 30 *b*) 散 *san* « séparer » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 4, le rend par « sich trennen und heimkehren ».]

(4) [Ce passage est d'une interprétation difficile ; les mots *gödölüksä-yär gödölǰü* sont glosés (V, 31 *b*) 動 *iong* « mouvoir » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 50, traduit par « sich bewegen », « dahinziehen », mais ne donne pas la référence du § 162 et a interprété ce passage (*Die Geheime Geschichte*, 58) « auf demselben Wege ziehend, den jener gezogen war ». On rencontre au § 176 un verbe *köndä-* glosé par 動 *tong*.]

à Sa'arï-kä'är. Désormais, Činggis-qahan et Qasar, tous deux, ayant compris l'essentiel des Naïman, ne les tinrent pas pour des soldats[1].

162. — Köksä'ü-sabraq, se mettant à la poursuite sur les derrières d'Ong-qan, enleva et captura les femmes et les fils de Sänggüm, avec ses gens et ses foyers ; il enleva et captura en outre la moitié des gens, des troupeaux et des approvisionnements de Ong-qan, qui se trouvaient à Tälägätü-amasar, et s'en retourna. Lors de ce combat, les deux fils de Toqto'a des Märkit, Qutu et Čïla'un, prirent leurs gens qui se trouvaient là et, se séparant, allèrent se réunir à leur père en suivant le [fleuve] Sälänggä.

163. — Pillé par Köksä'ü-sabraq, Ong-qan envoya un messager à Činggis-qahan. En envoyant ce messager, il l'envoya dire : « Mon peuple et mes foyers, mes femmes et mes fils ont été capturés par les Naïman. J'envoie te demander, à toi mon fils, tes quatre « coursiers »[2] ; qu'ils sauvent et me rendent mon peuple et mes foyers ! » Činggis-qahan prépara alors des troupes et envoya ces quatre « coursiers », Bo'orču, Muqalï, Boroqul et Čïla'un-ba'atur. Avant l'arrivée de ces quatre « coursiers », Sänggüm, en étant venu à engager la bataille à Hula'an-qut, avait eu son cheval atteint d'une flèche à la cuisse et allait être pris quand les quatre « coursiers » arrivèrent et le sauvèrent, et sauvèrent et lui rendirent au complet peuple et foyer, femmes et fils. Alors Ong-qan dit : « Autrefois son bon père a sauvé et m'a rendu de même manière mon peuple qui était tout parti. A présent, de nouveau, les quatre « coursiers » de mon fils[3] sont venus sauver et me rendre mon peuple qui était tout parti. Pour la récompense d'un tel bienfait, que la protection du Ciel et de la Terre en décide ! »

164. — Ong-qan dit encore : « Mon *anda* Yäsügäi-ba'atur a sauvé et m'a rendu une fois mon peuple qui était tout parti. Mon fils[4] Tämüǰin a de nouveau sauvé et m'a rendu mon peuple qui était parti. Alors que ces deux-là, le père et le fils, ont rassemblé et m'ont donné le peuple qui était parti tout entier, en faveur de qui ont-ils pris tant de mal pour le rassembler et le donner. Moi-même, à présent, je suis vieux ; quand, étant vieux, je sortirai sur les hauteurs ; je suis ancien ; quand, étant ancien, je sortirai sur

(1) [Cf. Haenisch, *Die Geheime Geschichte*, 58.]

(2) [C'est-à-dire : Bo'orču, Muqalï, Boroqul et Čïla'un ; cf. *Yuan che*, I, 7 *b* et *Cheng-wou ts'in-tcheng lou*, § 15.]

(3) Son fils ?

(4) La traduction a « son » ; son fils ?

la montagne, — qui gouvernera le peuple tout entier ? Mes frères cadets sont de nature misérable ; je n'ai qu'un fils, Sänggüm, qui est tout seul, et c'est comme si je n'avais pas [de fils]. Si je fais de mon fils Tämüǰin le frère aîné de Sänggüm, j'aurai deux fils et je serai tranquille. » Ong-qan s'étant réuni avec Činggis-qahan dans la « forêt noire » du [fleuve] Tu'ula, ils se dirent réciproquement père et fils. La raison pour se dire réciproquement père et fils fut que, puisque jadis Ong-qan s'était déclaré *anda* avec Yäsügäi-qan, le père de [Činggis-qahan], il était comme le père [de celui-ci] ; telle fut la raison selon laquelle ils se dirent réciproquement père et fils. Ils prononcèrent les paroles suivantes : « En nous précipitant sur les ennemis nombreux, nous nous précipiterons ensemble sur *les mêmes (?)* ; en chassant les bêtes sauvages[1], nous chasserons ensemble les mêmes (?) » ; ainsi dirent-ils entre eux. Činggis-qahan et Ong-qan, les deux, dirent encore entre eux : « Si un serpent à dents nous excite [l'un contre l'autre], nous ne nous prêterons pas à son excitation ; nous croirons ce que nous nous dirons par nos dents et par notre bouche. Si un serpent à crocs veut nous diviser, nous ne nous abandonnerons pas à sa division ; nous croirons ce que nous aurons vérifié ensemble par notre bouche et par nos dents. » Quand ils eurent fini d'échanger ces paroles, ils vécurent ensemble en se chérissant.

165. — Činggis-qahan réfléchit et dit : « Que sur notre affection il y ait une affection double ! » ; et demandant pour J̌öči la sœur cadette de Sänggüm, Ča'ur-bäki, il la demanda en disant : « Je donnerai en échange notre Qoǰïn-bäki à Tusaqa, le fils de Sänggüm ». Mais alors Sänggüm, se faisant une très grande idée de lui-même dit : « Si quelqu'un de notre famille va chez eux, debout à la porte il regardera uniquement le fond de la tente. Si quelqu'un de leur famille vient chez nous, assis au fond de la tente, il regardera vers la porte. » Et se faisant une très grande idée de lui-même et parlant de nous avec mépris, il ne consentit pas et ne donna pas Ča'ur-bäki. Sur de telles paroles, Činggis-qahan laissa en lui-même son cœur s'éloigner des deux, Ong-qan et Nïlqa-Sänggüm.

166. — J̌amuqa comprit que [Činggis-qahan] avait laissé ainsi son cœur s'éloigner. L'année du porc, au printemps, J̌amuqa, Altan, Qučar, Qardakïdaï, Äbügäǰin Noyakïn, Sügä'ätäi To'orïl et Qačï'un-bäki qui se trouvaient ici, s'étant trouvés du même avis, se rendirent auprès de Nïlqa-Sänggüm aux Bärkä-älät, en arrière du J̌äǰä'är ündür. J̌amuqa dit ces paroles de calomnie : « Mon

(1) Peut-être faut-il traduire « rusées ».

anda Tämüǰin est en relations et échange des messagers avec Tayang-qan des Naïman. Sa bouche continue de parler de « père » et de « fils », [mais] sa nature est de chercher son appui ailleurs. Si vous ne prenez pas les devants, qu'adviendra-t-il de vous ? Si vous montez à cheval contre l'*anda* Tämüǰin, j'entrerai en même temps, moi, par le travers. » Altan et Qučar, les deux, dirent : « Pour ce qui est des fils de Hö'älün-äkä, nous tuerons l'aîné, et nous [te] donnerons les cadets pour en finir avec eux. » Äbügäǰin Noyakïn Qarda'at[1] dit : « Je lui lierai (?)[2] les mains, je lui attacherai les pieds, et je vous le donnerai. » To'orïl dit : « Bien plutôt j'irai et je prendrai le peuple de Tämüǰin. Quand son peuple aura été pris et qu'il sera sans peuple, qu'est-ce qu'il sera alors [de lui] ? » Qačï'un-bäki dit : « Nïlqa-Sänggüm, mon fils, quelle que soit ta pensée, j'irai avec toi à la cime élevée, à l'abîme profond. »

167. — Quand ils eurent échangé ensemble ces paroles, Nïlqa-Sänggüm envoya Sayïqan-Tödä'än répéter ces paroles-là à son père Ong-qan. Quand on lui eut répété ces paroles, Ong-qan dit : « Comment pouvez-vous avoir de telles pensées envers mon fils Tämüǰin ? Alors que depuis longtemps nous nous appuyons sur lui, si nous avons maintenant de telles mauvaises pensées envers mon fils, nous ne serons pas chéris du Ciel. J̌amuqa a la langue souple ; ce qu'il dit est-il donc [toujours] bel et bon ? » Et il renvoya [le messager] sans donner son approbation. Sänggüm lui envoya à nouveau un messager pour dire : « Quand un homme parle, qui a une bouche et qui a une langue, pourquoi ne serait-il pas cru ? » Mais comme [Ong-qan] le renvoyant en disant la même chose, [Sänggüm], n'en pouvant mais, se rendit lui-même et en personne [auprès de son père] et dit : « Aussi longtemps que tu resteras ici, on ne nous y comptera pour rien. Si pour de bon on te perce par le [jour] blanc ou qu'on t'étouffe dans le noir, toi, le *qan* mon père, est-ce par moi que tu feras gouverner ce peuple rassemblé avec tant de peine par ton père Qurčaqus Buyïruq-qan ; [ou alors] par qui le feras-tu gouverner ? » A ces paroles, Ong-qan dit : « Comment rejeter mon enfant, mon fils ? Alors que depuis longtemps nous nous appuyons sur lui, comment conviendrait-il d'avoir de mauvaises pensées [envers lui] ? Nous ne serions pas chéris du Ciel. » A ces paroles, son fils Nïlqa-Sänggüm se fâcha, lâcha la portière et sortit. Mais, songeant avec amour à son fils

(1) Qarta'at ?

(2) [Le verbe *qarda-* est glosé (V, 41 *b*) 拿 *na* « saisir » ; Haenisch, *Wörterbuch*, 61, traduit « festhalten ».]

Sänggüm, Ong-qan l'appela, le fit venir et lui dit : « Je me dis : ' Même alors que nous ne serons pas chéris du Ciel, comment abandonnerais-je mon fils ? ' Agissez selon ce que vous pouvez faire ; c'est vous qui décidez. »

168. — Sänggüm dit alors [à ses partisans] : « Ceux-là avaient demandé notre Ča'ur-bäki. A présent, fixons un jour, appelons-les et faisons-les venir en leur disant : ' Venez manger le festin de fiançailles ', et alors nous les saisirons. » Il dit, et les autres tombèrent d'accord en disant « oui » ; il envoya alors dire : « Nous donnons Ča'ur-bäki ; venez manger le festin de fiançailles. » Comme Činggis-qahan, ainsi appelé, s'en venait avec dix soldats, il coucha en route dans la demeure de Mönglik-äčigä. Mönglik-äčigä dit alors : « Quand nous avions demandé Ča'ur-bäki, ceux-là nous avaient témoigné du mépris et ne l'avaient pas donnée ; à présent comment nous appellent-ils au contraire à manger le festin de fiançailles ? Ces gens qui se font une grande idée d'eux-mêmes, pourquoi nous appellent-ils au contraire en disant : ' Nous la donnons '. Reste à savoir si tout cela est bel et bien. Mon fils, il faut agir à bon escient. Excusons-nous en envoyant dire par des messagers : ' C'est le printemps. Nos troupeaux [de chevaux] sont maigres ; nous avons à engraisser nos troupeaux. ' » Et n'y allant pas, et ayant envoyé les deux, Buqataï et Kïrataï, en leur disant : « Mangez le festin de fiançailles », Činggis-qahan s'en retourna de la demeure de Mönglik-äčigä. A l'arrivée des deux, Buqataï et Kïrataï, [Sänggüm et les autres] dirent ensemble : « Nous avons été devinés. Demain matin nous entourerons et saisirons [Tämüǰin et les siens]. »

169. — Ces paroles s'étaient terminées par « Nous entourerons et saisirons [Tämüǰin] ». Le frère cadet d'Altan, Yäkä-Čärän, venant à sa demeure, dit : « Nous avons dit ensemble que demain matin nous saisirions Tämuǰin. L'homme qui irait donner à Tämuǰin connaissance de ces paroles, quelle ne serait pas sa récompense ? » A ces paroles, sa femme Alaq-ït dit : « Comment peux-tu dire des paroles aussi superflues ? Et si quelqu'un de nos gens les prenait pour vraies ? » Comme elle parlait ainsi, un de leurs gardiens de chevaux, Badaï, qui venait apporter du lait, entendit ces mots et s'en retourna. Badaï, étant allé, redit à son compagnon, le gardien de chevaux Kïšïlïq, les paroles qui avaient été dites par [Yäkä-] Čärän. Kïšïlïq dit : « Je vais y aller encore pour savoir » ; et il se rendit à la demeure. Le fils de [Yäkä-]Čärän, Narïn-Kä'än, était assis au dehors à polir ses flèches et dit : « Sur ce que nous venons

de dire ensemble, c'est à se[1] couper la langue et à arrêter la bouche de quiconque. » Ayant dit, Narïn-Kä'än dit en outre à son gardien de chevaux Kïšïlïq : « Prends, amène et attache les deux [chevaux] Märkidäi-čaqa'an et Aman-čaqa'an-kä'är ; je monterai de bonne heure à cheval cette nuit. » Kïšïlïq s'en alla et dit à Badaï : « Ta parole de tout à l'heure est confirmée ; c'est bien cela. A présent, allons tous deux donner avis à Tämüǰin. » Quand ils eurent fini de parler, ils prirent les deux, Märkidaï-čaqa'an et Aman-čaqa'an-kä'är, vinrent et les attachèrent. Quand ce fut le soir, ils tuèrent un agneau dans leur tente et le firent cuire avec [les planches de] leur couche. Montant ensuite Märkidäi-čaqa'an et Aman-čaqa'an-kä'är qui étaient attachés tout prêts, ils partirent dans la nuit, arrivèrent de nuit chez Činggis-qahan et parlèrent tous deux, Badaï et Kïšïlïq, du nord de la demeure. Ils rapportèrent au complet les paroles qui avaient été dites par Yäkä-Čärän et aussi celles que Narïn-Kä'än avait dites quand il était assis à polir ses flèches : « Prends et attache les deux chevaux Märkidaï-čaqa'an et Aman-čaqa'an-kä'är. » Les deux, Badaï et Kïšïlïq, dirent encore : « Si Činggis-qa'an le veut bien, il n'y a aucun doute ; ils ont terminé ensemble en disant : ' Nous l'entourerons et le prendrons. ' »

(1) Te ?

CHAPITRE VI

170. — Quand on lui eut parlé ainsi, Činggis-qahan, accordant créance aux paroles des deux, Badaï et Kïšïlïq, prévint cette même nuit les hommes de confiance qui se trouvaient près de lui, et s'allégeant, abandonnant tout ce qu'il avait, il se mit en mouvement et s'échappa dans la nuit. Avançant par l'arrière du Mauündür, il confia à l'Uriangqadaï J̌älmä-qo'a l'arrière du Mauündür, et laissant ainsi derrière lui une arrière-garde et établissant des postes de veilleurs, il avança. En avançant ainsi, le lendemain après-midi, quand le soleil s'inclinait, on arriva aux Qalaqalǰït-älät et on descendit de cheval pour y faire halte. Pendant qu'on faisait halte, Čïgïdaï et Yadïr, qui faisaient paître les chevaux d'Alčïdaï, alors qu'ils allaient faisant paître leurs chevaux au vert par groupes, aperçurent la poussière de l'ennemi qui arrivait par derrière en longeant les Hula'an-buruqat en avant du Mau-ündür. Disant « L'ennemi arrive », ils vinrent en chassant [devant eux] leurs chevaux. Aux mots de « L'ennemi arrive », on regarda et on dit : « C'est Ong-qan qui soulève de la poussière en longeant les Hula'an-buruqat en avant du Mau-ündür et qui s'en vient à notre poursuite ». Alors Činggis-qahan, ayant vu la poussière, fit prendre et charger les chevaux et monta à cheval. Avant même qu'on n'eût rien vu, [l'ennemi] arriva soudain. A son arrivée, J̌amuqa arrivait venant de compagnie avec Ong-qan. Alors Ong-qan demanda à J̌amuqa : « Auprès de mon fils Tämüǰin, quels sont vraiment pour se battre ? » Ainsi demanda-t-il. Jamuqa dit : « Il y a ses gens qu'on appelle les Uru'ut et les Mangqut. Ces gens-là à lui se battent très bien ; dans les tourbillons, ils maintiennent leurs rangs ; dans les remous, ils maintiennent leur ordre. C'est un peuple qui, dès le bas âge, est habitué au sabre et à la lance. Ce sont eux qui ont les étendards et noirs et tachetés. Ce sont bien là gens dont il faut se garder. » A ces paroles, Ong-qan dit : « S'il en est ainsi, nous leur opposerons Qadaq avec ses vaillants J̌irgin, et nous le ferons lancer en avant ses vaillants J̌irgin. Derrière les J̌irgin, nous lancerons Ačïq-Šïrun, des Tümän-Tübägän. Derrière les Tübägän, nous lancerons les vaillants Olon-Dongqayït. Derrière les Dongqayït, que Qorï-

Šilämün-taïǰï s'élance à la tête des mille *turqa'ut* de [moi] Ong-qan. En arrière des mille *turqa'ut*, notre armée principale s'élancera. » Ong-qan dit encore : « Frère cadet J̌amuqa, commande notre armée ». A ces mots, J̌amuqa se retira à l'écart et dit à ses compagnons : « Ong-qan me dit de commander cette armée qui est la sienne. Je n'ai jamais été capable de me battre contre mon *anda ;* quand Ong-qan me dit de commander cette armée, c'est qu'il en est encore moins capable que moi ; voilà un fameux compagnon[1]. Je vais faire prévenir l'*anda ;* que l'*anda* soit vigilant[2] ! » Ayant dit, J̌amuqa fit prévenir secrètement Činggis-qahan et lui envoya dire : « Ong-qan m'a demandé : ' Auprès de mon fils Tämüǰin, quels sont vraiment pour se battre ? ' Je lui ai dit : ' En tête, il y a les Uru'ut et Mangqut' ; ainsi ai-je dit. A ces miennes paroles, il a été décidé de mettre en avant, comme tête d'attaque, les J̌irgin eux-mêmes. Derrière les J̌irgin, il a été dit que ce serait Ačïq-Šïrun, des Tümän-Tübägän. [Derrière les Tübägän, il a été dit que ce seraient les Olon-Dongqayït]. Derrière les Dongqayït, il a été dit que ce serait Qorï-Šilämün-taïǰï, le chef des mille *turqa'ut* d'Ong-qan. Derrière eux, il a été dit que Ong-qan se tiendrait avec les troupes de son armée principale. En outre, Ong-qan a dit : ' Frère cadet J̌amuqa, commande, toi, cette armée ', et ce disant, il me l'a confiée. Si tu en juges par là, voilà un fameux compagnon. Comment pourrais-je lui commander son armée ? Jamais je n'ai été capable de me battre contre mon *anda ;* Ong-qan en est encore moins capable que moi. *Anda*, ne crains pas ; sois vigilant ! » C'est en ces termes qu'il envoya.

171. — En recevant cette nouvelle, Činggis-qahan dit : « Oncle J̌ürčädäi, des Uru'ut, qu'en dis-tu ? Je te ferai marcher en tête. » Avant que J̌ürčädäi pût rien répondre, Quyïldar-säčän, des Mangqut, dit : « En avant de l'*anda*, c'est moi qui me battrai. Pour ce qui est de veiller par la suite sur mes fils orphelins, l'*anda* en décidera. » J̌ürčädäi dit : « En avant de Činggis-qa'an, nous autres, les Uru'ut et les Mangqut, nous battrons en tête. » Ayant ainsi dit, J̌ürčädäi et Quyïldar, tous deux, disposèrent en ba aille leurs Uru'ut et leurs Mangqut en avant de Činggis-qa'an. Quand ils les eurent disposés, l'ennemi arriva ayant placé en tête les J̌irgin. A leur arrivée, Uru'ut et Mangqut s'élancèrent à leur rencontre et écrasèrent les J̌irgin. Comme ils s'avançaient en les

(1) [Haenisch traduit (*Wörterbuch*, 25) « Alltagsfreund » ; ce mot est glosé (VI, 4 *b*) 酌中 *tcho tchong* « prendre une décision juste ».]

(2) [Le verbe *qada'učï-* est glosé (VI, 5 *a*) 戒慎 *kiai chen* « prendre garde ».]

écrasant, Ačïq-Sïrun, des Tümän-Tübägän, s'élança. En s'élançant, Ačïq-Šïrun perça Quyïldar et le fit tomber. Les Mangqut revinrent en arrière sur[1] Quyïldar. J̌ürčädäï, s'élançant avec ses Uru'ut, écrasa les Tümän-Tübägän. Comme il s'avançait en les écrasant, les Olon-Dongqayït s'élancèrent à sa rencontre. J̌ürčädäi écrasa encore les Dongqayït. Comme il s'avançait en les écrasant, Qorï-Šilämün-taïǰï s'élança avec les mille *turqa'ut*. Comme J̌ürčädäi s'avançait faisant reculer et écrasant Qorï-Šilämün-taïǰï, Sänggüm, sans s'en entendre avec Ong-qan, voulut s'élancer à la rencontre [de J̌ürčädäi], mais fut atteint d'une flèche à sa joue fardée et tomba juste alors de cheval. Quand Sänggüm fut tombé, les Käräyit revinrent tous se reformer en arrière sur[2] Sänggüm. Les ayant écrasés, comme le soleil à son déclin frôlait le haut des collines, les nôtres revinrent en arrière et s'en retournèrent en ramenant Quyïldar qui était tombé de cheval, blessé. Činggis-qahan, se séparant du lieu où les nôtres s'étaient battus avec Ong-qan, se mit en mouvement dans la soirée et alla coucher en un lieu séparé.

172. — On passa la nuit en gardant les rangs. Quand le jour blanchit et qu'on se compta, il manquait Ögödäi, Boroqul et Bo'orču. Činggis-qahan dit : « Avec Ögödäi sont restés en arrière Bo'orču et Boroqul qui sont tous deux hommes de confiance. Vivants ou morts, ils ne se sépareront pas les uns des autres. » Les nôtres passèrent la nuit en tenant [avec eux] leurs chevaux. Činggis-qahan dit : « Si on vient nous poursuivre par derrière, nous nous battrons » ; et on resta en disposition de combat. Quand le jour fut clair et qu'on regarda, un homme s'avançait par notre arrière ; quand il arriva, c'était Bo'orču. Bo'orču arrivé, Činggis qahan le fit venir et dit : « Que le Ciel éternel en connaisse »[3] ; et il se frappa la poitrine. Bo'orču dit : « Quand je me suis élancé, mon cheval est tombé frappé d'une flèche, et j'ai couru à pied. Comme j'allais ainsi, dans l'intervalle même du lieu de combat alors que les Käräyit étaient venus se reformer en arrière sur Sänggüm, un cheval de bât se tenait ayant fait glisser sa charge sur le côté. J'ai coupé sa charge et le montant à même le bât je suis sorti [du lieu du combat] ; j'ai trouvé et suivi à la piste le chemin pris par les nôtres en se séparant et s'en allant, et ainsi je suis venu. » Ainsi dit-il.

(1) Ou « se tenir près de » ? cf. la traduction chinoise.
(2) Cf. *supra*.
(3) Ou « remercie le Ciel en le lui annonçant » ?

173. — A nouveau au bout d'un moment, un autre homme s'en venait. Comme il avançait et qu'on le voyait avancer en laissant pendre ses jambes[1] sous lui, il semblait qu'il n'y eût qu'un homme. Quand il fut vraiment arrivé, c'était Boroqul qui était en croupe derrière Ögödäi et qui arriva avec du sang lui coulant au coin des lèvres. Alors qu'Ögödäi avait été atteint d'une flèche à la veine du cou et que son sang se coagulait, Boroqul l'avait sucé avec sa bouche et avait laissé couler au coin de ses lèvres le sang qui faisait obstacle ; c'est ainsi qu'il était venu. Činggis-qahan, en les voyant, laissa couler des larmes de ses yeux et son cœur souffrit. En hâte il fit allumer du feu, cautérisa [la blessure] d'Ögödäi et lui fit chercher et donner de quoi étancher sa soif. Comme il disait : « Si l'ennemi arrive, nous nous battrons », Boroqul dit : « Pour ce qui est de la poussière de l'ennemi, sa poussière monte haut de l'autre côté, dans la direction des Hula'an-boruqat, par le devant du Mau-ündür ; il s'en est allé par là. » A ces mots de Boroqul, [Činggis-qahan dit] : « S'il était venu nous nous serions battus. Puisque l'ennemi s'en est allé en se dérobant, nous reformerons notre armée[2] et [ensuite] nous nous battrons » ; ce disant, il se mit en mouvement. Se mettant en mouvement, et remontant le [cours du] Ulquï-Šilügäljït[3], il pénétra à Dalan-nämürgäs.

174. — Par la suite, Qada'an-Daldurqan vint en se séparant de ses femmes et de ses fils. En venant, il rapporta ces paroles d'Ong-qan. Ong-qan, quand son fils Sänggüm fut atteint d'une [flèche] *učuma* à sa joue fardée et tomba et qu'on revint en arrière sur lui, dit alors : « On les a piqués comme gens qu'on peut piquer ; on les a excités comme gens qu'on peut exciter[4] ; hélas ! ils ont cloué un clou sur la joue de mon fils. Ayant sauvé la vie de mon fils, élançons-nous [à nouveau]. » Sur quoi, Ačïq-Šïrun avait dit : « *Qan, qan*, laisse [cela]. En secret, désirant un fils, nous faisons des *älbäsün* et des banderoles, et, le désirant, nous faisons des invocations en disant « *a-bui ba-bui* » ; prenons soin de ce fils Sänggüm qui est déjà né tout à fait. Quant aux Mongols, la majorité d'entre eux est chez nous avec J̌amuqa, avec Altan et Qučar. Les Mongols qui sont partis en révolte avec Tämüǰin, où iront-ils ? Ils ont juste le cheval qu'ils montent, et les arbres sont leurs toits.

(1) [Le texte mongol écrit *köl-iyän* glosé (VI, 13 *b*) 脚 *kio* « pied » ; il vaudrait mieux traduire « laissant pendre ses pieds », la traduction par « jambes » n'ayant pas donné satisfaction à l'auteur.]
(2) « donner des coups » ?
(3) Un ou deux noms ?
(4) La traduction chinoise comprend autrement.

S'ils ne viennent pas ici [d'eux-mêmes], nous les amènerons, ceux-là, comme on ramasse de la fiente sèche dans le pan du vêtement. » Sur ces paroles d'Ačïq-Šïrun, Ong-qan dit : « Bien. Puisqu'il en est ainsi, mon fils doit être fatigué ; veillez sur mon fils sans le remuer. » Ayant dit, il s'en retourna et revint du lieu où on s'était battu. Ainsi dit [Qada'an-Daldurqan].

175. — Là-dessus, Činggis-qahan, partant de Dalan-nämürgäs et se déplaçant en suivant le [cours du fleuve] Qalqa, fit le compte de ses gens. Quand on compta, il y en avait deux mille six cents. Avec mille trois cents, Činggis-qahan transhuma par le côté occidental du [fleuve] Qalqa ; avec mille trois cents, les Uru'ut et les Mangqut transhumèrent par le côté oriental du [fleuve] Qalqa. Lorsqu'on s'avançait ainsi en transhumant, et qu'on allait chassant pour s'approvisionner, Quyïldar, dont les blessures n'étaient pas encore guéries et sans s'arrêter aux objurgations de Činggis-qahan, se lança sur des animaux sauvages ; ses blessures s'étant rouvertes, il passa. Alors Činggis-qahan fit placer ses os au Kältägäï-qada du [mont] Ornu'u [de la région] du [fleuve] Qalqa.

176. — [Činggis-qahan], sachant qu'à l'endroit même où le [fleuve] Qalqa se jette dans le Büyür-na'ur, il y avait les Onggïrat avec Tärgä-Ämäl et autres, leur envoya J̌ürčädäi avec ses Uru'ut. En l'envoyant, il dit : « Comme le peuple Onggïrat depuis longtemps a de beaux petits-enfants du côté de la mère et de jolies filles, qu'il se soumette ; s'il se révolte, nous le combattrons. » J̌ürčädäi étant envoyé avec ces mots, [les Onggïrat] se soumirent. Comme ils s'étaient soumis, Činggis-qahan ne toucha à rien d'eux.

177. — Alors, ayant fait entrer sous ses ordres les Onggïrat et étant descendu de cheval à l'Est de la rivière Tönggä, Činggis-qahan fit prendre voix aux deux, Arqaï-Qasar et Sügägäi-ǰä'ün, [et les envoya à Ong-qan pour lui dire ceci : « O *qan* mon père], nous sommes descendus de cheval à l'Est de la rivière Tönggä. L'herbe y est bonne, et mes chevaux ont refait leurs muscles. Dites-le au *qan* mon père. » Et il dit [encore : « Dites au *qan* mon père ceci :] ' O *qan* mon père, pourquoi m'as-tu effrayé de tes griefs ? Si tu viens à m'effrayer, n'effrayes-tu pas mes misérables fils, mes misérables brus, qui voudraient dormir en paix ? Quand [mes] gens sont étendus bas sur la couche où ils reposent, quand leur fumée se disperse en montant vers le haut, pourquoi les as-tu ainsi effrayés ? *Qan* mon père, n'as-tu pas été piqué par un homme à-côté, n'as-tu pas été excité par quelqu'un venant à la traverse ? *Qan* mon père, qu'avions-nous dit ensemble tous deux ? Aux

Hula'anu'ut-Bolda'ut du J̌orqal-qun, n'étions-nous pas convenus de ceci : ' Si un serpent à dents nous excite [l'un contre l'autre], nous ne nous prêterons pas à son excitation ; nous croirons ce que nous vérifierons par nos dents et par notre bouche ' ; n'étions-nous pas convenus de cela ? A présent, *qan* mon père, as-tu vérifié par les dents et par la bouche quand tu t'es séparé ? ' Si un serpent à crocs veut nous diviser, nous ne nous abandonnerons pas à sa division ; nous croirons ce que nous vérifierons par notre bouche et par notre langue ' ; n'étions-nous pas convenus de cela ? A présent, *qan* mon père, as-tu vérifié par la bouche et la langue quand tu m'as quitté ? *Qan* mon père, que j'aie peu, ne doit pas te faire chercher [d'autres] qui aient beaucoup ; que je sois misérable ne doit pas te faire chercher d['autres] qui soient excellents[1]. Si une charrette à deux brancards brise son second brancard, son bœuf ne peut la traîner ; est-ce que de même je ne suis pas ton second brancard ? Si une charrette à deux roues brise sa seconde roue, elle ne peut se déplacer ; est-ce que de même je ne suis pas ta seconde roue ? Si nous parlons des jours anciens, après ton père Qurčaqus Buyïruq-qan, tu es devenu *qan* en disant : ' Je suis l'aîné des quarante fils '. Une fois devenu *qan*, tu as tué deux [de] tes frères cadets, Taï-Tämür-taïǰï et Buqa-tämür. Ton frère cadet Ärkä-qara sur le point d'être tué, partant pour sauver sa vie, s'est échappé, et s'est rendu chez Ïnanča Bilgä-qan des Naïman. Ton oncle, Gür-qan[2], disant : ' Il a été le meurtrier de ses frères cadets ', est monté à cheval contre toi. Comme il arrivait, tu t'es échappé avec cent hommes et, sauvant ta vie, tu t'es enfui en suivant le [cours du fleuve] Sälänggä et tu t'es glissé dans le Qara'un-qabčal. Et puis, sortant de là, tu as donné ta fille Huǰa'ur-üǰin, ...[3], à Toqto'a des Märkit. Sorti du Qara'un-qabčal, tu es venu près de mon père Yäsügäi-qan, et alors tu as dit : ' Sauve et rends-moi mon peuple [qui a été pris] par mon oncle Gür-qan.' Mon père Yäsügäi-qan, alors que tu venais en parlant ainsi, emmenant avec lui les deux, Qunan[4] et Baqačï, des Tayïčï'ut, dit : ' Je sauverai et te rendrai ton peuple ' ; et il disposa ses troupes et y alla.

(1) (?) Traduire : « Bien que j'ai peu, cela ne me fait pas [comme toi] envier qui a beaucoup ; bien que je sois misérable, cela ne me fait pas [comme toi] envier qui est opulent », ou : « cela ne doit pas faire que... » (car l'ensemble a l'air humble, malgré le « ne pensant pas comme toi » plus loin) ; cf. *Ts'in-tcheng lou*, 34ᵃ, 35ᵇ (éd. œuvres collectives de Wang Kouo-wei), et traduction chinoise.

(2) Nom d'homme ?

(3) [Le texte mongol écrit *ni'urqan*, glosé (VI, 24 *b*) 通面皮 *t'ong mien p'i* (?). Haenisch, *Wörterbuch*, 118, traduit « als Geschenk ? ».]

(4) Hunan ?

Alors que, Gür-qan se trouvait à Qurban-Täläsüt[1], il le chassa dans la direction du Qašïn [n']ayant [plus que] vingt ou trente hommes, sauva ton peuple et te le rendit. Alors tu vins et, dans la « forêt noire » du [fleuve] Tu'ula, tu devins *anda* avec mon père Yäsügäi-qan. A ce moment, Ong-qan mon père, tu as dit avec foi : ' A cause de ton bienfait, et pour ce qui est de rendre ce bienfait de génération en génération, que la protection du Ciel d'en haut et de la Terre en décide ! ' ; ainsi as-tu dit avec foi. Par la suite, Ärkä-qara a demandé des troupes à Ïnanča Bilgä-qan, des Naïman, et est monté à cheval contre toi. Comme il arrivait, sauvant ta vie et abandonnant ton peuple, tu t'es enfui, avec peu de gens, et tu es allé auprès du *gür-qan* des Qara-Kïdat, au fleuve Čui, au pays des Sarta'ul. Un an ne s'était pas achevé que tu partais en révolte de chez le *gür-qan*, et que tu t'en venais épuisé par le pays des Uï'ut et des Tangqut ; tu te nourrissais en trayant cinq chèvres *que tu avais attachées*[2] (?), tu te nourrissais en piquant le sang des chameaux, et tu es venu ainsi n'ayant qu'un cheval bai aveugle. En apprenant que le *qan* mon père arrivait ainsi épuisé, et songeant qu'autrefois il s'était déclaré *anda* avec mon père Yäsügäi-qan, j'ai envoyé comme messagers à ta rencontre les deux, Taqaï et Sükägäi, et moi-même, partant de la falaise de Bürgi du [fleuve] Kälürän pour aller au devant de toi, nous nous sommes retrouvés à Güsä'ür-na'ur. Comme tu disais que tu arrivais épuisé, j'ai levé des prestations et te les ai données, et à raison que, dans le passé, tu t'étais déclaré *anda* avec mon père, est-ce que telle ne fut pas la manière dont nous deux nous déclarâmes père et fils ? Cet hiver-là, je t'ai fait entrer à l'intérieur de mon « enclos » et je t'y ai nourri. Hivernant ainsi l'hiver, puis passant l'été, à l'automne nous sommes montés à cheval contre Toqto'a-bäki, du peuple Märkit, et nous nous sommes battus [avec lui] au Mürüčä-sä'ül du Qadïqlïq-niru'un. Chassant Toqto'a-bäki dans la direction du Barquǰïn-tögüm, nous avons pillé le peuple Märkit, et ayant pris en grand nombre leurs troupeaux et leurs tentes et leurs grains, j'ai tout donné au *qan* mon père. Ta faim n'a pas duré au-delà du milieu du jour ; ta maigreur n'a pas duré au delà de la moitié du mois. En outre, faisant franchir l'Altaï à Buyïruq-qan le Güčügürtäi [en le chassant] du Soqoq-usun de l'Uluq-taq et le poursuivant, nous sommes allés en suivant le [cours] de l'Ürünggü, et nous l'avons pris et en avons fini avec lui au lac Kïčïl-bašï[3]. A ce moment,

(1) Peut-être Qurban -Täräsüt.
(2) Cf. *supra*, §§ 151 et 152.
(3) Peut-être Kičil ?

alors nous nous en revenions et que Köksä'ü-Sabraq, des Naïman, avait disposé ses troupes en ordre de bataille à Baïdaraq-bälčir, comme c'était le soir et qu'il se faisait tard, nous avons disposé nos troupes et avons passé la nuit en disant ' Nous nous battrons demain de bonne heure. ' Mais alors, ô *qan* mon père, tu as fait allumer la nuit des feux sur ton front de bataille, et tu es parti en remontant le [cours du] Qara-sä'ül. Le lendemain matin, comme je regardais et que tu n'étais plus sur ton front de bataille, j'ai dit de toi : ' Est-ce que ceux-là, en s'en allant, n'ont pas voulu nous faire cuire dans la marmite ? ' ; et m'en allant moi-même et traversant par les *marécages (?)*[1] de l'Ädär-Altaï, je suis venu descendre de cheval à Sa'arï-kä'är. Alors Köksä'ü-Sabraq t'a poursuivi et a enlevé à Sänggüm ses femmes, ses fils, ses gens, ses foyers. Comme il était allé piller la moitié de tes gens, à toi le *qan* mon père, avec tes troupeaux et tes provisions, qui se trouvaient au Tälägätü-amasar, les deux fils de Toqto'a des Märkit, Qudu et Čïla'un, qui se trouvaient auprès de toi avec leurs gens et leurs foyers, [profitèrent] de ce combat pour s'éloigner de toi en révolte et, pénétrant dans le Barquǰïn, aller se réunir à leur père. Alors, ô *qan* mon père, tu m'as envoyé dire : ' Mes gens et mes foyers ont été pillés par Köksä'ü-Sabraq des Naïman ; mon fils, envoie-moi tes quatre « coursiers »[2].' Et alors que, ne pensant pas comme toi, je disposais des troupes et t'envoyais mes quatre « coursiers », Bo'orču, Muqalï, Boroqul et Čïla'un-ba'atur, déjà auparavant Sänggüm, en étant venu à engager la bataille aux Hula'an-qut et son cheval ayant reçu une flèche à la cuisse, allait être pris. Mais à ce moment mes quatre « coursiers » arrivèrent, sauvèrent Sänggüm et sauvèrent et lui rendirent au complet femmes et fils avec ses gens et ses foyers. Alors, ô *qan* mon père, tu as dit avec foi : ' Grâce à mon fils Tämüǰin, mon peuple et mes foyers qui étaient tous partis ont été sauvés et m'ont été rendus par ses quatre « coursiers » ' ; ainsi disais-tu. A présent, ô *qan* mon père, de quels griefs fais-tu grief contre moi ? Sur la nature de tes griefs, envoie-moi des messagers. Si tu en envoies, envoie les deux, Qulbarï-qurï et Idürgän. Si tu n'envoies pas les deux, envoie [du moins] le second. » C'est avec ces mots que [Činggis-qahan] envoya [Arqaï-Qasar et Sügägäi-ǰä'ün].

178. — A ces paroles, Ong-qan dit : « Hélas ! En me séparant de mon fils, je me suis séparé de la règle ; en m'éloignant [de lui],

(1) *Bälčir.*
(2) Cf. *supra*, § 163.

je me suis écarté de la [bonne]conduite». Et souffrant dans sa pensée, il dit : « A présent, si en voyant mon fils j'ai une mauvaise pensée, qu'on fasse couler [tout] mon sang comme ceci ! » Et prononçant ce serment, il piqua l'extrémité de son petit doigt avec son couteau à entailler le bout des flèches, fit couler son sang, en remplit un petit seau en écorce de bouleau, et disant : « Donnez cela à mon fils », il renvoya [Arqaï-Qasar et Sügägäi-ǰä'ün].

179. — En outre, Činggis-qahan dit : « Dites ceci à l'*anda* J̌amuqa. ' Ne pouvant [supporter de me] voir, tu as fait séparer [de moi] le *qan* [mon] père. [Autrefois] celui de nous qui se levait le premier buvait la tasse bleue du *qan* [mon] père. Comme je me levais et buvais le premier, tu as été jaloux de moi. A présent vous autres pouvez finir autant que vous voulez la tasse bleue du *qan* [mon] père. ' » En outre, Činggis-qahan dit : « Dites ceci aux deux, Altan et Qučar : ' Vous deux, en voulant me faire périr, aviez-vous dit que vous m'abandonneriez sur la [terre] nue ou aviez-vous dit que vous m'abandonneriez en m'enterrant ? Qučar, quand je te disais ' Tu es le fils de Näkün-taïǰï, sois notre *qan* ', tu n'as pas voulu. Altan, quand je te disais 'Qutula-qan a été nous gouvernant ; à raison que ton père nous a gouvernés, sois le *qan* ', toi non plus n'a pas voulu. Par rang d'aînesse supérieur, disant ' Vous êtes les fils de Bartan-ba'atur ', je vous ai dit à tous deux, Sača et Taïču, ' Soyez *qan* ', mais je n'ai pu l'obtenir. Après que je vous avais dit à vous autres ' Soyez *qan* ' sans pouvoir l'obtenir, c'est à moi que vous avez dit ' Sois le *qan* ', et je le suis alors devenu. Si vous autres aviez été *qan*, et que vous m'ayez envoyé me jeter en avant-garde sur des ennemis nombreux, lorsqu'avec la protection du Ciel nous aurions pillé les gens ennemis, je vous aurais amené et donné filles, dames et femmes aux belles joues, chevaux à la croupe excellente. Si vous m'aviez fait sortir le premier du cercle de battue contre les bêtes sauvages, je vous aurais donné les bêtes des rochers en les faisant serrer leurs jambes de devant les unes contre les autres; je vous aurais donné les bêtes des falaises en les faisant serrer leurs cuisses les unes contre les autres ; je vous aurais donné les bêtes de la plaine en les faisant serrer leurs ventres les uns contre les autres. A présent, ayant lié compagnonnage avec le *qan* mon père, servez-le bien. On vous dit négligents ; ne faites pas dire que vous n'êtes que l'entourage du *ča'ulqurï*. Et ne laissez personne s'installer à la source des trois fleuves' » ; c'est avec ces mots qu'il leur envoya [les messagers].

180. — Činggis-qahan dit en outre : « Dites au frère cadet To'orïl : ' Voici pourquoi tu es dit frère cadet. Oqda-bo'ol vint

comme captif [au service] des deux, Tumbïnaï et Čaraqaï-lïngqu. Le fils d'Oqda-bo'ol fut Sübägäi-bo'ol. Le fils de Sübägäi-bo'ol fut Kököčü-Kïrsa'an. Le fils de Kököčü-Kïrsa'an fut Yägäi-Qongtaqar. Toi, To'orïl, est le fils de Yägäi-Qongtaqar. Quels sont les peuples que, le flattant, tu dis que tu donneras [à Ong-qan] ? Altan et Qučar, les deux, ne laisseraient personne gouverner mon peuple. La raison pour laquelle je te dis « frère cadet », c'est que tu es [par tes ancêtres] l'esclave du seuil de mon trisaieul et l'esclave personnel de la porte de mon arrière-grand-père. Tel est mon message envers toi. ' »

181. — Činggis-qahan dit en outre : « Dites à l'*anda* Sänggüm : ' Je suis un fils qui suis né avec une pelisse ; tu es un fils qui es né nu. Alors que le *qan* notre père nous soignait tous deux de même façon, *anda* Sänggüm, entre temps, par [peur que] je m'avance [au-delà de toi], par jalousie tu m'as chassé. A présent, ne cause pas de tourments au cœur du *qan* notre père ; soir et matin, entrant et sortant, va en calmant [son cœur]. Ne va pas, gardant ta pensée ancienne et disant « Je serai *qan* » alors que le *qan* notre père est encore en vie, tourmenter et diviser la pensée du *qan* notre père. Ceci dit, *anda* Sänggüm, [envoie-moi] les deux, Bilgä-bäki et Tödö'än ; [si tu n'envoies pas les deux], envoie [du moins] le second[1]. En m'envoyant des messagers, que le *qan* mon père m'envoie deux messagers. Que l'*anda* Sänggüm envoie aussi deux messagers. Que l'*anda* J̌amuqa envoie aussi deux messagers. Qu'Altan envoie aussi deux messagers. Que Qučar envoie aussi deux messagers. Qu'Ačïq-Šïrun envoie aussi deux messagers. Que Qačï'un envoie aussi deux messagers. » Telles sont les paroles avec lesquelles [Činggis-qahan] envoya les deux, Arqaï-Qasar et Sügägäi-ǰä'ün, en leur faisant prendre voix. Quand ces paroles leur[2] eurent été dites, Sänggüm dit : « A quel propos va-t-il dire ' le *qan* notre père ' ? Est-ce qu'il ne dira pas plutôt ' le vieillard assassin ' ? A quel propos m'appelle-t-il *anda?* Est-ce qu'il ne dira pas plutôt ' le sorcier Toqto'a qui va en s'attachant la queue d'un mouton *sartaqčïn*[3] ' ? L'artifice de ces paroles a été compris ; ce sont là paroles qui précèdent le combat. Bilgä-bäki et Tödö'än, tous deux, dressez l'étendard du combat[4], faites engraisser les

(1) Faire note sur correction.

(2) La traduction chinoise a « lui », mais « leur » va mieux avec le *Ts'in-tcheng lou.*

(3) Rituel du chamanisme. Je crois qu'il existe une deuxième mention plus loin à propos de Täb-tängri.

(4) Faire note sur l'étendard qui annonce le combat quand on le déploie ; cf. *Mong Ta pei-lou,* début, etc. ; cf. les étendards et les tambours placés devant la tente du chef dans la peinture song acquise par D. Ross pour le Musée de Boston.

chevaux ; il n'y a pas de doute. » A ce moment, Arqaï-Qasar revint de chez Ong-qan ; mais comme femmes et fils de Sügägäi-ǰä'ün se trouvaient là chez To'oril, Sügägäi-ǰä'ün, n'ayant pas le cœur de s'en aller, resta [chez Ong-qan] en arrière de Arqaï. Arqaï vint et rapporta les paroles ci-dessus à Činggis-qahan.

182. — Činggis-qahan partit de suite, et descendit de cheval au lac Balǰuna. Alors qu'il y descendait, les Qorulas [de] Čo'os-čaqan se rencontrèrent juste là avec lui ; ces Qorulas se soumirent sans combattre. Venant de chez Alaquš-digit-qurï des Önggüt, Asan le Sartaqtaï, avec un chameau blanc et menant mille moutons châtrés, arrivait [alors] en suivant le [cours du] fleuve Ärgünä pour acheter et emporter des zibelines et des écureuils[1] ; lorsqu'il pénétra pour faire boire [ses bêtes] au [lac] Balǰuna, il s'y rencontra [avec Činggis-qahan].

183. — Alors que Činggis-qahan faisait justement boire ses bêtes au [lac] Balǰuna, Qasar, abandonnant chez Ong-qan femmes et fils ; [en particulier] ses trois fils Yägü, Yäsünggä et Tuqu, partit avec quelques compagnons en disant : « [Je vais chercher] mon frère aîné », et, cherchant Činggis-qa'an, n'ayant pu réussir à franchir le Qara'un-čïdun[1] en en grimpant les crêtes, épuisé, allant et se nourrissant de peau crue et de tendons, il se réunit à Činggis-qahan au [lac] Balǰuna. Činggis-qahan se réjouit de l'arrivée de Qasar, puis le consulta en disant : « Je vais envoyer des messagers à Ong-qan. » Il envoya le J̌äwüriyädäi Qalï'udar et l'Urïangqadaï Čaqurqan en leur disant : « Vous direz au *qan* mon père ceci comme étant des paroles de Qasar. Vous lui direz : [Qasar] nous a envoyés en disant : ' J'ai cherché des yeux mon frère aîné, et j'ai perdu sa vue ; en le suivant à la trace, je n'ai pu retrouver ses empreintes ; je l'ai appelé, et ma voix n'a pas été entendue ; je me couche en regardant les étoiles et avec une motte pour oreiller[3]. Mes femmes et fils sont chez le *qan* [mon] père ; si j'obtiens la garantie que j'espère, je me rendrai chez le *qan* [mon] père. ' Dites qu'il vous a envoyés avec ces paroles. Nous nous mettrons en route de suite après vous et vous donnons rendez-vous au Arqal-gäügi du [fleuve] Kälürän. Venez-y. » Leur ayant ainsi donné rendez-vous, [Činggis-qahan] envoya Qalï'udar et Čaqurqan, et fit partir en avant de lui-même comme éclaireurs J̌ürčädäi et Arqaï [-Qasar]. Činggis-qahan,

(1) [*Kärämün ; cf. supra*, § 9.]
(2) Qara'un-čidün ?
(3) *Cf. Ts'in-tcheng lou*, § 33.

partant à leur suite du lac Balǰuna avec tous les siens, parvint à cheval au Arqal-gäügi du [fleuve] Kälürän.

184. — Les deux, Qalï'udar et Čaqurqan, arrivèrent chez Ong-qan, et disant : « Ce sont les paroles de Qasar », ils dirent les paroles qu'ils étaient venus dire. Ong-qan avait fait dresser la « grande tente d'or » et, sans soupçon, était à festoyer. Sur les paroles de Qalï'udar et de Čaqurqan, Ong-qan dit : « S'il en est ainsi, que Qasar vienne ! » Et disant : « Comme garantie, je vais lui envoyer Itürgän », il l'envoya avec [les envoyés de Činggis-qahan]. Quand ceux-ci s'en venaient et allaient arriver au lieu de rendez-vous au Arqal-gäügi, l'envoyé Itürgän, apercevant des silhouettes nombreuses, se sauva pour s'en retourner. Le cheval de Qalï'udar était rapide ; Qalï'udar rejoignit [Itürgän], mais, n'ayant pas le cœur de se saisir de lui, il allait lui coupant [la route] devant et derrière. Le cheval de Čaqurqan était lent ; par derrière, [Čaqurqan] tira à limite de portée une flèche qui vint se fixer sur la pointe de la fesse du cheval noir à selle d'or d'Itürgän. Alors les deux, Qalï'udar et Čaqurqan, saisirent Itürgän et l'amenèrent à Činggis-qahan. Činggis-qahan, sans adresser la parole à Itürgän, dit : « Remettez-le à Qasar ; que Qasar décide de lui ! » Quand ils le lui remirent, Qasar, sans adresser la parole à Itürgän, le tua sur place à coups de sabre et l'abandonna.

185. — Qalï'udar et Čaqurqan dirent à Činggis-qahan : « Ong-qan est sans soupçon ; il a fait dresser la « grande tente d'or » et festoie. Mettons-nous en mouvement en toute hâte, marchons [même] les nuits, et prenant les devants nous l'encerclerons. » [Činggis-qahan], approuvant ces paroles, fit partir en avant comme éclaireurs les deux, J̌ürčädäi et Arqaï, marcha [même] les nuits, et arriva encercler [Ong-qan] qui se trouvait alors au débouché du J̌är-qabčïqaï du J̌äǰä'är-ündür. Pendant trois nuits et trois jours on se battit. Comme ils étaient rangés encerclés, le troisième jour, ceux-là épuisés firent leur soumission. On ne sut pas comment Ong-qan et Sänggüm, les deux, étaient partis la nuit. Celui qui avait soutenu cette bataille était Qadaq-ba'atur, des J̌irgin. Qadaq-ba'atur, quand il vint faire sa soumission, dit : « Nous nous sommes battus trois nuits et trois jours. En voyant le *qan, mon maître légitime*, j'ai dit : ' Comment puis-je le saisir et le faire tuer ? ' ; ne pouvant causer sa perte, j'ai dit : ' Qu'il sauve sa vie et parte au loin ! ', et j'ai combattu en dirigeant la mêlée. A présent, si on me fait mourir, je mourrai. Si Činggis-qahan m'accorde sa grâce, je lui donnerai mes forces. » Činggis-qahan, approuvant les

paroles de Qadaq-ba'atur, rendit cet ordre : « Celui-là n'est-il pas un brave qui lutte en disant : ' Je ne puis causer la perte du *qan*, mon maître légitime ; qu'il sauve sa vie et parte au loin ! ' C'est un homme avec qui on peut lier compagnonnage. » Lui faisant grâce et ne le faisant pas mourir, [il dit] : « A cause de la vie [qu'a donnée] Quyïldar, que Qadaq-ba'atur et cent J̌irgin donnent leurs forces aux femmes et fils de Quyïldar. S'il leur naît des garçons, qu'ils donnent leurs forces en suivant à jamais les enfants des enfants de Quyïldar. S'il leur naît des filles, que le père et la mère de celles-ci ne les fiancent pas à leur propre idée, mais que [ces filles] servent devant et derrière les femmes et fils de Quyïldar ! » ; tel fût l'ordre souverain qui fit grâce [à Qadaq-ba'atur]. Et à raison des [paroles pour lesquelles] Quyïldar-säčän avait antérieurement ouvert la bouche, Činggis-qahan, par faveur, rendit l'ordre suivant : « A cause du service rendu par Quyïldar, que les enfants des enfants de Quyïldar continuent de recevoir à jamais la part gracieuse [qui revient] aux orphelins ! » ; tel fut l'ordre souverain.

IST[illegible]E
N. [illegible] 34.157
BIBLI[illegible]

TABLE DES MATIÈRES

AVANT-PROPOS I
AVERTISSEMENT III
Le texte mongol de l'histoire secrète des Mongols 1
Restitution du texte mongol 5
Traduction française 121

LES CARACTÈRES CHINOIS CONTENUS DANS LE PRÉSENT OUVRAGE NOUS ONT ÉTÉ OBLIGEAMMENT PRÊTÉS PAR L'IMPRIMERIE NATIONALE.

IMPRIMERIE A. BONTEMPS, LIMOGES

DÉPOT LÉGAL : 2e TRIMESTRE 1949